

**Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України
Департамент освіти і науки
Київської обласної державної адміністрації
Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради
«Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»**

**УДОСКОНАЛЕННЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ ЯК ОСНОВА СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ЗРОСТАННЯ
ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ**

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

29 травня 2020 року

**Біла Церква
2020**

УДК 371.4

ББК 74.200

У-31

*Рекомендовано до друку Вченою радою Комунального навчального закладу
Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»
(протокол № 3 від 26 травня 2020 р.)*

Удосконалення виховного процесу в закладах освіти як основа соціокультурного зростання дітей та молоді : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Біла Церква, 29 травня 2020 р.) / за ред. Л. В. Канішевської, К. В. Плівачук. Біла Церква : КНЗ КОР «КОПОПК», 2020. 184 с.

У збірник увійшли матеріали учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Удосконалення виховного процесу в закладах освіти як основа соціокультурного зростання дітей та молоді» (проведена на базі Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів» 29 травня 2020 року), в яких представлені результати наукових досліджень та практичного досвіду з різноманітних проблем виховання в закладах загальної середньої, позашкільної та дошкільної освіти.

Видання призначено науковцям, аспірантам, викладачам закладів вищої освіти, педагогічним працівникам загальної середньої, позашкільної, дошкільної освіти, усім, хто цікавиться питаннями суспільної ролі виховання та способами підвищення його ефективності в сучасний соціокультурний період.

Матеріали подано в авторській редакції

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних та інших відомостей

© Інститут проблем виховання
НАПН України

КНЗ КОР «КОПОПК»

ЗМІСТ

Алексєєнко Т. Ф. Учнівський соціальний проект як соціально-педагогічна технологія: виховний потенціал, алгоритм розроблення та реалізації	6
Власова В. Г. Формування уявлень про світ засобами ігрової діяльності на прикладі творів образотворчого мистецтва	11
Гаврилюк В. Ю. Цифрові виховні наративи як засіб формування ціннісних орієнтирів учнівської молоді в закладах позашкільної освіти	13
Гончар Л. В. Гуманістична модель сімейних взаємин як передумова формування відповідального батьківства у старшокласників	18
Гордєєва Л. В. Створення умов для всебічного розвитку вихованців через запровадження проектної діяльності в закладі позашкільної освіти.	22
Журба К. О. Компетентнісний підхід у вихованні смисложиттєвих цінностей підлітків в умовах євроінтеграційного поступу України	27
Заболотний О. В. Академічна доброчесність учасників освітнього процесу як засіб забезпечення довіри до результатів навчання	30
Загурська С. М. Використання технології арт-терапії в корекційно-виховній роботі	32
Заруднюк Т. Г. Формування комунікативної компетентності учнів на уроках математики	35
Канішевська Л. В. Формування безпеки життя у старших підлітків як наукова проблема	38
Кирилюк В. М. Національне виховання на основі використання народного мистецтва в хореографічному колективі позашкільного закладу освіти	42
Кирилюк С. Д. Особливості формування соціальної активності старшокласників у позаурочній діяльності в закладах загальної середньої освіти	47
Кондратець І. В. Рефлексійний підхід у взаємодії з дітьми дошкільного віку	53
Коновець С. В. Способи ефективного розвитку соціальної комунікативності	57
Копилець Є. В. До проблеми оцінювання якості освітнього процесу у закладах позашкільної освіти	62
Корж Т. М. Партнерська взаємодія педагогів закладу дошкільної освіти з батьками вихованців як умова забезпечення особистісного зростання дитини	65
Корнієнко А. В. Взаємодія закладу позашкільної освіти та сім'ї у	69

вихованні національних цінностей в учнів	
Кравець Н. С. Педагогічні умови формування основ культури здоров'я дошкільників	74
Куниця Т. Ю. Формування відповідальної громадянської позиції у дітей з сімей вимушених переселенців: технологія соціально-педагогічного супроводу	78
Куркіна О. О. Формування відповідального батьківства у дівчат-старшокласниць як виховна проблема	83
Логімахова О. А. Формування духовних цінностей учнів засобами мистецької освіти	85
Мачуський В. В. Розвиток творчого потенціалу учня в позашкільній освіті	88
Мірошник С. І. Соціалізація особистості учня в навчальній проєктній діяльності в системі загальної середньої освіти	91
Морін О. Л. Формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів як напрям діяльності ресурсних центрів професійної орієнтації	95
Ніфоровська Г. І. Розвиток лідерських якостей у старшокласників як важлива соціальна і виховна проблема	98
Олійник Л. В. Військово-патріотичне виховання молоді як невід'ємна складова системи забезпечення національної безпеки України	102
Оскілко С. М. Моральне виховання дітей дошкільного віку як складова формування їх життєвої компетентності	106
Охріменко З. В. Удосконалення системи шкільної професійної орієнтації в контексті теорії поколінь	109
Палкин В. А. О путях совершенствования воспитательной работы с учащимися в условиях четвертой промышленной (информационной) революции	113
Плівачук К. В. Виховання в учнів національно-культурних цінностей засобами народознавства	118
Плівачук О. П. Проблеми формування репродуктивного здоров'я учнівської молоді	122
Потапчук Т. В. Підвищення психолого-педагогічної культури батьків у формуванні в дошкільників ціннісного ставлення до себе й оточуючих	126
Пруцакова О. Л. Формування екологічної компетентності школярів у час глобальних викликів	130
Пустовіт Н. А. Практика формування екологічної компетентності школярів: динаміка за 10 років	134
Рокицька О. Д. Впровадження музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології в освітній процес закладу загальної середньої освіти	138

Харченко Н. В. Роль розвитку критичного мислення у вихованні громадянина-патріота	142
Часнікова О. В. Підприємливість як орієнтир у формуванні системи особистих життєвих цінностей учня ліцею	146
Чень Лян. До сутності художньо ціннісної сфери педагога мистецтва	148
Чернега Н. С. Морально-етичне виховання дітей дошкільного віку на засадах педагогічної спадщини Софії Русової та Василя Сухомлинського (на прикладі закладів дошкільної освіти Сквирщини)	151
Чорна Н. П. Використання спадщини В.О.Сухомлинського у формуванні екологічної свідомості дітей дошкільного віку	155
Шахрай В. М. Актуальність проблеми формування готовності старшокласників до відповідального батьківства	159
Шевенко А. М. Актуалізація професійно-ціннісних орієнтацій підлітків як метод їх соціокультурного зростання	164
Шередько І. Г. Український музичний фольклор – вагомий засіб формування ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів	167
Школьна М. С. Теоретичні аспекти проблеми формування позитивного ставлення до навчання у молодших школярів	170
Ярмутьська І. В. Особливості впровадження новітніх технологій у викладанні української літератури у закладах загальної середньої освіти	176
Відомості про авторів	181

УЧНІВСЬКИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЕКТ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ: ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, АЛГОРИТМ РОЗРОБЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

Т. Ф. Алексєєнко

Цілісний підхід у розумінні й організації виховної діяльності, узгодженість виховної взаємодії та можливість реалізації виховних інновацій, у тому числі соціально-педагогічного спрямування, потребує підвищення активності в цьому процесі самих школярів, підтримки їх ініціативності, її скерування у продуктивне русло. Такі можливості відкриває проектна діяльність школярів. Активне залучення учнів до проектної діяльності утворює можливості не тільки для згуртування шкільної групи у колектив, а й творчого розвитку кожного з них, освоєння нових знань, навичок і способів практичної діяльності у соціокультурному середовищі. Добре продуманий та реалізований соціальний проект за участі школярів може слугувати відповіддю на соціальне замовлення щодо виховання в дітях гнучкості, критичного та практично орієнтованого мислення, самостійності, організації змістовного дозвілля дітей і учнівської молоді, розвитку у них соціально-значущих якостей і просоціальних моделей поведінки та діяльності. Для організації виховного процесу в закладах освіти та позаурочній діяльності школярів цінність методу проектів розкривається також в його інтегративних характеристиках – в ньому реалізується цілий комплекс дидактичних, психолого-педагогічних, організаційних, менеджерських, творчих та інших засобів. Їх ненав'язливе використання сприяє розвитку позитивної мотивації як до самої діяльності, так і її результатів.

У педагогіці метод проектів не новий. Теоретичним підґрунтям його розвитку стала прагматична педагогіка, основоположником якої вважається Д.Дьюї. Ще в другій половині XIX ст. він запропонував перетворити педагогіку, відірвану від життя, на наближену до практичної діяльності та на практичну затребуваність у подальшому житті, з підтримкою активності дитини в освітньому процесі шляхом залучення її до практичної діяльності, орієнтованої на інтерес і практичне набуття знань. Ця ідея знайшла подальший розвиток у доробку його учня та послідовника В. Кілпатрика і дотепер активно використовується й розвивається у зарубіжній педагогіці та соціальній роботі з дітьми і молоддю.

Метод проектів активно упроваджувався у 20-ті роки і в радянській педагогіці (А.Макаренко, С.Шацький). Однак, Постановою ЦК ВКП(б) він був осуджений і заборонений (1931р.), оскільки школі визначалось завдання давати теоретичні знання. В умовах авторитарно-бюрократичної держави, аж до 90-х років XX ст. даний метод практично не використовувався, хоча проекти соціально-педагогічного спрямування зі школярами все ж активно здійснювались з середини 60-х років у складі малих і великих груп учнів під керівництвом В.Сухомлинського, педагога-гуманіста, директора школи с. Павлиш. На підставі аналізу його педагогічної спадщини стає очевидною доведеність того, що результативність проектної діяльності значною мірою залежить від усвідомлення її необхідності, колективної і персональної відповідальності, командної згуртованості розробників і виконавців проекту, рівня розвитку у них соціально значущих якостей.

За визначення *проект* – це інноваційна технологія, розроблена і реалізована індивідуально чи групою осіб у встановлені терміни з метою досягнення певних цілей та результату, з урахуванням обмежених ресурсів. Методологія розроблення та реалізації проекту об'єктивно зумовлена специфікою предметної сфери (галузі) соціального проектування [1, 47]. Соціально-педагогічний підхід до проектної діяльності школярів найбільше розкривається у контексті організації і виконання добродійної, волонтерської діяльності, спрямованої на підтримку й допомогу різним соціально вразливим групам населення та тим, хто вже опинився у складних життєвих обставинах. Цільовими групами добродійної діяльності можуть бути: діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування; потребуючі одностаттєві (ДЦП, після травматичні стани, тяжкі захворювання); ветерани війни, самотні; обдаровані діти, які не мають достатніх умов для самореалізації та інші. Добродійна групова діяльність може провадитися у дитячих будинках, притулках, соціально-реабілітаційних центрах, за місцем проживання і навчання дітей та учнівської молоді. Соціальний проект спрямовується на позитивні зміни у соціальному середовищі, підтримку соціальних цінностей. Конкретизується відносно прикладної сфери реалізації.

У галузі соціальної педагогіки *учнівські соціальні проекти* – це проекти, розроблені й реалізовані дітьми та учнівською молоддю під керівництвом досвідченого педагога, спрямовані на розв'язання актуальних соціально-педагогічних проблем громади (шкільної, територіальної), соціально-педагогічну підтримку тих, хто опинився у складних життєвих обставинах, пошукову історико-географічну роботу, екологізацію середовища [1, 47-48].

Участь підростаючої особистості у соціальних проектах та добродійних акціях сприяє вихованню в неї потреби у творенні добра, допомоги соціально незахищеним, наповнює її дозвілля змістовною корисною діяльністю, відволікає від шкідливих звичок, полегшує подолання різних адикцій (залежностей), формує соціальну компетентність і ціннісне ставлення до життя та здоров'я, до родини, до рідного міста чи села, Батьківщини. Дає змогу реалізувати актуальні потреби щодо самовизначення і самореалізації саме у контексті соціально-ціннісної діяльності, у малій групі однодумців (референтній групі), не тільки відчувати комфорт узгодженої командної, колективної діяльності, а й виявити власну ініціативу та активність, ствердитись у своїй компетентності, підвищити самооцінку, набутти позитивного досвіду соціальної взаємодії [4]. За А. Макаренком, саме в колективі, особливо «первинному» (малій групі), є можливість чітко усвідомити і пережити, що таке норма, правило поведінки, як співвідноситься «моя» і «наша» [3].

Розгортання добродійного змісту проектної діяльності учнівської молоді необхідне для підтримування традицій добродійності в Україні та практичної реалізації положень Національного плану дій щодо виконання Конвенції ООН про права дитини, зокрема у контексті: підтримки й розвитку творчого потенціалу дітей; надання допомоги вразливим категоріям дітей та підтримки їхніх родин; психологічної підтримки ровесників за принципом «рівний – рівному»; зміцнення партнерства дітей і дорослих; розвитку дитячих і молодіжних ініціатив.

Участь дітей та учнівської молоді у проектах соціально-педагогічного змісту також стратегічно «працює» на:

- морально-етичний розвиток молодого покоління;
- формування соціально-ціннісних якостей особистості, зокрема таких як: милосердя, альтруїзм, гідність, ініціативність, відповідальність;
- набуття досвіду конструктивної міжособистісної і міжпоколінної взаємодії;
- створення широкого інформаційного поля для подолання байдужості громадськості до соціального самопочуття і долі тих, хто поряд, стану екології довкілля та культурних цінностей;
- активізацію шкільної та місцевої громади на розв'язання актуальних соціально-педагогічних проблем.

Залучення дітей і учнівської молоді до розроблення та реалізації добродійних проектів здійснюється з метою:

- ✓ організації змістовного дозвілля дітей і молоді;
- ✓ профілактики негативних явищ у підлітковому і молодіжному середовищі;
- ✓ виховання власної відповідальності за свої вчинки і дії;
- ✓ набуття досвіду конструктивної міжособистісної і міжпоколінної взаємодії;
- ✓ налагодження у групі позитивних комунікацій;
- ✓ гармонізації особистісних і колективних ліній розвитку.

З наукової позиції, добродійні соціальні проекти учнівської молоді ми розглядаємо як соціально-педагогічну технологію, оскільки для них характерні домінуюча ідея, структурна і тематична цілісність, ієрархія цілей, алгоритм дій, дотримання етапів досягнення мети, домірна кількість виконавців проекту, чіткий розподіл завдань і очевидна результативність. За такими базовими ознаками технологію можна мультиплікувати (тиражувати), а також використовувати для вирішення подібних (схожих) завдань і проблем. Пропонуємо наступне авторське визначення соціально-педагогічної технології. *Соціально-педагогічна технологія* – вид інноваційної соціально-педагогічної діяльності, побудований на основі єдності теоретичного, методичного та процедурного компонентів, алгоритму дій і процедур, оптимального вибору методів і засобів їх виконання, з метою оптимізації умов соціалізації особистості, підвищення виховного потенціалу середовища, досягнення позитивних змін у розв'язанні соціально-педагогічних проблем громади [1, 50].

Побудова будь-якої технології структурується на основі поділу діяльності на окремі операції і процедури, які здійснюються поетапно та з використанням різних засобів для досягнення поставленої мети.

Для кращого розуміння змісту методичного і процедурного компонентів добродійних учнівських соціальних проектів як соціально-педагогічної технології можна виокремити дві їхні структурні основи: соціально-педагогічну *технологію розроблення* та соціально-педагогічну *технологію реалізації* соціального проекту, які в реальності можуть бути виконані різними групами виконавців, але ліпше – однією.

Алгоритм розроблення соціального проекту як соціально-педагогічної технології охоплює дев'ять обов'язкових етапів, а саме:

1) ініціація проекту, обґрунтування його необхідності (визначаються: актуальність (значущість), проблемне поле (з'ясування основних проблем), тема (задум), цільова група (на кого проект буде спрямований) та її потреби; формулюється основна суперечність, яка потребує розв'язання);

2) планування проекту – формулювання головної мети (пов’язується з основною проблемою, повинна бути реальною у досягненні, орієнтованою на кінцевий результат) і завдань проектної діяльності (мають бути сформульовані як конкретні дії, необхідні для досягнення поставленої мети);

3) визначення можливостей у розробленні та реалізації проекту, усвідомлення ризиків і способів їх мінімізації;

4) визначення основних принципів реалізації проекту на досягнення поставленої мети;

5) опис суті технології, визначення соціально-педагогічних умов, форм і методів її реалізації (опис заходів);

6) визначення етапів, можливих етапних результатів та часових термінів – життєвого циклу проекту (календарний план роботи);

7) визначення кошторису проекту, джерел його фінансування, можливих партнерів (фінансове обґрунтування, ресурсний план проекту);

8) визначення параметрів результативності технології (розроблення критеріїв);

9) організація інформаційної кампанії.

Алгоритм реалізації соціального проекту як соціально-педагогічної технології передбачає:

1) вибір проектної команди (групи) та керівника проекту, визначення їхньої мотивації (виявлення зацікавлених, соціально-активних, оцінка їхнього творчого потенціалу та міри самостійності, вміння і бажання працювати в команді);

2) чіткий розподіл завдань, робочого часу;

3) аналіз ресурсного забезпечення (відповідність масштабам проекту; ефективність витрат);

4) організацію роботи відповідно до визначених етапів та її координацію;

5) контроль за якістю виконання плану проекту, аналіз проміжних результатів і окремих фактів під час реалізації проекту;

6) внесення, за потреби, коректив у наявні плани (за результатами аналізу (моніторингу));

7) підведення загальних підсумків (аналіз досягнутих результатів, подальші перспективи проекту);

8) презентація проекту, його результатів та відзначення його виконавців.

У реальній виховній практиці такий поділ технології на технологію розроблення та технологію реалізації можна вважати умовним, оскільки це складники єдиного процесу, його завершеного циклу.

Покроково проект як соціально-педагогічна технологія розробляється так:

1. Визначаються цілі, завдання і цільові групи учасників.

Варто добре подумати над питаннями:

– для чого потрібний такий проект? На кого він розрахований?

– до яких змін він може призвести? Що Ви очікуєте від проекту, на який результат?

– яка методологія (концептуальна ідея) буде покладатись в основу проекту?

2. Осмислення змісту проекту:

– вибір теми (вона повинна бути актуальною, зрозумілою для виконавців, педагогічно доцільною);

- вибір назви (коротко, змістовно, привабливо, можна афористично);
- продумування основного змісту (можливих заходів). Чим він може бути корисний (необхідний) і цікавий?

- які форми, методи і способи його реалізації? (добір можливих);

- де і в які терміни планується його здійснити?

3. Оцінка можливостей:

- що ще потрібно для успішної реалізації задуманого?

- яка загальна вартість проекту, чи достатньо для нього власних ресурсів?

- як забезпечити його фінансування?

4. Вибір партнерів у реалізації проекту:

- хто і в чому саме може допомогти під час реалізації задуманого проекту?

- чи потрібна інформаційна підтримка? (через місцеве телебачення, газету; буклети; інші форми поширення інформації).

5. Реалізація проекту відповідно до мети та окресленого плану (за потреби – певні коригування).

6. Підведення підсумків:

- аналіз успішності проекту;

- публічна презентація проекту та його результатів;

- визначення подальших перспектив [там само, 52-59].

Під керівництвом та за участі автора публікації науковцями лабораторії соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України розроблено експериментальне обґрунтування соціально-педагогічної технології формування соціально значущих якостей підростаючої особистості у груповій добродійній діяльності, яка успішно себе зарекомендувала на практиці [1; 4, 113-119]. Основними принципами її здійснення було визначено: вікової доцільності, безпечного поведіння у соціумі та довкіллі, комплексності, усвідомленої необхідності, розуміння цінності кожного, можливість отримання власного досвіду творення добрих справ і здійснення безкорисливих вчинків, добровільності.

Подальші перспективи проектної діяльності в системі освіти ми пов'язуємо з упровадженням STEM-освіти та подальшим розвитком соціальної педагогіки, у профілактиці ризикованої поведінки підлітків.

Література

1. Виховання особистості у добродійній діяльності : метод. посіб. / [Алексєєнко Т.Ф., Данілова А.П., Малиношевський Р.В. та ін.] / під заг. ред Т. Ф. Алексєєнко. – Ніжин : ПП Лисенко, 2015. – 192 с.

2. Макаренко А.С. О воспитании / А.С.Макаренко. М. : Политиздат, 1988. – 256 с.

3. Добродійна діяльність школярів : метод. рекомендації / Т.Ф. Алексєєнко, А.П. Данілова, А.І. Конончук, Т.Ю. Куниця / під заг. ред. Т.Ф. Алексєєнко. – Ніжин: ПП Лисенко, 2015. – 104 с.

4. Соціальні цінності малої групи школярів : монографія / за заг. ред. Т.Ф. Алексєєнко. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 180 с.

ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО СВІТ ЗАСОБАМ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

В.Г. Власова

На сучасному етапі модернізації освіти мистецтво є найважливішим засобом залучення школярів до загальнолюдських цінностей. Спілкування з творами мистецтва сприяє формуванню в школярів світоглядних уявлень, ставлення до інших людей і до самого себе, вводить у сферу культури людських стосунків. «Доповнюючи особистий досвід людини досвідом почуттів, думок, дій інших людей, зживаючи афекти і пристрасті, «нормуючи» духовні імпульси, заспокоюючи чи збуджуючи, мистецтво не тільки вносить лад і порядок у душевні і духовні витрати людини, але й підготовлює її для повноцінного функціонування в суспільстві» [4, с.276]. Можливість здійснювати такий вплив невимушено дають нам уроки образотворчого мистецтва. Доцільно розкривати дітям особливості соціокультурного середовища знайомити з усім діапазоном цінностей засобами ігрової діяльності. Гра являє собою дуже специфічний вид діяльності, який характеризується всіма характеристиками активності, адже залучає всю особистість дитини, її пізнавальні процеси, волю, почуття, емоції, потреби, інтереси.

Мета – висвітлити доцільність використання ігрової діяльності на уроках образотворчого мистецтва

Бельгійський педагог, психолог та лікар Жан Овідій Декролі(1871-1932)– один з найпомітніших представників медико-антропологічної течії реформаторської педагогіки, відомої під назвою «Нове виховання» стверджував, що педагогічна діяльність має сприяти усвідомленню дитиною власного «Я», пізнання середовища проживання, де їй належить здійснити свої ідеали, цілі й бажання. Ж. О. Декролі створив систему дидактичних ігор, що забезпечували сенсорний розвиток дітей, сутність яких полягала в організації роботи дітей навколо таких тем, які найбільше відповідали дитячим інтересам і потребам. Гра, за Ж. О. Декролі, – радісна творча діяльність[2].

Особливе місце у вихованні займають ігри. Виконуючи правила гри, діти привчаються стримуватися, контролювати свою поведінку, внаслідок чого виховується воля, дисциплінованість, правдивість, уміння діяти спільно, приходити на допомогу, радіти власним успіхам та успіхам товаришів. Гра-відображення життя.

Ігри, які створюються самими дітьми, – творчі або сюжетно-рольові. Сюжетно-рольова гра найбільш повно формує особистість дитини. Наслідування дій дорослих в грі пов'язано з роботою уяви. Дитина не копіює дійсність, вона комбінує різні враження життя з особистим досвідом. Сюжетно-рольова гра навчає, розвиває, виховує, соціалізує, розважає і дає відпочинок. Немає сумнівів в тому, що така гра практично з перших хвилин своєї появи виступає як основа для відтворення реальних практичних ситуацій, сприяє розвитку людських якостей.

Навчання в ігровій формі відкриває можливість спрямування уваги молодших школярів на окремі факти, явища, ознаки навколишнього світу надає уявлення про світ. У нашому розумінні уявлення про світ – узагальнена форма розуміння

навколишнього та свого внутрішнього світу людиною, що виникає внаслідок сприймання явищ світу та в результаті творчого процесу переробки вражень про світ.

Питання розробки ефективних методів естетичного виховання школярів засобами образотворчого мистецтва, розглядали С. Коновець, Л. Любарська, Л. Масол, Г. Полякова. Палітра ігрових методів величезна, і кожен з них у той чи інший спосіб сприяє виробленню певної навички. З огляду на це виокремлюють ігри-вправи, ігрові дискусії, ігрові ситуації, рольові та ділові навчальні ігри, комп'ютерні ділові ігри, ескізно-драматургічна репродукція, музично-ігрові етюди, ритмічно-рухові інтерпретації мистецьких творів тощо, вони органічно поєднуються з образотворенням, особливо на тлі музики та інсценізації в якості ескізно-драматургічної репродукції мистецьких творів.

Знайомство дітей з творами живопису розширює кругозір дітей, розвиває їх естетичні почуття, позитивно впливає на їх поведінку. Найбільший інтерес викликають у дітей картини побутового та історичного жанру. Особливу увагу виховним можливостям Б. Лихачов. У своїй праці "Естетика виховання" він розглядає естетичне виховання у процесі навчання. Серед методів естетичного виховання він виділяв групу методів забезпечення естетичного сприймання (демонстрація, аналіз, повторне сприйняття, критичний аналіз твору)[3, 78-79]. І. Бех наголошував на тому, що "перебіг естетичного сприймання, тобто його процес є переживанням" [1]. Для формування уявлень про світ засобами ігрової діяльності на прикладі творів образотворчого мистецтва важливо стимулювати учнів помічати естетичне в звичайних об'єктах та явищах.

Процес сприймання творів мистецтва організований засобами ігрової діяльності активізує формування у школярів уявлення про світ. Під час сприймання творів мистецтва розвивається вміння співчувати, бачити красу у навколишньому світі, давати власну естетичну оцінку та висловлювати думку про їхній зміст. Емоції викликає те, що є постійним об'єктом спостереження та зображення: схід або захід сонця, перша зелень, соковите яблуко, сяюча радістю посмішка людини. Завдання увійти в картину зорієнтоване на досягнення глибшого розуміння учнем внутрішньої сутності художніх образів, характеристику їх змістового наповнення. Це передбачає обов'язкове перевтілення, учні мають можливість ідентифікувати себе з будь-яким героєм (позитивним і негативним), «приміряти на себе» різні характери, манери поведінки, пережити безліч ситуацій і вчинків. Це не лише збагачує естетичний досвід, а й робить особистість більш гармонійною, духовно досконалішою загалом. Ігрова діяльність також дає змогу уявити себе в надзвичайних, фантастичних обставинах, «програти» неймовірні ситуації. Така ілюзорність вимагає творчих дій – умінь комбінувати, моделювати, уточнювати або змінювати деталі. Асоціативне зображення дозволяє дітям в процесі роботи висловлювати власні почуття, емоції, ставлення до навколишнього світу в абстрактних (формальних) композиціях.

Висновки. Таким чином, використання на уроках образотворчого мистецтва ігрової діяльності, яка через розвиток почуттів впливає на світоглядну сферу учнів (їх уявлень про світ, ціннісні орієнтації), на нашу думку, є ефективним інструментом у виховному процесі. Стаючи учасниками ігрових ситуацій діти набувають досвіду

обговорення, не боятися виявляти емоційно-ціннісне ставлення щодо мистецтва тощо.

Література

1. Бех І.Д. Акценти мистецької творчості та виховання особистості / І. Д. Бех // Естетика і етика педагогічної дії. – 2012. – Вип.3. – С.38-43.

2. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в. : учеб. пособ. для пед. учеб. завед. / под. ред. академика А. И. Пискунова. – М, 2001. – 512 с.

3. Лихачев Б.Т. Эстетика воспитания / Б.Т. Лихачев. – М. : Педагогика, 1972. – 159 с.

4. Сморгж Л. О. Естетика / Л. О. Сморгж. – К. : Кондор, 2005. – 334 с.

ЦИФРОВІ ВИХОВНІ НАРАТИВИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В. Ю. Гаврилюк

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), зростання рівня володіння комп'ютерною технікою, відкритість освітніх систем, популярність електронних освітніх ресурсів, віртуалізація навчальної і виховної діяльності, функціональна готовність педагогічних працівників до освітньої взаємодії з поколінням «Z» («цифровим поколінням») роблять актуальною проблему цифрової трансформації освіти й виховних практик. Відбувається швидка заміна традиційних моделей навчання й виховання на інтегративні, динамічні, що поєднують гуманістичний і технологічний підходи, забезпечують актуалізацію процесів самопізнання, життєтворчості й розкриття особистісного потенціалу кожного суб'єкта освітньої взаємодії на основі використання цифрових технологій.

Аналіз актуальних досліджень. Наукові праці В. Бикова, Р. Гуревича, Н. Дементієвської, М. Кадемії, С. Литвинової, С. Ясвіна презентують цифрові технології як такі, що забезпечує відкритість, варіативність, індивідуалізацію навчання й виховання, їхню адаптацію до запитів суб'єктів освітнього процесу, розвиток педагогічної творчості. Дослідники В. Биков, М. Лещенко ведуть мову про *цифрову гуманістичну педагогіку*, що інтегрує навчальні, виховні й технологічні процеси, закономірності передачі та сприймання освітнього й виховного досвіду, що відбувається у фізичній, доповненій і віртуальній реальностях з використанням цифрових технологій. Проблеми використання цифрових наративів в освіті присвячені праці М. Лещенко (цифровий наратив у дискурсі освітніх практик і педагогічної майстерності) [1], Л. Панченко (цифровий сторітеллінг в освіті дорослих) [5], Л. Тимчук (цифровий наратив як засіб професійного розвитку педагогічних працівників) [8] та інших.

Метою статті є обґрунтування психолого-педагогічних і організаційно-методичних умов використання цифрового виховного контенту в інформаційно-

освітньому середовищі закладу позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Європейською спільнотою розроблено вимоги до навичок та компетентностей суб'єктів освітньої діяльності в умовах цифрової трансформації освіти: рамки цифрової компетентності для громадян (DigComp), педагогів (DigCompEdu), освітніх організацій (DigCompOrg) тощо. Базовими складовими цифрової компетентності особистості є: інформаційна грамотність та вміння працювати з даними (використання, порівняння, класифікація, накопичення, відтворення); комунікація та спільна робота (спілкування різними засобами, співпраця, обмін інформацією); створення контенту (розробка цифрових текстів, відео-, аудіо- файлів, їх форматування та редагування); безпечне користування (вміння захищати інформацію, уникати небезпеки у цифровому середовищі); вирішення проблем (вміння вирішувати технічні та технологічні проблеми) [8].

Така широка палітра цифрових компетенцій педагогічних працівників є нагальною вимогою часу, оскільки сучасна освіта має справу з представниками нового покоління учнів і вихованців – «поколінням «Z» («цифровим поколінням», «Net Generation»). Для них цифрові ресурси та можливості інформаційного суспільства з розвиненою технікою й технологіями є повсякденною реальністю: «Z-ти» вимагають застосування нових технологій та інновацій в освіті, прагнуть до творчості й самореалізації, їхня освітня діяльність має бути динамічною та максимально візуалізованою, з можливостями пошуку й представлення потрібної інформації в Інтернеті [6].

Особливостями пізнавальної сфери представників «покоління «Z» дослідники також називають мультизадачність, «кліповість» мислення, зниження здатності до концентрації уваги, розвинену короткочасну пам'ять, домінування мимовільного запам'ятовування. «Z-ти» віддають перевагу віртуальному спілкуванню перед реальним, знаходячи друзів через соціальні мережі; їм легше ділитися своїми думками, здобутками, щасливими моментами життя, сумнівами та переживаннями з тисячею віртуальних співрозмовників, але не особисто [2].

Розвиток цифрової компетентності педагогів і формування в них функціональної готовності до освітньої взаємодії з «цифровим» поколінням розглядаємо як складову системи їхнього особистісного та професійного розвитку, що передбачає: особисте «занурення» в інформаційно-освітнє середовище свого закладу освіти; набуття практичного досвіду використання та створення цифрового освітнього контенту (в тому числі цифрових наративів); організаційно-педагогічний і науково-методичний супровід цієї діяльності [4].

Під *інформаційно-освітнім середовищем* закладу позашкільної освіти розуміємо матеріально-технічне, психолого-педагогічне, дидактичне, комунікативне забезпечення освітнього процесу, що включає засоби навчання й виховання, які базуються на цифрових технологіях, і цифровий контент, який сприяє формуванню ціннісних орієнтирів, професійно значимих і соціально важливих якостей суб'єктів освітньої діяльності. *Місія інформаційно-освітнього середовища* – формування компетентної, інтелектуально та творчої розвиненої особистості, яка має високу інформаційну культуру, функціонально готова до використання цифрових технологій у навчальній, виховній, управлінській, методичній, самоосвітній

діяльності; набуває нові знання, ціннісні орієнтири, життєвий досвід у фізичній, доповненій і віртуальній реальностях [3].

Інформаційно-освітнє середовище закладу позашкільної освіти реалізує такі *завдання*: забезпечує модернізацію та інтенсифікацію освітнього процесу на основі використання цифрових технологій; пропонує нові форми освітньої взаємодії (мережеве партнерство, вебпроекти, вебквести, віртуальні подорожі, дистанційне навчання); сприяє індивідуалізації освітньої та виховної діяльності (врахування індивідуальних особливостей особистості шляхом конкретизації змісту, методів і засобів навчання, активізації самостійної роботи, доступу до освітнього контенту незалежно від місця перебування і в зручний час); формує ціннісні орієнтири здобувачів освіти [3; 4].

Тому *основні функції інформаційно-освітнього середовища* закладу позашкільної освіти бачимо наступними: *навчальна* – формування нових знань на основі оптимального поєднання традиційних і цифрових технологій навчання; *виховна* – формування ціннісних орієнтирів суб'єктів педагогічної взаємодії як у реальному, так і у віртуальному, створеному ІКТ виховному середовищі; *розвивальна* – розвиток суб'єктів освітньої діяльності в процесі активного використання засобів ІКТ, інноваційних форм і методів навчання та виховання на їх основі; *творча* – процес і результат створення нового інтелектуального продукту (ідеї, технологій її реалізації, творчого виробу), його віртуалізація та популяризація засобами цифрових технологій; *самоосвітня* – самостійність і самодостатність особистості у набутті нових знань та формуванні ціннісних орієнтирів з використанням ІКТ, вибір індивідуальної освітньої траєкторії, набуття здатності навчатися впродовж життя; *комунікаційна* – різнорівневе віртуальне спілкування усіх учасників освітньої діяльності (вихованців, педагогів, адміністрації, батьків); *інформаційна* – надання відкритого доступу до навчальної, методичної інформації, обмін нею тощо [3; 4].

Винятково важливу роль у інформаційно-освітньому середовищі закладу позашкільної освіти відіграють *цифрові наративи* – динамічний засіб передачі інформаційних повідомлень, у якому слово, образ і звук виражені в спільному цифровому коді. Характеристичною властивістю цифрового наративу є мінливість, поєднання буквенної та образної інформації; він є результатом творчої діяльності людини з використанням цифрових технологій у процесі його створення [7].

До цифрових наративів дослідники традиційно відносять: цифрові тексти, відеокліпи, фотоколажі, презентації, віртуальні екскурсії, флешмоби, онлайн челенжі, творчі івенти, ігрові квести, що акумулюють цифрові зображення, тексти (словесні, відео, музичні) й створюють найбільш сприятливі умови для передачі певної інформації та її засвоєння шляхом розширення каналів сприймання [5].

Використання цифрових наративів: стимулює когнітивний розвиток вихованців (мислення, сприймання, пам'яті); розвиває творчі здібності й творчу активність; формує емоційно-чуттєве ставлення до життя та взаємодії зі світом, собою, іншими людьми (почуття, враження, переживання) тощо. Обмін думками, поглядами, внутрішніми переживаннями, своїм світобаченням та досвідом про життя у вигляді цифрових наративів є рівнозначно цінним як для тих, хто виступає в статусі оповідача, так і для тих, хто сприймає цифрову інформацію [5; 7].

Самопрезентація або спілкування через обмін цифровими нарративами, їхнє подальше обговорення, переосмислення різних точок зору, вільне виявлення своїх емоційних станів дозволяє авторам цифрового виховного контенту глибоко проникати у внутрішній світ віртуальних співрозмовників, мотивувати їх до відображення власного життєвого досвіду, коректувати поведінку (краще розуміти інших, висловлювати підтримку, вчитися співчувати, обговорювати соціальні процеси). Цифрові наративи – це дієвий засіб навчання, виховання, розвитку та соціалізації, що мотивує до творчої співпраці й забезпечує віртуальне «занурення» вихованців у світ пізнання, творчості та просоціальної поведінки; забезпечує входження особистості в інтеграційний простір на емоційному рівні з людьми й подіями шляхом розповіді оповідань, таким чином присвоєння їх до власного життєвого досвіду; комунікація на рівні почуттєвого сприймання різних точок зору; творче поєднання різних персонажів, їхніх характеристик, точок зору і моделей поведінки; ремікси та різні трансформації історій додають нових перспектив, висвітлюють нові сюжетні лінії виховної взаємодії [5; 7].

В умовах карантинних обмежень і дистанційного навчання у березні – травні 2020 року для вихованців закладів позашкільної освіти області Комунальним закладом Київської обласної ради «Центр творчості дітей та юнацтва Київщини» було проведено ряд віртуальних виховних заходів, що користувалися великим успіхом у дітей і педагогів: обласну родинну онлайн-етноакцію «Дитинства пісня Великодня» (у форматі цифрових наративів дозволила представити великодні традиції, секрети розпису писанок і випікання пасок окремих родин); обласний онлайн фестиваль «Таланти твої, Київщино!»; обласний патріотичний форум «Україна у Другій світовій війні. Борці за вільне життя і незалежність України»; обласний челендж вдячності «Діти Київщини – дякують лікарям!»; обласний челендж «Мій ЕкоВчинок, або що Я зробив для своєї Землі»; обласний челендж «Спогади «Джура»; обласні флешмоби «Вишиванка – код української нації» і «Живи цікаво та безпечно!», обласний онлайн-квест «12 тижнів відповідальності», обласний онлайн-фестиваль дитячих та юнацьких духових оркестрів «Фанфари юності», обласна онлайн-платформа «Ukraine&Europe: партнерство без меж», інші освітні івенти.

Вважаємо за доцільне інтеграцію таких цифрових виховних наративів, створених педагогічними працівниками і вихованцями гуртків, до інформаційно-освітнього середовища кожного закладу позашкільної освіти, а саме:

- *вебсайту або порталу, сторінок у соціальних мережах* (Facebook, Instagram, Twitter), *відеоканалів* (YouTube, Vimeo) як віртуальних «облич», інформаційних «вікон», засобів навчання, виховання, розвитку й соціалізації суб'єктів освітньої діяльності;

- *віртуальних методичних кабінетів та мережеских методичних об'єднань*, що містять актуальну навчально-методичну інформацію, кращий досвід організації освітньої та виховної діяльності, авторські методичні системи педагогів;

- *електронних портфоліо педагогічних працівників і вихованців*, що дозволяють презентувати професійні й особисті досягнення суб'єктів освітньої взаємодії, моделювати індивідуальні траєкторії їхнього фахового, творчого та особистісного розвитку;

– *медіатеки* – тематичної колекції веб-ресурсів, відео-, фото-, аудіоматеріалів, друкованих видань, що забезпечує максимальну візуалізацію освітньої, виховної, науково-методичної, дозвіллевої діяльності закладу;

– *дистанційних навчальних курсів* або *їх елементів* (віртуальних майстер-класів, воркшопів, творчих івентів) як форми організації і реалізації освітньої діяльності закладу з використанням цифрових технологій [3].

Використання цифрових наративів як засобу навчання та виховання в інформаційно-освітньому середовищі закладу позашкільної освіти надає такі переваги:

– *керівникам гуртків* – модернізацію, цифрову трансформацію власної навчальної та виховної діяльності; розширення каналів відтворення, передачі та сприймання виховного впливу; застосування нових технологій організації освітньої й виховної діяльності дітей (Інтернет-проекти, веб-квести, віртуальні подорожі, дистанційне навчання);

– *вихованцям гуртків* – набуття віртуального досвіду просоціальної поведінки; вибір індивідуальної освітньої та виховної траєкторії; он-лайн консультування; участь у віртуальних майстер-класах, Інтернет-проектах, веб-квестах, доступ до дистанційних навчальних курсів; створення електронних портфоліо як засобу оцінювання власної освітньої й творчої діяльності;

– *адміністрації та методичній службі* – віртуальне «занурення» вихованців у світ пізнання, творчості та просоціальної поведінки; ознайомлення педагогів і батьків гуртківців із сучасними технологіями, методами, формами навчання та виховання, корисним навчально-методичним контентом;

– *батькам дітей* – соціальне партнерство та мережева взаємодія; віртуальне знайомство зі змістом та якістю освітніх послуг, умовами навчання, творчими досягненнями дітей і професійними здобутками педагогів; психолого-педагогічні он-лайн консультації; віртуальне спілкування з адміністрацією, особистий вплив на формування змісту освітніх послуг тощо [4].

Література

1. Биков В. Цифрова гуманістична педагогіка : посібник / Биков В., Лещенко М., Тимчук Л. – К. : ІТІЗН НАПНУ, 2017. – 180 с.
2. Богачев Н. В. Мифы о «поколении Z» / Н. В. Богачев, Е. В. Сивак. – М. : НИУ ВШЭ, 2019. – 64 с.
3. Гаврилюк В. Ю. Створення та функціонування інформаційно-освітнього середовища сучасного позашкільного навчального закладу : методичний посібник / В. Ю. Гаврилюк. Б. Церква : КВНЗ КОР «АНО», 2016. – 48 с.
4. Гаврилюк В. Ю. Інформаційно-освітнє середовище закладу позашкільної освіти як засіб формування ціннісних орієнтирів суб'єктів виховної взаємодії / В. Ю. Гаврилюк // Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 24-25 жовтня 2019 року [за ред. І. Д. Беха, Р. В. Малиношевського]. – Івано-Франківськ : НАІР, 2019. – С. 76-81.
5. Панченко Л. Ф. Цифровий сторітеллінг в освіті дорослих [Електронний ресурс] // Віртуальна кафедра андрагогіки УМО НАПН: [сайт]. – Київ, 2017 URL: <https://pro.mk.ua/mod/page/view.php?id=3750> (дата звернення: 25.05.2020).

6. Розвиток теоретичних основ інформатизації освіти та практична реалізація інформаційно-комунікаційних технологій в освітній сфері України / наук. ред. В. Биков, С. Литвинова, В. Луговий. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2019. – 214 с.

7. Тимчук Л. І. Цифрові наративи в навчанні майбутніх магістрів освіти: історія, реалії, перспективи розвитку : монографія / Л. І. Тимчук. – К. : САММІТ – КНИГА, 2016. – 390 с.

8. Europass – інструмент для оцінювання цифрової компетентності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcomp/digital-competence-framework>

ГУМАНІСТИЧНА МОДЕЛЬ СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИН ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Л. В. Гончар

Наукову цінність для дослідження проблеми відповідального батьківства становить розгляд гуманістичної моделі сімейних взаємин як передумови успішного формування цього психолого-педагогічного феномену у старшокласників.

Аналіз студій з проблеми свідчить, що у західній психології цей напрям репрезентують концепції А. Адлера, Р. Дрейкурса, Р. Кемпбелла, А. Маслоу, К. Роджерса й інших.

Наприклад, у гуманістичній психології А. Маслоу мають сенс такі головні ідеї: 1) індивід – єдине ціле, і саме тому людину слід вивчати як унікальну, організовану цілісність, а не акцентувати на окремих учинках чи поведінці; 2) людина від природи є доброю, у ній закладені потенційні можливості для позитивного зростання та самовдосконалення, а її деструктивні прояви є наслідком фрустрації чи незадоволеності основних потреб; 3) визнання пріоритету творчих рис людини є провідним принципом гуманістичної психології (творча вдача притаманна всім людям від народження; під впливом «окультурення» більшість людей втрачають цю якість, у тому числі заходами системи освіти); 4) об'єктом психологічного дослідження мають бути психічно здорові люди, які прагнуть до самоактуалізації і самовдосконалення, що є провідною метою їхнього життя [5, 485–487].

Загалом ми поділяємо гуманістичні переконання А. Маслоу, однак не зовсім погоджуємося з положенням про те, що «окультурення» людини призводить до нівеляції її творчих задатків. Уважаємо, що довершена система освіти розвиває обдарування особистості, які закладені в ній природою.

Один із найвідоміших підходів до розуміння сімейного виховання в аспекті гуманістичної моделі розробив А. Адлер – автор індивідуальної теорії особистості, яка іноді вважається предтечею гуманістичної психології. Людина, вважав психолог, – істота соціальна, тож розвиток особистості розглядається насамперед крізь призму соціальних відносин. У теорії особистості вчений наголошував, що в кожній людині є вроджене почуття спільності, тобто їй властивий соціальний інтерес (природне

прагнення до співробітництва). Не менш важливим є потяг людини до досконалості як умови реалізації унікальних властивостей свого «Я». Стиль життя особистості, який твориться зусиллями, спрямованими на переборення почуття неповноцінності та його компенсацію, а також на вироблення почуття власної переваги, закладається й утверджується в дитинстві. Сімейна атмосфера, настанови, цінності, взаємоповага членів родини й любов (насамперед матері) до дитини сприяють розвитку в неї соціальних інтересів. Певна річ, А. Адлер вивчав виховання не тільки з погляду його корисності для окремої родини і дитини, а й як діяльність батьків, що помітно впливає на стан суспільства загалом. До основних понять сімейного виховання вчений залічував рівноцінність усіх членів сім'ї (не йдеться про тотожність прав і відповідальності батьків і дітей), співробітництво, природність результатів [1, 56–57].

Учення А. Адлера розвив і конкретизував педагог Р. Дрейкурс, який запровадив цикл консультацій і лекцій для батьків. На його переконання, батьки мають дотримуватись основних положень, а саме:

- поважати унікальність, індивідуальність і недоторканність дітей з раннього віку;
- розуміти дітей, проникати в суть їхнього мислення, аналізувати мотиви і значення дитячих учинків;
- формувати конструктивні взаємини з дитиною;
- винаходити свої прийоми виховання з метою розвитку дитини як особистості.

Однією з основних ідей теорії К. Роджерса є людиноцентрований підхід до виховання дитини, ствердження того, що її особистість має бути осердям навчального процесу. Гуманізм виховання і навчання К. Роджерс розглядав як відмову від примусовості, авторитаризму й імперативності, під якими розуміємо безапеляційне виконання вихованцями вимог учителів чи батьків. Гуманістичне ставлення дорослого до дитини, на думку вченого, виявляється у створенні таких умов виховання, коли воно стає свідомим, вільним і самостійним. Звідси логічно випливає, що своєю гуманною діяльністю вчитель, батьки спонукатимуть дитину до свідомого навчання. Таким чином, під дією гуманістичних мотивів навчання і виховання виховується вільна особистість, здатна самостійно адаптуватись у колективі, суспільстві. Тобто спосіб життя людини формується на основі права її вільного вибору, відповідальності за наслідки особистих учинків [7, 201].

Поділяємо думки К. Роджерса, які стосуються найважливіших понять моделі сімейного виховання. Зокрема, це прояв щирих, справжніх почуттів (і позитивних, і негативних) усіма членами сім'ї, безумовне сприйняття своїх почуттів і почуттів близьких, відданість своєму внутрішньому «Я». Учений мав цілковиту рацію, коли стверджував, що надзвичайно важливо вміти налагоджувати батькам з дитиною, учителеві з учнем такі взаємини, які «... вирізняються сприйняттям іншої людини як індивіда, що має цінність, а також глибинним емпатичним розумінням, яке дає можливість бачити особистий досвід людини з її погляду» [7, 153].

Серед провідних зарубіжних теоретиків-гуманістів, що переймалися проблемою взаємин дітей і батьків, особливу позицію займає Р. Кемпбелл. Заслуга вченого полягає в тому, що він навчає батьків не тільки того, що й коли слід виховувати, а й як це робити. В основу навчання дослідник покладає безумовну любов – запоруку налагоджування добрих взаємин між батьками і дитиною. Без батьківського почуття любові неможливо проникнути в дитячу душу, оцінити поведінку дитини і зрозуміти,

як упоратися з її неслухняністю. На переконання Р. Кемпбелла, батьки повинні якнайчастіше проявляти свою любов до дитини – через контакт очей, фізичний контакт, пильну увагу й дисципліну [4, 14].

У кожної дитини є певні емоційні потреби, від задоволення яких залежить її самопочуття (гарне, погане). Емоції (первинні, астенічні, базальні) визначають поведінку й характер особистості дитини: слухняна вона або неслухняна, плаксива чи грайлива, весела чи замкнена. Тож поведінка дитини безпосередньо залежить від її емоційних переживань – чим вони позитивніші, тим кращою є її поведінка. Нам близька теза Р. Кемпбелла: «Якщо емоційний резервуар повний, то можна сподіватися, що дитина розвиватиметься найкраще або намагатиметься це робити щосили. А відповідальні за те, щоб резервуар був повний, – батьки. Поведінка дитини є сигналом, що вказує на стан емоційного резервуару». Не менш важливою є думка вченого, що поняття «емоційний резервуар» необхідно усвідомити батькам [4, 21].

На наш погляд, ідеї Р. Кемпбелла надзвичайно важливі у часи прискороного розвитку науково-технічного прогресу, коли культурі розуміння і прояву почуттів не надається достатнього значення. Правильне емоційне виховання – це передумова щасливого сімейного життя, особистого щастя кожної людини.

Підтвердженням доцільності й правильності підходів зарубіжних дослідників до формування особистості дитини на гуманістичних засадах є позиція І. Беха щодо виховних орієнтирів сім'ї. Учений розглядає сім'ю як унікальну спільність, що виконує важливі функції, провідними з яких є народження та виховання дитини.

Важливою метою сімейного виховання, переконаний І. Бех, є розвиток у дітей особистісних цінностей. Завдяки своїм суттєвим показникам такі цінності здатні виконувати функцію найвищого критерію для орієнтації людини в світі [2, 5].

В аргументаціях І. Беха сім'я є благодіючим середовищем для розвитку в дитини моральної любові, тобто почуття гармонії людини з людиною, коли вони духовно зливаються в єдине ціле настільки, здатні бажати блага, щастя і розвитку іншій людині заради неї самої, а не задля себе. Потрібно докласти великих зусиль, аби розвинути таке почуття у дитини та досягти того, щоб воно стало керівним мотивом у всіх моментах її життя, а не виникало лише за певних умов і обставин. Як підсумок гуманістичного підходу до сімейного виховання, І. Бех сформулював низку законів, що можуть слугувати необхідною підтримкою батькам у вихованні дітей, а саме:

1. Закон розуміння, сприйняття, визнання дитини.
2. Закон справедливості у взаєминах «батьки – діти».
3. Закон глибинного особистісного спілкування.
4. Закон осудження вчинку, а не особистості дитини.
5. Закон впливу на дитину особистості батька.
6. Закон створення спільного виховного середовища (сім'я – школа – позашкільне довкілля).
7. Закон випереджального морально-духовного розвитку особистості дитини.
8. Закон: від егоцентризму до альтроцентризму дитини.
9. Закон вирішення виховних завдань через особистісний діалог, переконання, педагогічне умовляння [3, 56].

Становлять інтерес думки Г. Тарасенко, яка проаналізувала сучасні підходи до виховання дітей в сім'ї та виокремила серед них традиційно-унітарний і особистісно-

і-культуроцентрований. На переконання дослідниці, традиційно-унітарний підхід спрямований на реалізацію найважливіших для батьків цілей – послух і приріст знань дитини. Заснований він на зовнішній дисциплінованості, формальному просвітництві заради засвоєння дитиною правильної (ортодоксальної) інформації та ігнорує особистий досвід і творчу позицію вихователя.

Особистісно-і-культуроцентрований підхід до виховання дітей в сім'ї, в інтерпретації Г. Тарасенко, спирається на рефлексійні й емпатійні механізми, глибоке осмислення і усвідомлення дитиною своєї діяльності, що, зрештою, формує ціннісне сприйняття світу і себе в ньому. Цей підхід передбачає індивідуальний темп осмислення вихованцями культурних моделей соціальної поведінки та заохочує гуманно-особистісне ставлення дітей до оточуючих людей за рахунок повноцінного розвитку емоційно-інтуїтивного і метафоричного компонентів пізнання. Заснований він на дитиноцентрованих взаєминах батьків і дитини за безумовного прийняття один одного [6, 9].

Отже, традиційно-унітарний підхід не узгоджується з гуманістичною парадигмою виховання. Річ у тім, що він зорієнтований на зовнішній бік виховання дитини заходами батьків, тож не впливає на її ціннісну й емоційну сфери. Натомість особистісно-і-культуроцентрований підхід функціонує у площині гуманістичної концепції виховання. Перевагою цього підходу є орієнтування батьків і вчителів насамперед на забезпечення аксіологічної і технологічної культури виховного процесу, надання сімейному вихованню яскраво вираженого ціннісного характеру та формування світосприйняття молодого покоління на основі гуманістичних цінностей Істини, Добра, Краси.

Аксіологічна (ціннісна) складова культури сімейного виховання, на думку Г. Тарасенко, полягає в тому, що у вихователя не має бути безликої, безоціннісної позиції щодо навколишнього світу і подій, які відбуваються в ньому. Саме тому сімейне виховання повинне транслювати етнічно вивірені й етично виправдані підходи кожної спільноти, які нагромаджені в національному і вселюдському досвіді.

На наш погляд, дотримання цієї позиції дорослими, передусім, батьками і вчителями, є актуальною вимогою нашого часу, запорукою гуманного виховання свідомих громадян українського демократичного суспільства.

Технологічна культура виховання в сім'ї передбачає у першу чергу особистісний вплив батьків на систему ціннісних орієнтацій дітей в процесі їхньої спільної культуротворчої діяльності. За твердженням І. Беґа, ця діяльність є самодостатнім і очевидним критерієм сформованості культурної позиції сім'ї. Якість такої діяльності залежить від культурного наповнення її змісту, технології, організаційних форм.

Надаючи великої ваги пріоритетним напрямкам дослідження проблем сімейного виховання у наукових розвідках І. Беґа та Г. Тарасенко, виокремимо їхні застороги-рекомендації для організації виховного процесу. Зокрема, згідно з їхніми поглядами, не варто перетворювати виховний процес у сім'ї на суцільні «виховні бесіди» або на механізми наслідування, ідентифікації: роби, як я; роби, як сказано... Важливою є думка дослідників, що виховний процес має рівномірно спиратися на різноманітні психологічні механізми (емоційне зараження, наслідування, навіювання, переконання тощо); апелювати до рефлексивно-вольової сфери, яка визначає вчинки дитини;

вибірково впливати на мотиви життєдіяльності; стимулювати самостійний вибір культурних позицій [6, 13].

Отже, в сімейному вихованні відбувається не просто взаємодія батька, матері й дитини, а духовний діалог різних поколінь. Чим багатшою є культура батьків, тим цікавішим буде цей діалог для дитини, тим глибше вона усвідомить і запозичить багатство людської цивілізації. Чим вищою є педагогічна культура батьків, тим різноманітнішим і ефективнішим буде виховний вплив духовного діалогу. Завдяки добровільній організації співробітництва й партнерства вихователів та вихованців у атмосфері довіри й взаєморозуміння діалогічна взаємодія постає однією з передумов формування готовності старшокласників до відповідального батьківства.

Література

1. Адлер А. Воспитание детей. Взаимодействие полов / А. Адлер. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 448 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех // Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід.: теоретико-технологічні засади. – Київ : Либідь, 2003. – С. 155-156.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності: наук. видання / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2006. – 272 с.
4. Кэмпбелл Р. Им нужна безусловная любовь / Р. Кэмпбелл // Семья и школа. – 1995. – № 11. – С. 10–11.
5. Маслоу А. Мотивация и личность. / А. Маслоу. – СПб. : Питер, 2012. – 354 с.
6. Педагогика семьи в контексте образовательных приоритетов Украины и Белоруси : коллективная монография / под ред. Г. С. Тарасенко. – Винница-Мозырь : Нилан-ЛТД, 2013. – 264 с.
7. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – Москва : Прогресс, 1994. – 480 с.

СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ВИХОВАНЦІВ ЧЕРЕЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Л.В. Гордєєва

В умовах правової демократичної держави гарантом повноцінного життя народу є цілеспрямоване виховання ініціативних, творчих і всебічно розвинених особистостей. У виконанні цієї місії вирішальну роль відіграє школа, але складні суспільні відносини в умовах ринку і конкуренції в Україні, різносторонні інтереси юного покоління уже ставлять вимогу перед юною особою знати і вміти більше того, що входить до шкільних навчальних програм. У розв'язанні цих проблем та розвитку потенціалу молоді, у підготовці її до практичного життя провідна роль належить закладам позашкільної освіти.

Зміни в сучасному укладі життя суспільства вимагають перегляду традиційних підходів до управління позашкільним освітнім процесом, переорієнтації його на інший кінцевий результат: не на кількість досягнень і грамот, а на особистість

дитини, її всебічний розвиток і творче самопочуття, духовний комфорт. Раніше фундаментом освіти були знання, а нині – вміння самореалізуватися, самостійність, самовдосконалення. Мета діяльності педагога – виявляти природні задатки дитини та розвивати їх.

Конкурентоспроможність закладу освіти

Загальновідомо, що значну частину свого вільного часу діти та підлітки проводять за місцем проживання, поблизу свого помешкання. Як заповнений цей вільний час? Чи є за місцем проживання можливості для організованого дозвілля, занять за інтересами, реалізації дітьми своїх здібностей? За умови позитивної відповіді на ці запитання залежить рівень негативного впливу вулиці на юних мешканців нашого міста, спокій батьків в багатьох родинах і корисна зайнятість дітей та юнацтва у вільний від уроків час.

У Білій Церкві організацією роботи з дітьми та підлітками за місцем проживання займається Комунальний заклад Білоцерківської міської ради Клуб за місцем проживання «Прометей», який об'єднує 11 клубів за місцем проживання, розташованих в різних мікрорайонах міста. Це унікальний заклад позашкільної освіти, робота якого спрямована на коригування вуличного простору дітей та підлітків. Клуби за місцем проживання – це виховання дітей та підлітків в інтер'єрі вулиці, захист від негативного впливу вулиці. Клуби за місцем проживання – це те соціальне мікросередовище, яке сприяє успішній соціалізації підлітків та всебічному розвитку особистості.

Важливою умовою успіху діяльності закладу позашкільної освіти є кваліфікована і правильно налагоджена управлінська діяльність з боку адміністрації закладу, визначення пріоритетних завдань закладу та якісне планування роботи. В закладі забезпечується оптимальне поєднання класичних і оновлених підходів до управлінської діяльності адміністрації, що дає можливість формувати творчий колектив однодумців, демократизувати навчально-виховний процес, залучати батьків, громадськість до вирішення проблем закладу.

Підвищення конкурентоспроможності закладів освіти, модернізація та реформування освіти є важливими завданнями на шляху до інноваційного європейського розвитку українського суспільства в контексті формування освіченого молодого покоління.

Обмеженість державного фінансування закладів освіти негативно впливає на забезпечення їх потреби у сталому функціонуванні та розвитку. Ситуація зумовлює керівника закладу у необхідності залучення додаткових позабюджетних коштів через організацію фандрейзингової діяльності. *Фандрейзинг це суто англomовний термін, який виникає із сполучення двох змістовних категорій «fund» (ресурс) і «raising» (піднімати, зводити у ступінь), тобто це цілеспрямований систематичний пошук додаткових ресурсів для здійснення соціально-значимих проєктів та/ або підтримки закладу чи організації.*

З метою виявлення рівня використання методів фандрейзингової діяльності у Клубі за місцем проживання «Прометей» було проведено моніторингове дослідження щодо залучення позабюджетних коштів для використання у освітньому процесі. Результати показали, що переважно займаються залученням позабюджетних коштів батьківські комітети гуртків та клубів за місцем проживання (понад 60 %), адміністрація закладу (32 %), та ініціативні групи педагогічних

працівників (біля 8 %). Серед методів залучення коштів адміністрації зазвичай приходилося використовувати персональне прохання, спеціальний захід та прохання по телефону, особисті листи поштою та скриньки для збору пожертв. При цьому було звернуто увагу, що у закладі мало використовується спільних проєктів з державними та недержавними установами. Дослідження показало, що рівень використання методів залучення додаткових ресурсів є недостатнім.

Отже, адміністрація Клубу за місцем проживання «Прометей» дійшла висновку, що покращити цю ситуацію можуть партнерські відносини з громадськими організаціями.

Окрім того, останні роки заклад постійно бере участь у грантових конкурсах, що проводять міжнародні організації та програми технічної допомоги, вітчизняні та зарубіжні благодійні фонди.

Спільна проєктна діяльність з громадськими організаціями з організації дозвілля дітей

Конкурентоспроможність закладу досягається сформованим відношенням оточення. Якщо відношення позитивне та плідне, то мета вважається досягнутою, а це дасть більше можливостей на співпрацю з різними організаціями міста, зокрема громадськими організаціями, що, в свою чергу, дозволить закладу розширити різноманітні освітні послуги.

Три роки поспіль Клуб за місцем проживання «Прометей» співпрацює із Білоцерківською міською молодіжною громадською організацією «Фонд підтримки молодіжної політики», яка надає допомогу у забезпеченні соціального проєкту Літній мобільний табір «А у нас у дворі».

Важливе значення для дітей та підлітків має організація змістовного дозвілля за місцем їх проживання. Особливо гостро питання дозвілля постає в період літніх канікул. Для того, щоб юні білоцерківці проводили свій час із користю для здоров'я, інтелекту та естетичного розвитку, КЗ БЦМР Клуб за місцем проживання «Прометей» реалізовує у місті проєкт, спрямований на організоване та активне літнє дозвілля дітей за місцем їх проживання. Цільова група, на яку спрямовано проєкт – це діти шкільного віку, які в період літніх канікул не охоплюються організованим дозвіллям.

Клуби за місцем проживання – це місце, де діти можуть зайнятися позитивним дозвіллям. Вони повинні надавати дітям якомога ширший спектр занять, як того вимагає час. Фактично визначилися місце та ніша клубів у системі виховання. І вони є дуже важливими й реально ефективними. Реалізація проєкту Літнього мобільного табору «А у нас у дворі» допоможе вирішити завдання:

- урізноманітнити дозвілля школярів у період літніх канікул;
- стимулювати процес самореалізації дітей та підлітків;
- створити мобільну театралізовану ігротеку «А у нас у дворі»;
- спонукати школярів до удосконалення рівня володіння рідною та іноземною мовами;
- формувати базу настільних ігор у клубах за місцем проживання для організації дозвілля вихованців клубів шляхом нагородження призами клубних команд, які беруть участь у конкурсних заходах та змаганнях.

Результатом реалізації проєкту повинно стати створення осередків організації змістовного літнього дозвілля в одинадцяти мікрорайонах міста. Прогнозована кількість учасників: близько 3500 осіб.

Діяльність з громадськими організаціями щодо впровадження в закладі інклюзивного простору

Сучасна світова та державна політика спрямована на гуманізацію суспільства. Усвідомлення та визнання неабиякої ролі освіти у розвитку кожної особистості призвели до прийняття нормативних документів, які регламентують ставлення до прав і свобод громадян, які мають особливості фізичного або психічного розвитку. Інклюзія зараз – основний пріоритет розвитку сучасної освіти.

Інклюзія - процес реального включення осіб з особливими потребами у активне суспільне життя. При цьому всі зацікавлені сторони мають долучатися до участі для отримання бажаного результату. Інклюзія має на меті не лише максимально зняти бар'єри у доступі дитини з особливими освітніми потребами до розвитку її природного потенціалу, але й набуття знань, соціального досвіду, тобто до отримання якісної освіти. Така мета передбачає створення в освітньому процесі організаційно-педагогічних умов, зорієнтованих на особливості психофізичного розвитку кожної дитини, гнучке врахування їх в освітній діяльності.

Саме для цього згуртувалися батьки дітей з особливими потребами і створили ГО «Ми особливі». У 2018 році голова ГО подала заявку на конкурс проєктів зо рахунок громадського бюджету. Проєкт «Інклюзивний простір для занять адаптованою фізкультурною та сенсорною інтеграцією» згідно попереднього узгодження планувалося реалізувати на базі Клубу «Прометей» [1].

Після перемоги проєкту був здійснений особливий ремонт виділеного приміщення, облаштовано його всім необхідним обладнанням. На сьогодні в закладі обладнано інклюзивний простір згідно вимог та потреб; тут діти з батьками можуть перебувати щоденно в зручній для них час. Окрім того, за сучасними вимогами облаштовано гурткову кімнату, для дітей діють гуртки: «Ми спритні та вправні», паперової пластики «Витівки» та музичний. Адже інклюзія - це ще і належність до співтовариства, зокрема і групи друзів. Дуже важливим показником розвитку дитини є її емоційний досвід, здобутий у процесі спілкування з дорослими, рідними й сторонніми, а також однолітками. Усе це допомагає їй засвоїти правила поведінки, що регулюють її взаємини з оточенням.

Фандрейзингова діяльність закладу через участь у конкурсах проєктів

Наш заклад пов'язує ефективність фандрейзингової діяльності із співпрацею з громадськими організаціями, спільною проєктною діяльністю з ними, а також участю у конкурсах проєктів різних рівнів. Фінансування на реалізацію проєкту можна отримати від благодійних фондів, що поділяються на державні, посередницькі, приватні, незалежні, асоційовані, місцеві тощо.

Поширені стереотипи про молодь – некомпетентність молодих людей, незацікавленість громадським життям. Працюючи з молоддю, дорослі отримують можливість поставити під сумнів ці стереотипи: молоді люди здібні і обдаровані, їм потрібна лише підтримка, для того, щоб вони могли продемонструвати та розкрити свої здібності. Іноді ініціатива про написання того чи іншого проєкту йде від молодих людей, що допомагає дорослим зрозуміти їх потреби та точку зору, створює можливість для дорослих поділитися своїми знаннями й досвідом, розвиває у них навички ефективної роботи з молоддю. Участь у конкурсах проєктів створює

простір для молодих людей для використання їхніх сильних сторін на користь всієї громади або конкретного закладу освіти.

Реалізація проєктів за кошти громадського бюджету

Клуб за місцем проживання «Прометей» активно працював з молодими людьми міста, щоб залучити їх до написання на конкурс проєктів, які реалізуються за кошти громадського бюджету.

У 2018 році одним серед переможців був проєкт «Створення гуртка «Школа робототехніки». За кошти громадського бюджету здійснено навчання педагогів, придбано технічне забезпечення, і зараз у закладі успішно діє гурток робототехніки [2].

У 2019 році ще три проєкти, які мають реалізовуватися на базі Клубу за місцем проживання «Прометей», перемогли у конкурсі проєктів за кошти громадського бюджету:

- «Астрономічна обсерваторія для спостереження та вивчення зоряного неба» [3];
- «Створення навчальної лабораторії 3D друку та моделювання» [4];
- Облаштування приміщення КЗ БЦМР Клуб за місцем проживання «Прометей» для організації приміщення з молоддю м. Біла Церква – «Молодіжний центр» [5].

Ці проєкти будуть реалізовані у 2020 році. До прикладу короткі витяги з окремих проєктів.

1. Реалізація проєкту «Астрономічна обсерваторія для спостереження та вивчення зоряного простору» за рахунок коштів громадського бюджету. У місті є унікальна можливість вивчення астрономії не тільки в теорії, а й спостерігаючи за зоряним небом в телескоп. У Клубі за місцем проживання «Прометей» вже створена астрономічна обсерваторія, одна з дитячих у Київській області, але вона потребує оснащення відповідним сучасним обладнанням та ремонту. Споруда має сферичний купол, який повертається на 360° для повного огляду небокраю та вивчення руху зоряних тіл і світл.

У результаті реалізації проєкту відкриються нові можливості підвищення якості позашкільної освіти для учнів 11 класів (біля 1200 дітей) загальноосвітніх закладів міста: теоретичні знання з астрономії учні шкіл разом із своїми вчителями зможуть закріплювати на практиці, проводити астрофізичні дослідження та захищати свої роботи в Малій академії наук, представляти наше місто на рівні області та держави; зацікавлені у цій науці зможуть навчатись у гуртку Клубу за місцем проживання «Прометей». Відвідувати обсерваторію зможуть також молодь та інші зацікавлені мешканці міста.

2. Реалізація проєкту «Створення навчальної лабораторії 3D-друку та моделювання» за рахунок коштів громадського бюджету. Для реалізації проєкту у Клубі за місцем проживання «Прометей» наявний простір (клас «Комп'ютерна грамотність»). У результаті реалізації проєкту будуть створені можливості для отримання дітьми, підлітками та молоддю міста якісної STEM-освіти шляхом оволодіння навичками тривимірного моделювання та друку (навчання за STEM-методикою розвиває логіку, наукове та інженерне мислення та допомагає опанувати математику).

Участь закладу у конкурсі інфраструктурних грантів

Закладом подано заявку на великий некраудфандінговий грант (6000 євро) «3 НАДІСЮ в майбутнє», до нової програми «House of Europe» (“Дім Європи”), що фінансується Європейським Союзом. **У разі перемоги гранту у конкурсі місто отримає фінансування у сумі 6000 євро на розвиток сфери позашкільля: на створення комфортного простору та покращення матеріально-технічної бази для подальшого зростання дитячого хореографічного «Зразкового» колективу «Надія».**

Реалізація гранту надасть можливість участі вихованців колективу у міжнародних фестивалях в Європі для обміну культурними цінностями та розвитку співпраці колективами країн ЄС. Окрім того до реалізації гранту будуть залучені кошти від громадських організацій міста.

У 2019 році у Клубі «Прометей» розпочалася реалізація проекту «Школа робототехніки». За кошти громадського бюджету придбано певне обладнання, яке потребує постійного оновлення, поповнення ресурсними наборами. Щорічна участь закладу у конкурсах на отримання гранту благодійного фонду «LEGO Foundation» надасть можливість забезпечувати функціонування «Школи робототехніки» на належному рівні.

В усіх клубах за місцем проживання освітні послуги надаються на безконкурсній та безоплатній основі, тому значна частина вихованців закладу – це діти соціально незахищених категорій. У закладі на підтримку таких дітей створена ініціативна група. Зараз ініціативна група розробляє проект для участі у конкурсі мікрогрантів для громад, оголошеним Благодійним фондом «Карітас Київ». Пріоритетом проекту є робота з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Таким чином, можна зробити висновок, що потреба закладу освіти у залученні додаткових ресурсів стимулюють будувати партнерські зв'язки з громадськими організаціями, реалізовувати спільні проекти з ними. Фінансування на реалізацію проекту можна отримати також від благодійних фондів за умови перемоги виважено підготовленого гранту. Вагомі результати такої діяльності в закладі позашкільної освіти надають ширші можливості у створенні умов для всебічного розвитку його вихованців.

Література

Біла Церква офіційний сайт міської ради та її виконавчих органів: [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – [2011-2020]. – Режим доступу :

1. <https://drive.google.com/file/d/1XZSbbB97nsZNV13GjJFSynIHomvg-9Jc/view>
2. <https://drive.google.com/file/d/16l6MUTkhC6FbKcRIRKldWAwfJYapgLVO/view>
3. https://drive.google.com/file/d/1z6_EMGmluzRh-pbpsfVDX1zZ0Vs4BlFf/view
4. <https://drive.google.com/file/d/15BO2Arr9a9nSDD4KbdpE4bhPq8ljW4hg/view>
5. https://drive.google.com/file/d/1rlKjdlTe5E4A9EokZcco_BwDYJVe6RD/view

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ВИХОВАННІ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ

К. О. Журба

Проблема виховання смисложиттєвих цінностей у є складною, оскільки інтегрує знання різних наукових дисциплін, таких як філософія, культурологія, психологія, педагогіка, соціологія та інші, які виявляють багатоаспектність ключового поняття, що потребує чіткого визначення та обґрунтування компетентнісного підходу у вихованні смисложиттєвих цінностей в умовах євроінтеграційного поступу України.

У сучасній науці накопичений чималий науковий доробок у філософії, психології,

педагогіці й інших сферах науки стосовно виховання смисложиттєвих цінностей у зростаючої особистості, який може успішно використовуватися у виховному процесі сучасної школи.

Дослідження проблеми виховання смисложиттєвих цінностей у підлітків становлять положення про гуманістичну мораль, смисложиттєві цінності, розвиток особистості та її особливості на різних етапах онтогенезу.

У філософських працях А. Гусейнова, О. Золотухіної-Аболіної, В. Малахова, І. Франка обґрунтовується роль моралі і етики у вихованні смисложиттєвих цінностей зростаючої особистості.

Розглядаючи етику як найвищу науку, І. Франко зазначав: «Етика вчить людину жити по-людському – вона завжди і скрізь керує її кроками, вона переробляє її звірячу природу, робить її м'якшою, і, таким чином, робить її здібною до щастя, не тільки внутрішнього (задоволення собою), але і суспільного...» [6, с. 49].

У залежності від актуальності досліджуваної проблеми виховання смисложиттєвих цінностей у підлітків в умовах євроінтеграційного поступу України, виходячи з його специфіки, має опиратися на компетентісний підхід.

Використання *компетентісного підходу* забезпечує використання морально-етичних знань через вирішення відповідних практичних задач і спонукає учнів до самореалізації, пошуку і вироблення власних смисложиттєвих цінностей та цілей, прагнення втілити їх у життя. Компетентісний підхід долучає дітей до соціального досвіду, людської культури у виробленні власних смисложиттєвих цінностей.

У становленні компетентісного підходу в науці слід виділити три етапи:

- 1960-1970-ті роки (Хомський, Н., Уайт, Р., Хуторської, А.), поняття «компетентність», «компетенція» набули поширення, що сприяло створенню умов для їх розмежування у науковому обігу;

- 1980-1990-ті роки (Кузьміна, Н., Маркова, А., Равен, Дж., Петровська, Л.) дали чітке визначення зазначених понять, визначили види компетентностей та компетенцій;

- 1990-2010-ті роки (Бібік, Н., Делор, Ж., Зимня, І., Мітіна, Л., Пометун, О., Савченко, О.), у документах і матеріалах ЮНЕСКО чітко окреслюється коло ключових компетентностей і компетенцій, які є результатом освіти і виховання.

У 1998 р. Б. Оскарссон виокремив так звані «життєві навички», які є важливими в досягненні смисложиттєвих цінностей.

За переконанням Г. Халаш компетентісний підхід визначає здатність суб'єкта використовувати свої знання, тоді як Ж. Делор, Б. Рей, Ж. Перре пов'язують його з ключовими вміннями, які суб'єкт використовує в залежності від ситуації. Б. Рей звертає увагу на ключові уявлення у розумінні особистістю світу, що допомагає їй проаналізувати ситуацію, вдаючись до раціоналізму і логіки, оперуючи власними знаннями, вміннями і навичками, що бачиться нами надзвичайно важливим у вихованні смисложиттєвих цінностей у підлітків в умовах євроінтеграційного поступу України. У розумінні Ж. Делора компетентності забезпечують «опори» у навчанні знань, навчанні дії, навчанні бути, навчанні жити разом.

В основі тлумачення компетентності О. Шварцманом лежать ціннісні орієнтації через призму яких (прийняття, неприйняття, ігнорування, трансформацію) особистість вирішує життєві задачі і проблеми [1; 4; 5].

З точки зору І. Зимньої застосування компетентнісного підходу дає змогу вихованцям виявити особистісні якості у діяльності та поведінці, здійснити вибір адекватних засобів, програми для досягнення мети, певним чином регулює дотримання правил моральної поведінки, визначає досвід реалізації знань і умінь, обумовлює ціннісно-смыслову значущість та емоційно-вольову регуляцію взаємодії індивіда у соціумі. Розкриваючи компетенції, які стосуються особистості як суб'єкта діяльності і спілкування, І. Зимня окремо виділяє компетенції ціннісно-смыслові орієнтації у Світі, яку вона розкриває через цінності буття, цінності життя, цінності культури, релігії тощо [2; 3].

Українські науковці Н. Бібік, В. Луговий, О. Пометун, О. Савченко вважають компетентнісний підхід визначальним у сучасному навчанні і вихованні підростаючого покоління, як здатність ефективно будувати власну діяльність та взаємодіяти із соціальним оточенням, що знайшло своє відображення у Державному стандарті базової і повної середньої освіти. Важливою характеристикою компетентнісного підходу є перенесення акценту з навчання на більш широкий життєвий контекст. Зокрема, В. Луговий розглядає компетентність як інтегральну характеристику особистості, де загальна компетентність складається з окремих частинних компетентностей [5, с. 8].

Компетентнісний підхід сприяє поєднанню та інтегруванню теорії і практики в досягненні дітьми смисложиттєвих цінностей, здатність застосовувати отримані знання у різних життєвих ситуаціях, використанню сучасних педагогічних технологій.

Виховання досягає мети у тому випадку, коли спрямовує діяльність індивіда на пізнання і перетворення навколишнього світу і самого себе.

Таким чином, компетентнісний підхід є важливим науковим підходом до виховання смисложиттєвих цінностей у підлітків в умовах євроінтеграційного поступу України, що дає змогу визначити ефективні педагогічні умови такого виховання.

Література

1. Делор Ж. Образование: сокрытое сокровище / Ж. Делор. – Париж: UNESCO, 1996. – 31 с.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании: Авторская версия / И. А. Зимняя. – Москва : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
3. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А.Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Пометун О. І. & Савченко, О. Я. / О.В.Овчарук (Ред.)]. – Київ : К.І.С, 2004.
5. Луговий В. І. (2009). Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс / В. І.Луговий //Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Київ : Гнозис. – №3. – С. 8–14.

6. Франко І. Я. Педагогічні статті і висловлювання. О. Дзевєріна (Ред) / І.Я.Франко. – Київ: Радянська школа, 1960. – 299 с.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВІРИ ДО РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

О. В. Заболотний

За тлумаченням Словника української мови в 11 томах, доброчесність – це висока моральна чистота, чесність. Синонімами до цієї дефініції є чеснота, чесноти, чесність, моральність, добропристойність, добропорядність.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Питання академічної доброчесності досліджували Т. Фініков, А. Артюхова, Т. Поніманська, Є. Калюжна, А. Вовна та інші [2; 3; 4].

У статті 36 Закону України «Про освіту» визначено, що дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає посилення на джерела інформації в разі використання ідей, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право; надання достовірної інформації про результати досліджень та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти. Разом з тим, Закон зосереджує увагу на дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти, а саме: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливим освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації в разі використання ідей, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності.

Без сумніву, педагогічні працівники зобов'язані дотримуватися в освітньому процесі й науковій (творчій) діяльності академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами освіти. Саме доброчесність, на наше переконання, забезпечує довіру до результатів навчання, дозволяє системі освіти залишатися дієвою, такою, що справді дає знання й навички, а не лише документи про здобуття освіти. Країни з високим рівнем академічної доброчесності не мають такої проблеми, як «визнання дипломів».

Про академічну недоброчесність як виклик інтелектуальній спроможності нації пише доктор філософських наук В. Андрущенко [1]. Цією проблемою цікавляться й інші науковці. Усі вони одноставні в тому, що прояви академічної недоброчесності такі, як списування, плагіат, корупція не можуть бути визначальними для всієї системи освіти, оскільки вони руйнують її, перетворюючи навчальний процес на імітацію. Нечесність в освіті негативно впливає і на все суспільство, і на кожного

окремого індивіда, адже створює систему, у якій неможливо досягнути успіху чесним шляхом, а таке суспільство не може бути успішним у довготривалій перспективі.

Дитині потрібно продемонструвати, наскільки дотримання академічної доброчесності необхідне для самореалізації, зокрема для успішної кар'єри. Адже ті вміння й навички, які формує академічна доброчесність, насправді дуже практичні й необхідні для самореалізації в будь-якій сфері: уявлення про значущість власної думки, повага до думок, переконань і вчинків інших людей (толерантність); здатність до самостійного критичного мислення та самостійного виконання завдань; вміння раціонально використовувати свій час; розуміння, що кожна думка, кожен текст, твір має свого автора, що передбачає повагу до цього автора; готовність до відстоювання своєї позиції тощо.

Академічна доброчесність визначає рівень довіри між людьми, які працюють в закладі освіти або ж якось до нього належать. Довіра впливає на процес ухвалення рішень та поведінку учасників. Зацікавлені сторони в школі – учителі, батьки, учні, директори – мають особливі зобов'язання та очікування щодо одне одного, що означає взаємозалежність. Дослідник К. Хой та ін. виділили п'ять елементів довіри: доброзичливість, передбачуваність, компетентність, відвертість і відкритість [5]. На їхню думку, довіра базується на доволі простих, на перший погляд, характеристиках у відносинах: доброзичливість, передбачуваність у поведінці, компетентності, відвертості та відкритості. Нестача довіри в суспільстві часто ускладнює вияв саме цих, здавалося б, найпростіших характеристик. Довіра є основою формування стосунків й уможливорює уважність, яка на рівні організації проявляється в здатності обговорювати помилки та брати відповідальність за помилки; здатності шукати кращі рішення та відмовлятися від того, що не працює; здатності безперервно змінюватися й витримувати зміни.

Важливо відновити довіру суспільства до результатів навчання. Показати, що завдяки академічній доброчесності можна досягти успіху. А для цього педагоги мають постійно підвищувати свій професійний рівень.

Професійний розвиток має стати пріоритетом на рівні школи, а не лише в межах тренінгів та обов'язкових навчань за межами школи. Без такого постійного професійного зростання довіра батьків та учнів до вчителів, до результатів навчання буде посилюватися повільно. Зміни без одночасних процесів на рівні школи та на рівні держави – неможливі. Учителі мають бачення навчального процесу та потрібних змін, проте реалізація цього бачення гальмується відсутністю необхідної автономії, надлишком бюрократії, нестачею лідерства та часто застарілими підходами до управління, а також обмеженою довірою та співпрацею серед батьків, вчителів та учнів.

Якщо на загальнодержавному рівні не відбудеться перегляд управлінської вертикалі та ролей, зокрема управлінь освіти, не будуть ініційовані зміни щодо вимог до директорів та процесу підготовки директорів, а держава далі виступатиме в ролі контролера та ініціатора всіх процесів, то впроваджувати зміни на рівні школи буде важко, як і посилювати довіру до результатів навчання та залучення вчителів, директорів, учнів, батьків в активне життя школи.

Література

1. Андрущенко В. Академічна недоброчесність як виклик інтелектуальній спроможності нації // *Голос України*, 2018. – №132. – С. 10.
2. Калюжна Є. Доброчесність і моральність: спроба реінтерпретації понять / Є. Калюжна, А. Вовна // *Вісник Дніпропетровського університету. Педагогіка і психологія*. – Дніпро, 2011. – Т. 19. – Випуск 17. – С. 37-42.
3. Поніманська Т. Виховання у світлі педагогіки толерантності: Я.-А. Коменський, К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський / Т. Поніманська // *Науковий вісник МДУ ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. – Миколаїв, 2014. – Випуск 1.46 (108). – С. 115-119.
4. Фініков Т. Академічна доброчесність: глобальний контекст та національна потреба / Т. Фініков // *Академічна доброчесність як основа сталого розвитку університету / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова*. – К. : Таксон, 2016. – С. 9-36.
5. Ной К., Quincy Gage С., Tarter J. (2006). School Mindfulness and Faculty Trust: Necessary Conditions for Each Other. *Educational Administration Quarterly*, 42(2), 236-255.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ АРТ-ТЕРАПІЇ В КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ

С. М. Загурська

Сучасний етап розвитку інклюзивної освіти в Україні актуалізує питання всебічного та гармонійного розвитку дітей із особливими освітніми потребами. В роботі з такими дітьми дуже важливо використовувати гнучкі види корекційної допомоги, одним із яких є арт-терапія. Вона виходить за межі традиційного освітнього та корекційного процесу, гармонійно поєднуючи психолого-педагогічний, корекційно-розвивальний, медичний і соціальний аспекти. Використання цього напрямку дозволяє здійснювати більш ефективний вплив на формування емоційної сфери, спонукає до подальшого розвитку компенсаторних властивостей збережених функціональних систем, покращує соціальну адаптацію дитини. За теорією складного дефекту Лева Виготського, окрім первинного порушення, спостерігаються складні вторинні та третинні порушення. Це можуть бути порушення мовлення, особистісної сфери та ін. Але якщо корекційна педагогіка дозволяє частково подолати чи компенсувати більшість первинних порушень, то вторинні і третинні відхилення буває виправити важко. Вивчення змісту й особливостей арт-терапії як психокорекційної технології дає можливість спрогнозувати, що її системне застосування з урахуванням віку дитини, типу порушення може забезпечити позитивний ефект у корекції як первинних, так і вторинних порушень.

Арт-терапія визначається як технологія цілеспрямованого використання мистецтва, як засобу психотерапевтичного та психокорекційного впливу на особистість. Вона ґрунтується на переконанні, що внутрішнє «Я» людини

відтворюється у візуальних образах щоразу, коли вона малює чи займається ліпленням спонтанно, на відміну від ретельно організованої навчальної діяльності [7, с. 217].

Її метою є гармонізація особистості шляхом розвитку її здатності до самопізнання та самовираження. Узагальнення сучасних наукових підходів дозволяє розглядати арт-терапію як метод або технологію зцілення за допомогою творчості; як спеціалізовану форму психотерапії, засновану на мистецтві, образотворчій і творчій діяльності. Окрім терапії художньою творчістю, сьогодні інтенсивно розвиваються й інші напрямки арт-терапії: танцювально-рухова, бібліотерапія, казкотерапія, драмотерапія, кінотерапія, лялькотерапія, пісочна терапія та ін. [1]. Отже, арт-терапія в сучасних умовах може розглядатися як технологія створення та використання різних видів мистецтва з метою передачі почуттів, емоцій та інших проявів психіки людини; як інструмент для дослідження і гармонізації внутрішнього світу людини. Використання методів арт-терапії, за В. Соловйовою, забезпечує: формування відносин взаємного прийняття й емпатії; можливість вільного самовираження та самопізнання; підвищення адаптаційних здібностей, зниження втоми та напруженості; створення позитивного емоційного настрою [2]. Арт-терапія широко застосовується у корекційній роботі з дітьми, які мають проблеми емоційного характеру в поведінці та спілкуванні: підвищену тривожність; агресивність; замкненість; сором'язливість; знижену самооцінку. Методи арт-терапії сприяють розв'язанню таких завдань: навчають дітей основам комунікації та конструктивних форм поведінки; розвивають здібності адекватного сприйняття себе й оточуючих; усувають надмірне напруження, тривожність і бар'єри для продуктивних, конструктивних дій; регулюють соціальні взаємини дітей [9].

Метою застосування арт-терапії в освіті, як наголошує О. Копитін, є збереження або відновлення здоров'я учнів і їх адаптація до умов освітньої установи [1]. Арт-терапія, забезпечуючи динамічну і гармонійну взаємодію між дитиною, продуктом її творчості та дорослим (психологом, педагогом, вихователем), не лише здійснює терапевтичний чи корекційний вплив на психофізичний стан дитини, а й реалізує основні функції освіти: виховну, розвивальну, діагностичну, корекційну, соціалізуючу тощо.

Останнім часом значно зростає інтерес до механізмів та умов впливу різних видів мистецтва на дитину з особливими потребами у корекційно-виховному процесі. Вона використовується у центрах реабілітації, спеціальних освітніх закладах, оскільки, не зважаючи на тісний зв'язок із лікувальною практикою, має переважно психопрофілактичну, розвивальну та соціалізуючу спрямованість [1]. Сутність корекційного виховання полягає у формуванні психічних функцій дитини і збагаченні її практичного соціального досвіду. Одночасно долаються наявні у неї порушення мовлення, моторики, сенсорних функцій, поведінки тощо. Ураховуючи, що метою заняття є досягнення певного терапевтичного ефекту, Л. Лебедева зазначає, що педагогам варто відмовитися від багатьох традиційних прийомів роботи: недопустимі команди, накази, вимоги та примуси; дитина сама може вибирати для себе ті види та зміст роботи, зображувальні матеріали та власний темп, які їй підходять; учень може відмовитися від виконання деяких завдань, вербалізації своїх почуттів і переживань, колективного обговорення тощо; дитина може лише

спостерігати за роботою товариша або займатися чим-небудь за бажанням; заборонена оцінка суджень, критика та покарання [5].

Корекційно-виховну роботу за допомогою арт-терапії фахівці радять починати вже з трирічного віку. Практика сучасної арт-терапії реалізується в двох формах: індивідуальній і груповій. У корекційно-виховній роботі найчастіше, як зазначає В. Соловйова, використовується групова арт-терапія, яка допомагає: розвивати соціальні й комунікативні навички; надати взаємну підтримку членам групи та вирішити загальні проблеми; спостерігати результати своїх дій і їхній вплив на інших; засвоювати нові ролі та виявляти латентні (приховані) якості особистості, спостерігати, як модифікація рольової поведінки впливає на взаємини з іншими; підвищувати самооцінку; розвивати навички прийняття рішень[2]. Арт-терапія у корекційно-виховному процесі містить такі напрями:

- Образотворча діяльність, спрямована на корекцію мотиваційної сфери, передбачає психологічний супровід сюжетів, створених дитиною.
- Створення колажів із малюнків, фотографій, символів, природних матеріалів навчає дитину «спілкуватися» з навколишнім середовищем.
- Пальчиковий театр і нетрадиційні форми роботи з папером мають на меті психокорекцію моторної, когнітивної, мотиваційної сфери дитини.
- Робота з тістом (тістопластика) передбачає корекцію рухових, пізнавальних і творчих можливостей дитини.
- Малювання на тканині губкою, пальцями та долонями підвищує потребу в активності та реалізації моторних та емоційних можливостей.
- Сенсорна інтеграція та психокорекція передбачає знайомство з формою, розміром, площиною та частинами предметів, сприяє психокорекції пізнавальних процесів, мотивації, підвищенню соціальної адаптації дитини.
- Створення вистав за допомогою ляльок спрямоване на формування емоційної сфери дитини, розвиток пам'яті, мислення, уваги й уяви [7]. Останнім часом дедалі частіше корекційні педагоги використовують пісочну терапію. Ігрові заняття з піском корисно використовувати, наприклад, у логопедії, оскільки вони: розвивають тактильно-кінетичну чутливість і дрібну моторику рук; стабілізують емоційний стан, долають страхи;

У сучасній практиці [1; 4; 6] для посилення ефективності корекційно-виховної роботи запроваджують такі напрями арт-терапії: музикотерапію, казкотерапію, терапію образотворчим мистецтвом. Усі напрями (методи) арт-терапії можна умовно поділити на 3 групи: пасивні (рецептивні), активні та інтегровані. Пасивні передбачають залучення дитини до арт-терапевтичних проявів, активні – спонукають до безпосередньої діяльності дитини; інтегровані – це поєднання різних арттерапевтичних впливів. Заняття доцільно проводити з групою дітей не більше 4 осіб 1 раз на тиждень. Тривалість таких занять – 20–30 хв. Педагог обирає завдання та матеріали для роботи згідно з віковою категорією дитини. Усі заняття згруповані в три блоки: I. Пропедевтичний блок. II. Корекційні заняття. III. Заняття на закріплення результату. Для малювання пропонується застосовувати різні матеріали. Так, малювання олівцями сприяє подоланню імпульсивності й зниженню агресії; малювання фарбами на великих аркушах паперу не лише пензликом, а й пальцями, долонями – зниженню тривожності, оптимізації самооцінки.

Арт-терапію доцільно застосовувати в комплексі реабілітації дітей з особливими освітніми потребами. Використання цього напрямку дозволяє здійснювати більш ефективний вплив на формування емоційної сфери, спонукає до подальшого розвитку компенсаторних властивостей збережених функціональних систем, покращує соціальну адаптацію дитини. Це дає можливість здійснення одночасного корекційного впливу як на первинні, так і вторинні та третинні порушення Вітчизняними психологами Л. Нікішиною, Л. Федоткіною, Л. Вадрус, Н. Некряч та О. Образцовою розроблено й адаптовано в корекційному процесі програму з арт-терапії для дітей з обмеженими можливостями [6]. Подальшого дослідження потребує проблема підготовки майбутніх корекційних педагогів до реалізації психокорекційного, розвивального та виховного потенціалу арт-терапії як інноваційної здоров'язбережувальної технології, спрямованої на гармонійне формування особистості дитини шляхом художньо-творчого самопізнання, самовираження та самореалізації.

Література

1. Арт-терапия – новые горизонты / под ред. А.И. Копытина. Москва : Когито-Центр, 2006. – 336 с.
2. Арт – терапевтичні техніки у роботі практичного психолога: рекомендації щодо використання арт-терапевтичних технік у роботі практичного психолога закладів освіти. URL: static.klasnaocinka.com.ua/.../art_terapiya_u_roboti_psiholo.
3. Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу // Психолог. – 2005. – № 39. – С. 5.
4. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : науково-методичний посібник. Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с.
5. Лебедева Л.Д. Арт-терапия в педагогике. Педагогика. – 2000. – № 9. – С. 27.
6. Адаптована програма з арт-терапії для дітей з обмеженими можливостями / Л.Т. Нікішина та ін. URL: <http://corr.ks.ua>.
7. Рудестам К. Групповая психотерапия. Санкт-Петербург : Питер, 2000. – 384 с.
8. Савінова Н. В., Середа І.В., Борулько Д.М. Технології корекційно-виховного процесу : навчально-методичний посібник. Миколаїв : Іліон, 2018. – 172 с.
9. Терлецька Л. Про методи арт-терапії / Л. Терлецька // Психолог. – 2002. – № 5. – С. 26.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Т. Г. Заруднюк

Сучасне суспільство вимагає виховання самостійних, ініціативних, відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних виробничих і економічних завдань. Виконання цих завдань потребує розвитку особистісних якостей і творчих здібностей людини, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми, орієнтуватися в житті суспільства. Саме ці

пріоритети лежать в основі реформування сучасної загальноосвітньої школи, головне завдання якої – підготувати компетентну особистість, здатну знаходити правильні рішення у конкретних навчальних, життєвих, а у майбутньому і професійних ситуаціях. Тому актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в навчанні.

Комунікативна компетентність – здатність особистості застосовувати у конкретному виді спілкування знання мови, способи взаємодії з людьми, що оточують її та перебувають на відстані, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями.

Однією з головних цілей навчання математиці є підготовка учнів до повсякденного життя, а також розвиток їх особистості засобами математики. Так, в Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти зазначено, що «основною метою освітньої галузі «Математика» є формування в учнів математичної компетентності на рівні, достатньому для забезпечення життєдіяльності у сучасному світі, успішного оволодіння знаннями з інших освітніх галузей у процесі шкільного навчання, забезпечення інтелектуального розвитку учнів, розвитку їх уваги, пам'яті, логіки, культури мислення та інтуїції». [3]

Формуванню комунікативної компетентності учнів сприяють такі технології, як:

- інтерактивне навчання;
- технологія розвитку критичного мислення;
- проектна технологія;
- ігрова технологія.

Інтерактивне навчання, це навчання, «занурене» у спілкування. Уроки інтерактивного навчання надають учням можливості для формування основних пізнавальних і громадянських умінь, а також навичок і зразків поведінки в суспільстві. Інтерактивні форми роботи сприяють розвитку ініціативи, незалежності, уяви, самодисципліни, співпраці з іншими учнями. Вони стимулюють розвиток когнітивних процесів, залучають до активної участі у процесі навчання, заохочують працювати разом, висловлювати свої думки, виражати почуття та використовувати свій досвід, брати на себе відповідальність за навчання та розвивати вміння вчитися. [2, 66]

Особливостями навчального процесу, побудованого на засадах **критичного мислення**, є такі положення:

- у навчання включаються завдання, розв'язання яких потребує мислення вищого рівня;
- навчальний процес обов'язково організований як дослідження учнями певної теми, що виконується шляхом інтерактивної взаємодії між ними;
- результатом навчання є не засвоєння фактів чи чужих думок, а вироблення власних суджень через застосування до інформації певних прийомів мислення;
- критичне мислення потребує від учнів достатніх навичок оперування доводами та формулювання умовиводів (здатність сприймати схеми, графіки, знаходити та інтерпретувати документи та джерела інформації, а також аналізувати аргументи, обґрунтовувати висновки міцними доводами);
- вмотивованість учнів для обговорення проблем. Вони мають працювати всі разом, щоб досягти спільного консенсусу. Така здатність до співпраці є

найважливішою умовою критичного мислення, оскільки вона підтримує діалог, спільну мету та взаємне вивчення цінностей.

Серед методичних прийомів цієї технології, що можуть знайти своє місце на уроках математики – парна-групова робота: «мозкова атака», ключові терміни; знаємо – бажаємо дізнатися – дізналися; швидке письмо; семантична карта; ходимо навколо, говоримо навколо; обміркуйте – об'єднайтесь у пари – обміняйтесь думками; схема Венна; ажурна пилка; взаємоопитування; взаємонавчання; підбиття підсумків у парах; складання сенкану; рецензування усних відповідей товаришів, ходу рішення задачі біля дошки, відповіді на питання та ін. [1, 170]

Цілями **проектної діяльності** є: виховання людей, здатних бути самостійними в мисленні і діях; розвиток комунікативних та дослідницьких навичок, уміння працювати з інформацією, формулювати проблеми і знаходити шляхи їх вирішення; розвиток в учнів критичного мислення.

Реалізація методу проектів, методики співпраці є перспективними при вивченні математики; правильно організована робота над проектами викликає в учнів і є більш результативною, ніж на традиційних уроках.

Визначальною рисою цих методів є активна діяльність учнів як суб'єктів педагогічного процесу. На уроці математики діти вчаться вести навчальний діалог, відстоювати власну точку зору, удосконалюють вміння формувати цілі власної діяльності робити висновки за їх результатами. Під час спілкування учні вчаться бути демократичними, критично мислити, приймати продумані рішення.

Систему **навчально-ділових ігор** утворюють три групи.

Перша група включає в себе ігри, орієнтовані на зростання мотивації навчання, пізнавального інтересу, а також включення учнів у самостійну діяльність. Навчально-ділові ігри цієї групи спрямовані не тільки на формування знань і умінь з предмета, але і виявлення і розкриття особистісного потенціалу учнів.

Друга група передбачає ігри, що вимагають від учнів не тільки прояви самостійності, оцінку своїх можливостей, але і незалежності в процесі досягнення цілей, відстоювання своєї позиції.

Третя група включає в себе ігри, орієнтовані на розвиток функції соціальної самореалізації особистості через включення учня в ситуації креативності в діяльності.

Таким чином, типовими завданнями, спрямованими на розвиток комунікативних здібностей є: підготовка усних розповідей на задану тему; словесне малювання; складання відгуку на роботу товариша; завдання типу «закінчи речення ...», «визнач помилку в твердженнях, міркуваннях»; завдання для роботи в парах чи групах, наприклад, завдання «скласти кросворд»; використання трьох видів діалогу: діалог у великій групі «учитель-учні», діалог в невеликій групі «учень-учні», діалог в парі «учень-учень»; завдання, що супроводжуються інструкцією: «Поясни ...», «Доведи ...» або «Обґрунтуй свою думку ...» тощо.

Основними показниками сформованості в учня комунікативної компетентності можна вважати: бажання активно спілкуватися; розуміння того, що у оточуючих може бути інша точка зору, може навіть не збігатися з власною; уміння ясно висловлювати свою думку, задавати питання, здійснювати контроль над діями товаришів; наявність власної думки, вміння домовлятися з партнерами і знаходити

спільне рішення; уміння аргументувати свою точку зору і координувати дії своїх партнерів відповідно до неї; взаємодопомога при співробітництві; знання правил і норм спілкування; уміння вирішувати конфлікти.

Без сумніву, спеціально організований процес формування комунікативної компетентності гарантує розвиток особистісних якостей, що прямо залежать від мислення й мови, а також – соціалізацію вихованця. Роль математичної освіти в такому процесі не можна недооцінювати.

Література

1. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів. / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; наук. ред., передм. О. І. Пометун. – К. : Плеяди, 2006. – 220 с.

2. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. / О. І. Пометун. – К., 2007. – 144 с.

3. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Постанова КМУ №1392 від 23.11.11 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/

ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЯ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Л. В. Канішевська

Формування безпеки життя у старших підлітків – один із пріоритетних напрямів сучасного виховання, про що свідчить зміст державних документів: Конституція України (1997), Закони України «Про охорону дитинства» (2001), «Про освіту» (2017), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки (2013), «Нова українська школа у поступі до цінностей» (2018), розділ звіту ООН «Нові вимоги до безпеки людини» та ін.

Різні аспекти формування безпеки життя як складника цінності життя в учнівській молоді знайшли відображення в працях педагогів: Т. Алексеєнко [9], Л. Гончар [3], Л. Канішевської [5], Р. Малиношевського [9], В. Шахрай [8] та ін.

Особливої актуальності набуває проблема формування безпеки життя у старших підлітків, оскільки підлітковий вік є кризовим.

Дослідник І. Бех зазначає, що підлітку притаманна зміна настрою і переживань, підвищена збудливість, імпульсивність, «підлітковий комплекс» емоційності, а також низка інших популярних відчуттів і якостей, які проявляються по чергово; особлива чутливість до того як ставляться до нього однолітки; внаслідок суттєвого розширення обсягу, змісту і характеру діяльності дитини відбувається перебудова наявних психологічних структур, встановлюються нові зв'язки й утворення, закладаються основи соціальної поведінки, формуються моральні принципи та соціальні настанови [1; 32].

Безпека життя – це діяльність людини, що визначається необхідними знаннями та навичками з профілактики та подолання небезпечних та шкідливих ситуацій,

заснована на системі соціальних норм, переконань і цінностей, що забезпечують збереження життя, здоров'я людини та цілісності оточуючого світу [5; 145].

Схарактеризуємо фактори, що ускладнюють процес формування безпеки життя у старших підлітків. До біологічних факторів відносимо спадковість.

Дослідники В. Бітенський, Б. Херсонський, С. Дворняк стверджують, що фетальний алкогольний синдром, окрім специфічних фізичних вад, супроводжується ще і постнатальним ураженням нервової системи. Часто він виявляється у вигляді психоподібних та психопатичних проявів. Усе це ускладнює або унеможлиблює соціальну адаптацію, зменшує захисну реакцію організму на психоактивні речовини [2; 31–38.]. Така залежність формується при регулярному вживанні психоактивних речовин.

Наступний фактор, що ускладнює процес формування безпеки життя у школярів – це акцентуації характеру та психопатії.

Психопатії – виражені характерологічні порушення, відмінними особливостями яких є тотальність, відносна стабільність і соціальна дезадаптація. Саме останній критерій є вирішальним для диференціації акцентуацій і психопатій. Психопати є особливо схильними до небезпечної поведінки. За узагальненими даними різних авторів серед алкоголезалежних близько 50% людей страждає на психопатію, на наркоманію – близько 35%. Найбільш уразливі до вживання психоактивних речовин мають нестійкий, гіпертимний, циклоїдний, епілептоїдний, збудливий, істероїдний типи акцентуацій характеру [7; 75–76].

Одним із соціальних факторів, що ускладнює процес формування безпеки життя у старших підлітків, є негативний вплив молодіжної субкультури, яка неоднозначно впливає на молодь. З одного боку, вона є одним із інструментів соціалізації, сприяє опануванню цінностей і соціальних ролей, а з іншого, – відчужує молодь від загальної культури. Проблеми виникають тоді, коли «інтереси та цінності молодого покоління обмежені сферою дозвілля, розважальними заходами, часто – спілкуванням з делінквентним оточенням однолітків» [6; 38].

Іншим фактором, що значно ускладнює процес формування безпеки життя у старших підлітків, є доступність, популяризація тютюнових, алкогольних, наркотичних речовин через рекламу. Це є однією з основних причин популярності вживання психоактивних речовин у молодіжному середовищі.

Наступним соціальним фактором, що ускладнює процес формування безпеки життя у школярів, є подвійна мораль, що «... міцно вкорінилася в усіх соціальних сферах і є каменем спотикання в розвитку особистості» [6; 37].

Пристаємо до думки дослідників М. Максимової, С. Толстоухової, які зазначають, що подвійна мораль згубно впливає на психіку підлітків, формує в них почуття ущербності, яке переходить у комплекс неповноцінності. Цей комплекс людина часто «приглушує» за допомогою вживання шкідливих речовин [9; 55].

Домінантною соціальною умовою, що ускладнює процес формування безпеки життя у старших підлітків, є негативний вплив сім'ї, оскільки сімейне неблагополуччя сприяє розвитку емоційних відхилень і на їх основі різноманітних соціальних відхилень, у тому числі й небезпечної поведінки. Конфліктні стосунки між батьками, пияцтво батьків, вживання ними наркотиків згубно впливає на дитину [5; 147].

Наступним фактором, що ускладнює процес формування безпеки життя у старших підлітків, є негативний соціально-психологічний статус в колективі, під яким мається на увазі «несприйнятлива позиція суб'єкта в системі міжособистісних стосунків, що визначає його право, обов'язки та привілеї» [6; 41]. Статус підлітка у групі істотно впливає на його самосвідомість і поведінку.

Пристаємо до думки Н. Максимової, С. Толстоухової, що негативний вплив на психіку підлітків має і так зване альтернувальне виховання, тобто – нестійке емоційне ставлення до школяра, коли схвалення або нарікання залежать від настрою дорослих, а не від об'єктивної поведінки учня. Унаслідок цього вихованець відмовляється від спроб зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки оточуючого соціуму, не аналізує відповідність своїх учинків соціальним нормам, не вникає в причини зміни свого настрою. Подорослішавши, людина для підняття настрою вдається до штучних способів регулювання психічного стану, серед яких – алкоголь, тютюн, наркотичні речовини тощо [7].

Слід зазначити, що часто «нешасливе кохання» може провокувати підлітків до куріння, зловживання алкоголем, наркотиками, токсичними речовинами.

Ще одним важливим фактором, що ускладнює процес формування безпеки життя у старших підлітків, може бути потреба у прояві власної індивідуальності і неможливість її задовольнити. Невдачі у навчанні, негативний статус юнака в групі однолітків, непорозуміння з батьками, вчителями призводить до виникнення в старших підлітків психологічного дискомфорту, що змушує їх шукати нове середовище асоціальної спрямованості. У такій ситуації підлітки проявляють демонстративну поведінку, яка може виявлятися у зовнішньому вигляді та манері вдягатися, спрямованої на підкреслення своєї незалежності; а також часто відзначається зловживанням алкоголем, палінням, а іноді й наркотичними, токсичними речовинами.

Таким чином, схарактеризовано фактори, що ускладнюють процес формування безпеки життя у старших підлітків: вплив групи; потреба в соціальному визнанні і факту дорослішання; віддаленість від батьків; доступність, популяризація тютюнових, алкогольних, наркотичних речовин через рекламу; негативний вплив молодіжної субкультури; потреба у прояві власної індивідуальності та неможливості її задовольнити; спадковість; сімейне неблагополуччя тощо.

Шляхами формування безпеки життя у старших підлітків є:

1. Залучення старшокласників до здоров'язбережувальної діяльності, спрямованої як на формування, збереження і зміцнення власного здоров'я, так і здоров'я інших, що реалізується в рамках учнівського самоврядування [10; 238].

2. Розроблення та впровадження у позаурочну діяльність закладів загальної середньої освіти авторської програми «Збережи себе сам». Завдання програми: формування безпеки життя у старших підлітків як складника цінності життя; формування у підлітків здорового способу життя; вміння протистояти тиску з боку інших людей; вміння робити адекватний вибір і нести за нього відповідальність; здатності до самопізнання та самовиховання. Ця програма реалізовується за допомогою наступних форм організації позаурочної діяльності з формування у підлітків безпеки життя: заняття з елементами тренінгу, години спілкування, бесіди, міні-лекції, дискусії, проблемні діалоги-роздуми, вікторини, діловий

практикум, проектна діяльність, акції тощо.

Наведемо тематику і форми проведення занять: «Життя – найвища цінність» (година спілкування), «Планетарні загрози (усний журнал), «Як вберегтися від нещастя» (діловий практикум); заняття з елементами тренінгу: «Життя без агресії», «Приклади маніпуляцій», «Як протистояти маніпуляції»; «Соціальні хвороби» (бесіда); «Про СНІД – без табу» (година спілкування), «Обережно – СНІД» (заняття з елементами тренінгу), «Правда про куріння» (міні-лекція), «Користь некуріння» (заняття з елементами тренінгу), «Алкоголізм. Стадії алкоголізму» (міні-лекція), «Алкоголізм і злочин. Чи можна поставити знак рівності?» (виховна година), «Пивний алкоголізм» (міні-лекція), «Про шкідливість слабоалкогольних напоїв» (бесіда), «Правда про наркотики» (година спілкування), «Причини та наслідки вживання наркотичних речовин підлітками» (круглий стіл), групові дискусії: «Що люди набувають та що втрачають від вживання наркотиків?», «Вживання наркотиків – справа особиста?», «Без шкідливих звичок – у світ здоров'я» (виховна година), «Роль реклами у формуванні шкідливих звичок» (заняття з елементами тренінгу), «Твоє здоров'я – в твоїх руках» (година спілкування), «Міжособистісні конфлікти та шляхи їх розв'язання» (заняття з елементами тренінгу); групові дискусії: «Відповідальність за результати конфліктів», «Чи можна запобігти насилля?»; заняття з елементами тренінгу: «Як навчитися безпеці у віртуальному світі?». «Уміння протистояти чужому тиску» (опрацювання навичок впевненої поведінки), «Торгівля людьми», «Уміння володіти собою.», «Самозахист». Засоби і прийоми самозахисту», «Стресостійкість. Як і для чого її використовувати в життєвих ситуаціях?» [9; 89–90].

3. Педагогічна підтримка підлітків. Здійснюючи педагогічну підтримку учнів, педагоги мають стимулювати у вихованців самопізнання своїх позитивних рис; формувати моральні якості школяра у процесі оцінювання власної поведінки; акцентувати увагу на позитивних вчинках учнів; підтримувати ініціативу, активність; виявляти довіру до вихованців; формувати у школярів віру у власні сили [4; 219].

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблеми. Подальшого вивчення і розвитку потребують такі питання, як використання потенціалу позаурочної діяльності у контексті досліджуваної проблеми.

Література

1. Бех. І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998 – 204 с.
2. Битенский В. С. Наркомания у подростков. / В. С. Битенский, Б. Г. Херсонский, С. В. Дворяк и др. – К. : Здоровье, 1989. – 216 с.
3. Гончар Л. В. Методика формування цінності життя у молодших школярів / Л. В. Гончар. // Особистість у просторі вихованих інновацій: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 19 жовтня 2018 р. – С. 88–94.
4. Канішевська Л. В. Дослідження проблеми виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів / Л. В. Канішевська. // Педагогічний альманах : зб. наук. праць. Херсон КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. –

Вип. 16. – С. 213–220.

5. Канішевська Л. В. Формування безпеки життя у старшокласників / Л. В. Канішевська. // Освітній простір України. Науковий журнал ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, 2019. – Вип. 16. – С. 143–150.

6. Лящук О. С. Профілактика шкідливих звичок в учнів 5–6 класів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О. С. Лящук. – Умань, 2017. – 246 с.

7. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічний аспект адиктивної поведінки підлітків та молоді. / Н. Ю. Максимова, С. В. Толстоухова. – К., 2000. – 200 с.

8. Шахрай В. М. Стан сформованості цінності життя у підлітків: аналіз результатів дослідження / В. М. Шахрай. // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – 2018. – Вип. 22. – С. 284–294.

9. Цінність життя підлітка: світоглядні орієнтири : монографія / [В. М. Шахрай (Ред.), Т. Ф. Алексеєнко, Л. В. Гончар, Л. В. Канішевська, Р. В. Малиношевський (2019)] – Київ, 2019. – 136 с.

10. Kanishevskia Liubov. The formation of the immunity to the use of psychoactive substances by senior teenagers as the tendency of the formation of the life safety / Liubov Kanishevskia. // Topical issues of education: Collective monograph. – Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2018. P. 231–243.

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА В ХОРЕОГРАФІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

В. М. Кирилюк

Основною метою національного виховання на основі народного мистецтва у позашкільних закладах освіти – є передання вихованцям соціального досвіду, успадкування ними духовних надбань українського народу, досягнення високої національної культури особистості [3].

Мета національного виховання конкретизується через систему виховних завдань. Головним завданням національного виховання, на основі народного мистецтва, є формування у вихованців національної свідомості, самосвідомості. А також необхідно: сформувати почуття любові до рідної землі, родини, українського народу, бажання працювати задля розквіту України, високу національну культуру, світоглядну позицію; забезпечити повноцінний особистісний розвиток, можливість зміцнення духовного, психічного і фізичного здоров'я; розвивати індивідуальні здібності і таланти вихованців; створити умови для самореалізації [2].

Не можна виховати людину-гуманіста і патріота з широкими інтересами та серйозними духовними запитамі, до того ж здатну до творчої праці в будь-якій галузі, без опори на народне мистецтво й національну культуру. Художній фактор формування естетичного ставлення до хореографічного мистецтва тісно пов'язаний

із громадським життям і визначається його розвитком [3]. Сьогодні склалися умови, при яких мистецька практика обновляється, іде переосмислення історичного минулого, пробудження національної самосвідомості, усвідомлення проблем етнічної ідентифікації особистості.

Основним напрямом національного виховання на основі народного мистецтва є формування свідомості й самосвідомості – усвідомлення вихованцями своєї етнічної спільності, національних цінностей, відчуття своєї національної причетності до розбудови України, патріотизм, що сприяє утвердженню власної гідності, внутрішньої свободи, гордості за Батьківщину [3].

Відродження національної самосвідомості у закладах позашкільної освіти необхідно здійснювати через мистецтво, що впливає на формування духовно-моральних якостей особистості. Унікальні витвори народних майстрів мають велику художньо-естетичну цінність, відображають досвід, який віками формував уявлення про прекрасне. Ці твори покликані пробуджувати у вихованців естетичний смак, інтерес і потребу творити красу.

Фольклор довгий час був єдиною формою художнього мислення й естетичної культури багатьох народів, у ньому відображені загальноестетичні ідеали, якісні особливості націй.

Породжувався фольклор суспільно-історичним життям народу, виражаючись у специфічних, властивих даному народові способах художнього мислення, де зливалися воедино праця й мистецтво. У процесі трудової діяльності, проникаючи в таємниці природи, люди постійно створювали необхідні, корисні й одночасно гарні речі. Удосконалюючи рухи, пластику, намагалися відобразити навколишні явища та предмети в імітаційній чи пантомімно-руховій формі, розвивали й удосконалювали свою художню уяву, творчі задатки.

Морально-естетичні ідеали українського народу виражалися в прекрасних народних піснях, танцях, казках та інших здобутках фольклорного жанру. Стилість, виразність, краса складу вдало передають досвід попереднього покоління нащадкам. Український фольклор є невичерпним джерелом ідей, образів, сюжетів, поетичних та хореографічних засобів, що збагачують культуру й наближають її до народу. Ніщо не дає таких різнопланових відомостей про культуру, історію, побут, звичаї, обряди, вірування, етичні норми й естетичні ідеали, як фольклор. Народна творчість вражає силою своїх образів, мовним ладом, музичністю, пластикою, віртуозною технікою рухів, багатством і красою.

Так фольклорні танці пробуджують глибини національної самосвідомості, розвивають уявлення й естетичний смак, долучають до таємниць народних вірувань, традицій і звичаїв, допомагають зрозуміти специфіку життя наших пращурів [2].

Український народний танець, коріння якого йде у сиву давнину, має багату й цікаву історію, нерозривно пов'язану з історією України. Танці відрізняються різноманіттям жанрів, різних за походженням, характером, тематикою, роллю в побуті. Український танець – це прекрасний матеріал для виховання виконавської, хореографічної культури, необхідний засіб формування в дітей почуття прекрасного, патріотизму, любові до рідної культури й мистецтва. Вивчення фольклору не треба розглядати як реанімацію минулого в нашому повсякденному

побуті. Головне – учити цінувати минуле, розкривати, пізнавати красу народного танцю.

Особливу значимість для формування національної самосвідомості особистості відіграє фактор етнічності в рамках позашкільної освітньої установи, особливо орієнтованість на традиційну народну культуру й рівень сформованості на її основі естетичної і національної культури особистості. Найбільш продуктивно вона формується через виховну систему на основі традиційного народного мистецтва [1].

Перший напрямок – поглиблене вивчення вихованцями духовно-моральних і естетичних досягнень людства й українського народу, зокрема, відображених у добутках традиційного народного мистецтва [2]. Мета подібних занять – доповнення об'єктивних подань і понять про прекрасне, формування естетичного смаку вихованців, розвиток і закріплення національно-естетичних поглядів, цінностей і переконань, що виражають особистісне ставлення вихованців до реалій буття.

Інсценізація обрядів – це один із видів виховної діяльності у хореографічному колективі, що має на меті створення максимально сприятливих умов для розкриття й розвитку здібностей вихованців, задоволення їхніх потреб у спілкуванні, розвитку духовного світу, у формуванні високих моральних і естетичних принципів.

Цінність інсценізації обрядів багато в чому визначається успіхом підготовчих етапів. Зіткнення, пізнання й занурення у світ народного мистецтва й творчості формують естетичні й моральні ідеали. Через народні танці, обряди, усну народну творчість і художні предмети побуту передаються і зберігаються естетичні погляди й дух народу, здійснюється зв'язок між поколіннями, інакше оцінюється внесок української національної культури в загальнолюдську [1].

У підготовці обрядодії знайдеться справа для всіх учасників колективу та їхніх батьків, починаючи від написання сценарію до виготовлення макетів, декорацій, реквізиту, костюмів, розучування ролей, а також у внутрішній технічній і хореографічній підготовці.

Відродження народного мистецтва й традицій — основна думка, що пронизує підготовку інсценізації обряду. Для показу народних обрядів збираються (по можливості) справжні витвори народних промислів, посуд, швейні вироби, гончарні й дерев'яні предмети народної творчості.

Приклад такого роду виховної справи – інсценізація «Андріївських вечорниць», «Маланки», «Веснянок», «Русальних свят». Учасники зразкового фольклорного дитячого вокально-хореографічного театру «Калинонька» Ніжинської дитячої музичної школи Чернігівської області знайомлять глядачів із традиційною формою спілкування й дозвілля селянських поселень у минулому – вечорницями й вулицями, гаданнями та різноманітними обрядодіями. Були підготовлені костюми з урахуванням особливостей стилю одягу Чернігівщини, оформлена «світлиця», причому використовувалися стилізовані елементи української хати – на стінах розвішані вишиті рушники, поставлена піч, оформлений «красний» куточок.

Аукціон народних мудростей сприяє закріпленню знань про жанри й види народного мистецтва, народної хореографічної лексики, збагаченню словника, естетичному розвитку й формуванню моральних ідеалів. За правилами «торгів», на даному аукціоні за продаваний хореографічний елемент (що показує педагог) або

певну кількість балів, потрібно платити загадками, прислів'ями чи приказками, знаннями звичаїв, іншими малими формами усної народної творчості.

Другий напрямок – залучення учасників до різноманітних видів пошуково-дослідницької діяльності в галузі народного хореографічного мистецтва чи етнографії. Педагогічна мета тут фокусується на пробудженні й культивуванні потреби приносити користь колективу своєю особистою участю у фольклорних і етнографічних пошуках. Можна дати дітям завдання розпитати своїх бабусь, чи тих старожилів, яких вони знають, про танці, звичаї, традиції, обряди, які вони пам'ятають чи, можливо, їм колись розповідали їхні батьки. По можливості діти мають усе записати, а танець чи хореографічні комбінації вивчити. Потім цей матеріал можна використати при інсценізації обрядів. Можна з дітьми середнього шкільного віку організувати невеликий похід, у вихідний день, для вивчення духовних завітів предків, або зробити міні-експедицію зі збору фольклорного матеріалу. Потім варто його обробити й висвітлити в спеціальному інформаційному збірнику, дітям можна запропонувати записати свої міркування на різні етнокультурні теми. Узагальненням роботи даного типу стали оформлені альбоми народної творчості прилеглих населених пунктів.

Третій напрямок – «уживляння» вихованців в атмосферу народних традицій, звичаїв, обрядів. Метою якого є систематичне підкріплення вербальних впливів на свідомість вихованців. Надбаннями емоційно-вольової сфери в цьому випадку є соціальна й особиста значимість почуттів, ідеалів, художніх цінностей. Тут практикується вивчення народних звичаїв і обрядів, дотримання традицій, сценарна розробка й проведення фольклорних свят, виставок народних іграшок, змагань у традиційних іграх українського народу.

Традиційними в даному напрямку є огляди й виставки дитячої творчості, фольклорні фестивалі, ярмарки, знайомство з фольклорними колективами, екскурсії до краєзнавчих музеїв, музеїв народної творчості тощо. Особливо результативними є підготовка і проведення народних свят.

На «Андріївських вечорницях» відтворюється атмосфера загадкових святкових днів. Протягом усього свята звучать пісні, виконуються танці, проводяться різноманітні гадання і відтворюється обряд випікання, піднесення і кусання «Калити». Основними характеристиками подібних вечорниць є велика емоційна насиченість, ліризм і яскравість образів. У ході свята вихованці довідаються про історію народного свята, стануть учасниками дійства з відродження традицій і обрядів, долучаться до скарбниці народної мудрості тощо.

Четвертий напрямок – стимулювання вихованців до участі в організації й проведенні масових заходів серед ровесників, молодших школярів, дорослих. Педагогічний задум полягає в пробудженні й формуванні в дітей всієї гами, потреб з поширення знань народного мистецтва, широка їхня агітація й пробудження національного духу. Для реалізації поставленої мети широко використовуються здобутки малого жанру української народної творчості (приказки, прислів'я, загадки, забавлянки, триндички тощо). Тобто на уроках танців викладач має використати увесь арсенал народної мудрості і заохотити дітей до знаходження і залучення друзів, батьків, однокласників і знайомих до фольклорної творчості.

П'ятий напрямок – організація творчих акцій вихованців для місцевого населення. Тут реалізується висунута педагогікою ідея співробітництва. Стимулювати творчу активність учасників хореографічного колективу можна за допомогою залучення їх до організації просвітницької роботи з населенням відносно фольклорних традицій українців. Для цього дитячий колектив може долучитися до творчих звітів фольклорних колективів, організація багатоступінчастих і багаторівневих фестивалів і оглядів, проведення конкурсів масовиків-вітівників, юних танцюристів.

У межах реалізації програми естетичного впливу на особистість вихованця найважливіше місце займає технологія організації й проведення дитячого фольклорного свята як однієї із традиційних форм національно орієнтованої моделі виховної діяльності підростаючої особистості.

Народні свята – це багатогранне суспільне явище, що відображає буття кожної людини й суспільства в цілому [2]. Будучи невід'ємною частиною соціального життя, свята впливають на життя особистості й виступають як особливий вид людської діяльності, що виражає гармонію людини й суспільства або прагнення до неї.

Про соціальну значимість свят пишуть багато дослідників цієї проблеми (Г.П.Чорний, Я. Белоусов, Т. А. Бернштан, А. І. Мазаєв, К. Жигульський). Г. П. Чорний зокрема відзначає: «Свято саме по собі представляє етико-соціальне явище. Масовість, барвистість, піднесеність і романтична забарвленість свят, доступність сприйняття закладених у них моральних, естетичних ідей роблять їх ефективним засобом формування моральних почуттів і навичок правильного поведіння» [1, 37]. К. Жигульський відносить поняття «свято» і «свята» до соціально-художніх цінностей, які сприяють формуванню особистості, духовному розвитку людини й суспільства [1]. Із створюваних народом свят можна дізнатися про політичне, історичне й духовне життя суспільства, визначити ідеї, інтереси й прагнення різних соціальних верств.

У житті кожного народу свята займають особливе місце. Вони пов'язані зі святковим станом людини, що спонукає її до участі в тім або іншій святково-обрядовому дійстві. Відчуття святковості – це відчуття радості, бадьорості, піднесеності духу.

Таким чином, свято й святкова діяльність є потужним педагогічним засобом, використання якого дозволяє сформувати у вихованців навички правильного поведіння, морально-етичні якості особистості, поліпшувати мікроклімат у колективі, виховувати культуру спілкування і етнокультуру. Свято дозволяє дитині розкритися для інших людей.

Висловлені вище положення дозволяють зробити висновок, що святкова діяльність сприяє соціалізації особистості, тобто її «ефективній адаптації в суспільстві й здатності деякою мірою протистояти суспільству, частині тих життєвих колізій, які заважають її саморозвитку, самореалізації й самоствердженню» [1,18]. Однак соціально-педагогічна цінність свят визнається педагогами не завжди. Висловлюються припущення, що масове свято нівелює індивідуальність, не робить належного педагогічного впливу на кожну особистість. Дійсно, це відбувається в тому випадку, коли святкові дії організуються й

проводяться без продуманого аналізу, психолого-педагогічних потреб спільноти людей, без врахування мотивів участі дітей у святі.

Звернення до можливостей істинно народних свят дозволяє уникати цих помилок, тому що сама природа свят передбачає взаємодію, спілкування й співпрацю всіх його учасників. Зазвичай народні свята мають виховне значення, адже вони формують особистість, створюючи довкола неї постійне «поле етнопедагогічного впливу» [1, 56]. Народні свята пройшли перевірку часом, завоювали своє право на життя, тим самим довівши свою актуальність. Спроби відродження й розвитку самобутньої етнокультури, етнічної ідентифікації особистості дозволяють використати найкорисніше з народного досвіду. У цьому сенсі роль батьків, традицій, родини, змісту й значення рідної домівки, відродження пам'яті предків, трепетності до кровних родичів, повернення до релігії предків, культ природи будуть сприяти становленню гуманістичної, національно орієнтованої системи виховання.

Одна з головних переваг дитячого фольклорного свята полягає в тому, що, використовуючи найбагатший арсенал емоційно-виразних засобів, воно забезпечує різноманіття прийомів і методів педагогічного впливу, створює для кожного вихованця, відповідно до його індивідуальних і статево-вікових особливостей, схильностей та інтересів, умови для самостійної й колективної творчої діяльності.

Література

1. Бондаренко Л. Методика хореографічної роботи в школі і позашкільних закладах / Л. Бондаренко. - К.: Музична Україна. 1985. – 248 с.
2. Кирилюк В.М. Основи хореографічного фольклору України : навчально-методичний посібник / В.М. Кирилюк. – Ніжин; Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2009. – 427 с.
3. Лізинський В.М. Прийоми та форми в навчальній діяльності / В.М. Лізинський. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2007. – 160 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

С. Д. Кирилюк

Сучасний світ, оточуючий підростаюче покоління, стрімко змінюється. З одного боку, активізується віртуальне спілкування в соціальних мережах, з'являються яскраві, захоплюючі комп'ютерні ігри та розвиваючі програми, нові інформаційні технології. З іншого боку, у старшокласника звужується коло живого спілкування і, як наслідок, виникає самотність, агресивність, з'являються спокуси вживання ПАР, знижуються можливості для прояву себе в реальному житті. У закладі загальної середньої освіти найчастіше перед учнями ставлять завдання: вчитися, складати іспити, бути старанними, думати про майбутнє. Однак, з огляду на вік,

старшокласники хочуть жити теперішнім, отримувати досвід тут і зараз, включаючи досвід взаємодії з іншими людьми, краще пізнати себе, успішно соціалізуватися й долучитися до позитивного перетворення навколишньої дійсності [3].

Ступінь успішності «входження» особистості в суспільство великою мірою визначається її активністю, тобто «... здатністю виробляти значимі перетворення в світі на основі досягнення багатств матеріальної й духовної культури» [2, 26]. Одним із основних завдань сьогодення – своєчасно підготувати молоде покоління до нових умов життя і професійної діяльності, навчити самостійно приймати рішення, адаптуватися за межами школи.

Актуальним став пошук нових підходів до організації діяльності сучасних закладів освіти, де багато проблем вже не можуть бути вирішені традиційними засобами, без участі самих школярів. Необхідні серйозні зміни не тільки у змісті освіти, а й у самій структурі відносин між педагогами та учнями, між адміністрацією школи і членами педагогічного колективу, між педагогами і батьками, між школою та її соціальними партнерами. Саме соціальне партнерство повинно стати основою співпраці всіх, хто тією чи іншою мірою має відношення до виховання дітей [3].

Особливо актуально стоїть проблема соціалізації учнів сучасної школи, виховання і розвитку у них соціально значущих якостей, активної громадянської позиції особистості. Створення відкритої і самоорганізованої виховної системи та цілісної системи управління у загальноосвітньому закладі забезпечить умови для формування соціально зрілої особистості учня. Найважливішим напрямком у цій роботі є діяльність педагогічного колективу щодо організації позаурочної діяльності старшокласників. Потрібен принципово новий підхід до організації всієї педагогічної роботи з учнівською молоддю, використання сучасних джерел її інформування, способів комунікації, включення школярів у позаурочну діяльність спрямовану на формування соціальної активності [4].

У педагогіці питання соціальної активності досліджувалося багатоаспектно: як головне в характеристиці особистості – суб'єкта суспільних відносин (Є. Белозерцев, А. Зосімовський, Т. Коннікова, Т. Мальковська, Т. Окушко та ін.), як міра прояву соціальної дієздатності людини (Н. Анікєєв, Л. Вохминова, Б. Вульфів, О. Газман, Н. Огурцов, Е. Малах та ін.), як відповідальне і зацікавлене ставлення людини до праці, суспільства, духовного й суспільного життя (Ю. Азаров, Л. Архангельський, Л. Гордін, Л. Захарова, Л. Іванов та ін.). Різні аспекти проблеми виховання соціально активної особистості розкрито в працях І. Беха, Л. Канішевської, Т. Мальковської, Л. Нафікової, Н. Остапенко, І. Павловата, Ю. Поліщук, С. Полякова, О. Тельної, О. Чугунової та інших. Проблема формування соціальної активності підлітків присвячено праці С. Абрамової, О. Безпалько, Н. Клімкіної, О. Лавренко, Л. Петько, М. Уйсімбаєвої, М. Шопіної та ін. Учніське самоврядування розглядається педагогами В. Бобрицькою, Л. Канішевською, Б. Набокою, М. Шимановським та ін., як засіб формування соціально-моральної орієнтації та соціальної зрілості.

Проте питання формування соціальної активності старшокласників у процесі позаурочної діяльності в закладах загальної середньої освіти залишаються не достатньо дослідженими.

Формування соціальної активності старшокласників має відбуватися не лише під час уроків, а й в позаурочній діяльності. Заклади загальної середньої освіти мають великі можливості для позаурочної додаткової освіти учнів. Старшокласники з задоволенням відвідують спортивні секції, гуртки, хореографічні колективи, вокальні та театральні студії, прес-центри, шахові гуртки, гуртки декоративно-вжиткового мистецтва тощо.

Слід зазначити, що формуванню соціальної активності в позаурочний час сприяють виховні години, які мають практичне спрямування і дозволяють актуалізувати знання старшокласників. Проводити їх можна в різних формах. Проте найефективнішими є ігрові та тренінгові вправи, які сприяють формуванню навичок взаємодії в команді, розвивають комунікативні навички, виховують соціальну відповідальність [4].

На виховних годинах варто розглядати й питання, які сприяють поглибленню уявлень старшокласників про основні права людини; акцентують увагу на обов'язках, що випливають із прав людини; допомагають усвідомити взаємозв'язок прав і обов'язків людини; формують прагнення активно сприяти захисту прав людини. Актуальними питаннями, які слід піднімати під час таких виховних годин є: «Які права є в дітей? Чи достатньо прав у дітей? Яку роль відіграють права в житті людини? Чи можна домогтися того, щоб твої права поважали? Які риси характеру допомагають людині домогтися поваги своїх прав? Як захищаються права дитини в нашій країні? Які права є найважливішими для людини? Хто найбільше потребує захисту своїх прав?». Обговорення таких питань сприяє усвідомленню учнями норм і правил поведінки в соціумі.

Процес формування соціальної активності учнів старших класів нерозривно пов'язаний з мотиваційною сферою особистості. Особливо яскраво простежується вплив особистих і соціальних мотивів, співвіднесеність особистих і суспільних інтересів в учнівському менеджменті та діяльності в дитячих об'єднаннях. У мотивах відбувається своєрідне інтегрування зовнішніх впливів (обов'язків) і внутрішніх спонукань старшокласника (потребою в даній діяльності). Важливими стимулами формування соціальних мотивів є розкриття значущості суспільно корисної діяльності, посилення ідейної спрямованості соціальної роботи в школі. Відзначимо, що в процесі формування соціального обличчя випускника освітнього закладу важливо, який зміст соціальних мотивів носить його діяльність в учнівському менеджменті та в дитячому об'єднанні. Така діяльність може бути сприйнята старшокласниками двояко. З одного боку, як засіб всебічного розвитку особистості й самовдосконалення; з іншого боку, може бути виявлена лише як прагнення до самоствердження, бажання виділитися серед однолітків, спроба зайняти привілейоване положення в системі суспільних відносин в майбутньому [2].

Ще однією формою роботи зі старшокласниками, яка сприяє формуванню соціальної активності є розробка і виконання соціальних проектів. Слід зауважити, що теми соціальних проектів мають розроблятися школярами самостійно. Допомогти їм в ході реалізації проектів можуть консультанти – педагоги, батьки, громадські помічники. На особливу увагу заслуговують проекти, спрямовані на розвиток волонтерського руху. На нашу думку, саме такі проекти дають можливість розвивати здатність до соціально значимої поведінки, виявляти соціальну

відповідальність і соціальну активність. Роботу з волонтерського руху старшокласники можуть проводити разом з учнями основної школи.

Як один із напрямків волонтерської діяльності можна запровадити соціальний проект «Радість», який передбачав би організацію шефства старшокласниками над учнями початкових класів та над маленькими вихованцями дитячих садочків. У межах такого проекту учні старших класів, в якості добровільних помічників, мають допомагати вчителям на перервах чи після школи в садочках, гралися з дітьми, збирати для них іграшки, проводити вистави й концерти тощо.

З метою популяризації читання серед молоді старшокласники можуть запропонувати провести конкурс соціальної реклами «Читачі» серед учнів 8 – 11 класів, який проводиться в рамках Всесвітнього дня книги та авторського права, започаткованого ЮНЕСКО. Зокрема, учням варто підготувати соціальні реклами книги, читання, бібліотеки, розвиток різних форм PR-діяльності, спрямованих на поліпшення іміджу дітей та молоді, що люблять читати, підвищення рівня привабливості читацтва. Конкурсні роботи можуть виконуватись у довільних форматах, таких як плакат (постер), малюнок, фотографія, колаж, комп'ютерна графіка, буклет, закладки, що супроводжуються гаслом чи слоганом, презентація, відеоролик. Конкурсні роботи можна оцінити за такими номінаціями: «Книга – джерело знань!», «Читач року», «Бібліотечна світлиця», «Читаюча родина», «Креативний читач» [2].

Слід зауважити, що формуванню соціальної активності учнів сприяють також розважальні заходи. Підготовка й проведення такого свята має відбуватися в кілька етапів, на кожному з яких старшокласники мають включатися в різні види діяльності, а через них у відносини соціальної відповідальності. У цих відносинах, по-перше, кожен школяр осягатиме цінність особистості однолітка, повніше і глибше відчуватиме його індивідуальність, розумітиме, що колективне дійство, яким є свято, неможливе без максимальної реалізації творчих, інтелектуальних та інших своїх можливостей; по-друге, учень і себе починає оцінювати адекватно, прагне до максимальної самореалізації. У процесі підготовки й проведенні свята, спілкування сприятиме встановленню демократичних відносин, також в процесі спілкування відбуватиметься взаємна стимуляція й взаємний контроль поведінки старшокласників, що впливатиме на формування соціальної активності учнів [1].

Тож можна зробити висновок, що вияв старшокласниками соціальної активності в ході підготовки й проведення свята зумовлено наступними факторами: особистість максимально повно виявляє соціальні погляди, переконання, ідеали; в процесі спілкування з однолітками з інших освітніх закладів інтереси й потреби старшого школяра зосереджуються на вияві турботи про однокласників й гостей, оточуючих людей; участь в різних видах діяльності, змушує старшокласника діяти, виконувати соціальні ролі та набувати соціального досвіду [2].

Як показало опитування, старшокласники надають перевагу наступним розважальним формам виховної роботи, пов'язаним зі спілкуванням: дискотека, тематичний вечір, КВН, похід, свято тощо. Тому, використання їх передбачає знаходження чинників, які стимулюють процес формування соціальної активності старших школярів.

Однією з ефективних форм організації позаурочної виховної діяльності для формування соціальної активності старшокласників є також проведення виховних заходів соціального спрямування. Вони сприяють максимальному самоствердженню, самовизначенню та самореалізації особистості, сприяють формуванню ціннісних відносин, вияву активної життєвої позиції учнів перед собою, товаришами, вчителями та тими людьми, з якими доводиться спілкуватися й співпрацювати при підготовці заходу [1].

Процес підготовки включає в себе різноманітну дослідницьку та творчу діяльність старшокласників. У ході підготовки до таких заходів учні мають залучатися до різних видів індивідуальної, групової та колективної форм діяльності. Відповідно до теми заходу вони також повинні включатися у власну творчість.

При підготовці до заходу, окрім співпраці й співтворчості з однокласниками, може спостерігатися також суперництво з учнями інших класів на загальношкільному рівні, що привносить в соціально значиму діяльність елемент змагання, введе в дію такий важливий мотив, як відповідальність перед товаришами за результат справи. У процесі підготовки в старшокласників виникає такий емоційний стан, який сприяє діловому й міжособистісному спілкуванню й вихованню відповідальності за доручену справу. Мотив відповідальності перед собою органічно доповнюється мотивом відповідальності перед учасниками спільної справи, товаришами, однокласниками [2].

Окрім прямого виховного впливу, групова діяльність, створює міцну основу для формування соціальної активності старшокласників. Адже визначення проблеми проведеного заходу, формулювання його теми, спільне планування і розподіл обов'язків відповідно до інтересів і можливостей кожного учасника спільної справи, аналіз й оцінка накопиченого матеріалу, рекомендації щодо його доопрацювання, підтримання позитивного емоційного стану та ділове спілкування, узгодження позицій, підходів, поглядів, колективне коригування ходу дослідження з обраної теми – все це дозволяє учням виявити свій рівень соціальної активності.

Досить велика увага приділяється завжди профорієнтації старшокласників, адже вибір професії – найважливіший крок у житті випускника. Якщо він зуміє вибрати спеціальність до душі, то йому буде цікаво вчитися, він буде виявляти активність в навчанні й професійній діяльності. З огляду на зміни економічної, політичної та соціально-культурної ситуації в Україні необхідне нове розуміння змісту проблеми вибору професії. Вибір професійного спрямування випускником школи є одним із найважливіших кроків на шляху до його особистісного та життєвого самовизначення. Цей вибір нині ускладнений економічними та соціальними обставинами. Науково-методичні дослідження в галузі освіти свідчать про те, що дорослі можуть сприяти самовизначенню молоді, надаючи їй профорієнтаційну підтримку. Це знадобиться під час інформування, сприятиме ціннісному та професійному у виборі випускників.

Щоб визначитися в ситуації вибору професії, дитині необхідно співставити свої потреби, позиції, інтереси із власними можливостями: підготовкою, здібностями, емоційно-вольовими якостями, станом здоров'я. Власні можливості необхідно співставити з вимогами професійного навчального закладу, професії, спеціальності. Нерідко узгодження цих позицій є складним процесом. Враховуючи соціально-

економічні фактори, позиції рідних, бажання самої дитини, то стає очевидним, що професійне самовизначення означає внутрішній конфлікт. Тому для конструктивного вирішення цього конфлікту необхідна допомога у процесі навчання та прийнятті рішення про професійний шлях [1; 2].

Таку допомогу учні можуть отримати через додаткові знання про себе, свої професійні можливості, особистісні риси, поінформованість про світ професій та основні тенденції на освітньому й професійному ринку. Діагностика індивідуальних психологічних особливостей учнів дозволяє знизити ймовірність помилок при виборі профілю навчання та професії [1; 2].

У межах профорієнтаційної роботи слід також провести тестування, групові та індивідуальні консультації, профорієнтаційні ігри, тематичні класні години за участю батьків і цікавих людей. Профорієнтаційні колективні ігри сприяють не лише вибору професії, а й формуванню соціальної активності, адже спільна колективна діяльність сприяє встановленню конструктивної взаємодії, розвитку комунікативних здібностей та отриманню соціального досвіду, завдяки виконанню соціальних ролей [1; 2].

Роботу зі школярами та сім'єю з профконсультування можна завершити «Парадом професій». Цей захід представляє собою сімейну рекламу професій: захист професії від сім'ї або професійного вибору школяра.

Таким чином, залучення старших школярів до соціально значимої позаурочної діяльності сприяє підвищенню їхньої соціальної активності. Адже старшокласники виконують постійні громадські доручення в освітньому закладі й поза ним і є активними учасниками позашкільної діяльності.

Література

1. Булавенко С.Д. Освітньо-інформаційний простір для формування соціально-активної особистості. Навчально-методичний посібник / С.Д. Булавенко. – Ніжин: ПП Лисенко. – 2019. – 314 с.

2. Булавенко С.Д., Коваленко Є.І. Формування соціальної активності учнів. Навчально-методичний посібник / С.Д. Булавенко, Є.І. Коваленко. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2018. – 224 с.

3. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія / Любов Вікторівна Канішевська. – К. : ХмЦНП, 2011. – 368 с.

4. Ямкова К. С. Сутність та різновиди соціальної активності учнівської молоді: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / К. С. Ямкова // Наук. вісн. Мелітоп. держ. пед. ун-ту. Сер. : Пед. науки. – Режим доступу : <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/48.pdf>

РЕФЛЕКСІЙНИЙ ПІДХІД У ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

І. В. Кондратець

Дошкільний вік – важливий етап у розвитку особистості, період початкової соціалізації дитини, залучення її до світу культури, загальнолюдських цінностей, час налагодження тісних взаємин із головними сферами буття: світом людей, предметів, світом природи і власним внутрішнім світом. Наразі визначною є потреба допомогти в становленні її суб'єктності, яка визначає життєвий шлях людини, пробудженні бажання та інтересу до самопізнання й самореалізації, оволодінню культурою спілкування, поведінки, самовизначення, що у кінцевому результаті забезпечуватиме гармонійний розвиток особистості дитини.

На жаль, більшість педагогів закладів дошкільної освіти свої зусилля спрямовують на інтелектуальну сферу розвитку й навчання дітей, залишаючи поза увагою аспекти самоствалення й самосвідомості дитини. Маючи переважно невисокий рівень рефлексійної культури, вихователі недооцінюють роль рефлексії у взаємодії з дітьми. Тоді, як педагогічною й психологічною наукою доведено необхідність її акцентування. З огляду на означені проблеми актуальним стає питання використання рефлексійного підходу у формуванні особистісно-оцінної компетентності дитини дошкільного віку.

Аналіз психолого-педагогічної літератури і досліджень дає можливість визначати рефлексію як міркування, самовладання, осмислення, самоаналіз своєї діяльності в системі відношень зі світом, у якому живе особистість, у англійській мові термін «to reflekt upon» тлумачать як «розмірковувати над»; саме слово «рефлексія» походить від латинського reflexio, що буквально означає «звернення назад, відображення».

Більшість науковців (Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, А. Зак, С. Рубінштейн та ін.) вважають рефлексію новоутворенням молодшого шкільного віку (ніяк не раніше). Характеризуючи особливості мислення дітей цього віку, автори відзначають, що дитина ще не достатньо усвідомлює власні розумові операції і тому не може повною мірою оволодіти ними. Вона ще мало здатна до внутрішнього нагляду, до інтроспекції. Тільки під тиском суперечки і заперечень дитина починає намагатися виправдати свою думку в очах інших і починає спостерігати власне мислення, тобто шукати і розрізняти за допомогою інтроспекції мотиви, які її ведуть, і напрям, яким вона слідує.

Низка дослідників, у тому числі Ж. Піаже, В. Мухіна, періодизацію онтогенезу рефлексії розглядають за аналогією з періодизацією інтелекту дитини, виявляючи передумови та особливості рефлексії на ранніх етапах розвитку. У ранньому віці (від року до 3-х років) формується самосвідомість, здатність усвідомлювати себе, поява власного «Я» малюка, складає основу формування рефлексії. Дитина вчиться розуміти себе та інших людей, умінню порівнювати себе з іншими людьми в ситуації спілкування в соціальному просторі, який контролюється прийнятими у суспільстві правами та обов'язками, вираженими у дитячій свідомості в словах «можна» та «не можна». У дошкільному віці (від 3-х до 7 років) через відносини з дорослими інтенсивно розвивається здатність до ідентифікації з людьми, а також з

казковими та уявними персонажами, з природними об'єктами, іграшками, зображеннями тощо. У цьому віці малюк рефлексує, намагається проаналізувати власний психічний стан, проектувати свій вчинок на можливі реакції інших людей, при цьому він бажає, щоб люди відчували до нього прихильність, вдячність, визнавали й цінували його гарний вчинок.

Ми вважаємо, що дитина дошкільного віку, при забезпеченні рефлексійного середовища, спроможна оволодіти відповідного уміннями й навичками. Унікальність рефлексійного навчання – у її природності й мобільності: рухом думок і міркувань дитини про себе можна і потрібно керувати та коректувати, спрямовувати у позитивне русло [2].

Саме рефлексійний підхід спроможний реалізувати завдання з формування особистісно-оцінної компетентності, аби дитина мала уявлення про існування внутрішнього світу (думки, почуття, бажання, ставлення) та інтерес до нього; здійснювала елементарні мисленнєві дії (аналіз, порівняння, узагальнення); знала, чого хоче (не хоче); могла обґрунтувати своє ставлення; орієнтувалася в основних емоціях і почуттях; встановлювала причинно-наслідкові та смислові зв'язки між подіями життя, своїми переживаннями та виразом обличчя, передавала свої почуття мімікою, жестами, словами; адекватно реагувала на різні життєві ситуації, намагалася стримувати негативні емоції; співвідносила характер емоційної поведінки з її наслідками для інших; передбачала результати своєї діяльності, знала їх значення для себе і тих, хто поряд; була здатна досягати поставленої мети [1].

Перш ніж розглянути ключові аспекти рефлексійного підходу у формуванні особистісно-оцінної компетентності дитини дошкільного віку, окреслимо низку змістових компонентів, які, власне, й складають означену компетентність:

1) обізнаність дитини з образом самої себе, своїм «Я», її місцем у системі людської життєдіяльності (у сім'ї, групі однолітків, соціально-комунікативному просторі, у різних видах діяльності);

2) здатність до самооцінки;

3) позитивного ставлення до власного внутрішнього світу (мотиви, ціннісні орієнтації, бажання і мрії, почуття тощо);

4) оптимістичного світовідчуття щодо свого сьогодення й майбутнього [3].

Сучасні технології передбачають, що дитина вже дошкільного віку спроможна не тільки усвідомлювати зміст матеріалу, але і розуміти засоби і прийоми своєї роботи, вміти вибрати найбільш раціональні. Що я зробив (-ла)? З якою метою? Чому я роблю так? Який результат я отримав (-ла)? Який варіант краще? – на такі запитання здатні відповісти вихованці, які володіють рефлексією, тобто вміють усвідомлювати власну діяльність.

Вивчення вітчизняного досвіду професійної діяльності педагогів закладів дошкільної освіти показує, що реальна практика майже позбавлена процесу рефлексії. Педагоги ще недостатньо готові до реалізації рефлексійного підходу у взаємодії з вихованцями. С. Ладивір звертає увагу на те, що переважна більшість вихователів мають досить поверхові, спрощені уявлення про індивідуальні особливості дітей; в реальному педагогічному процесі більшість керується відомостями «вікового портрету» дитини. Нерідкі випадки, коли вихователі основні сили й увагу в роботі з групою дітей віддають дітям, які своїми особливостями

створюють певні труднощі у виховній роботі, оточують емоційною турботою тих, які виділяються здібностями і зручні для тих чи інших демонстраційних виступів і залишають в тіні, поза увагою і спостереженням так званих «середніх» дітей [4]. Відсутність використання в практиці роботи закладів дошкільної освіти рефлексійного механізму позбавляє педагогів можливості встановлювати реальні «суб'єкт-суб'єктні» стосунки з учасниками освітнього процесу; і, врешті, розвивати рефлексивну свідомість.

Ми пропонуємо систему методів і прийомів, які сприятимуть ефективній реалізації рефлексійного підходу у взаємодії з дітьми дошкільного віку.

Рівень обізнаності дитини з образом самої себе, своїм «Я», її місцем у системі людської життєдіяльності (у сім'ї, групі однолітків, соціально-комунікативному просторі, у різних видах діяльності) здатні підвищити:

- *рефлексійні вправи* «Інтерв'ю», «Що я люблю (не люблю)», «Мені здається, що ти любиш /не любиш (у парах), «Ланцюжок вражень», «Моя думка»;
- застосування психологічних куточків (куточки (екрани) настрою); психологічні іграшки;
- вправи-перетворення, вправи-самодіагностики;
- упровадження так званих «портфоліо» або «теки» в групах старшого дошкільного віку, Переконані, що означені вправи мають знайти своє місце у кожному фрагменті життєдіяльності дітей в дошкільній установі, адже забезпечують розвиток емоційної, чуттєвої і рефлексійної культури кожного вихованця.

Яскравим прикладом використання рефлексії як системного механізму в практиці роботи з дітьми може слугувати технологія «Радість розвитку», розроблена в лабораторії психології дошкільника Інституту психології ім. Г. С Костюка АПН України (автор Т. Піроженко) у руслі філософії особистісно зорієнтованої педагогіки і є взірцем «педагогіки взаємодії», «педагогіки співробітництва» дорослого і дитини. На переконання науковців, тільки досвід творчої взаємодії дитини з навколишнім світом через активні форми діяльнісного впровадження своїх ідей, намірів, бажань, прагнень, очікувань формує особистісний досвід малюка, в якому є місце вільному ціле покладанню в інтелектуальній, духовній, творчій, комунікативній сферах. У такий спосіб активної самодіяльності проявляється креативність людини як ключ самовизначення і вирішення суперечностей через творчу перебудову дійсності та себе в ній, включаються й розвиваються механізми саморозвитку як інструмент співвіднесення свого стану і можливостей із обставинами життєдіяльності згідно зі своїми прагненнями та соціальними вимогами життя [5].

Завдяки розробленій технології «Радість розвитку» практики отримали одну із конструктивних моделей психолого-педагогічного проектування. Мета *проектної педагогіки* – наповнення життя дитини сенсом; формування її осмисленої, цілеспрямованої продуктивної взаємодії зі світом людей, природи, техніки та різними галузями знань про довкілля; формування культури життєдіяльності, яка проявляється в організації всіх видів діяльності. Логіка проектування взаємодії дорослого з дитиною – від задуму до творчої реалізації особистісних планів, намірів, бажань, ідей, проектів в умовах спільного з однолітками життя – підпорядкована

меті формування активного і позитивного ставлення до світу. Спільна робота над певною проблемою дозволяє разом ставити запитання, шукати засоби для її вирішення, аналізувати обрані шляхи, складнощі і перемоги.

Особливу роль у розвитку запропонованої технології грає підсумкова бесіда педагога з вихованцями на завершальному (рефлексійному) етапі тематичного циклу. У підсумковій бесіді з дітьми педагог звертає увагу на головну умову досягнення мети – вміння дітей взаємодіяти один з одним, допомагати, підтримувати, бути поруч. Бесіда змушує дітей здійснити «подорож у часі» в зворотному порядку, проаналізувати свій набутий досвід, здійснити **оцінку й самооцінку** емоцій, процесу та результатів діяльності. Для рефлексійного аналізу всі разом пригадують, із чого все починалося. Кому з навколишніх дорослих, однолітків і малят діти можуть виразити особливу подяку, вдячність? Хто з героїв казок чи мешканців природи був би радий отримати цікавого листа про те, як відбувалися події? Тим самим, окрім усвідомлення позитивного досвіду організації діяльності, з дітьми обговорюють та проєктують найближчі справи, що відображають рівень активності й потреби дітей у взаємодії та творчості. Отже, підсумкова бесіда педагога з дошкільниками пов'язана з реалізацією задуму діяльності, тримає в центрі уваги дитини питання соціальної взаємодії з навколишнім світом, актуалізує досвід особистісної участі в спільних справах, підтримує індивідуальність оцінок, думок, речень, породжуючи нові задуми і контакти, стимулює до прояву особистісної активності та здібностей дитини.

Позитивне ставлення вихованців до власного внутрішнього світу (мотиви, ціннісні орієнтації, бажання і мрії, почуття тощо та оптимістичне світовідчуття щодо свого сьогодення й майбутнього ефективно) забезпечується в *рефлексійних колах*. Рефлексійне коло – один з ефективних засобів у розвитку соціальних почуттів та емоційного світу дитини, проведення якого передбачає вирішення педагогом низки задач: 1) налагодити соціальну взаємодію між дітьми й дорослими; 2) налаштувати дітей на хвилю взаємного прийняття, доброзичливості; 3) привітати один одного, сказати добрі слова; 4) підтримати новачків; 5) обміняти новинами (учорашнього дня, сьогоднішнього ранку); 6) розповісти про те, що хвилює; 7) визначитися з почуттями й настроєм; 8) оцінити емоції, процес і результати діяльності [3].

Крім того, педагог має додатково попрацювати над підвищенням власного рівня рефлексійної культури: удосконалювати власні рефлексійні вміння й навички; планувати роботу в рефлексійних колах з врахуванням індивідуальних відмінностей вихованців; знати їхні характеристики (сильні й слабкі сторони); розвивати й підтримувати успішність і упевненість своїх вихованців; використовувати комплексний підхід: враховувати рівень можливостей дітей, готовності їх до роботи в рамках рефлексійного кола, інтереси й потреби, специфіку вікових особливостей; співпрацювати з іншими педагогами. При використанні рефлексійного кола педагогам важливо пам'ятати, що воно працює як: умова розвитку особистісної свободи; засіб цілеспрямованого й планомірного формування розуміння себе та інших; форма співробітництва, спрямованого на пізнання свого «Я», а також правила організації й проведення рефлексійного кола: захищеність кожної дитини в

колі; занурення на тому, що говориться й робиться в колі; акцент на дії й емоції; повага й уважність до думки й висловлення кожного; позитивний настрій і настрої.

Очевидно, що рефлексійний підхід у взаємодії з дитиною:

- забезпечує розвиток і самовдосконалення особистості як суб'єкта пізнання та предметної діяльності, ґрунтуючись на виявлених індивідуальних особливостях;

- поєднує виховання й освіту в єдиний процес допомоги, соціально-педагогічного захисту та особистісного розвитку;

- передбачає реалізацію підтримки об'єкта в усвідомленні себе особистістю, виявленні, розкритті можливостей, становленні самосвідомості, формуванні особистісно значущих і суспільно прийнятих самовизначень, самореалізації, самоутвердження.

Отже, з формуванням особистісно-оцінної компетентності за допомогою рефлексійного підходу пов'язуємо підвищення рівнів інтересу дітей до внутрішнього світу (зокрема, думки, почуття, бажання, ставлення); емоційної, чуттєвої та емпатійної культури; розвиток початкових навичок самоаналізу й оцінки, здатності бути відвертим з однолітками та дорослими, уміння «прокручувати» стрічку подій і ситуацій.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. А. М. Богуш ; авт. кол. : Богуш А. М., Беленька Г. В., Богінч О. Л. та ін. – Київ : Шкіл. світ, 2012. – 26 с.

2. Кондратець І. В. Мотиваційно-ціннісна готовність дітей, педагогів, батьків до рефлексивного самоаналізу взаємостосунків / І. В. Кондратець // Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології Г. С. Костюка НАПН України. – Київ : 2015. – Том IV. – Вип. 11. – С. 105-115.

3. Кондратець І. В. Формування рефлексивних умінь у дитини дошкільного віку / І. В. Кондратець // Практичний психолог. – 2013. – №4. – С. 52-57.

4. Ладивір С. О. Рушійні чинники повноцінного розвитку дитини / С. О. Ладивір // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології Г. С. Костюка НАПН України. – К. «ТОВ Срібна хвиля» – 2016. – Том IV. – Психологія розвитку дошкільника. – Випуск 12. – С. 95-105.

5. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспектива розвитку: навч.-метод. посіб. / Т. О. Піроженко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 136 с.

СПОСОБИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАТИВНОСТІ

С. В. Коновець

У нинішній період соціально-культурного відродження українського суспільства, його переорієнтації на духовні, когнітивні, особистісні, етичні та естетичні цінності особливого значення набуває актуалізація розвитку соціальної комунікативності особистості, що передбачає у відповідності з положеннями Національної стратегії розвитку освіти України у 2012-2021 рр. підвищення рівня і якості досягнення

успіху в різних сферах соціокультурної діяльності на засадах гуманістичної й особистісно-орієнтованої спрямованості.

Відтак, у сьогочасних умовах вдосконалення вітчизняної освіти передбачено розробляти і реалізовувати соціальний взаємозв'язок освіти і діяльності сучасного суспільства. Оскільки саме компетентні, досвідчені та мотивовані особистості здатні належним чином налагоджувати й оптимально реалізовувати дієву систему соціокультурної (освітньої, фахової, творчої, дозвіллевої) комунікації. Отже, актуальність потреби розвитку соціальної комунікації є очевидною з огляду на динамічний розвиток і глобалізацію комунікативних процесів у галузі освіти та в усіх сферах суспільного життя, що пов'язано зі входженням нашої держави до європейського освітнього простору.

Нині посилення інтересу вчених до даного феномену зумовлене зростанням його практичної значущості для розвитку кожної особистості й суспільства в умовах динамічного розгортання інфосфери та інтенсифікації міжособистісних комунікативних процесів. Висвітленню окремих аспектів зазначеної проблеми присвятили дисертаційні роботи М. Ісаєнко, В. Каплинський, А. Москаленко (вироблення комунікативних умінь), Л. Лучкіна, О. Уваркіна (удосконалення мовленнєвої культури), І. Дроздова (розширення мовленнєвої компетентності), І. Тимченко (підвищення комунікативної культури), С. Макаренко (поліпшення комунікативної компетентності).

З огляду на це, важливо наголосити, що великого значення у сучасних умовах набирає актуалізація комунікації, назва якої походить з лат. *communicatio* – (зв'язок, спілкування, передача, повідомлення) і має декілька тлумачень. Зокрема, комунікація – це: «спілкування, входження у взаємини на основі та за допомогою різних засобів людської взаємодії» [5, 61]; «сполучення, зв'язок» [6, 165]; «смісловий та ідеально-змістовий аспекти соціальної взаємодії» [8, 61]; «спілкування у розв'язанні соціально-моральних задач» [1, 221]; «окреслює людську взаємодію у світі» [7, 105].

Окрім того, сучасні дослідники розглядають сутність людської комунікації у контексті її наповнення просоціальним, гуманістичним, етичним, моральним і духовним змістом (І. Бех, Г. Потіліко, Г. Чайка, Т. Чмут, Р. Шмагало, О. Яницька та інші). Тому в контексті визначення шляхів ефективного розвитку цього процесу привертають увагу висновки українських учених про зумовленість комунікації чинниками соціокультурного середовища (Л. Орбан-Лембрик), а також її взаємозв'язку з духовними і гуманістичними вимірами комунікативної культури (Г. Васянович, І. Зязюн, Г. Філіпчук).

Для повнішого розуміння окресленої проблеми варто згадати про детальний розгляд професором Р. Шмагало широкої різноманітності сутнісного складу феномену «комунікація» (багатомовна; вербальна; крос-культурна; міжкультурна; міжсоціумна; міжсоціумна монокультурна; моносоціумна міжкультурна; невербальна), що, «у широкому розумінні відбувається завжди, коли певній поведінці або її результату приписується певне значення і вони сприймаються як знаки або символи... у вузькому розумінні – спілкування за допомогою мовних і/або паралінгвальних і невербальних засобів з метою передачі інформації» [8, 61-62].

А для визначення сенсу такого поняття, як «комунікативність», передусім слід ознайомитись з його тлумаченнями у різних словникових джерелах. Наприклад, опрацьовуючи таким чином відповідні матеріали, можна з'ясувати, що «комунікативність – це сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації, а також уміння говорити і слухати» (Вікіпедія).

Й, досліджуючи феномен «соціальна комунікативність», як спроможність людини спілкуватися із застосуванням соціально значимих оцінок, інтелекту, конкретних ситуацій, комунікативних сфер і норм, вбачається доцільним згадати про соціально спрямоване та майже синонімічне за змістом поняття «комунікабельність», котре переконливо сформулював академік С. Гончаренко як «...рису особистості, здатність її до спілкування з іншими людьми, товариствість, яка формується в процесі життя й діяльності людини в соціальній групі» [4, 233].

Згодом ці висновки спонукали багатьох наступних учених до утвердження існування такого головного фактору розвитку як інтелект, який пов'язував між собою різні людські здібності, а пізніше – відкриття багатьох інших факторів.

З-поміж них варто виділити такі, що були присвячені вивченню проблем використання інтелекту в міжособистісному спілкуванні, а саме: актуалізації інтелектуальної активності (Д. Богоявленська); інтелекту в міжособистісному спілкуванні (В. Куніцина); мислення у соціальному партнерстві (В. Горбатенко); й інших.

Особливої уваги заслуговує всесвітньо відомий вчений Т. Б'юзен, який досліджуючи визначну теорію «суперінтелекту» запропонував розглядати інтелект у таких його різновидах, як: особистісний інтелект; соціальний інтелект; вербальний інтелект; духовний інтелект; творчий інтелект; фізичний інтелект; сенсорний інтелект; просторовий інтелект; цифровий інтелект. Автор зазначеної теорії був цілковито переконаний у тому, що за сприятливих умов розвитку певних різновидів інтелекту кожна особистість буде спроможна не лише розкривати, але і адекватно реалізовувати ресурси власної талановитості та навіть природної геніальності [3].

З огляду на новітні потреби, на увагу заслуговують і дослідження Т. Б'юзена, присвячені власне розгляду проблеми використання соціального інтелекту в міжособистісному спілкуванні. Вчений вважав, що сутність феномену «соціальний інтелект» полягає в спроможностях та уміннях індивіду спілкуватися з іншими людьми як в ситуаціях «один на один», так і в маленьких, великих та дуже великих групах. Тому для спілкування з іншими особами (партнерами), люди, які наділені такою важливою якістю, як соціальний інтелект, мають передусім застосовувати могутність власного розуму. Окрім цього, вони мають засвоїти такі психологічні установки, які можуть сприяти духовному розвитку оточуючих, їхньому творчому самовираженню, а також партнерському спілкуванню і налагодженню найкращих взаємин та позитивно мотивованому наданню іншим дружньої підтримки і допомоги [3, 10-11]

Важливо також наголосити, що великого значення у нинішніх умовах набирають наукові здобутки Т. Б'юзена, важливе гасло якого засвідчує – «Комунікативними не народжуються – ними стають!». Тому особливо важливими є його розробки

стосовно 10-ти основних складових соціальної комунікативності, серед яких: «вміння слухати людей; вміння вести бесіди у різних громадських ситуаціях; вміння розпізнавати, які почуття відчувають у даний момент інші люди; вміння презентувати себе та свої ідеї; наявність позитивної психологічної установки відносно самого себе; наявність позитивної психологічної установки відносно інших; вміння витончено виходити з незграбних та скрутних ситуацій; вміння налагоджувати міжлюдські зв'язки; вміння налагоджувати і підтримувати саме хороші стосунки з людьми; вміння виділятися з натовпу» [2, 13].

На увагу також заслуговують і такі способи здійснення соціальної комунікативності, як: «читати» людей: «мову тіла» та її освоєння; «мистецтво слухати»; налагодження зв'язків; блищати у суспільстві; створення «обстановки» навколо установки; здійснювати перемовини: як знаходити друзів та впливати на людей; здійснювати соціальні чесноти; вибудовувати дороговказні маяки до суспільного успіху» [2, 19-22].

Окрім цього, неймовірно цінним способом ефективного розвитку соціальної комунікативності необхідно виділити «Соціальну розминку» Т. Б'юзена, що складається з таких правил: «Посміхайтесь і разом з вами посміхнеться весь світ», «Посміхайтесь першим», «Поводьтесь так, щоб ваші дії відповідали вашим словам», «Перевіряйте наявність такої відповідності в інших людях», «Зустрічайте та привітайте людей чуттєво», «Використовуйте для прояву своєї приязні та симпатії відповідні жести», «Практикуйте розмову перед дзеркалом», «Виховайте у собі звичку дивитись на людей» [2, 36-42].

Переконливим підтвердженням важливості ефективного розвитку соціальної комунікативності, включно з використанням у міжособистісному спілкуванні інтелекту, може стати оптимальне та результативне впровадження до психолого-педагогічної практики різних завдань і тестів

Відтак, зокрема, для вивчення комунікативного тезаурусу особистості вбачається доцільним використовувати «ТЕСТ УСПІШНОСТІ», за допомогою якого можна визначити поінформованість особи щодо розвитку соціальної комунікативності за такими напрямками, як: комунікативні знання, інтерактивні знання, перцептивні знання. При цьому варто підкреслити, що основою для зазначеного розвитку є спілкування – важлива сторона сутності людини, що виступає невід'ємною умовою організації життя та діяльності кожної особистості. Оскільки успішність спілкування у всіх життєвих ситуаціях залежить не лише від наявності спеціальних здібностей людини, але й від рівня відповідних знань: про процеси передачі інформації від однієї людини до іншої (*комунікації*); взаємодії людей (*соціальної інтеракції*); пізнання людини людиною (*соціальної перцепції*).

Змістове наповнення «ТЕСТУ УСПІШНОСТІ» має складатися із:

а) *запитань стосовно комунікативних знань* (1. Які функції у спілкуванні людей виконує процес комунікації (обміну інформацією)? 2. Які Ви знаєте види і форми передачі інформації? 3. Які основні функції мови й мовлення? 4. З яких компонентів складається мовленнєве спілкування? 5. Які спеціальні засоби передачі інформації використовуються у спілкуванні? 6. Які види слухання використовуються у процесі спілкування людей? 7. Назвіть основні правила мовленнєвої передачі інформації, що забезпечують успішну взаємодію людей. 8. Яка основна функція невербальної

комунікації? 9. Охарактеризуйте основне інформаційне навантаження оптико-кінетичної системи знаків (жестів, міміки, пантоміміки). 10. Яку інформацію можна передати через простір і час? 11. Яку функцію виконує система вокалізації (інтонація, темп, тембр, висота, сила голосу та інш.) у передачі інформації? 12. Яке значення погляду (візуального контакту) у передачі інформації?);

б) запитань стосовно інтерактивних знань: (1. У чому виявляється взаємодія людей у спілкуванні? Як називається цей процес? 2. Які Ви знаєте види взаємодії людей у спілкуванні? 3. Назвіть конструктивні й деструктивні форми взаємодії. 4. Що відбувається з людиною під впливом наслідування? 5. Чим характеризується навіювання як вплив однієї людини на іншу? 6. Назвіть головні чинники ефективності переконування. 7. Яку взаємодію називають ритуальною? 8. Що таке психологічна сумісність? 9. Назвіть основні засоби гуманістичного і маніпулятивного впливів на людей. 10. Які Ви знаєте форми взаємодії у міжособистісному й діловому спілкуванні?);

в) запитань стосовно перцептивних знань: (1. Назвіть загальні закономірності процесу сприймання людини людиною. 2. Які фактори впливають на сприймання людини людиною? 3. Від чого залежить перше враження про людину? 4. Які є типові помилки у сприйманні людини людиною? 5. Охарактеризуйте роль почуттів у сприйманні людини людиною. 6. Що таке раціональне розуміння іншої людини? 7. За допомогою яких механізмів відбувається пізнання людини людиною? 8. Охарактеризуйте роль стереотипів у пізнанні людини людиною. 9. Які явища ускладнюють процес сприймання іншої людини? 10. Назвіть основні бар'єри міжособистісного сприймання та спілкування.).

У підсумку, зважаючи на зазначене та базуючись на поглядах учених про багатогранний феномен комунікації, цілком слушним може бути висновок стосовно того, що для визначення способів ефективного розвитку соціальної комуникативності особистості в сучасних умовах необхідно актуалізовувати найоптимальніші з вже відомих, а також суто новітні форми і засоби, що базуються не лише на засадах розвитку емоційної, вольової та міжособистісної взаємодії, а значною мірою – й на інтелектуальній комуникативності з постійним розширенням відповідного тезаурусу.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості. У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід теоретико-технологічні засади: Наук. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Бьюзен Т. 10 способів быть общительным / Т. Бьюзен ; пер. с англ. Е.Г. Гендель. – Минск: Попурри, 2012. – 208 с. ил. + вкл. 8 с.
3. Бьюзен Т. Суперинтеллект / Тони Бьюзен, пер. с англ. – Минск: Попурри, 2007. – 400 с.: ил. 123, с. 24.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
5. Петрушенко В.Л. Філософія. Короткий навчальний словник: терміни і поняття. – Львів: «Магнолія 2006», 2009. – 148 с.
6. Сучасний словник-мінімум іншомовних слів: Близько 6000 слів. Видання 3-є, випр. і доп. - К.: Довіра, 2005. – 445 с. – (Словники України).

7. Хамітов Н., Крилова С. Філософський словник. – Людина і світ. – К.: КНТ, Центр навчальної літератури, 2007. – 264 с.

8. Шмагало Р.Т., Гнатишин І.Л. Словник педагогіки художньої культури та менеджменту мистецтва: терміни, поняття, дефініції. – Л.: ЛНАМ, 2012. – 160 с.

ДО ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Є. В. Копилець

Відповідно до статті 41 чинного Закону України “Про освіту”, система зовнішнього забезпечення якості освіти може включати, зокрема, інституційний аудит. Статтею 67 передбачено, що центральний орган виконавчої влади із забезпечення якості освіти та його територіальні органи проводять інституційний аудит закладів освіти та надають рекомендації закладам освіти (крім закладів вищої освіти) щодо організації та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Керуючись цим, робочою групою Державної служби якості освіти України (ДСЯО) підготовлено проєкт критеріїв оцінювання освітніх та управлінських процесів та внутрішньої системи забезпечення освіти закладу, що надає послуги у сфері позашкільної освіти. Проєкт було розміщено на веб-сайті ДСЯО у рубриці “Громадське обговорення” (інша назва документа, яка фігурує на сайті ДСЯО, – проєкт критеріїв та індикаторів для оцінювання якості освітньої діяльності у закладах позашкільної освіти); відповідно до листа ДСЯО № 01/01-23/72 від 13.01.2020, пропозиції та зауваження приймалися на електронну адресу департаменту інституційного аудиту ДСЯО до 21.02.2020.

Відзначимо, що до роботи над проєктом були залучені висококваліфіковані фахівці. Зокрема, у його підготовці брала участь доктор педагогічних наук, завідувач кафедри позашкільної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова, очільниця Міжнародної асоціації позашкільної освіти О. В. Биковська, яка має досвід відповідних досліджень [1, 248–291]. Територіальні органи ДСЯО організували обговорення у регіонах у форматі круглого столу. Перед затвердженням рекомендацій закладам позашкільної освіти щодо організації та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти, в основу яких покладено вищезазначені критерії та індикатори, заплановане їхнє пілотування у низці освітніх закладів.

Однак, попри такий ґрунтовний підхід до майбутнього оцінювання якості освітнього процесу у позашкільлі, на наш погляд, окремі проблемні питання потребують більшої уваги. Зокрема, мова йде про оцінювання здобувачів освіти.

У проєкті критеріїв та індикаторів для оцінювання якості освітньої діяльності у закладах позашкільної освіти до індикаторів оцінювання віднесено *частку здобувачів освіти, які отримали у закладі документи про освіту*. Відповідно до статті 18 Закону України “Про позашкільну освіту”, випускникам, які в установленому порядку склали кваліфікаційні іспити, видається документ про позашкільну освіту. Іще 2011 р. ми привертали увагу до слабких сторін Порядку

видачі випускникам позашкільних навчальних закладів свідоцтв про позашкільну освіту, який запроваджувався з 2002–2003 навчального року наказом МОН № 510 від 12.07.2001 [4]. Здобувачами позашкільної освіти можуть бути як дошкільнята, так і студенти, повний термін навчання в об'єднаннях різної спеціалізації – від одного року (а відповідно до пункту 10 Положення про позашкільний навчальний заклад – і від одного місяця) до десятка років, і всі вони після успішного складання іспитів мають право одержати свідоцтво уніфікованого зразка! У зразках документів, доданих до Порядку видачі випускникам позашкільних навчальних закладів свідоцтв про позашкільну освіту, не передбачено детальної інформації про опановану навчальну програму (яким органом затверджена, з якого напряму позашкільної освіти, для об'єднання якого рівня – початкового, основного чи вищого) – зазначають лише її назву і дати початку та закінчення навчання. Не унормовано та не уніфіковано організацію кваліфікаційних іспитів випускників. За таких умов навіть у межах одного напряму позашкільної освіти однакові документи можуть засвідчувати геть різні рівні кваліфікації.

Нерозв'язаною лишається і проблема реального престижу підсумкового документа про здобуття позашкільної освіти. Наявність свідоцтва про позашкільну освіту не стане у пригоді юному археологу чи геологу-краєзнавцю ні під час вступу до вишу, ні для працевлаштування, а моральне задоволення від складання додаткового кваліфікаційного іспиту отримають явно не всі. Беручи до уваги все вищезазначене, вважати частку вихованців, які отримали документи про освіту, об'єктивним індикатором якості позашкільної освіти проблематично.

Викликає сумніви й індикатор *“частка здобувачів освіти, які продовжили навчання за відповідним напрямом, спеціальністю або обрали відповідну професію”*. Його виокремлення певною мірою виправдане, адже отримання допрофесійної підготовки вихованцями безпосередньо передбачено Законом України *“Про позашкільну освіту”*. Але, по-перше, мотивація відвідувати заклади позашкільної освіти геть не обов'язково пов'язана з підготовкою до майбутньої професійної діяльності. Ми ж не очікуємо, що більшість вихованців хореографічних об'єднань пов'яже долю зі сценою на професійному рівні? Дитячі мотиви участі у позашкільній діяльності виразно проілюстрував організатор різнопланових експедицій учнівської молоді – від археологічних до екологічних – Л. Є. Перлов: *“Я відкликав убік кількох “ветеранів” і запитав, як би вони поставилися до того, щоб змінити район роботи: замість півдня попрацювати на півночі й саму роботу теж змінити. [...] Діти переглянулися і майже в один голос запитали: “А яка різниця? Тільки б разом, а куди й навіщо – справа другорядна”* [5, 73].

По-друге, у нашій практиці усталилися інтегровані дослідження з вихованцями, в яких географічні аспекти поєднуються з екологічними, геологічними, зоологічними, історичними, етнографічними [3]. Саме вони є сприятливими для формування ключових компетентностей учнівської молоді, для цілісного осягнення дійсності, адже до основних ознак життєвих, або ж ключових компетенцій О. І. Пометун відносить, зокрема, надпредметність і міждисциплінарність [6, 69]. Інтегровані дослідження сприяють тому, що, завершивши навчання за програмою одного гуртка, вихованці нерідко переходять до опанування програми іншого. То за спрямованістю якого гуртка їм потрібно обирати майбутню спеціальність, щоб

індикатор засвідчив належний рівень якості освітнього процесу в закладі позашкільної освіти?

По-третє, за експертними даними 2019 р., в сучасних суспільно-економічних умовах не за фахом працює принаймні 44 % випускників вітчизняних вишів [2]. За таких обставин об'єктивно судити про якість освітнього процесу в закладі позашкільної освіти за часткою його вихованців, які продовжили навчання за відповідним напрямом, спеціальністю чи обрали відповідну професію, схоже, також не випадає.

На нашу думку, розвинуті у процесі здобуття позашкільної освіти особистісні якості, сформований чи заохочений спосіб життя вихованців важать для оцінювання якості освіти значно більше, ніж отримання документа про позашкільну освіту або профорієнтація. Та якими формальними індикаторами їх можливо зафіксувати, надто ж якщо серед обов'язкової документації закладів позашкільної освіти відсутні особові справи вихованців, поточний контроль досягнень не є обов'язковим та унормованим, у штатних розписах закладів позашкільної освіти відсутня посада практичного психолога?

Не претендуємо на вичерпність розкриття ні окресленої проблеми, ані її аспектів, на яких ми окремо зупинилися. Але, сподіваємося, нам вдалося наголосити, що проблема оцінки якості освітньої діяльності закладів позашкільної освіти (а в ширшому контексті – забезпечення якості освітньої діяльності закладів позашкільної освіти) потребує ґрунтовнішого опрацювання та більшої уваги фахівців, ніж їй досі приділялося.

Література

1. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні: монографія / О. В. Биковська. – К.: ІВЦ АЛКОН, 2006. – 356 с.
2. Експерт: 44 % випускників вишів працюють не за фахом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2737000-ekspert-44-vipusknikiv-visiv-pracuut-ne-za-fahom.html>
3. Копилець Є. Організація інтегрованих краєзнавчих досліджень як засіб формування ключових компетентностей учнівської молоді / Є. Копилець // Позашкілля. – 2019. – № 12. – С. 58–63.
4. Копилець Є. В. Проблема підсумкового контролю навчальних досягнень вихованців туристсько-краєзнавчих об'єднань позашкільних навчальних закладів / Є. В. Копилець // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: наук.-теор. зб. – Переяслав-Хмельницький: ФОП Кузьмичова Р. Ю., 2011. – Вип. 20. – С. 76–81.
5. Перлов Л. Е. Работа в национальном парке “Водлозерский” / Л. Е. Перлов // География и экология в школе XXI века. – 2004. – № 1. – С. 73–74.
6. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65–69.

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З БАТЬКАМИ ВИХОВАНЦІВ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ДИТИНИ

Т. М. Корж

Взаємодія закладу дошкільної освіти з батьками вихованців завжди була традиційною складовою дошкільної освіти. У Базовому компоненті дошкільної освіти наголошується, що дошкільна освіта є самостійною системою, обов'язковою складовою освіти в Україні, яка гармонійно поєднує сімейне та суспільне виховання [1, 4].

Зважаючи на сучасні тенденції у суспільстві, пов'язані з підвищенням престижу сім'ї та ролі сімейного виховання, яке впливає на становлення особистості саме у дошкільному віці, головним у змісті роботи з батьками стає активне залучення родини до освітнього процесу. Саме тому педагоги закладів дошкільної освіти ініціюють пошук шляхів, спрямованих на забезпечення особистісного розвитку дитини, побудови партнерської взаємодії між закладом і родиною.

Співпраця закладу дошкільної освіти з родинами реалізується в таких напрямках: вивчення соціальних, психолого-педагогічних умов сім'ї, її виховних можливостей; створення інформаційно-просвітницького простору для батьків та інших членів родини, які беруть участь у вихованні дитини; підвищення фахової майстерності педагогів через ознайомлення з родинним досвідом виховання; сприяння інтеграції родинного виховання в суспільне; заохочення батьків брати активну участь в освітньому процесі; узгодження понять, цінностей, педагогічної позиції, досягнення єдності виховних впливів на дитину в родині та закладі дошкільної освіти; формування у педагогічних працівників та батьків позитивного ставлення до партнерської взаємодії, спонукання їх до дій і моделей поведінки, орієнтованих на взаєморозуміння та взаємоповагу [4].

Вивчення соціальних, психолого-педагогічних умов сім'ї, її виховних можливостей сприяє забезпеченню особистісного розвитку дошкільника. Адже ефективність роботи закладу дошкільної освіти із сім'єю значною мірою визначається тим, наскільки його працівники враховують специфіку обох виховних інститутів, спільне та відмінне у підходах до дитини педагогів і батьків. Повноцінний розвиток дитини відбувається за умови, коли педагог знає, які виховні цілі ставить сім'я, які виховні засоби найчастіше використовують батьки. Одержана інформація дає змогу вихователю з'ясувати, який психологічний клімат характерний для сім'ї, наскільки її ціннісні орієнтації збігаються чи розходяться з його власними [5, 152].

У процесі вивчення виховного потенціалу сім'ї педагоги використовують комплекс методів і прийомів: спостереження, бесіда, анкетування, тести. Вивченню сім'ї допомагають і самі дошкільники. Поведінка, вчинки дітей є своєрідним відображенням умов сімейних стосунків, їх морально-психологічного клімату. Відомості про сім'ю можна отримати під час бесід з дітьми на такі теми: «Моя сім'я», «Мій вихідний день» тощо. Запропоновані бесіди дають багато матеріалу для планування роботи з батьками, вибору шляхів взаємодії з сім'єю [5, 153].

Одним із важливих напрямів діяльності закладу дошкільної освіти є створення інформаційно-просвітницького простору для батьків, що сприяє розвитку їх педагогічної культури, формуванню в них психолого-педагогічних, фізіолого-гігієнічних і правових знань, а також виробленню вмій і навичок щодо виховання дітей.

Важливим засобами інформування батьків про життя закладу дошкільної освіти є його сайт, а також інформаційні осередки: дошки оголошень, ширми, планшети, папки, інформаційні/тематичні стенди, тематичні/педагогічні виставки, стінгазети, колажі, бібліотеки педагогічної, психологічної, правової, медичної, дитячої літератури тощо.

Оперативному обміну інформацією з батьками сприяють сторінки сайтів закладів дошкільної освіти, електронне листування, онлайн-спілкування у закритій групі в соціальних мережах тощо. Оскільки комунікація відбувається не лише в площині «батьки – вихователь», а й «батьки – батьки», це активізує батьківську спільноту, формує коло однодумців серед учасників освітнього процесу [4].

Партнерська взаємодія закладу дошкільної освіти здійснюється також через індивідуальні, групові та колективні форми роботи. Забезпечуючи особистісний розвиток дитини, потрібно переходити від масових форм роботи до групових та індивідуальних.

Усі питання, що стосуються виховання дітей конкретної вікової категорії, розглядаються під час проведення таких індивідуальних та групових форм роботи: бесіда, консультація, відвідування сім'ї дитини, залучення батьків до виховної роботи у групі, доручення тощо. Мета індивідуальної роботи – вивчити виховний потенціал кожної родини, забезпечити індивідуальний підхід до батьків і дітей, підтримувати постійний зв'язок із сім'ями дошкільників, досягти єдності дій сім'ї та закладу дошкільної освіти.

Здійснюючи індивідуальний підхід до батьків, педагоги вивчають індивідуальні особливості батьків, їхні педагогічні можливості щодо виховання дітей у сім'ї; залучають батьків до освітньої діяльності групи (закладу дошкільної освіти); здійснюють цілеспрямований процес самовиховання і самовдосконалення; виявляють труднощі у вихованні дітей; враховують моральний клімат сім'ї, її погляди, інтереси, потреби, цінності.

Використання індивідуальних форм роботи з батьками передбачає налагодження з ними тісних контактів і взаєморозуміння, взаємне прагнення вихователя і батьків виправити допущені помилки у вихованні дітей, забезпечує систематичність і наполегливість у роботі з батьками [5, 154].

Встановленню тісного і постійного контакту закладу дошкільної освіти і сім'ї сприяють індивідуальні бесіди батьків з вихователями. Їх зміст може бути різноманітним, але головною метою є педагогічна освіта батьків. Індивідуальні бесіди з батьками відбуваються як з ініціативи педагогів, так і з ініціативи батьків. Потрібно заохочувати інтерес батьків до питань виховання, їхню ініціативу в бесіді з педагогом. Постійна готовність вихователя вислухати розповіді батьків, зацікавленість його у проблемі сприяє початку бесіди, поглиблює її зміст, розширює коло питань, які розглядають.

Отже, організація індивідуальної роботи з батьками, вимагає від вихователя психологічно готувати батьків до зустрічі з педагогом і бесіди з ним; дотримуватися педагогічного такту в розмові; розмову з батьками починати з позитивних моментів у становленні особистості дитини; уважно, терпляче вислуховувати всі зауваження, заперечення, скарги батьків; зміцнювати віру батьків у досягнення позитивних результатів за умови взаємодії із закладом дошкільної освіти.

Активізації виховного потенціалу сім'ї сприяють колективні форми роботи: батьківські збори, диспути, конференції, відкриті заняття, зустрічі за круглим столом, семінари-практикуми, дні відкритих дверей тощо. Під час їх проведення педагоги зосереджують увагу на таких питаннях: мета, завдання та принципи виховання дітей дошкільного віку; соціальний захист дитинства в Україні; роль сім'ї у вихованні дітей; проблеми сімейного виховання; зміст, методи і засоби виховання дошкільників у сім'ї; організація дозвілля дітей дошкільного віку; актуальні проблеми навчання, виховання і розвитку дошкільника.

Важливою формою роботи з колективом батьків є групові батьківські збори, ефективність яких значною мірою залежить від вибору для обговорення актуальних педагогічних проблем. Підвищенню педагогічної культури батьків сприяє визначення тематики зборів на 3-4 роки. За таких умов забезпечується різнопланова робота з батьками, а вони, своєю чергою, отримують всебічні знання щодо виховання дітей дошкільного віку.

Успіх батьківських зборів багато в чому зумовлюється їх підготовкою: оформлення групової кімнати, що створює певний настрій у батьків; виставка дитячих робіт, що засвідчує ріст і вдосконалення умінь та навичок дошкільників; оформлення фотовітрини, виставок дитячої літератури. Батьки з інтересом ставляться до рекомендацій, порад, які мають бути невеликі обсягом, цікавляться виставками психолого-педагогічної літератури тощо. Ефективність зборів визначається не часом, проведеним батьками у закладі дошкільної освіти, а змістом спільної роботи.

Вдалиий початок зборів сприяє згуртуванню батьківського колективу, дає змогу відчувати, що вони об'єднані однією метою: вихованням їхніх дітей. Невимушене емоційне вступне слово вихователя створює атмосферу доброзичливості, яка так потрібна в кожній групі. Саме тому розпочинаються збори із привітання, взаємних побажань, різноманітних тренінгових вправ, що допомагає батькам відволіктися від повсякденних справ, налаштуватися на серйозну роботу, відчувати себе членом єдиного колективу.

Розкриваючи теоретичні та методичні аспекти проблеми, педагоги обов'язково звертають увагу на її використання в конкретних ситуаціях, дають практичні рекомендації. Потрібно заздалегідь продумати, які питання можуть з'явитися у батьків, щоб бути готовим на них відповісти.

Під час проведення зборів важливо активізувати і батьків, залучаючи їх до обговорення актуальних питань виховання дітей. Завдання вихователя – підготувати батьків до виступу, попередньо ознайомити з питаннями для обговорення, запропонувати поділитися досвідом сімейного виховання. Живе спілкування вихователя з батьками позитивно сприймається останніми. Слухаючи виступи

батьків, присутні на конкретних прикладах із сімейного життя переконуються, що теоретичні положення, які розкривав вихователь, справді можливо реалізувати.

Безпосередньому ознайомленню з роботою вихователів і дітей на заняттях, спостереженню за дітьми, відвідуванню групи сприяють дні відкритих дверей. Для їх проведення визначають певний день місяця. Цього дня до закладу запрошують усіх батьків. До плану проведення дня відкритих дверей долучають консультації фахівців (лікаря, психолога), перегляд виставок. Один із варіантів проведення таких днів – це свято сім'ї та закладу дошкільної освіти. Тоді у проведенні відбувається як пізнавальна, так і розважальна програма. Для батьків готують концерт, вони беруть участь у вікторинах, конкурсах, ознайомлюються з виставками робіт дошкільників. У групі вручають сувеніри, виготовлені дітьми власноруч.

Сучасні батьки мають доволі високий освітній рівень. Вони виявляють інтерес до навчання своїх дітей, прагнуть розширити їхні знання з різних сфер діяльності. Тому проведення відкритих занять для батьків дає їм змогу ознайомитися з методикою роботи вихователя, вимогами до дітей та їхніми можливостями. Це допомагає запобігати непорозумінням між вихователем і батьками з приводу успіхів дітей.

Обміну досвідом сімейного виховання, поширенню й використанню кращого досвіду сім'ї сприяє проведення конференцій для батьків, наприклад: «Гра як засіб виховання дітей дошкільного віку», «Моральне виховання дошкільників у сім'ї». Важливо, щоб у підсумках конференції прозвучали чіткі рекомендації щодо впровадження досвіду сімейного виховання.

Упродовж навчального року доцільно провести одну-дві зустрічі за круглим столом. Мета їх проведення – виробити спільні дії вихователів, батьків, визначити свої позиції, порадитися. Такі зустрічі дають змогу розширити світогляд не лише батьків, а й педагогів. Вони розвивають педагогічне мислення, почуття належності до спільного пошуку правильних шляхів, форм і методів виховання. На обговорення виносять актуальні теми, наприклад: «Вихователь і батьки: етика взаємин», «На порозі вступу до школи». Оформлення місця проведення зустрічі за круглим столом має бути нетрадиційним (по-іншому розташовані меблі, музика, освітлення) і спонукати до відвертого обміну думками.

Таким чином, раціональне поєднання різних форм роботи, розроблення власних або використання перевірених на практиці технологій залежить як від потенційних можливостей конкретного педагогічного колективу, так і від потреб родин вихованців. Проте всі вони мають бути об'єднані в єдину систему підвищення педагогічної культури батьків і сприяти особистісному зростанню дитини дошкільного віку.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш // Спецвипуск журналу «Вихователь-методист дошкільного закладу», 2012. – С.3-30.
2. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низковської. – Тернопіль : Мандрівець, 2017. – 256 с.
3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В.О. Огнев'юк ; авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білокаленко

[та ін.] ; наук. ред.: Г.В. Беленька, М.А. Машовець ; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 304 с.

4. Методичні рекомендації щодо організації взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками вихованців / Лист Міністерства освіти і науки України від 11.10.2017 № 1/9-546.

5. Нечипорук Н.І., Педько О.П., Корж Т.М. Особливості організації навчально-виховного процесу в різновікових групах ДНЗ. – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – С.150-179.

6. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. – К. : Українська академія дитинства, 2017. – 80 с.

ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ

А. В. Корнієнко

Процес освіти у вихованців підліткового віку має враховувати їх вікові та індивідуальні особливості, зокрема інтенсифікацію процесу соціалізації, посилення уваги до виховання волі, принциповості, прагнення до самостійності, дорослості, підвищенні уваги до самооцінки, самовиховання, самовдосконалення.

Зауважимо, що формування національних цінностей у підлітка буде успішним лише у тому разі, якщо освітній процес спрямований на вивчення спадщини минулого, творчого використання в процесі виховання народної мудрості, духовності, здобутків науки попередніх поколінь і сучасні досягнення наукового потенціалу нашого суспільства.

Виховання зазначених цінностей у підлітків на сучасному етапі найбільш ефективно відбувається у взаємодії сім'ї, закладу загальної середньої та позашкільної освіти, інших соціальних інститутів. Певну роль у вихованні підростаючого покоління відіграють різноманітні громадські організації – фонди, товариства, клуби. За визначенням Г. Зарицького, - молодь має трьох вихователів - родичів, учителів і оточуючий світ. Саме в сім'ї закладається духовний стрижень особистості, основи її моралі, самобутності національного світовідчуження і світорозуміння. У спільному житті з дорослими, поділяючи радощі й турботи, беручи на себе частку відповідальності, підліток формується справжньою людиною-громадянином, національно свідомою особистістю.

В своїй роботі, П. Щербань [8] висловлює думку про те, що кожні батько і матір, хочуть того чи ні, є вихователями своїх дітей. В. Сухомлинський у своєму «Слові до батьків» писав: «У сім'ї шліфуються найтонші грані людини – громадянина, людини – трудівника, людини – культурної особистості. Із сім'ї починається суспільне виховання. У сім'ї, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростають потім і гілка, і квітка, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави» [4].

У сім'ї виховання національних цінностей починається із засвоєння дітьми норм і правил культурної поведінки, народної моралі й духовних надбань рідного етносу – мови, народних традицій та звичаїв, усієї спадщини батьків, дідів, прадідів. Тільки в родині підліток має можливість сприймати основні закони сімейного життя, любов і повагу до своїх батьків.

Великий виховний вплив мають традиції і обряди родинного календаря. Вони зміцнюють сім'ю як джерело найглибших людських стосунків, як найглибший осередок народу, нації. Важливо, щоб батьки розкривали дітям глибокий внутрішній зміст звичаїв, переконували їх, що додержання звичаїв свідчить про повагу людей до узвичаєних традицій. Дотримання державних свят (День незалежності України, День соборності України, День Конституції України, Свято козацької слави) призводить до формування такої якості як громадянськість.

Педагогічна цілеспрямованість обох батьків, взаємопорозуміння і взаємоповага, спільність інтересів батьків і дітей є запорукою дружніх відносин двох поколінь, що сприяє успіху сімейного виховання в проблемі національної самосвідомості. Але успіх сімейного виховання залежить і від того, наскільки щирі й чесні у своїй любові до дітей самі батьки. Родина є для дитини першою школою громадянства, яка формує її особистість, розвиває в неї почуття власної гідності, виховує національну самосвідомість. Підростаючи, дитина вбирає в міру свого розуміння те, чим живе сім'я, родина, народ України, поступово формується як член суспільства, як громадянин. Сім'я та заклади освіти мають обов'язково допомагати майбутній особистості чітко і твердо з'ясувати, що таке людська гідність, національна самосвідомість, честь і гордість громадянина України.

Національне виховання буде ефективним коли в сім'ї панує українська культура та мова, рідні звичаї, коли батьки виявляють прихильність до всього національного, що притаманне їх етносу – до пісні, книжки, одягу, облаштування помешкання тощо.

Важко говорити про виховання в сім'ях, де присутнє непорозуміння з дітьми, які виникають через розбіжність у поглядах на дозвілля. Це зумовлено тим, що старше покоління досить критично ставиться до сучасних уподобань молоді. У кожній десятій родині діти палять, вживають алкогольні напої. У кожному десятому випадку спільної мови знайти не можуть через те, що діти негативно сприймають життєвий досвід батьків, не прислухаються до їх порад і застережень. Часто замість допомоги у критичні періоди дитина зустрічає непорозуміння з боку батьків, що травмує її психіку та віддаляє від сім'ї [7, с.60].

Батьки і педагоги по-своєму беруть участь у цьому процесі, у кожного з них є свої переваги у баченні вихованця і способу взаємодії з ним. Педагог спостерігає вихованця у спілкуванні з ровесниками у групі, у процесі навчання, тобто в ситуаціях, які у більшості випадків недоступні батькам для спостереження. Педагог має професійні знання і педагогічний досвід. У його руках все набуває виховного змісту; і спілкування з підлітком, і організація спілкування їх між собою, і сам освітній процес. Але педагог не спостерігає за домашнім життям учнів, тому у нього немає цілісного уявлення про індивідуальні особливості виховного процесу своїх вихованців.

Перевага родини - наявність емоційного зв'язку з дитиною, і якщо авторитет батьків ґрунтується на такому зв'язку, вони можуть значно впливати на виховання свого сина чи доньки. Виховання у родині є частиною соціального виховання, але сім'я як учасник соціального виховання має свою специфіку, яка пов'язана з характером взаємовідносин членів родини.

Сім'я залучає дитину до світу знань через народні казки, пісні, прислів'я, приказки, виховує моральні норми поведінки через залучення дітей до активної участі в народних традиціях, звичаях, обрядах. Так підлітки привчаються не лише глибоко розуміти минуле свого народу, нації, прилучатись до надбань попередників, а й творити національну культуру, примножувати її. Батьки повинні вважати своїм обов'язком виховувати дітей, допомагати їм оволодівати скарбами рідної культури, прилучати до духовних здобутків інших народів. Але, ефективність родинної виховання залежить від того, наскільки батьки підготовлені до виконання своїх функцій, тому в системі освіти має посісти гідне місце педагогічний всеобуч. У виховання дітей батьки і вчителі повинні виступати як партнери, постійно доповнювати і підтримувати один одного.

Співпраця педагогів і батьків виявляє сильні і слабкі сторони кожного, сприяти виправленню помилок і коригуванню спільних дій. Відносини співпраці передбачають рівність сторін, взаємну доброзичливість і повагу. Спільною метою освітніх закладів і родини є виховання в дітей почуття приналежності до свого роду, усвідомлення його історії як частини історії свого народу, піклування любові до Батьківщини, що є основою національної самосвідомості підрастаючих поколінь.

Батьки і педагоги організують свою спільну діяльність так, як вважають найдоцільнішим, керуючись у конкретних ситуаціях перш за все інтересами дітей. В сучасних умовах розходження поглядів на виховання між сім'єю і освітніми закладами посилюється. У сім'ї йде переорієнтація на інші цінності, діти включаються у ринкові відносини, і нові ідеологічні установки часто призводять до конфліктів. Заклади позашкільної освіти, як і інші освітні заклади, продовжують захищати ідеали добра і безкорисливості, чесності і милосердя, де мета і зміст завжди будувалися на вічних духовних істинах, якими живе людство.

У процесі виховання національних цінностей молоді будь-який виховний вплив є багатостороннім. У зв'язку з цим, виховна робота має бути особистісно зорієнтованою, базуватися на особистісно діяльному принципі її організації, який передбачає активне включення вихованця в освітній процес на засадах співпраці, діалогу, партнерства, високої вимогливості і глибокої поваги до нього.

Але, найбільш ефективно, на нашу думку, взаємодія між вихованцем і педагогом як одна з умов виховання національних цінностей реалізується у закладах позашкільної освіти. Перевагою закладу позашкільної освіти перед закладами загальної освіти і сім'єю є те, що вони забезпечують гармонійний розвиток особистості у специфічно дитячих видах діяльності, особливо таких, що дають дитині можливість пізнавати довкілля, світ людських взаємин і саму себе не лише вербально, а й шляхом обміну емоціями і почуттями, тобто розширює коло спілкування. Так як серед дітей є представники різних етносів, національних меншин, у процесі їх спілкування відбувається обмін набутим етнічним досвідом. Через пізнання нового, співставлення з набутими знаннями своєї національної

культури, родинної культури, дитина вчиться ідентифікувати себе у національному аспекті, поважати національну культуру та толерантно відноситись до представників інших етносів.

Однією з особливостей позашкільного освітнього процесу є не просто відтворення засвоєного, а й розвиток набутого досвіду, поповнення його та вдосконалення. У цьому полягає закон творчої поведінки і особливість методики педагогічного процесу. Ще однією особливістю діяльності закладів позашкільної освіти є швидке реагування на зміни в суспільстві, на потреби й інтереси підлітків, створення умов для апробації найновітніших педагогічних систем виховання, гармонізації позашкільних контактів і взаємин.

В умовах національного відродження роль закладів позашкільної освіти як центрів соціалізації особистості, діяльність яких зорієнтована на створення умов щодо вибору дітьми і молоддю життєвих цінностей значно зростає. Позашкільна виховна робота - це спеціально організована педагогічна діяльність, яка має яскраво виражену власну специфіку впливу, що дає їй певні переваги перед іншими засобами виховання.

У практиці національного виховання підлітків, доречно відмовитись від принципу примусового залучення учнів до тих виховних заходів, які їх не приваблюють. А замість проведення подібних виховних заходів, варто подбати про створення таких умов, за яких кожен вихованець мав можливість долучатися до знань, які максимально відповідають його інтересам, запитам.

Утвердивши себе як повноцінну ланку у системі безперервного освітнього процесу, заклади позашкільної освіти надають вихованцям широкі можливості:

- формують в учнів почуття національної самоповаги, історичної пам'яті, гордості за працю і внесок батьків у розвиток нації;

- навчають бути «громадянами своєї землі», дбайливо ставитись до людей, природи, серед якої і завдяки якій ми живемо, до тих матеріальних і духовних цінностей, які нам дістались у спадок від попередніх поколінь;

- формують почуття приналежності до певної етнічної спільноти.

Залучення дітей та молоді до занять різними видами народного образотворчого мистецтва, оволодіння народними ремеслами, збагачення культурними цінностями скарбниці українського народу є на сьогодні одним із основних завдань закладів позашкільної освіти. Вони ефективно впливають на усвідомлене духовне самовдосконалення і самовизначення молоді. Свобода і можливість вибору улюблених занять у закладах позашкільної освіти позитивно позначаються на характері самоорганізації наступного життя дитини, сприяють її базовій професійній підготовці і компетентності, вихованню національної самосвідомості. Основним принципом відбору змісту позашкільної освіти є інтерес дітей та їх батьків. Цілі, завдання, форми і методи позашкільної освіти дітей існують у вільному просторі освітніх галузей, видів і типів діяльності.

Аналіз досвіду роботи у закладів позашкільної освіти показує, що для виховання у підлітків національних цінностей важливе значення має правильна організація освітньої роботи.

Цікавою може бути інтеграція форм. Окрема увага має надаватися організаційному аспекту освітнього процесу в гуртках: батьки учнів залучаються до проведення свят,

виставок, фестивалів тощо. Доречно проводити виставки батьківських робіт, які супроводжуються майстер-класами виконання цих робіт (виготовлення писанок; картин з кісточок ягід, фруктів, насіння, крупи; плетіння гачком). Залучення до гурткових занять батьків учнів із поліетнічних сімей дає можливість ознайомитися з культурними цінностями, традиціями та звичаями інших народів. Батьки учнів на таких заняттях виступають як помічники керівника гуртка з метою виділити спільні й відмінні аспекти національних культур: тлумачення символів у культурі свого етносу та українців; поєднання кольорів у вишивках, картинах; формах предметів домашнього вжитку; звичаї, проведення свят.

Залученню батьків до освітнього процесу може передувати анкетування, в якому батьки дають відповіді на запитання:

- 1) Чи розмовляєте Ви у своїй родині українською мовою?
- 2) Чи займаються у Вашій сім'ї народними промислами?
- 3) Які народні, релігійні свята Ви святкуєте у своїй родині?
- 4) Чи дотримуетесь Ви в своїй сім'ї народних обрядів?
- 5) Чи берете Ви безпосередньо участь в організації занять, спрямованих на виховання української національної культури у дітей?
- 6) Чи хотіли б Ви прийняти участь освітньому процесі нашого закладу?

Також фіксується інформація про батьків: стать, вік, національність, освіта, належність до соціально-професійної групи (робітники, селяни, службовці, вчителі, комерсанти тощо). Такі відомості про батьків вихованців дають можливість краще зорієнтуватися педагогові у плануванні занять, в яких батьки виступають як помічники керівника гуртка (який вільний час мали батьки, чи пов'язана їх трудова діяльність з відвідуванням бібліотек, звичаї якого народу вони знають тощо).

Література

1. Етнокультурне виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в умовах позашкільного навчального закладу: метод. посіб. / [І. Д. Бровко, А. В. Корнієнко, В. В. Мачуський та інші]; за ред. А. В. Корнієнко. Д. : Надруковано ПП Дрига Т.В. 2016. 236 с.

2. Компетентнісний підхід у навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу : метод. посіб. / В. В. Вербицький, А. Е. Бойко, А. В. Корнієнко та ін. ; за заг. ред. В. В. Мачуського. Харків : «Друкарня Мадрид» ; 2015. 178 с.

3. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу: монографія / за ред. О.В. Литовченко. К. : Педагогічна думка, 2012. 192 с. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/4758> Назва з екрана.

4. Сухомлинський В.О. З чого починається громадянин // В.О. Сухомлинський. Вибрані твори: у 5 т. Київ, 1997. Т 5. С. 359-366.

5. Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах: монографія / за ред. В. В. Мачуського. К. : ТОВ «Видавництво «Сталь», 2017. 220 с.

6. Ціннісні орієнтири навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах: метод. посіб. / А. Е. Бойко, А. В. Корнієнко, О. В. Литовченко та ін.; [за ред. В. В. Мачуського]. К. : ТОВ «Артмедіа принт», 2017. 272 с.

7. Чорнобай В. С. Формування національної самосвідомості молодших підлітків засобами народної музично-пісенної творчості (в умовах взаємодії школи і клубних закладів) : дис...канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1993. 189 с.

8. Щербань П.М. Національне виховання в сім'ї. Київ: Культурол. ПП «Боривітер», 2000. 260 с.

9. Vermeersch, L., Vandembrouckeb, A. Schools and cultural organisations natural partners in art and cultural education (ACE)? *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116, 2014, 1032-1039. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.341> Назва з екрана.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ДОШКІЛЬНИКІВ

Н. С. Кравець

Передусім відзначимо, що умова – це те, від чого залежить щось інше (зумовлене); необхідна обстановка, яка робить можливим здійснення, створення; утворення чого-небудь або сприяє чомусь; обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь [1, с.617].

Оскільки ми розкриваємо зміст поняття «педагогічні умови», то логічним вважаємо твердження, що в контексті дослідження мова йде про *обставини, пов'язані з такою організацією навчально-виховного процесу у дошкільному навчальному закладі, що забезпечують формування основ культури здоров'я дошкільників*. При цьому важливо правильно сконструювати зміст освітньо-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі за всіма напрямками розвитку дитини, домінантою якого є залучення дітей до цінностей здорового способу життя, організація здоров'язбережувального простору. Відтак, нами визначені такі педагогічні умови:

- ✓ включення дітей у спеціальні заняття щодо оволодіння знаннями про фізичне, психічне і соціальне здоров'я;
- ✓ використання активних методів навчання (рольові ігри, мозковий штурм тощо); методів емоційного впливу;
- ✓ співпраця з родиною у формуванні основ культури здоров'я дошкільників.

Схарактеризуємо окреслені педагогічні умови, уточнивши їх ключові змістові положення, а саме: фізичне, психічне, соціальне здоров'я; сутність і функційне спрямування активних методів навчання, методів емоційного впливу у формуванні культури здоров'я; ролі родини у цьому процесі.

Здоров'я характеризується біологічним потенціалом (спадковими можливостями), фізіологічними резервами життєдіяльності, нормальним психічним станом і соціальними можливостями реалізації людиною всіх задатків (генетично детермінованих), що, вочевидь віддзеркалює фізичне, психічне, соціальне здоров'я.

Щодо фізичного здоров'я В.Бобрицька вважає, що абсолютне фізичне здоров'я визначається красивою фігурою, здоровим волоссям і шкірою, гармонійним розвитком усіх фізичних якостей (швидкості, сили, витривалості, гнучкості), а також

високою здатністю організму підтримувати постійність внутрішнього середовища (гомеостазу), з допомогою чого досягається висока життєздатність основних органів та систем людини. Дослідженнями встановлено, що головним показником життєдіяльності кожного з нас є той потенціал біоенергетики, який може бути використаний для здійснення «фізіологічної роботи» на протидію шкідливим чинникам пристосування до зміни умов навколишнього середовища [2].

Фізичне здоров'я – це такий стан організму дитини, коли показники основних фізіологічних систем перебувають у межах норми й адекватно змінюються в процесі взаємодії з довкіллям; це гармонійна взаємодія всіх органів та систем, їх динамічна рівноваженість із середовищем; це стан розвитку органів та систем організму, основу якого становлять морфологічні та функціональні резерви, що забезпечують адаптаційні реакції.

Виокремлюють здоров'я психологічне, що визначає душевне, емоційне благополуччя людини. Існує думка (Л.Абрамян, М.Лісіна, Т.Репіна та ін.), що «емоційне благополуччя» дітей дошкільного віку можна визначити як стійке емоційно-позитивне самопочуття дитини, основою якого є задоволення основних вікових потреб: біологічних і соціальних. До того ж, за твердженням М.Стожарової, «один із основних показників емоційного благополуччя дітей – фізичне здоров'я» [7, с.4] як той базис, що «живить» усі прояви активності дитини, підсилюючи і спрямовуючи цю активність або ж, навпаки, послаблюючи і навіть блокуючи її.

Зауважимо, термін «психологічне здоров'я» в науковий лексикон увела І.Дубровіна, розуміючи його як динамічну сукупність психічних властивостей, що забезпечують гармонію між різними сторонами особистості людини, а також між людиною та суспільством, можливість повноцінного функціонування людини в процесі життєдіяльності [4]. Вочевидь, цей термін підкреслює нероздільність тілесного (фізичного) і психічного в людині. На думку І.Дубровіної, основу психологічного здоров'я становить повноцінний психічний розвиток дитини на всіх етапах онтогенезу.

Узагальнений портрет психологічно здорової людини – це творча, життєрадісна, відкрита людина, що пізнає навколишній світ не тільки розумом, але й відчуттями, інтуїцією. Така людина бере відповідальність за своє життя, знаходиться в постійному розвитку. Тобто психологічне здоров'я необхідно розглядати з позиції духовного багатства особистості, орієнтації на абсолютні цінності (доброта, краса, істина). А відтак, якщо особистість немає етичної основи, то й немає підстав говорити про психологічне здоров'я.

Показники соціального здоров'я пов'язані з економічними чинниками, стосунками індивіда зі структурними одиницями соціуму (сім'єю, організаціями), з якими створюються соціальні зв'язки: праця, відпочинок, побут, соціальний захист, охорона здоров'я, безпека існування тощо. Отже, в загальному вигляді соціальне здоров'я детерміноване характером і рівнем розвитку, які притаманні головним сферам суспільного життя в певному середовищі — економічній, політичній, соціальній, духовній. Ці складові тісно взаємопов'язані, вони в сукупності визначають стан здоров'я людини. В реальному житті майже завжди спостерігається інтегрований вплив цих складових.

У руслі проблематики соціального здоров'я часто вживається поняття «спосіб життя».

Під режимом прийнято розуміти науково обгрунтований розпорядок життя, що передбачає раціональний розподіл часу і послідовність різних видів діяльності і відпочинку. Слід відзначити, що при правильному і суворому його дотриманні виробляється чіткий ритм функціонування організму і, водночас, створюються найкращі умови для роботи й відновлення. А це, поза сумнівом, сприяє укріпленню здоров'я.

Наголошуємо, що режиму дня необхідно дотримуватися з перших днів життя, оскільки від цього залежить і здоров'я, і правильний розвиток дитини. Саме тому при проведенні режимних процесів слід дотримуватися певних правил:

- ✓ повне і своєчасне задоволення всіх органічних потреб дітей (сон, харчування);
- ✓ ретельний гігієнічний догляд, забезпечення чистоти тіла, одягу, постілі;
- ✓ залучення дітей до посильної участі в режимних процесах;
- ✓ формування культурно-гігієнічних навичок;
- ✓ емоційне спілкування в ході виконання режимних процесів;
- ✓ урахування потреб, індивідуальних особливостей кожної дитини.

Другою педагогічною умовою нами визначено *використання активних методів навчання (рольові ігри, мозковий штурм, проблемно-пошукові бесіди тощо); методів емоційного впливу*. Велика педагогічна енциклопедія трактує активні методи навчання як такі, при використанні яких навчальна діяльність носить творчий характер, формується пізнавальний інтерес і творчі можливості суб'єктів учіння. До активних методів належать проблемна розповідь, евристична і проблемно-пошукова бесіда, проблемні наочні посібники, метод пізнавальних ігор, метод створення ситуацій пізнавальної суперечки, метод аналогій, метод аналізу на заняттях життєвих ситуацій, метод мозкового штурму, елементи дискусії, проблемні ситуації тощо [6, с.167].

Використання цих методів має очевидні переваги: по-перше, основу змісту навчання становлять базові знання; по-друге, обов'язковими у змісті є узагальнюючі методи (способи) роботи з цими базовими знаннями, що відкриває перед дитиною великі можливості самостійного руху в даній галузі; по-третє, процес навчання побудований так, що дошкільник засвоює знання й уміння через їх застосування через проблемні завдання, розв'язуючи які дитина одночасно засвоює і знання, і вміння, тобто навчання здійснюється без заучування, але, водночас, забезпечується міцність запам'ятовування; по-четверте, важливе значення мають колективні форми роботи, поєднання співпраці і з вихователем, і з однолітками [3, с. 19].

До переваг означеного методу слід віднести також діалогічний тип спілкування дорослих і дітей, рефлексивну взаємодію, за якої діти ведуть самостійний пошук, творчо застосовують і здобувають знання [1, с.40 – 43]. Проілюструємо деякі з названих активних методів навчання.

Так, специфіка методу «мозковий штурм» полягає в тому, що він дозволяє дошкільникам у пошуку рішення навчитися виявляти творчий потенціал більшою мірою, ніж зазвичай. До того ж самооцінка творчої участі дитини висока, незалежно

від реального внеску у загальне вирішення. Цей метод активізує мислення завдяки дотриманню таких правил: можна висловлювати будь-яку думку, ніхто не назве її поганою; можна комбінувати, модифікувати, покращувати висловлювання інших ідей; чим більше ідей – тим краще.

Рольова гра – це спосіб розширення досвіду дітей у несподіваній ситуації, в якій пропонується прийняти позицію (роль) когось із учасників і потім обрати спосіб, що приведе цю ситуацію до достойного завершення [3, с.8, 30].

Для розуміння специфіки запропонованих нами занять суттєве значення має звернення до розгляду методів емоційного впливу: емоційно-сенсорного впливу, контрастного співставлення, спонукання до співпереживання, емоційно-образного впливу. Так, метод емоційно-сенсорного впливу базується на механізмі короточасних емоційних реакцій дітей. Його сутність виявляється у спонуканні дошкільників до емоційного реагування шляхом впливу на сенсоріку – процеси відчуття і сприймання (молодший дошкільний вік).

Метод контрастного співставлення базується на механізмі емоційної диференціації – пробудження протилежних емоцій з метою розвитку емоційно-ціннісного ставлення до пізнавальних об'єктів, явищ і процесів. Метод спонукання до співпереживання будується на механізмі ідентифікації, спричиненій естетичними, моральними емоціями і полягає у пробудженні у дошкільника емоційних реакцій через репрезентацію емоційних станів іншого, ідентифікацію себе з іншим (середній дошкільний вік).

Метод емоційно-образного впливу спрямований на спонукання дітей до передачі емоційних переживань у образному втіленні через ототожнення себе з природним об'єктом, казковим персонажем тощо. Цей метод успішно реалізується через «занурення» дітей в уявлювану ситуацію, забезпечення актуалізації емоційних переживань в образному втіленні. При цьому емоційні вияви дошкільників пов'язані з продуктивною уявою як «механізму появи емоцій», «клітинки, з якої розвивається все багатство суб'єктивного світу дитини» [1, с.124].

Третьою педагогічною умовою визначено *співпрацю з родиною у формуванні основ культури здоров'я дошкільників*, де пріоритетним є не принцип паралельності, а принцип взаємопроникнення, встановлення довірливих ділових контактів, у ході яких коригується виховна позиція і вихователів, і батьків. Все це потребує переосмислення, зміни змісту і форми роботи з сім'єю. При цьому, організовуючи співдружність із родиною щодо формування культури здоров'я дитини, усвідомлюючи тісний зв'язок цієї роботи із змістом всієї фізкультурно-оздоровчої програми дошкільного навчального закладу, треба особливу увагу приділити пошуку нових підходів до фізичного розвитку дітей. Отже, спільна робота з родиною має будуватися на таких основних позиціях, які визначають її зміст, організацію і методику:

✓ *єдність*, що досягається тоді, коли мета і завдання виховання здорової дитини добре зрозумілі не тільки вихователю, але й батькам, які знайомі з основним змістом, методами і прийомами фізкультурно-оздоровчої роботи в дошкільному закладі, а педагоги використовують кращий досвід сімейного виховання;

✓ *систематичність і послідовність роботи* протягом усього року і всього періоду перебування дитини в дошкільному навчальному закладі;

✓ *індивідуальний підхід до кожної дитини і до кожної родини на основі врахування їх інтересів і здібностей;*

✓ *взаємна довіра і взаєморозуміння педагогів і батьків на основі доброзичливої критики і самокритики, посилення авторитету педагога в родині, а батьків у дитячому садку.*

Таким чином, згідно логіки дослідження впровадження розроблених нами педагогічних умов на формувальному етапі має оптимізувати формування основ культури здоров'я дітей старшого дошкільного віку.

Література

1. Бабунова Т.М. Дошкільна педагогіка : учебное пособие / Т.М. Бабунова. – М. : ТЦ Сфера, 2007. – 208 с.

2. Валеологія : навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. В 2 ч. / за ред. В. І. Бобрицької. – Полтава : «Скайтек», 2001. – 146 с.

3. Дошкільне образование. Словарь терминов / сост. Н. А. Виноградова и др. – М. : Айрис – пресс, 2005. – 400 с.

4. Дубровина И. В. Школьная психологическая служба: вопросы теории и практики / И. В. Дубровина. – М. : Педагогика, 1991. – 232 с.

5. Новий тлумачний словник української мови / [уклад. В. Яременко, О. Сліпущко]. 2-ге вид., виправлене. Т. 2. – К.: Аконт, 2008. – 926 с.

6. Педагогіка : Большая современная энциклопедия / сост. Е.С. Рапацевич. – Мн. : «Сорем. Слово», 2005. – 720 с.

7. Стожарова М. Ю. Формирование психологического здоровья дошкольников / М. Ю. Стожарова. – Ростов н/Д : Феникс, 2007. – 208 с.

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У ДІТЕЙ З СІМЕЙ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ: ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ

Т. Ю. Куниця

Технологія соціально-педагогічного супроводу формування відповідальної громадянської позиції у дітей з сімей вимушених переселенців є різновидом соціально-педагогічних технологій, які активно розробляються в рамках соціальної педагогіки.

Існують два основних підходи щодо організації такої роботи:

- за основними напрямками діяльності соціального педагога з дітьми з сімей вимушених переселенців: соціальний, соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-правовий, медико-соціальний, економічний, інформаційний, соціально-трудоий.

- за основними суб'єктами системи соціально-педагогічного супроводу: дитина-переселенець, учні класу, в якому навчається така дитина, батьки (законні представники), педагогічний колектив [3].

Ми дотримувалися другого підходу і розглядали роботу з кожним суб'єктом соціально-педагогічного супроводу, як необхідну складову цілісного процесу соціально-педагогічного супроводу.

Таким чином, технологія соціально-педагогічного супроводу формування відповідальної громадянської позиції у дітей з сімей вимушених переселенців в закладі загальної середньої освіти є комплексною соціально-педагогічною технологією, яка включає в себе:

- підготовку педагогічних кадрів до роботи з дітьми-мігрантами;
- соціально-педагогічний супровід сім'ї дитини-переселенця;
- соціально-педагогічний супровід дітей-переселенців в шкільному колективі.

Розпочинати роботу з соціально-педагогічного супроводу дітей з сімей вимушених переселенців необхідно з *підготовки педагогічних кадрів* до його здійснення та до роботи з формування відповідальної громадянської позиції. На підставі аналізу реальної практики роботи вчителів було з'ясовано, що частина учителів не готові до такої роботи через об'єктивні та суб'єктивні причини, зокрема, велике педагогічне навантаження, недостатню сформованість власної відповідальної громадянської позиції, неволодіння методиками робіт із даною категорією учнів тощо. Тому дана робота складається з кількох етапів.

Перший етап – первинне сприйняття нової ситуації. На даному етапі, в процесі спеціального навчання (курси підвищення кваліфікації, зустрічі з фахівцями) переслідується мета – зняти внутрішнє напруження, неприйняття вчителем нового учня, усвідомлюється необхідність прийняття даної ситуації, виявляються позитивні й негативні чинники появи дитини-переселенця в класі. Другий етап пов'язаний з усвідомленням необхідності зміни педагогами своєї освітньої та виховної діяльності. В рамках проведення круглих столів, семінарів, майстер-класів з іншими педагогічними та соціально-педагогічними працівниками, які мають досвід роботи з дітьми-мігрантами та їхніми родинами визначаються питання, які слід вирішувати вчителю та всьому педагогічному колективу, розробляється план заходів, засвоюються інноваційні методи, форми, технології, прийоми роботи педагога у новій для нього ситуації.

Третій етап – це етап системного аналізу тієї роботи, яку педагоги провели з саморозвитку та самовдосконалення себе й своєї діяльності, а також прогнозування наступних завдань.

Соціально-педагогічний супровід батьків (законних представників) дитини-мігранта. Цей етап є важливим тому, що виховний вплив сім'ї на дитину найсильніший. Узгодженість виховних позицій і принципів між педагогами і батьками створює умови для проведення ефективної роботи з дитиною.

Взаємодія з сім'єю дитини-мігранта – це довгостроковий процес, в якому батьківська активність проявляється не відразу. Труднощі у роботі з батьками полягають в тому, що вони самі ще проходять процес адаптації до нових умов життя, зайняті розв'язанням різноманітних проблем матеріального характеру, не завжди мають власну чітко сформовану громадянську позицію і не прагнуть надмірної уваги до себе і своїх дітей, якщо це не пов'язано з наданням певних соціальних пільг. Але, тим не менш, школа має бути зацікавлена, щоб батьки стали соціальними партнерами та активно включилися в процес соціально-педагогічного

супроводу дитини-переселенця. У побудові партнерських відносин з батьками-вимушеними переселенцями можна виділити чотири основних етапи.

На початковому етапі відбувається вивчення сім'ї та складання її соціального портрету. Для цього використовуються такі методи, як бесіди, консультації з батьками [1]. Основна мета – визначити погляди, позицію батьків, зокрема, громадянську, прийняті в родині правила поведінки, звичаї, традиції; виявити психолого-педагогічні особливості дитини, особистісні якості тощо. За результатами таких бесід та консультацій, які може проводити класний керівник, соціальний педагог або психолог, складається індивідуальний план роботи з сім'єю, визначаються її прийнятні форми й методи, ступінь входження фахівців в сім'ю вимушених переселенців, готовність батьків до конструктивної взаємодії [2].

Наступним кроком є просвітницька робота, консультування та включення батьків-вимушених переселенців у спільну діяльність закладу освіти та сім'ї. В залежності від наявних проблем сім'ї, робота може проводитися в різних формах і напрямках. Однак існують типові проблеми сім'ї мігрантів, з якими стикається будь-яка освітня організація: погане знання української мови, зокрема, не бажання її вивчати; незнання своїх прав, обов'язків і способів захисту; неготовність до активного включення у соціально значущу діяльність.

Тому – соціально-педагогічна робота з батьками може бути організована в наступних формах:

- консультування батьків з психолого-педагогічних і правових питань, що виникають як очно, так і заочно (сайт закладу освіти);
- організація спільної діяльності закладу освіти й сім'ї дитини-мігранта.

Спочатку визначаються основні заходи, в яких братимуть участь батьки дитини-мігранта. Це можуть бути й міні-проекти. Наприклад міні-проект, де кожна сім'я представляє своє розуміння сімейних цінностей, з метою знайомства з колективом учнів і їх батьків. Поширення позитивного досвіду сімейного виховання та співпраці з закладом освіти може проходити в рамках загальношкільної конференції «Історія моєї родини в історії країни», де окрім дітей, активну участь приймають батьки. Велике значення в цьому плані має участь батьків у загальношкільних заходах, спрямованих на виховання громадянської позиції, благодійних та добродійних проектах.

Важливим складником роботи соціального педагога – це регулярний контроль та оперативне реагування на зміни, що відбуваються у сім'ї вимушених переселенців. В цьому допомагає такий дієвий метод, як моніторинг.

Таким чином, спільні заходи з батьками вимушених переселенців можуть реалізовуватися у трьох напрямках:

- заходи, що сприяють формуванню конструктивних та толерантних відносин;
- заходи, що формують активну відповідальну громадянську позицію;
- заходи, виховують позитивне ставлення до української культури та національних традицій.

Важливо, щоб педагогічні працівники закладу освіти не нав'язували своє бачення відповідальної громадянської позиції батькам, а використовували компромісні шляхи взаємодії з сім'єю, інакше може початися протистояння, відкрите або приховане. Педагогічні працівники і батьки повинні спільно спостерігати за

виявленням громадянської позиції у дітей, у разі виявлення негативного ставлення не сварити дитину, а спільно обговорити цю проблему. Батькам слід пояснювати, що будь-яке негативне висловлювання в сім'ї призведе до прояву таких почуттів з боку дитини в школі.

Діти, які відчують спільні зусилля школи і сім'ї, менш тривожні, активно включаються в комунікації, швидше вибудовують відносини з однокласниками і вчителями, спокійніше реагують на корекцію поведінки, проявляють активність у своїй діяльності, спільно з батьками займаються проектною діяльністю, що в свою чергу сприяє підвищенню швидкості процесу формування відповідальної громадянської позиції.

Наступна складова соціально-педагогічного супроводу формування відповідальної громадянської позиції у дітей з сімей вимушених переселенців це індивідуальна робота та робота з класним/шкільним колективом. Тут варто зазначити, що індивідуальна робота з дитиною є, так би мовити, підґрунтям для реалізації відповідальної громадянської позиції. Теоретичні знання, набуті на уроках історії, літератури, правознавства, громадянської освіти тощо підкріплюються знаннями про способи їх застосування у реальному житті, отриманими в ході індивідуальної роботи соціального педагога з дитиною. А практичним втіленням набутих знань є участь у різноманітних колективних формах роботи. Саме тому, на нашу думку, індивідуальну і колективну роботу необхідно проводити комплексно. Програма індивідуального супроводу має включати діагностичний етап, за результатами якого складається соціальний портрет дитини й сім'ї, визначаються наявні проблеми; консультативний етап, під час якого відбувається пошук прийнятних шляхів коригування форм поведінки у певних ситуаціях, ставлення до них, стимулювання мотивації та формування готовності до виявлення відповідальної громадянської позиції; практичний етап – закріплення набутих знань шляхом участі у суспільно значущій діяльності; моніторинг протягом усього процесу роботи.

Одним із завдань роботи з дітьми є навчити їх взаємодії й співпраці в шкільних колективах.

Для цього необхідно сформувати у дітей доброзичливе, толерантне ставлення один до одного, готовність до обговорення виникаючих проблемних і конфліктних ситуацій, навчити знаходити конструктивні рішення у разі виникнення конфліктних ситуацій.

Практична реалізація даного завдання включає в себе систему занять (тренінгів) з міжособистісному спілкуванню (корекції міжособистісного спілкування), або тренінги, спрямовані на згуртування колективу, які проводять класні керівники, практичний психолог і соціальний педагог, участь в учнівському самоврядуванні, у проектній діяльності та ін..

Будь-які отримані теоретичні знання мають бути закріплені практичним досвідом. Тільки проходження дітьми всіх етапів – знання (на рівні понять і уявлень), як що-небудь зробити; вміння (засвоєний спосіб застосування на практиці); навичка (автоматизовані дії на основі багаторазових повторень); звичка (дії і вчинки, які стали потребою) – призведуть до сформованості відповідальної громадянської позиції.

Звичайно, педагогічні працівники повинні будувати свою діяльність у рамках системно-діяльнісного підходу, який передбачає знаходження ефективних способів включення дітей у спільну діяльність та організація її не фрагментарно, а системно.

Великі можливості закладені у проектній діяльності, благодійній та добродійній діяльності, колективній творчій діяльності. Але для того, щоб вирішити завдання формування відповідальної громадянської позиції членів шкільного колективу, важливий підбір завдань. Завдання повинні бути такими, щоб їх результат залежав від колективної роботи всіх членів класу (або групи), а не від діяльності однієї людини. Педагог у процесі спільної роботи дітей вчить їх погоджувати свої особисті інтереси з інтересами інших дітей, розробляти спільні плани дій, розподіляти обов'язки в групі, керувати процесом роботи, оцінювати результати кожного члена шкільного колективу. При цьому, важливо навчити дітей правильно реагувати на емоційний стан один одного, адекватно сприймати невербальні жести, міміку, пантоміміки, вмінню адекватними засобами виражати свої почуття в процесі діяльності.

Для того, щоб відповідальна особистість відбулася треба, щоб життя її було наскрізно об'єднано різноманітними видами діяльності. Особливістю діяльності людини є її свідомий характер. У різноманітних видах діяльності дитина привчається створювати матеріальні й духовні цінності, поступово переходячи з позиції споживача в позицію виробника матеріальних і духовних благ, а це стрижень соціалізації особистості, показник розвитку й дорослішання людини.

Виховання – це творчий цілеспрямований процес взаємодії педагогів і вихованців щодо створення оптимальних умов, організації освоєння соціально-культурних цінностей суспільства і як наслідок – розвиток їх індивідуальності, самоактуалізація особистості. Процес виховання у шкільному просторі безперервний, але слід розрізняти виховний потенціал урочної та позаурочної діяльності, але разом з тим, продумували способи їх взаємозв'язку.

Урок завжди обмежений тимчасовими рамками і домінуючим освітнім пріоритетом. Застосування отриманих на уроці знань у реальному житті дає можливість задовольнити потребу підлітка у самореалізації. Вважаємо, що основою формування відповідальної громадянської позиції та соціальної активності може бути позаурочна діяльність підлітків. Вона має більший ніж урок часовий простір, більшу кількість суб'єктів – учасників того або іншого виду діяльності і несе в собі пріоритет виховання в людині тих чи інших умінь, навичок, особистісних якостей.

З точки зору можливостей громадянського виховання, позаурочна діяльність володіє (при певних умовах) величезним потенціалом, бо підлітку надається ціла палітра сфер діяльності, де можна бути успішним, де можна «самовиховувати» себе у відповідності зі своєю шкалою цінностей.

Таким чином, вважаємо, що позанавчальна діяльність – це форма творчої цілеспрямованої взаємодії учня, вчителя та інших суб'єктів виховного процесу щодо створення умов для засвоєння учнями соціально-культурних цінностей суспільства через включення в суспільно-корисну діяльність, неформальну організацію дозвілля, що має метою самореалізацію особистості у позаурочний час. Розглядаючи позаурочну діяльність як основу формування відповідальної громадянської позиції, слід усвідомити, що вона (позаурочна діяльність), в першу чергу, повинна

проголошувати й гарантувати умови для здійснення цих процесів. Окрім того, позаурочна виховна діяльність для здійснення поставлених завдань не повинна бути догматичною, насильницькою (наказовою) і формальною.

У числі популярних форм залишаються диспути, конференції, екскурсії, тематичні вечори, конгреси з певної проблеми, модні зараз ток-шоу, відео-сеанси з подальшим обговоренням матеріалів, зустрічі з видатними громадськими та державними діячами, соціологічні опитування і т. д. Але завжди буде привертати увагу та форма, коли всі завдання виховного процесу можуть бути нанизані на один «стрижень», де є взаємозв'язок урочної та позаурочної діяльності.

Крім позанавчальної роботи, спільна діяльність може бути організована й в рамках навчальної роботи: на предметах шкільної програми, орієнтованих на виховання громадянськості; на факультативних заняттях.

Третій етап – підбиття проміжних підсумків, їх корекція та постановка подальших завдань.

Отже, технологія соціально-педагогічного супроводу з усіма його суб'єктами має реалізовуватися з дотриманням принципів комплексності, добровільності та партнерської взаємодії, в процесі урочної та позаурочної діяльності, з використанням методів індивідуальної й групової роботи.

Література

1. Зверєва І. Соціальний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах : метод. посіб. / І. Зверєва. – К. : Держсоцслужба, 2006. – 104 с.
2. Петришин Л. Змістові аспекти соціально-педагогічної роботи з вимушеними переселенцями та їх сім'ями в сучасних соціальних умовах / Л. Петришин, Г. Лещук // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і Психологія. – 2016. – Вип. 1 (11). – С. 40–45.
3. Поняття, сутність і зміст соціально-педагогічного супроводу, підтримки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://stud.com.ua/56698/pedagogika/ponyattya_sutnist_zmist_sotsialno_pedagogich_nogo_suprovodu_pidtrimki

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА У ДІВЧАТ – СТАРШОКЛАСНИЦЬ ЯК ВИХОВНА ПРОБЛЕМА

О. О. Куркіна

Підготовка до виконання соціальної ролі матері та батька є важливою складовою системи виховання молоді.

Успішна реалізація молоді у ролі майбутніх батьків передбачає формування навичок «відповідального батьківства» а саме відповідальності за планування та народження дітей, їх виховання та розвиток, та здатності підтримувати родинні стосунки [1,78]

На сьогоднішній день актуальним є вивчення методів формування навичок «відповідального батьківства» у дівчат в освітніх закладах адже, за даними

психолого-педагогічних досліджень, найбільш сприятливим періодом для формування навичок відповідального батьківства є період ранньої юності (15 – 17 років) [2,21]

Перед освітнім закладом постає завдання ознайомити старшокласників з сутністю батьківства, сформуванню відповідальне ставлення до виконання ролей батька/матері та батьківських функцій, ознайомити школярів із стилями батьківської поведінки та з можливими наслідками батьківства у ранньому віці.

Освітні заклади України самостійно обирають методи підготовки старшокласників до відповідального батьківства.

Найбільш популярною є спроба підготувати дівчат–старшокласниць до усвідомленого батьківства за допомогою бесіди та роз'яснення, що проводяться на класних годинах. Акцентується необхідність формування контрацептивної культури та підготовки до прокреативної діяльності в силу фізіології дівчат.

Підготовка опосередковано здійснюється за рахунок уроків літератури, вивчення основ правознавства, на уроках валеології.

З метою підготовки старшокласників до батьківства, в старшій школі практикується проведення різноманітних психологічних програм, курсів та тренінгових занять, які дають змогу розглянути проблеми шлюбу та сім'ї.

Поширеним є залучення соціальних педагогів, які проводять соціально-виховну роботу з дітьми старшого шкільного віку.

Освітні заклади України залучають фахівців у галузі медицини з метою надати учням знання з анатомії, фізіології і психологічних відмінностей між статями, а також про хвороби, передані статевим шляхом.

Такі методи формування відповідального батьківства у дівчат – старшокласниць не є достатньо ефективними через їх неузгодженість та фрагментарність.

До найновіших методів формування відповідального батьківства можна віднести пропозицію програми з реформи шкільництва Міністерства освіти і науки *“Нова українська школа” (НУШ) щодо впровадження в шкільну програму курсу «Сексуальна освіта», покликаною «розповісти про емоційний, соціальний і фізичний аспекти дорослішання, сексуальність і сексуальне здоров'я та забезпечити дітей і молодь інформацією, навичками і позитивними цінностями для побудови безпечних стосунків та навчити відповідальності за своє здоров'я»*[1].

Курс про «Сексуальну освіту» також презентувала освітня платформа Prometheus, що пропонує відеолекції, онлайн-тести та форум, на якому можна анонімно поставити запитання фахівцям Фонду. До створення курсу були залучені відомі спеціалісти в галузі медицини та психології, а у запису відеолекцій взяли участь популярні телеведучі та лідери думок.

На жаль, у вітчизняній педагогіці формуванню практичних вмінь та навичок батьківства не приділяється належної уваги.

Як приклад ознайомлення старшокласників з практичними навичками батьківства можна взяти досвід освітніх закладів Сполучених Штатів Америки, де запропоновано впровадити окремий факультативний курс із підготовки до виконання батьківських функцій. Обов'язковий мінімум знань включає фізіологічні й психологічні аспекти вагітності і пологів, а також догляд за новонародженим.

На увагу заслуговує досвід розробки факультативного курсу про догляд за немовлятами Child Care Unit, що покликаний реалізувати програму по запобіганню підліткової вагітності. Учні отримують практичний досвід батьківства під час догляду за роботизованою лялькою (real care baby). Курс проводиться за підтримки Американської асоціації сімейних і споживчих наук адже така програма дозволяє залучити майбутніх студентів, які йдуть за освітнім шляхом FACS (Family and Consumer Sciences), тобто обирають предмети, пов'язані з економікою домогосподарства, споживання та доглядом за дітьми.

Поширеною в освітніх закладах Сполучених Штатів Америки є практика запрошення на заняття батька чи матері з дитиною. Така практика доступна для проведення на класних годинах в освітніх закладах України.

Вивчення методів формування навичок «відповідального батьківства» у дівчат-старшокласниць продемонструвало потребу створення спеціальної програми або навчальних курсів, покликаних ознайомити з сутністю батьківства, сформуванню відповідального ставлення до виконання батьківських функцій та забезпечити дівчат-старшокласниць можливістю набути практичні навички по догляду за дитиною за допомогою використання доступних матеріальних та технічних засобів.

Продуктивною також є співпраця з благодійними організаціями та вищими навчальними закладами що зацікавлені у підготовці майбутніх педагогів, психологів та соціальних працівників.

Література

1. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект / В. П. Думанська // Демографія та соціальна економіка. –2015. – № 3. – С. 75–86.
2. Швадчак Н. Сексуальна освіта: коли почати і що казати / Н. Швадчак // Нова українська школа [Електронний ресурс]. – URL: <https://nus.org.ua/articles/seksualna-osvita-koly-pochaty-i-shho-kazaty/>
3. Яворська Л. Підготовка молоді до сімейного життя в США. Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн : монографія / Л. Яворська. –Тернопіль, 2009. – С. 20-46.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

О. А. Логімахова

Одним із пріоритетних напрямів виховання майбутнього випускника загальноосвітнього навчального закладу, як зазначено в Концепції «Нова українська школа», є патріот із активною позицією, який діє відповідно із духовними принципами і здатний приймати відповідальні рішення.

Увага до проблеми духовного виховання завжди була дуже актуальною. Кожне наступне покоління нарощувало потенціал культури та духовності особистості. Саме тому рівень стану і розвитку суспільства прямо пропорційний духовному

потенціалу людства. Сьогодні зародкам духовності людини протистоять могутні сили матеріальних потреб та інтересів. За думкою В.Кременя, який зазначає, що: «...для кожної освіченої людини є абсолютною істиною – без духовності суспільства не може бути. Альтернативи духовному розвитку в будь-якому суспільстві, в тому числі українському, немає» [1]. У зв'язку з цим, у наш час духовної кризи проблема духовності набуває ще більшої актуальності. Серед соціальних цінностей найбільші можливості впливу на формування духовно багаті особистості, здатної до творчої діяльності, має мистецтво. Саме мистецтво здатне підтримувати відкритість системи цінностей, відвертість пошуку і вибору орієнтації в культурі, що зрештою виховує духовну незалежність людини. Отже, метою навчання мистецтва для загальної середньої освіти є формування духовних цінностей здобувачів освіти у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, плекання пошани до національної і світової мистецької спадщини.

Пізнаючи цінності творів мистецтва, людина пізнає людське в людині, підносить себе до прекрасного, відчуває переживання щодо прослуханого, або побаченого. Тому ставлення до мистецтва є показником духовності особистості. Розглянемо саму дефініцію духовності. Сьогодні існує кілька варіантів тлумачення цього поняття. Частина вчених розглядає духовність як активне виробництво та споживання духовних цінностей, друга частина – духовність ототожнює із моральністю, а інші пов'язують із рівнем інтелектуальності особистості. В українському педагогічному словнику поняття «духовність» визначено як індивідуальну вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти» [4]. Під духовністю переважно розуміють першу з названих потреб. З категорією духовності співвідноситься потреба пізнання себе, світу, смислу і призначення свого життя. Саме мистецтво й дозволяє усвідомити унікальність і неповторність світу й себе, сприяє розвитку духовності людини, розширює кругозір, формує позитивні життєві орієнтири особистості та власну світоглядну позицію, сприяє самооновленню традицій і норм культури міжособистісного спілкування, формуванню понять про загальнолюдські цінності та критерії оцінки явищ буття. А людина духовна тією мірою, вважає С. Гончаренко, в якій вона задумується над цими питаннями та прагне знайти на них відповідь. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності [4]. На цьому тлі важливим є стан духовності молоді, стан її моральних стосунків у сучасному суспільстві: відчуженість, грубість, невміння та небажання зрозуміти іншого, виявити повагу, толерантність, співчутливість, милосердя, справедливості незаперечні докази дефіциту моральності, гуманності, який, на жаль, усе частіше виявляється в поведінці дітей, підлітків, молодих людей. Поділяємо думку Г. Васяновича, що відбувся «духовно-ідейний вакуум. Дегуманізація мистецтва, зростання засилля масової культури низького гатунку, призвело до руйнації гуманістичних цінностей» [5, 196]. Підлітковий вік найбільш чутливий до зовнішніх впливів – і цілеспрямованих, і некерованих. Такі риси як озлобленість, егоїзм, цинізм, жорстокість, зневага до іншого й брак почуття власної гідності роз'їдають людські стосунки, руйнують їх, заводячи у безвихідь вирішення найважливіших питань індивідуального та суспільного життя. Згодимося

з думкою Г. Васяновича і В. Онищенка, що «молода людина гостро відчуває трагедію тілесно-душевно-духовного розладу, який має місце у нинішньому світі, а тому важливим стає ноологічне (духовне) виховання (ноологія, від грец. Noos – дух), ноологічна допомога молодій людині» [2, 5]. У підлітковому віці в учнів закладаються ще й підвалини широкого мистецького кругозору. Велика роль відведена сім'ї, адже коли батьки прищеплюють любов до народної пісні, слова чи картини, за дитячу душу можна бути спокійним. Чисті витoki зроблять свою справу, справжнє мистецтво стане на варті гуманізму, високої моралі й краси, що дозволить кожній особистості вистояти в життєвій боротьбі, стати цілеспрямованою на шляху духовного вдосконалення суспільства. Реформа загальноосвітньої та професійної освіти в Україні передбачає пошуки нових навчально-виховних підходів і нових особистісно-ціннісних орієнтацій. На ключові позиції, виходить мистецтво, як ядро духовної культури, недооцінка якого протягом багатьох років, невизнання першочерговості духовних, національних, культурних і загальнолюдських цінностей у вихованні особистості призвело до катастрофічної духовної кризи. У цьому сенсі важливою є думка американського соціолога Д. Белла, що провідною нацією буде та, яка створить найефективнішу систему закладів освіти й культури, щоби розвинути духовний потенціал своїх молодих громадян. Поява у інваріативній частині шкільної програми предмету «Мистецтво» повинна змінити даний стан речей і створить умови для особистісного художньо-естетичного розвитку учнів, виховання потреби у творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні у процесі опанування цінностями української і зарубіжної культури» [6, 184-186].

У змісті курсу «Мистецтво», що викладається у загальноосвітніх навчальних закладах за чинною державною програмою, акцентовано виховні можливості вітчизняної та зарубіжної культурно-мистецької спадщини. На відміну від суто навчальної діяльності, завданням якої є «засвоїти», «повторити», «закріпити», «навчити» тощо, для опанування мистецьких дисциплін важливішим є «відчути», «пережити», «створити», «виразити», «зрозуміти», «прийняти позицію іншого». Тому на уроках мистецтва на перший план висувається не стільки управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів, скільки одночасне виховання особистості дитини, формування в неї особистісного емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва. З цього приводу Л. Хомич підкреслює, що саме в такому плані головним завданням навчальної дисципліни є формування знання про процеси, що відбуваються в духовному світі людини, художньої картини цілісного образу світу [7, 50-53]. Завдяки цьому є сподівання виховати нове покоління молоді, яка матиме особливу освітньо-естетичну практику та культурно-духовний рівень.

Таким чином, джерелом формування духовного потенціалу особистості є мистецтво, яке розвиває емоційну сферу, емпатію, виховує художні смаки й естетичні почуття. Духовне життя людини є надзвичайно важливим елементом її життєдіяльності, від оптимального процесу розвитку якого залежить її загальний прогрес. Адже духовність – це засіб розбудови особистості, вихід на вищі щаблі осмислення нею свого місця у світі та свого призначення. Це провідний фактор розумової гармонізації світу зовнішнього та внутрішнього, їх узгодження з моральними законами, ціннісний зміст і спрямованість особистості. І саме мистецтво, як форма духовного освоєння дійсності володіє найбільшою силою

емоційного впливу на людину і тим самим слугує одним із найважливіших засобів формування духовних ідеалів особистості.

Література

1. Кремень В. Розвитку духовності немає альтернативи / В. Кремень // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2004. – № 1. – С. 15-32.
2. Васянович Г.П. Ноологія особистості : навч. посібн. для студ. і викл. / Г.П.Васянович. – Львів: Сполом, 2007. – 217 с.
3. Матеріали конференції «Про культурну політику», Мехіко, Мексика (6 серпня 1982 р.) – К. : Британська рада в Україні, 2002 – 156 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Васянович Г. П. Філософія : навч. посіб. / Г.П. Васянович. – Львів: Норма, 2005. – 216 с.
6. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Художньо-естетичний цикл. 5-11 класи. – Київ, 2005. – С. 184-186.
7. Хомич Л. Роль мистецтва у професійно-педагогічній підготовці вчителя / Л. Хомич // Мистецтво та освіта. – 1998. – № 4. – С. 50-53.
8. Якобсон П. Психологія художественного восприяття / П. Якобсон. – М.: Искусство, 1964. – 85 с.
9. Выготский Л. Психология искусства. Анализ эстетической реакции / Л. Выготский. – М. : Лабиринт, 1997. – 416 с.

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНЯ В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

В. В. Мачуський

Одним із пріоритетних завдань розвитку освіти в Україні є створення передумов для виховання особистості, здатної творчо мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на зміни в умовах докорінної перебудови всіх сфер життєдіяльності суспільства. У зв'язку з цим нині відбувається модернізація національної системи освіти та вироблення новітніх концепцій виховання людини.

Актуальність дослідження проблеми формування творчого потенціалу особистості учня зумовлена такими факторами: по-перше – потреба у зростанні творчих ресурсів людини в умовах глобалізації суспільства; по-друге – необхідність активізації творчої активності у всіх сферах конструктивної діяльності у зв'язку з прискоренням розвитку всіх сфер духовного і матеріального виробництва в суспільстві; по-третє – провідна роль творчості як суб'єктивного й об'єктивного факторів розвитку самої особистості учня.

До вивчення змісту та умов організації виховної діяльності в закладах позашкільної освіти зверталися В.Абраухова, В. Белова, О. Биковська, С. Білоус, В. Вербицький, О. Драган, Г. Ковганич, А. Корнієнко, Д. Лебедев, О. Литовченко,

Л. Ляшко, С. Мартова, В. Мацулевич, В. Мачуський, Г. Пустовіт, Н.Савенко та ін., які акцентують на таких їх особливостях, як охоплення різних аспектів виховання, врахування психофізіологічних, вікових та індивідуальних особливостей залучених до них дітей і молоді, задоволення їхніх потреб у самореалізації, поєднання колективної діяльності й особистої творчості та самовизначення, використання традиційного досвіду та інноваційних технологій.

Нині є підстави констатувати факт недостатності усвідомлення педагогами закладів позашкільної освіти необхідності системного формування цілісної творчо спрямованої особистості вихованця на протигагу фрагментарному розвитку його окремих творчих умінь; недостатньої розробленості теоретико-методичних засад цілеспрямованого формування творчого потенціалу особистості вихованця закладу позашкільної освіти; відсутності науково обґрунтованих підходів до ефективної психолого-педагогічної підтримки природного його прагнення до творчості.

Дослідження останніх десятиліть довели необхідність активізації орієнтування закладів позашкільної освіти на розвиток дитячої творчості. Вітчизняні вчені шляхом обґрунтування методологічних засад дослідження педагогічних явищ у закладі позашкільної освіти здійснили успішну спробу визначити якісно нову галузь науково-педагогічних досліджень. У наукових працях представлено: історію становлення та розвитку позашкільної системи освіти (В. Берека, С. Букреєва, О. Глух, А. Шепілова, Н. Харінко, Т. Цвірова); потенціал закладу позашкільної освіти в естетичному (Л. Білий, І. Плясецька, А. Шахова), економічному (Б. Чистяков), морально-етичному вихованні особистості (О. Матвієнко); вихованні національної самосвідомості підлітків (А. Корнієнко); соціально-педагогічні аспекти діяльності закладів позашкільної освіти (О. Литовченко, Т. Окушко); діяльність закладу позашкільної освіти як чинник соціалізації гуртківців-старшокласників (Н. Заверико), розвитку пізнавальних інтересів (О. Липецький, В. Редіна), розвитку обдарованих дітей (А. Лякішева); формування в гуртківців активної життєвої позиції (Н. Пономарчук, І. Мельникова), підготовку до сімейного життя (Р. Файзулін), професійного самовизначення вихованців закладів позашкільної освіти (Г. Гасанова, В. Мачуський, А. Меджидова, В. Рибалко). Цінними є практичні рекомендації організаторів позашкільної освіти Л. Ковбасенко і Л. Павлової.

Процес формування творчого потенціалу особистості учня особистості охарактеризовано як психолого-педагогічну проблему, яка своїм корінням сягає в історію філософської та педагогічної думки. Різні підходи до розуміння сутності проблеми висвітлено в працях зарубіжних і вітчизняних дослідників А. Біне, Л. Виготського, Г. Гарднера, В. Давидова, Д. Ельконіна, В. Крутецького, В. Роменця, В. Сухомлинського, Б. Теплова, Е. Торренса та ін. Результати психолого-педагогічних досліджень Д. Богоявленської, В. Моляко, В. Паламарчук, О. Савенкова, С. Сисоевої та ін. підтверджують важливість дослідницької діяльності для формування творчого потенціалу особистості школярів.

Ідея формування творчого потенціалу особистості вихованців досить предметно та глибоко знаходить своє втілення в діяльності закладу позашкільної освіти (О. Биковська, В. Вербицький, І. Мельникова, Г. Пустовіт, Т. Сущенко та інші). Наявність у закладі позашкільної освіти значного простору свободи щодо вибору виду діяльності та шляхів самореалізації забезпечує вихованцям можливість плідно

експериментувати із творчими завданнями, виробляти власний стиль та виявляти яскраву творчу індивідуальність.

Актуальними для нашого наукового пошуку стали дослідження вчених, які розглядали проблеми формування творчого потенціалу особистості учнів у залежності від їх вікових психолого-фізіологічних закономірностей (Б. Ананьєв, П. Блонський, Л. Виготський, П. Гальперін, А. Запорожець, О. Климова, Г. Костюк, В. Моргун, С. Рубінштейн та ін.).

У педагогічній науці особливої актуальності набувають проблеми розробки та впровадження в освітній процес закладів освіти особистісно орієнтованих новітніх педагогічних технологій, спрямованих на формування творчого потенціалу особистості учнів

Характер і сутність однієї з таких педагогічних технологій – проектно-дослідницької, зорієнтованої на своєрідну пошуково-дослідницьку пізнавальну діяльність у контексті вироблення самим учнем власного досвіду творчої діяльності, осмислення досягнутого результату та можливостей подальшого самовдосконалення.

Зміст і значення проектно-дослідницької діяльності у вихованні особистості схарактеризовано у наукових працях Дж. Дьюї, Дж. Джонсона, О. Коберника, З. Лук'янової, В. Сидоренка, Л. Хоменко та інших науковців.

Теоретичні засади проектно-дослідницької діяльності як виховної технології розкриваються у дослідженнях В. Гузеєва, О. Коберника, Н. Матяш, С. Сисоєвої, В. Слободченкова, О. Пехоти, Є. Полат, І. Шендрик та ін. Актуальні проблеми організації проектно-дослідницької діяльності були предметом дисертаційних досліджень М. Бабкіної, О. Зосименко, С. Ізбаш, М. Пелагейченко та інших.

В основі організації проектно-дослідницької діяльності вихованців закладів позашкільної освіти лежить метод навчального проекту – як особистісно орієнтована технологія та спосіб організації самостійної діяльності учнів, спрямований на вирішення навчального завдання, що інтегрує в собі проблемний підхід, групові методи, рефлексивні, презентаційні, дослідницькі, пошукові та інші підходи. Він передбачає побудову навчання на активній основі, через доцільну діяльність учня, з урахуванням особистісних інтересів учня..

Навчальний проект - це сукупність певних дій, документів, попередніх текстів, задум чи план створення матеріального об'єкта, предмета, теоретичних продуктів різного роду. Його засновником був Джон Дьюї, а першим послідовником - видатний педагог С. Шацький.

Діяльність, під час якої обґрунтовується й розробляється проект, називається проектуванням. Проектування як творча, інноваційна діяльність завжди націлене на створення якісно нового продукту, що має суттєве значення для людини чи суспільства.

Навчальний проект для педагога – це інтегративний дидактичний засіб розвитку, навчання й виховання, що дозволяє формувати творчу особистість учня. Навчальний проект для учня – це можливість робити щось цікаве самостійно або у групі, максимально використовуючи свої можливості; це діяльність, що дозволяє виявити себе, спробувати свої сили, використати знання, принести користь і показати досягнутий результат; це діяльність, спрямована на вирішення цікавої проблеми,

сформульованої самими учнями у вигляді мети й завдання, коли результат цієї діяльності – знайдений спосіб вирішення проблеми – має практичний характер і важливе прикладне значення, цікавий та вагомий для самих дослідників.

Навчальні проекти умовно поділяються на: дослідницькі проекти, під час виконання яких необхідно структурувати їх за логікою наукового дослідження; практико-орієнтовані проекти, які передбачають чітко визначений практичний результат і складання сценарію всієї діяльності його учасників з визначенням функцій кожного з них; інформаційні проекти, які спрямовані на збір інформації про який-небудь об'єкт, її аналіз і узагальнення, його структура передбачає визначення мети, актуальності, методів отримання та обробки інформації, результату дослідження; творчі проекти, які не мають детально опрацьованої структури спільної діяльності учасників; структура і процес реалізації запланованих робіт у такому проекті підпорядковуються кінцевому результату та інтересам учасників проекту.

Література

1. Мачуський В. В. Творчість / В. В. Мачуський // Енциклопедія позашкільної освіти / РДГУ, НМЦ інноваційних технологій виховного процесу НАПН України, РОШПО; головний ред. Г.П. Пустовіт. – Рівне : О. Зень, 2017. – С. 422-423.

2. Мачуський В. В. Творча особистість / В. В. Мачуський // Енциклопедія позашкільної освіти / РДГУ, НМЦ інноваційних технологій виховного процесу НАПН України, РОШПО; головний ред. Г.П. Пустовіт. – Рівне : О. Зень, 2017. – С. 423-424.

3. Моляко В. А. Психологическое изучение творческой личности / В. А. Моляко. – К. : Об-во «Знание» УССР, 1978. – 27 с.

4. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий / Б. М. Теплов. - М. : Издательство АПН РСФСР, 1961. -586 с.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В НАВЧАЛЬНІЙ ПРОЄКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

С. І. Мірошник

Соціалізація особистості, становлення її як демократа, формування в людини демократичного способу мислення, цінностей, високої моральності, суспільної активності, здатностей самостійно, нестандартно, креативно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях, застосовуючи свої знання, досвід і беручи на себе відповідальність за власну діяльність, – вагоме завдання сучасної школи в умовах розбудови України як демократичної держави та впровадження Концепції Нової української школи. Важливими нині є не тільки вміння застосовувати власні знання, а й бути готовим постійно змінюватися і пристосовуватися до нових потреб ринку праці на основі сформованого досвіду й цінностей, оперувати й управляти інформацією, швидко приймати рішення, активно діяти, навчатися впродовж життя. Тому в Концепції Нової української школи [1] наголошено, що в системі сучасної

загальної середньої освіти випускника школи мають сформувати як особистість (цілісну особистість, усебічно розвинену, здатну до критично мислити), патріота (патріота з активною життєвою позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення), інноватора (інноватора, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, навчатися впродовж життя).

Отже, в освітньому середовищі учні повинні мати умови, за яких буде відбуватися їхня оптимальна соціалізація, формування суспільно значимих цінностей. Вважаємо, що прикладом такої поведінки мають бути вчителі; цьому повинні сприяти застосовувані методи навчання. Приєднуємося до думки, що стимулювальним і мотивувальним способом соціалізації та формування активної, здатної діяти, комунікувати, відповідальної, компетентної особистості є оптимальне застосування інтерактивного навчання, методів і прийомів технології розвитку критичного мислення, евристичної бесіди, дебатов та обговорення, проєктної навчальної діяльності у вивченні різних навчальних предметів в умовах закладу загальної середньої освіти [5].

Вагомі можливості у вирішенні соціалізації особистості в освітній діяльності, в основі якої – низка принципів: активність, виконання завдань, співробітництво, інтерактивність, критичність мислення, участь, – вбачаємо в системному впровадженні навчальної проєктної технології.

В «Українському педагогічному словнику» поняття «метод проєктів» визначено як «організацію навчання, за якою учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проєктів» [2, 205]; у словнику із професійної освіти – як «заснована на прагматичній педагогіці форма організації навчання, яка полягає в тому, що учні самі намічають собі певні практичні завдання (проєкти) і в процесі їх виконання здобувають знання і набувають навичок» [8, 2180]).

Науковці О. Пехота, А. Кіктенко, О. Любарська та інші вважають, що технологія проєктування «передбачає розв'язання учнем або групою учнів якої-небудь проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з другого – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, творчості» [7, 150]. Автори наголошують, що результати виконання проєктів повинні бути «відчутними»: якщо розв'язувалася теоретична проблема, то має бути знайдене її конкретне вирішення, якщо практична – певний результат, готовий до впровадження.

Окрім цього, вважаючи, що «навчальне проєктування орієнтоване, перш за все, на самостійну – індивідуальну, парну або групову – роботу, яку учні виконують упродовж визначеного часу» [7, 150], сутність проєктної технології вчені вбачають у стимулюванні учнів до вирішення певних проблем, що передбачає володіння необхідними знаннями (здобуття їх за необхідності) та розв'язання однієї або низки проблем на основі проєктної діяльності, а також демонстрації практичного застосування здобутих знань і набутих умінь.

Важливими, на думку науковців, є завдання впровадження проєктної технології, а саме:

– не лише передати учням суму тих чи інших знань, а навчити здобувати ці знання самостійно, уміти застосовувати їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань;

– сприяти учням у набутті комунікативних навичок, тобто здатності працювати в різноманітних групах, виконуючи всілякі соціальні ролі;

– розширити коло спілкування дітей, знайомство з іншими культурами, різними точками зору на одну проблему;

– сформувати у школярів уміння користуватися дослідницькими прийомами: збирати необхідну інформацію, уміти її аналізувати з різних точок зору, висувати різні гіпотези, уміти робити висновки [7].

І. Колесникова, М. Горчакова-Сибірська [6] в розробленнях методологічних і теоретичних основ проектування в освітній галузі наголошують, що сучасна навчальна проектна діяльність – це організаційна форма роботи, що реалізується у спільній (навчально-пізнавальній, дослідницькій, ігровій) діяльності учнів, характеризується партнерськими відносинами, спрямованістю на вирішення проблем, значимих для учасників проекту, загальною метою та узгодженими способами діяльності. У цьому процесі для педагога основним змістом навчального проектування є зміни учня (нові знання, вміння, навички, ставлення) на основі проектної діяльності, а для школярів – самостійна реалізація проекту.

А. Самохіна [9] як суттєві ознаки проектної навчальної діяльності визначає такі її характеристики:

– проект – це цілісна діяльність, вона не може бути незавершеною, оскільки оцінюється кінцевий результат;

– проект – складна та різноманітна діяльність;

– обов'язковою у проектній діяльності є її реальна практична складова, а практика є системоутворювальним компонентом розвитку життєвої компетентності учнів та їх соціалізації;

– проектна діяльність ґрунтується на активній соціальній дії у вирішенні життєво значимої проблеми.

Вагомими є думки І. Єрмакова [1], який вважає, що важливим сутнісним показником в умовах проектної навчальної діяльності є докорінна зміна у відносинах "учитель – учень", а саме:

– учень визначає мету діяльності – учитель допомагає йому в цьому;

– учень відкриває нові знання – учитель рекомендує джерела знань;

– учень експериментує – учитель розкриває можливі форми і методи експерименту, допомагає організувати пізнавально-практичну продуктивну діяльність;

– учень обирає – учитель сприяє прогнозуванню результату вибору;

– учень активний – учитель створює умови для розвитку активності;

– учень – суб'єкт навчання, учитель – партнер;

– учень відповідає за результати своєї діяльності – учитель допомагає оцінити отримані результати й виявити способи вдосконалення діяльності.

Тому специфіка навчальної проектної діяльності, доходить висновку науковець, полягає насамперед в активній діяльності, у розвитку учня та у зміні суб'єктно-об'єктних і соціальних відносин у процесі навчання і виховання.

Отже, у системі сучасної загальної середньої освіти проєктне навчання має вагоме значення, оскільки забезпечує навчання в дії, а саме:

здобуття нових знань, набуття вмінь на основі самостійної діяльності;
навчання у практичній активній діяльності, у взаємодії, у співпраці, в обговоренні; вільний вибір і врахування інтересів;
планування діяльності в реальних обставинах;
прийняття рішень;
застосування різноманітних методів, способів і видів діяльності;
використання різноманітних засобів;
відповідальність за власну діяльність чи результат, їх аналіз, критичне оцінювання та представлення.

Таким чином, діяльність над проєктом уможлиблює соціалізацію особистості, формування всіх основних демократичних цінностей і здатностей особистості [4]. Зрештою, уміти створювати, реалізувати чи брати участь у проєктах – вагома життєва та громадянська компетентність особистості, основи якої можливо оптимально сформувані й розвинути в освітньому процесі школи.

Суттєво в такому навчанні змінюються й ролі педагога, який виконує функції проєктувальника, організатора, координатора, фасилітатора, консультанта, партнера, наставника, презентує соціально активний, демократичний, гуманний спосіб мислення, стосунків, поведінки.

Література

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988-2016>.

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

3. Єрмаков І. Компетентнісний потенціал проєктної діяльності / І. Г. Єрмаков // Проєктна діяльність у школі / упорядн. М. Голубенко. – К. : Шкільний світ, 2006. – С. 5–18.

4. Зростаємо у демократії : Базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та прав людини для вчителів / Р.Голлоб, В. Вайдінген ; ред. Р.Голлоб, П.Крапф, В. Вайдінген. – Пер. з англ. та адапт. О. В.Овчарук ; заг ред. укр. версії : Н. Г. Протасова. – К. : Основа, 2012. – Т. 1. – 164 с.

5. Зростаємо у демократії : Плани уроків для початкового рівня з питань демократичного громадянства та прав людини / Р.Голлоб, В. Вайдінген ; ред. Р. Голлоб, П. Крапф, В. Вайдінген. – Пер. з англ. та адапт. О. В.Овчарук ; заг ред. укр. версії : Н. Г. Протасова. – К. : Основа, 2012. – Т. 2. – 164 с.

6. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование : учебное пособие [для высших учебных заведений] / И. А. Колесникова, М. П. Горчакова-Сибирская ; под ред. В. А. Слостенина, И. А. Колесниковой. – 3-е изд., стер. – М. : Академия, 2008. – 288 с.

7. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : АСК, 2002. – 255 с.
8. Професійна освіта : словник : навчальний посібник / уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
9. Самохина А. Обучение через делание / А. Самохина // Учитель. – 2003. – № 4. – С. 23–26.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

О. Л. Морін

В останні роки соціально-економічний розвиток країни супроводжуються формуванням ринку праці, для якого характерним є зростання безробіття, загострення конкуренції, виникнення нових вимог до рівня підготовки фахівців, які здатні швидко адаптуватися до вимог сучасного виробництва. Вирішення означеної проблеми тісно пов'язано з активізацією процесу професійного самовизначення особистості, сприянні випускникам у побудові та подальшому супроводі розвитку професійної кар'єри, і в першу чергу формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів.

Професійно-ціннісні орієнтації активізують спрямованість особистості на вибір засобів, способів діяльності для досягнення поставлених цілей та безпосередньо ініціюють початок пошуку і вибору життєвої стратегії, визначають напрям, який може бути обраний особистістю в процесі професійного самовизначення. Спрямовуючи особистість на самореалізацію в трудовій діяльності, професійно-ціннісних орієнтацій стають основою життя людини, дозволяють їй задовольняти свої матеріальні і духовні потреби, слугують орієнтиром соціальної та професійної активності, спрямованої на досягнення суспільно значущих цілей.

Варто зазначити, становлення ціннісної сфери особистості, позитивна трансформація цінностей кожної особистості дозволить у майбутньому випускникам закладів загальної середньої освіти активно включитися в суспільне життя, що загалом має позитивно вплинути на українське суспільство в економічній, політичній, соціальній і культурній сферах. Також це створить передумови для зняття соціальної напруженості у вирішенні проблеми регіональної зайнятості безробітного населення, опосередковано задовольнить попит на конкурентоспроможних і мобільних спеціалістів, здатних ефективно діяти в умовах сучасного ринку праці.

На нашу думку, дієвим засобом для забезпечення формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів є ресурсні центри професійної орієнтації освітніх округів. Означені центри є структурними одиницями у складі освітніх округів, координують профорієнтаційну діяльність окремих її суб'єктів та мають організаційно-педагогічні можливості для підготовки учнів ще під час їх навчання у закладах загальної середньої освіти, до реалізації у майбутньому особистого і соціального потенціалу, особливо в сфері перспектив професійної діяльності та

побудови успішної кар'єри [2].

Метою виступу є розгляд аспектів забезпечення формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів в умовах функціонування ресурсних центрів професійної орієнтації освітніх округів.

Формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів як напрям діяльності ресурсних центрів професійної орієнтації освітніх округів визначає змістовну складову діяльності учня, ставлення до навчання, до себе, до інших, складають основу визначення своїх інтересів і потреб в світі професій, і у підсумку вибір напрямку майбутньої професійної діяльності. Це створює сприятливі обставини, які у майбутньому мають забезпечити комфортний вихід учнівської молоді на ринок праці, умови переходу від навчання до роботи [3].

Варто зазначити, фахівці ресурсних центрів професійної орієнтації знають і володіють сучасними виховними технологіями, що сприяють розвитку процесів саморозвитку та самореалізації особистості, які мають визначальний вплив на формування її професійно-ціннісних орієнтацій. Адже проблема пошуку підростаючою особистістю простору для самореалізації надзвичайно актуальна за сучасних умов. Для вітчизняного суспільства, у межах якого створюється цей простір, характерні нестабільність, невизначеність усіх його сфер. Тому особистості часто психологічно важко здійснити самостійний, свідомий, відповідальний вибір професії, загалом свого місця у світі. Отже, формування у молоді потреби у самореалізації постає стрижнем напрямом діяльності центрів, створює професійно-орієнтаційне середовище, яке активізує процеси самопізнання, самоусвідомлення і саморозвитку. Як зазначає І. Бех, необхідною умовою самореалізації є саморозвиток. Адже щоб особистість успішно реалізувалась, їй потрібно володіти системою морально-духовних цінностей, які є змістовою основою цього духовно-практичного процесу [1].

Сформовані професійно-ціннісні орієнтації особистості інтегруються у велику нормативну систему як частина загального світогляду, що міститиме не тільки духовні і морально-етичні норми, але також знання про дійсність, що в свою чергу сформує в неї певну картину світу, певну програму дій, яку особистість тільки збирається реалізувати або вже реалізує у своєму житті.

У діяльності ресурсного центру професійної орієнтації безпосередньо розгортається педагогічна технологія формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності, що передбачає їх підготовку до складання усвідомленого й обґрунтованого плану особистої реалізації у трудовій і професійній сферах, підтримку у діях, спрямованих на виконання цього плану, тобто створює відповідне соціокультурне середовище, що сприятиме особистісному і професійному самовизначенню індивіда.

Ресурсний центр професійної орієнтації є структурним підрозділом освітнього округу. Діяльність центру підпорядкована цілям державної політики в галузі професійної орієнтації молоді, організації професійно-орієнтаційного і частково психологічного обслуговування учнів означеної вікової групи з урахуванням їх професійних інтересів, потреб, можливостей, стану здоров'я та потреб загальнодержавного і регіонального ринків праці.

Провідними завданнями діяльності ресурсного центру професійної орієнтації освітнього округу є: упровадження курсів за вибором профільно-орієнтаційного та

профорієнтаційного спрямування; психолого-педагогічне діагностування та консультиування вибору учнями основної школи профілю навчання; професійне консультиування; проведення профільних і професійних проб; координація діяльності психологічної служби, Державної служби зайнятості, педагогічних колективів, батьків та громадськості, тощо.

Оснащення ресурсного центру професійної орієнтації учнівської молоді містить інформаційні (друковані, аудіовізуальні, електронні), навчально-методичні та нормативно-правові матеріали, інші документи щодо організації профорієнтаційної роботи з учнями. Обов'язковою умовою є наявність засобів інформаційно-комунікаційних технологій, відповідних пакетів прикладних та інформаційних програм, іншого програмного забезпечення, що дозволяє автоматизувати окремі види діяльності і при необхідності забезпечити впровадження дистанційних технологій профорієнтаційної роботи.

Важливою складовою діяльності ресурсного центру є вивчення, узагальнення і особливо поширення вітчизняного та зарубіжного досвіду з профорієнтації учнівської молоді, яке відбувається під час проведення тематичних виставок, конференцій, семінарів, лекцій, інших масових заходів.

Не останнє місце посідає моніторинг, аналіз та узагальнення соціально-демографічної ситуації і особливостей регіону, перспектив розвитку ринку праці країни та регіону. Особливо в площині збору інформаційно-довідкових матеріалів про сучасні види виробництва, зміст і перспективи розвитку масових професій, їх вимоги до людини, професійні навчальні заклади, форми й умови професійної підготовки та перепідготовки, можливості професійно-кваліфікаційного зростання, про потреби підприємств, господарств у кваліфікованих кадрах.

Варто зазначити, у діяльності ресурсного центру профорієнтації передбачено моніторинг вступу випускників до навчальних закладів різного типу чи працевлаштування, а перспективним напрямом є забезпечення супроводу і розвитку професійної кар'єри випускників. Таким чином ресурсні центри профорієнтації отримують можливість супроводжувати процес формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів на всіх основних етапах його перебігу.

Висновок. Провідним компонентом та визначальним результатом діяльності ресурсних центрів професійної орієнтації освітніх округів є особистість учня як активного суб'єкта профорієнтаційної діяльності усіх інших суб'єктів освітнього округу. Ресурсні центри мають можливість для забезпечення формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності, як системи ставлень до освітньої, практичної і трудової діяльності, майбутньої професії, яка буде мати вираз у наявній сформованій системі мотивів, особистісних змістів і цілей, що будуть перебувати у постійному розвитку. А саме функціонування освітніх округів дозволяє побудувати дієву систему освіти практично усіх рівнів, забезпечити доступ учнів до якісної освіти, ефективно використовувати потенціал педагогічних працівників, фахівців психологічної служби, залучати широке коло зацікавлених осіб і організацій, раціонально використовувати наявну навчально-методичну і матеріально-технічну базу суб'єктів округу.

Література

1. Бех І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2009. – С. 14–16.
2. Морін О. Л. Аспекти діяльності ресурсних центрів професійної орієнтації освітніх округів по забезпеченню професійного самовизначення учнівської молоді / О. Л. Морін // Профорієнтація: стан і перспективи розвитку: збірник матеріалів VIII психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті Б. О. Федоришина (м. Київ, 17 травня 2018 р.). – К. : ДКС «Центр», 2018. – С. 35-37
3. Панчук Н.П. Роль ціннісних орієнтацій у професійному становленні особистості майбутнього фахівця. / Н. П. Панчук // Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2016. – Вип. 32. – С. 405-414.

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ВАЖЛИВА СОЦІАЛЬНА І ВИХОВНА ПРОБЛЕМА

Г. І. Ніфоровська

Проблема особистості в контексті її успішності з філософської, педагогічної та психологічної точки зору завжди актуальна, оскільки в час інтенсивних глобалізаційних процесів, що відбуваються сьогодні у суспільстві, на перший план виходить унікальна цілісна особистість з прагненням максимально реалізувати свої можливості.

Кожен робить власний вибір: пливати за течією чужих планів і дій або ж бути активним творцем свого життя. Та все ж таки, подолавши інертність і байдужість, усвідомивши відповідальність за власне життя, можна зробити його набагато цікавішим і змістовнішим.

У XXI столітті розвиток лідерських якостей є однією з найактуальніших проблем забезпечення ефективного управління країною. Лідер сьогодення повинен мати знання, критичне мислення, креативність, швидко пристосовуватися до змін середовища.

Тому важливим педагогічним завданням є сприяння саморозвитку і вихованню особистості з високою культурою спілкування, здатної формувати свій життєвий досвід на основі моральних цінностей українського народу та людства в цілому.

На думку старшокласників Сквирського РЦДЮТ, у 21 столітті учнівській молоді варто розвивати лідерські вміння, для того, щоб максимально втілити в життя свої уміння й бажання.

Лідерство можна визначити як здатність впливати на інших заради досягнення певної мети. Лідер веде колектив чи групу людей до визначеної цілі. Лідерство тісно пов'язане з використанням мотивації та впливом на інших людей.

Відразу належить зазначити, що лідер – це людина, яка є прихильником ідеї «створити світ, до якого хочуть належати люди».

Дана прихильність вимагає наявності певного набору моделей і здібностей для вираження бачення, що породило цю прихильність. До неї варто віднести

комунікацію, взаємодію та керівництво відносинами всередині організації, чи просто групи людей [3].

Зазначимо, що під лідерством розуміють один із процесів організації малої соціальної групи та управління нею, який сприяє досягненню групової мети в оптимальний термін.

Успіх – це рівень впливу як лідера так і на соціальну групу. Для досягнення значних результатів, необхідно навчитися працювати з іншими людьми. З цієї точки зору емоційний інтелект – ключова навичка, яка принесе кращі результати й більший успіх [4].

Окрім того, дослідження доводять, що високий емоційний інтелект служить показником ментального здоров'я. Отже, він впливає не тільки на ваш показник успішності, а й на рівень щастя. Емоційний інтелект характеризує здатність людини розпізнавати емоції. І не лише чужі, а й власні.

Зрозуміло, що перш ніж керувати й спрямовувати інших, необхідно пізнати свої емоції, навчитись спрямовувати їх в правильне русло. Отже, емоційний інтелект тісно пов'язаний з самопізнанням.

Відтак, емоційний інтелект – важливий фактор, що визначає наш успіх в житті та в майбутній професії.

Ми вважаємо, що в умовах сьогодення, кожен лідер має освоїти такі навички:

- робота з інформацією, медіа-грамотність;
- проектний менеджмент;
- критичне мислення;
- створення власного бренду;
- креативний підхід;
- підприємливість та фінансова грамотність.

Старшокласники Сквирського районного центру дитячої та юнацької творчості вирішили взяти участь в обласному конкурсі на кращий суспільно значущий проект учнівського самоврядування. Учні представили поетапний опис проекту учнівського самоврядування із зазначенням термінів реалізації: актуальність проекту, мета, основні завдання та шляхи досягнення визначених цілей, очікувані результати проекту (їх оцінка), зміст проекту, партнери, залучені до реалізації проекту, соціальний ефект від упровадження проекту.

Творчою групою проекту стала Сквирська районна рада дітей «Лідер» районного центру дитячої та юнацької творчості. Автори проекту – Декальчук Іванна, Ільченко Софія, Коберник Вікторія. Вони вважають, що одним із пріоритетних напрямків роботи зі старшокласниками є залучення до активної діяльності дітей, які потребують індивідуального підходу.

Лише нові лідери можуть створити нову країну!

На думку авторів, проект матиме позитивний вплив на свідомість дітей та підлітків, учасники проекту знатимуть про переваги контролю емоцій й негативний вплив на людський організм шкідливих звичок. Діти навчатимуться цінувати свій час; співпрацювати з різними категоріями громадян; проводити заходи та акції для популяризації здорового способу життя.

Соціальний ефект від впровадження проекту:

1. Привернення уваги суспільства до проблеми збереження здоров'я дітей та

підлітків.

2. Виховання у дітей вміння та навичок організації свого вільного часу, спрямованого на ведення здорового способу життя.

3. Підвищення інтересу батьків до життя дітей.

4. Вплив на поведінку молоді шляхом формування основ здорового способу життя.

Належить відзначити, що сьогоднішній випускник закладу загальної середньої освіти повинен бути справжнім творцем і лідером свого життя. Можемо сміливо стверджувати, що сьогоднішній випускник може приймати самостійні рішення, пропонувати і реалізовувати соціально-психологічні, політичні та громадянські проекти, які здійснюються в шкільних стінах та рівні села чи міста.

Можна зі значною вірогідністю прогнозувати, що одним із найбільш ефективних шляхів вирішення належної соціалізації учнів є залучення їх до соціально активної діяльності через роботу в органах шкільного самоврядування.

Створюючи модель самоврядування, потрібно звернути увагу на те, що дозволить старшокласникам реалізовувати своє право на участь у колективних справах, сприятиме формуванню у них відчуття господаря закладу освіти та здатності до самоуправління ним. Щоб бути впливовою особистістю в шкільні роки, вміти мотивувати однолітків на активну участь у позакласних заходах, для цього старшокласник повинен мати розвинуті лідерські якості [1].

Поняття лідерства активно досліджується в науці, починаючи з 1920-х років. За час його дослідження науковцями було розроблено багато кваліфікаційних систем, кожна з яких має свої підходи до визначення лідерства [8, с. 8].

Незважаючи на теоретичну систему, в якій розглядається феномен лідерства, в ньому завжди можна виділити три базові компоненти:

- лідер – особистість з певним набором якостей та навичок, що забезпечують здатність вести за собою інших;

- послідовники – команда однодумців, що готові слідувати за лідером для досягнення цілі;

- мета – певний результат, в якому зацікавлені і лідер, і його команда, досягнення якого об'єднує всіх учасників в спільній діяльності [3].

Лідер має вірити в силу свого таланту, цінність своїх ідей, досяжність своїх цілей та цілей команди. При цьому його впевненість має бути не ейфоричною, а заснованою на цілком раціональному підґрунті. Інтелектуальна впевненість ґрунтується не на пустих мріях, а на детальному аналізі ситуації, здатності до передбачення труднощів та вміння їх вирішувати [8, с. 15].

Слід наголосити, що з метою пошуку лідерів та формування у них лідерських якостей бажано в закладах позашкільної освіти запровадити роботу «Школи лідерів», щоб відшукувати дітей з організаторськими здібностями, заохочувати їх до різноманітних соціальних проектів. Кожен учасник цієї школи повинен усвідомити, що, беручи участь у самоврядуванні, він представляє інтереси учнівської спільноти [2].

У «Школі лідерів», яка діє при Сквирському районному центрі дитячої та юнацької творчості, проводяться різноманітні заняття: тренінги, творчі змагання, дискусії, круглі столи, дебати, мозкові штурми, ділові ігри, конференції, ділові та

творчі зустрічі, презентації, постерні захисти проектів. Проводяться конкурси лідерів шкіл, де представники мають змогу виступити із презентацією «Візитна картка лідера». За три хвилини лідери повинні представити себе та розкрити одну з креативних корисних справ. Виступ повинен обов'язково супроводжуватися мультимедійними засобами.

Як бачимо, питання розвитку дитячого лідерства є надзвичайно актуальним завжди. Усі добре розуміють, що основні поняття про свою роль в громаді, громадянську відповідальність, активну життєву позицію та раннє професійне самовизначення у людини формується, починаючи з дитинства.

Тому важливо впроваджувати у виховний процес всі ці форми роботи, що сприятимуть позитивному впливові учнівського самоврядування на особистість, допоможуть організувати співпрацю з органами самоврядування інших навчальних закладів, органами місцевої влади.

Отже, можемо сміливо стверджувати, що виховання лідера покликане формувати компетентну особистість, яка має активну творчу й соціальну позицію, підвищує рівень громадянськості, національної гордості, вдосконалює моральні якості та має готовність до громадського життя.

Література

1. Бачинська Є. М. Організація учнівського самоврядування в закладах освіти Київської області: навчальний-методичний посібник / Є. М. Бачинська. – Біла Церква : КОПОПК, 2002. – 90 с.

2. Врублевська М. О. Орган учнівського самоврядування // Виховна робота в школі : науково-методичний журнал. /М.О Врублевська – Харків. – 2006. – №10 (23). – С. 2-15.

3. Данилів І. І. Структура учнівського парламенту / І. І. Данилів // Виховна робота в школі : науково-методичний журнал. – Харків, 2006. – № 10 (23). – С. 4.

4. Дронина Н. Г. Лидерские качества руководителя современной организации / Н. Г. Дронина, И. А. Синкевич // Альманах Мировой Науки. – 2016. – № 5-2(8). – С. 122–125.

5. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. пос. / С. С.Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.

6. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів / [В. М. Глазиріна, Т. М. Десятов, А. І. Кузьмінський, Л. І. Прокопенко] ; за ред. А. І. Кузьмінського. – Черкаси : Вид-во ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2002. – 112 с.

7. Приходько М.І. Учніське самоврядування в сучасному вимірі. Харків : Вид. група «Основа», 2008. – 176 с.

8. Теорія і практика формування лідера : навчальний посібник / Романовський О. Г. та ін. – Харків : «Харківський політехнічний інститут», 2017. – 100 с. URL : http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/31806/1/Romanovskyi_Teoriia_i_praktyka_formuvannia%20lidera_2017.pdf

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛADOVA СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Л. В. Олійник

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку. В сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз та водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське співтовариство, є визначення нової стратегії виховання як багатокomпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави.

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей: повага до національних символів (Гербу, Прапору, Гімну України); участь у громадсько-політичному житті країни; повага до прав людини; верховенство права; толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей; рівність всіх перед законом; готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Патріотичне виховання – складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави.

Складовою частиною патріотичного виховання, а в часи воєнної загрози – пріоритетною, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Батьківщини, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози. Робота з військово-патріотичного виховання учнівської молоді має проводитися комплексно, в єдності всіх його складників спільними зусиллями органів державного управління, а також освітніх закладів, сім'ї, громадських організацій та об'єднань, Збройних Сил України, інших силових структур.

Системна організація військово-патріотичного виховання молоді має бути спрямована на підготовку її до оволодіння військовими професіями, формування психологічної та фізичної готовності до служби в Збройних Силах, задоволення потреби підростаючого покоління у постійному вдосконаленні своєї підготовки до захисту Вітчизни.

Військово-патріотичне виховання – цілеспрямований, організований процес формування готовності юнаків старшого шкільного віку до військової служби в Збройних Силах України. Його зміст визначається Конституцією, законами України, військовою Присягою та військовими статутами.

Як показують події останніх років, забезпечення належним чином національного суверенітету і територіальної цілісності України потребує докорінного реформування вітчизняної системи виховання молоді, її спрямування на становлення свідомих громадян і патріотів української соборності. Нині проблема патріотичного виховання набуває особливого значення, оскільки від її вирішення багато у чому залежить майбутнє нашої нації. Патріотичне виховання має чітку цільову настанову – готувати до захисту Батьківщини, і виступає невід'ємною складовою системи забезпечення національної безпеки України. У сучасних умовах актуальним завданням є теоретичне переосмислення підвалин патріотизму, формування нових підходів до національно-патріотичного виховання молоді.

Крім того, військово-патріотичне виховання покликане забезпечити суспільну значущість й повагу до військової служби, сформувані бажання у молоді здобувати військові професії, психологічну і фізичну готовність проходити військову службу.

Військово-патріотичне виховання молоді діалектично поєднує в собі низку окремих напрямів виховання: військового, морального, правового та ін. Проте головним результатом виховних зусиль має стати готовність молодої людини до військово-патріотичної діяльності як внутрішнього системного утворення, що

передбачає п'ять основних компонентів – освітня, фізична, психологічна, соціальна і духовна.

Освітня готовність – це, передусім, обсяг знань героїчного минулого українського народу, історії його Збройних Сил. Вона передбачає також певний обсяг знань з допризовної підготовки, фізичної культури, спорту, гігієни побуту. Головне при цьому – дієвість засвоєних знань, що виявляється в навчально-пізнавальній активності старшокласників на уроках допризовної підготовки, підвищеному інтересі до змісту українознавчих предметів, доланні перешкод у його засвоєнні.

Фізична готовність передбачає певний рівень розвитку в юнаків фізичної сили, витривалості, спритності, швидкості в рухах; сформованість необхідних для військової діяльності рухових навичок та вмій. Передумовою цього виступають достатній рівень фізично-оздоровчої активності учня на уроках фізичної культури, участь у спортивних секціях тощо.

Психологічна готовність включає в себе позитивну мотивацію участі учнів у військово-патріотичних заходах. Разом з тим, за результатами обстеження старшокласників, вона передбачає певний рівень сформованості таких якостей, як емоційна стійкість, розсудливість, сміливість, рішучість, мужність, цілеспрямованість.

Соціальна готовність передбачає вірність бойовим та національно-історичним традиціям, військовому обов'язку, присязі та військовому статуту, високу дисциплінованість, конструктивну соціально-комунікативну, громадське корисну та національно-громадянську активність.

Духовна готовність проявляється в наявності ідеалу, в пошуках старшокласниками життєвого смислу і цінностей; самоусвідомленні свого Я – фізичного, психічного, соціального; самоочищенні та самовдосконаленні, в духовно-катарсичній активності. Остання передбачає рефлексію як акт самопізнання юнаком окремих ознак своєї індивідуальності, власних рис характеру, що відображають знання внутрішнього світу.

Основною властивістю цих п'яти складових готовності, як показує аналіз кореляційного взаємозв'язку між ними, виступає військово-патріотична активність – внутрішня активна позиція молодої людини щодо військової служби. Глибоке розуміння, необхідності зміцнення обороноздатності країни, правильна оцінка соціальної значущості цього - найважливіша якість людини. Така позиція розвивається шляхом послідовної зміни, трансформації простіших властивостей, якостей особистості на вікових стадіях до призову в армію, з притаманною їй структурою і психологічними закономірностями. Разом з тим, військово-патріотична активність є необхідною передумовою подальшого розвитку готовності молоді, старшокласника до військової строкової служби в Збройних Силах України.

Здійснюючи військово-патріотичне виховання молоді, організатори даного процесу повинні бути добре ознайомлені з його теоретико-методологічним і технологічним підґрунтям. При цьому слід враховувати також об'єктивні соціально-політичні, економічні фактори, психофізіологічні особливості юнацького віку як вирішального періоду у формуванні світогляду допризовника, його ідеалів, вибору професії, подальшого життєвого шляху.

Відомо, що формування оборонної свідомості, постійної готовності до захисту Батьківщини найбільш активно відбувається в період служби молодих людей в лавах Збройних Сил України. Тут процес військово-патріотичного виховання досягає найвищої інтенсифікації, бо на особистість впливають не тільки всі ланки виховної роботи, а й сама військова діяльність, умови, в яких вона протікає, військовий колектив.

Національно-патріотичне виховання молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, громадськості, сім'ї, освітніх закладів й інших соціальних інститутів спрямована на формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності і любові до Батьківщини, постійної готовності до виконання свого обов'язку із захисту національних інтересів.

Проте в період інформативного перенасичення програм з базових дисциплін, погіршення навчально-матеріальної бази допризовної підготовки, зниження професійного рівня вчителів допризовної підготовки стає актуальним перенесення військово-патріотичного виховання з урочного на позаурочний час. Це, як засвідчує практика, дає можливість сконсолідувати зусилля всього педагогічного колективу, сім'ї, громадсько-політичних організацій, широко залучити учнів до різноманітних форм і видів військово-патріотичної діяльності.

У школі повинні доцільно організовувати різноманітні за змістом і спрямованістю військово-патріотичні заходи:

інформаційного, просвітницького характеру (уроки мужності, уроки вшанування героїв операції Об'єднаних сил (АТО), лекції, інформування, конференції, зустрічі, тематичні вечори, бесіди);

дійового, практичного спрямування (окремі види змагань, конкурси, гурткова і шефська робота, екскурсії, робота з вдосконалення навчально-матеріальної бази закладу освіти);

комплексні, з усвідомленням їх суспільної і особистісної значущості (дискусії, огляди-конкурси, військово-спортивні свята, походи по місцях бойової та трудової слави народу України, декади оборонно-масової роботи).

Як показує досвід роботи первинною ланкою в структурі військово-патріотичного виховання учнівської молоді є достовірне інформаційне забезпечення, тобто організація цілеспрямованого освітнього простору.

Організація освітнього простору передбачає ряд заходів щодо поліпшення змісту українознавчих навчальних предметів (історії, української літератури), який би розширював і поглиблював національно-громадянські та військово-патріотичні уявлення та знання, тобто певною мірою формував когнітивний та афективний компоненти військово-патріотичної активності, виявляв бажання в старшокласника замислюватися над своїм внутрішнім світом, позитивно змінюватися так, щоб зміст, спрямованість викладу того чи іншого фахового матеріалу, сам процес здобуття знань викликали у старшокласників високий пізнавальний інтерес до актів і подій, пов'язаних із захистом Батьківщини; почуття патріотизму, обов'язку, відповідальності та інших необхідних захисникові особистісних якостей.

На превеликий жаль, аналіз статистичних даних ЗНО з історії України за 2019 рік свідчить про достатньо великі прогалини у знаннях учнями історії Української армії.

Тому організаторам виховної роботи необхідно враховувати також актуальність джерел інформації. Так, найбільший вплив на готовність юнаків до строкової військової служби мають засоби масової інформації (телебачення, радіо, преса).

Крім того, слід відмітити низький рівень інформаційно-пропагандистського забезпечення патріотичного виховання молоді. В ЗМІ достатньо мало матеріалів, що висвітлюють героїчні сторінки української історії, на багатьох програмах телебачення транслюються фільми та передачі, що відображають радянське імперське минуле Російської Федерації. Подібні тенденції спостерігаються і у вітчизняному кінопрокаті, який заповнений зарубіжними фільмами, які пропагують цінності інших країн. На жаль, фільмів вітчизняного виробництва, які б виховували молодь на кращих зразках української історії на сьогодні небагато.

Отже військово-патріотичне виховання молоді та мотивації до військової служби досягається планомірним її плануванням та застосуванням всіх наявних сил та засобів, які слід розглядати на двох рівнях: на рівні українського суспільства та Збройних Сил України. Патріотичне виховання виступає пріоритетним напрямом як національного, так і громадянського виховання. Військово-патріотичне виховання є головним напрямом формування у молоді національної свідомості та самосвідомості, позитивної соціальної активності, спрямованої на якісне виконання ними майбутнього конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни.

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЇХ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

С. М. Оскілко

Актуальним соціальним завданням, яке вимагає концентрації суспільних зусиль, є моральне виховання молодого покоління.

Вирішуючи педагогічні завдання, які постають у світлі загальнодержавних пріоритетів, необхідно виховувати у дітей здатність критично мислити, самостійно робити вибір і відповідати за свої дії та наслідки, виявляти гідність, повагу і гуманне ставлення до оточення. Важливо, щоб вони здобули вміння узгоджувати індивідуальні інтереси та інтереси суспільства. Моральний вибір особистості є оптимальним способом його узгодження [1, с. 7]. Тому становлення морального вибору дітей є одним із важливих завдань морального виховання.

Становлення внутрішніх механізмів регуляції моральної поведінки відбувається в дошкільному віці. У цей період інтенсивно розвивається емоційна сфера та мотиваційні компоненти, виникає ієрархія мотивів, формуються та вдосконалюються оцінно-аналітичні навички, збагачується обсяг знань про моральні норми, розширюється Я-образ та розвивається самооцінка. Також зростає коло спілкування дитини, підвищується роль та ускладнюється зміст міжособистісних взаємин [2].

Висновки вчених свідчать, що протягом дошкільного дитинства, а особливо в старшому дошкільному віці, у процесі діяльності, опосередкованої соціальними взаєминами, розвиваються внутрішні механізми морального вибору особистості [4].

Більше уваги потребує у період раннього і дошкільного дитинства дитяча душа, надзвичайно ніжна, чутлива, тендітна, слабка. Зазначимо, що іноді незначні, на перший погляд, події залишають у ній глибокий слід на все життя.

Відтак саме цей дитячий вік ми, дорослі, маємо зрозуміти, відчувши себе хоч на деякий час дитиною, з її способом мислення та життя, щоб уміти виховувати і навчати з усією дорослою мудрістю. Мудрість влади педагога чи батьків над дитиною, за словами В.Сухомлинського, – це безмежна можливість зрозуміти дитину, її світобачення [6, с.19].

Розвивати духовний потенціал дітей – це формувати вміння любити, бо саме любов є основою духовного розвитку людини.

Великого значення надавала дитячим рокам Софія Русова, яка стверджувала, що саме дошкільний вік є найсприятливішим для закладання будь-яких основ виховного процесу.

Можемо сміливо вважати, що сьогодні дедалі більше людей починають розуміти, що моральне відродження нашої нації має відбуватись через засвоєння дітьми саме загальнолюдських цінностей, виховання їх загальної культури .

Перед працівниками дошкільних закладів постають нові навчально-виховні завдання, зумовлені необхідністю формування у дітей почуттів любові, справедливості, правди, співчуття, милосердя та інших чеснот. Люблячими хочуть бачити дітей їхні батьки, рідні, вихователі, однолітки. Вкладаючи у вихованців любов, дорослі сподіваються отримати від них довіру, чуйність порозуміння. Тому для справжніх фахівців любов є принципом педагогічної дії, стає засобом морального виховання підопічних [8].

Відразу належить зазначити, що любов, доброта, милосердя – це сфери прояву людського духу, тому дітей потрібно привчати до того, що ці чесноти мають виявлятися в їхньому житті щоденно і не повинні залежати від власних симпатій чи антипатій до інших. Тому вихователь має лише добирати адекватні засоби впливу на дітей, пробуджувати їхні духовні почуття. Можна зі значною вірогідністю прогнозувати, що дитина, яка часто чує теплі, добрі слова, яку голублять, є завжди бадьорою, здоровою, в неї стійкіша імунна система, така дитина врівноважена, уважна, слухняна. Кожне добре слово породжує інше добре слово і добрі справи.

Звичайно, педагог може застосовувати цілий комплекс методів та прийомів: ласкаве фізичне доторкування, схвалення, навіювання, опис, пояснення, зосереджена увага, дисципліна, прохання, твердість характеру, гнучкість реакцій, стимулювання, вимоги, модифікація поведінки, вказівки, інструкції, створення можливостей, позитивний приклад для наслідування, прихильне ставлення до почуттів та ідей, контакт «очі до очей» (зустріч поглядів) та ін. Це допоможе дитині відчувати безумовну любов до неї з боку дорослих [9, с. 9].

Завдання педагогів – виховати люблячу дитину. Сформувавши у дітей любов, слухняність, чемність, вдячність, пошану, працьовитість, співчуття та інші чесноти, будемо певні того, що відкриємо їм очі на сутність і призначення людського життя.

Для реалізації завдань морального виховання вихователі в своїй роботі використовують традиційні методи (бесіду, усну народну творчість, художню літературу, придумування казок, розв'язання проблемних ситуацій, гру), так і методи та прийоми з використанням новітніх технологій (психогімнастика, моделювання та

прогрavanja ситуацій, тренінг емоцій, хвилинки-роздуми, психологічні ігри, вправи на релаксацію, творчі завдання) [9].

Психогімнастика допомагає набути досвіду емоційних переживань та спілкування, сприяє збереженню психічного здоров'я дітей через розвиток кращого розуміння себе та інших й оволодіння адекватними формами прояву своїх почуттів у спілкуванні [4].

Моделювання та прогрavanja ситуацій дають можливість вчити дітей дотримуватися правил поведінки в емоційно значущих ситуаціях; дозволяють дитині відчувати себе в різних ролях; формують у дітей уміння стримувати небажані, негативні емоції. Це найбільш ефективний метод для формування морально-етичних почуттів у повсякденному житті [7, с.30].

Тренінг емоцій стимулює розвиток творчості, уяви, фантазії; дозволяє дитині за короткий час перебувати в різних ролях, пережити різні емоції; сприяє розвитку кмітливості, виразності рухів. Такі тренінги можна використовувати замість фізкульт-хвилинок, для зняття втоми, активізації дітей. По завершенні тренінгу доцільно підвести малюків до висновку, яким краще бути, яким їм більше сподобалося бути [9].

Хвилинки-роздуми сприяють реалізації кожною дитиною її права висловлювати власну думку, ставлення дітей до тієї чи іншої ситуації; формують свідоме ставлення дітей до соціальних норм поведінки; вчать поважати думку іншої людини, коректно її висловлювати.

Психологічні ігри створюють сприятливу атмосферу для розвитку дитини, спрямовані на досягнення взаєморозуміння та побудову партнерських взаємовідносин між дітьми, між дорослими та дітьми; допомагають враховувати потреби дитини, а також можливості педагога в конкретній ситуації. Використовуються як під час занять, так і в повсякденному житті [7].

Вправи на релаксацію допомагають зняти нервову напруженість; розвивають уяву, фантазію, творчість; використовуються для профілактики втомлюваності, а також як зміна діяльності. Ці вправи можна давати на початку, в середині або в кінці заняття. Вони сприяють створенню позитивного емоційного фону, розвивають слухову увагу [10].

Творчі завдання вимагають від дітей умінь та навичок складання описових та творчих розповідей, а тому рекомендовані для використання у старшому дошкільному віці. Вони передбачають формування таких вмінь: проводити психологічний аналіз поведінки людини, давати оцінку вчинкам, самостійно визначати позитивні і негативні моральні риси людини [4].

Слід зазначити, що в дошкільному віці йде становлення таких моральних якостей, як чуйність, доброта, скромність, чесність, справедливість, розвиток дружніх взаємин між дітьми, формування вольових рис характеру: цілеспрямованість, самостійність, витримка, ініціативність, сила волі. Тому основним завданням вихователів є формування моральної позиції, ціннісних орієнтацій, інтересів і потреб особистості.

Аналізуючи досвід роботи закладів дошкільної освіти, можна зазначити, що вихователями проводиться систематична робота по формуванню моральних якостей у дошкільників. Основна діяльність спрямована на засвоєння дітьми основних

правил високоморальної поведінки та усвідомлення значущості загальнолюдських моральних цінностей.

Різноманітність засобів, методів і прийомів, використані вихователями в своїй роботі, формують у дітей елементарні навички культурної поведінки, морально-етичну компетентність дошкільників, активне ставлення до дорученої справи, розвивають критичність мислення.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти // Вихователь-методист дошкільного закладу. – Спецвипуск. – 2012. – С.4-30.
2. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан; за заг. ред. О.В. Низковської. – Тернопіль: Мандрівець. – 2017. – 256 с.
3. Веселий дзвіночок: книга для читання в дошкільному навчальному закладі / упор. О. І. Білан. – Тернопіль: Мандрівець, 2016. – 384с.
4. Грушко О.В. Плекаймо критичність мислення у дошкільнят / О. В. Грушко // Дошкільне виховання. – 2008. – №11. – С.2-5.
5. Калуська Л. Абетка чеснот української дитини : практико-орієнтований збірник методичних матеріалів / Л. Калуська.– Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 133 с.
6. Кольська Л. Поспішаймо закладати моральний фундамент / Л. Кольська // Дошкільне виховання. – 2006. – № 7. – С.18-22.
7. Макарова Л. Ігрові проблемно-практичні ситуації / Л. Макарова // Дошкільне виховання. – 2011. – №1. – С.29-31.
8. Науменко Т. Формування морально-етичної компетентності дошкільників засобами авторської казки / Т. Науменко // Вихователь-методист. – 2012. – №7. – С.25-27.
9. Павленчик О. Моральне виховання дошкільнят / О. Павленчик // Палітра педагога. – 2010. – № 2. – С.8-10.
10. Сапронова М. Культура поведінки – категорія моральна / М. Сапронова // Дошкільне виховання. – 2003. – № 10. – С. 15-16.
11. Федорова М. Формування культури поведінки у старших дошкільнят / М. Федорова // Дошкільне виховання. – 2012. – № 12. – С. 24-26.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ШКІЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПОКОЛІНЬ

З. В. Охріменко

На сучасному етапі розвитку професійної орієнтації накопичено багато теоретичних та емпіричних знань, що розкривають різні аспекти професійного самовизначення. Однак, останні події, пов'язані з карантинном будуть мати величезний вплив на політичне, соціально-економічне життя країн. Що беззаперечно позначиться на ринку праці. Отже, освіта, і зокрема, шкільна професійна орієнтація має бути спрямована на впровадження випереджувальних стратегій, створення профорієнтаційних технологій, здатних адекватно реагувати на

зміни середовища. Окрім цього потрібно враховувати особливості безпосереднього споживача (учня), які розкриває Теорія поколінь.

Система вітчизняної шкільної професійної орієнтації пройшла тривалий шлях становлення. Найактивніший етап розпочався влітку 1928 року, коли за Директивою Наркомату УРСР у Києві, Дніпропетровську, Одесі були створені перші Бюро професійної консультації, основним завданням яких було доцільне направлення на виробництво підлітків з урахування потреб підприємств, а також індивідуальних особливостей, професійних протипоказань. Співробітники бюро активно проводили просвітницьку, профконсультативну діяльність. Всю роботу з профорієнтації (профконсультативні бюро, кабінети, науково-дослідні і психологічні кабінети) координувала й спрямовувала Міжвідомча рада при Наркомі праці, створена у 1929 році, а потім Центральна лабораторія з профконсультації і профвідбору при ВЦСПС. До завдань Центральної лабораторії входило узагальнення досвіду профорієнтаційної роботи окремих профконсультативних бюро, обмін досвідом, розробка методичних вказівок з питань профорієнтації, які розсилалися керівникам різних ланок для застосування в роботі. Ці та інші дані також публікувалися для широкого загалу в “Бюлетні з питань профорієнтації та профвідбору”. На Західній Україні в цей час також активно розвивалася профорієнтаційна діяльність. У 1933 році при Головній управі Товариства “Рідна школа” у Львові була відкрита “Порадня для вибору знання”, яка відіграла важливу роль у професійній орієнтації молоді, виконувала пропагандистську роботу, орієнтувала молодь на вибір професії з урахуванням її природних здібностей, реальних можливостей і потреб у робітниках.

У цей період широко вивчаються й апробовуються форми та методи профорієнтаційної роботи, розробляються методики вивчення особистості, а також проблеми психологічного вивчення та класифікації професій. Отже, можемо зазначити, що період 20-х-30-х років минулого століття характеризувався значним теоретико-практичним розвитком професійної орієнтації у нашій країні. Однак, тривав цей період не довго, постановою ЦК ВКПб 1936 року “Про ідеологічні перекручення в системі Наркомпросу” розробка питань профорієнтації була фактично повністю припинена.

Наступний етап (до кінця 50-х років минулого століття) характеризувався різким спадом, скороченням науково-методичних, досліджень у галузі профорієнтації.

Поштовхом для активізації розвитку профорієнтації стали урядові постанови “Про заходи з подальшого покращення роботи середньої загальноосвітньої школи” (1966 р.) та “Про професійну орієнтацію молоді, яка навчається” (1969 р.), у яких було визначено єдину лінію організації роботи з профорієнтації, узгоджено зусилля різних установ, відомств, організацій, вирішено питання з єдиним координаційним центром в межах країни, яким стала спеціальна Міжвідомча рада. У 1966 році в Києві була проведена перша наукова конференція з питань профорієнтації, організована Міністерством освіти УРСР та Науково-дослідним інститутом психології, який надалі відігравав значну роль у науково-методичному забезпеченні профорієнтації.

Наступний етап розвитку професійної орієнтації починається з прийняття урядової постанови “Про покращення трудового виховання, навчання і професійної

орієнтації школярів і організації суспільно-корисної виробничої праці” (1984 р.). Починаючи з 1986 року, розпочалося формування її матеріальної бази та становлення організаційної структури через створення центрів професійної орієнтації молоді. В цей період та першу половину 90-х років професійна орієнтація отримала свій найбільший розвиток в руслі виховного та розвивального підходів. У той час професійна орієнтація склалася як система, що включала професійну просвіту, розвиток інтересів і схильностей, професійну діагностику, професійний добір та відбір, професійну адаптацію [3].

У сучасному психолого-педагогічному просторі професійна орієнтація – комплекс науково-обґрунтованих форм, методів та засобів допомоги особистості щодо вибору чи зміни професії, працевлаштування на основі врахування її індивідуально-психологічних особливостей, інтересів, можливостей та потреб ринку праці в кадрах.

Теоретичні проблеми сучасної професійної орієнтації висвітлені в теоретичних і прикладних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених, таких, як Г. Балл, Г. Костюк, Є. Клімов, Д. Ніколенко, І. Назімов, З. Нечипорук, Є. Павлютенко, К. Платонов, П. Перепелиця, Н. Побірченко, В. Рибалка, В. Синявський, Б. Федоришин, С. Чистякова та інші. Важливою особливістю цих досліджень є зростаюча увага до особистісних аспектів професійного самовизначення.

Зазначене вище, дає змогу зробити декілька висновків. По перше, професійна орієнтація у вітчизняному просторі привертала увагу багатьох поколінь науковців, однак її активний розвиток обумовлений зацікавленістю держави та роботодавців. По друге, спонукаючим моментом для розвитку профорієнтації є зміни технологій у виробничій діяльності людини, поява нових видів зайнятості, видозміна змісту і умов праці певних професій (що є особливо характерним для нашого часу). По третє, сучасне підростаюче покоління прагне застосовувати нові форми і методи вибору майбутньої професії, які б були цікавими, короткочасними та результативними.

Так, американськими вченими Нейл Хоув (Neil Howe) та Вільям Штраус (William Strauss) була розроблена Теорія поколінь, суть якої полягає в тому, що кожне нове покоління об'єднано певною сукупністю цінностей, яка відрізняє їх від попередників та наступників. Учні, які зараз навчаються у 8-9-х та 10-11-х класів відносяться до так званого (покоління Z). Розглянемо їх особливості більш детально. Діти народжені після 2000-х років мають певні особливості, які обумовлені, в першу чергу, розвитком інформаційних технологій. Так, сучасні діти не уявляють свого життя без різноманітних гаджетів. Відповідно, вони легко знаходять будь-яку інформацію. Таким чином, вони орієнтовані на швидкий результат і не готові довго чекати винагороди, легко адаптуються. “Z” – перше покоління, яке повністю народилося в часи глобалізації та постмодернізму. Попри це, значна частина виступає проти буму технологій і хочуть прожити “справжнє” життя. Цінності сім'я і дружба для них на першому плані, до п'ятірки потрапляють ще любов, кар'єра і гроші. Це майбутні сімейні кар'єристи. Отже, зети – це діти інтернету та сучасних технологій. За рахунок цього, вони не мали типового дитинства “у дворах”, а тому й не є командними гравцями, їх треба вчити цьому. Це покоління відрізняється абсолютною відсутністю чітко визначеної життєвої позиції. На відміну від усіх їхніх

попередників, зетів не мотивують ані гроші, ані будь-яке кар'єрне зростання. Більше того, вони геть не самостійні і постійно потребують, аби хтось вказував їм на те, чим вони мають займатися. Проте, досить волелюбні, їх не можна примушувати до будь-чого. Адже, вони ніколи не будуть робити те, чого не забажають самі. Навіть змалечку, для них важливо, аби до їхньої думки дослухалися. Люблять вчитися, швидко засвоюють нові знання. Великі обсяги інформації не становлять для них ніяких труднощів. Переважну більшість знань вони отримують з Інтернет-ресурсів. Однак, тут виникає проблема. Кругозір зетів досить поверхневий. За рахунок того, що вони не бачать сенсу у школі чи університеті, вони не отримують базових знань та навичок. Все, що вони дізнаються в режимі онлайн, несе виключно ситуативний характер. Попри це, зети відрізняються своєю неймовірною багатозадачністю та креативністю. Вони обожають знаходити рішення зі складних ситуацій та розв'язувати найскладніші задачі. Одне відомо точно – їх потрібно мотивувати. Все, що вони роблять, потребує реакції оточуючих, байдуже негативної чи позитивної. А от за кожне виконане – одразу давати винагороду. Вони не люблять працювати на майбутній результат, їм необхідна мотивація за кожне виконане завдання. Всупереч тому, що зети індивідуалісти, їх треба залучати до командної роботи [1; 2].

Підсумуємо, відповідно до теорії поколінь професійний та особистісний розвиток для підростаючої молоді є найважливішими цінностями в контексті теми нашого дослідження. Однак для того, щоб шкільна профорієнтація була ефективною, вона має враховувати особливості дітей нового покоління. Зазначене потребує розробки нових профорієнтаційних технологій, з урахуванням особливості покоління Z, а саме: зміст, форми і методи мають бути інформативними, мотивуючими, творчими, цікавими, але при цьому короткочасними. Профорієнтаційні завдання потрібно формулювати чітко та детально. Завдання підлітки та старшокласники мають розв'язувати самостійно, але за умов постійного супроводу профорієнтолога.

Актуалізується зазначене реформуванням української освіти, яке передбачає повну модернізацію школи і, зокрема, виокремленням старшої профільної школи, як окремої мережі, в якій учень, по суті самостійно будує свою освітню і професійну траєкторію.

Сучасні українські науковці (Н. Бондаренко, А. Єрмоленко, Г. Колосова, О. Сімончук та ін.) підтримують теорію поколінь. Так, А. Єрмоленко зазначає, що теорія поколінь має серйозні напрацювання, щоб доповнити портрет педагога та учня з його перспективним баченням. Підхід, який був виправданий в минулу епоху, щодо засвоєння особистістю максимального обсягу різносторонніх знань, сьогодні не є ефективним. Саме тому, зміст сучасної освіти має бути спрямованим на: засвоєння класичних знань, базових істин, загальнолюдських цінностей з переходом до орієнтування учня/студента на вміння визначати актуальні моменти сучасності та орієнтуватися в перспективах [1].

Відповідно до викладеного вище актуальним завданням шкільної професійної орієнтації залишається забезпечення умов для усвідомлення учнем свого ставлення до себе, як суб'єкта майбутньої професійної праці та поведінки, що передбачає здійснення розгорнутого в часі й відносно самостійного пошуку професій з урахуванням передусім, власних інтересів і можливостей, а лише згодом кон'юнктури ринку праці. Однак, для реалізації цього завдання необхідно

враховувати особливості сучасної підростаючої молоді. Згідно з Теорією поколінь, для сучасних підлітків та старшокласників вибір професії здійснюється в контексті життєвого вибору, і має надзвичайне значення. При цьому учні не готові витратити багато зусиль, тривалий час на профорієнтаційні завдання. Саме тому, на нашу думку, на часі є оновлення традиційного змісту, форм і методів професійної орієнтації з адаптацією їх до вимог сучасної особистості, що самовизначається.

Література

1. Єрмоленко А. Б. Розвиток національного освітнього простору в контексті надбань теорії поколінь / А. Б. Єрмоленко // Вісник Національного університету оборони України. – 2014.– Вип. 3. – С. 82-87.
2. Коростіль Л. А. Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії / Л. А. Коростіль // Народна освіта. – 2018. – Вип. 1. – С. 82-88.
3. Професійна орієнтація : підручник [для студентів] / Єгорова Є. В., Ігнатович О. М., Кобченко В. В., Литвинова Н. І., Марченко І. Б., Мерзлякова О.Л., Синявський В. В. та ін. ; [за ред. О. М. Ігнатович]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 240 с.

О ПУТЯХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ С УЧАЩИМИСЯ В УСЛОВИЯХ ЧЕТВЕРТОЙ ПРОМЫШЛЕННОЙ (ИНФОРМАЦИОННОЙ) РЕВОЛЮЦИИ

В. А. Палкин

В нашу жизнь быстрыми темпами входят нанотехнологии, робототехника, искусственный интеллект, создаются квантовые компьютеры, развиваются биотехнологии, 3D-принтеры и др. Стремительное нарастание изменений во всех сферах жизни информационно развитых стран заставило многих ученых заговорить о начале Четвертой промышленной (информационной) революции. Именно этот вопрос был в центре внимания Всемирного экономического форума в Давосе в январе 2016 года. Выступивший там М. Шваб указал на три причины, по которым сегодняшние перемены следует считать не простым продолжением Третьей промышленной революции, а началом Четвертой. Это скорость, с которой происходят перемены; их размах и системный характер последствий. Г. Браун [1] обратил внимание на то, что неизменными в условиях Четвертой промышленной революции остаются только перемены.

Эти перемены могут иметь как положительный, так и негативный характер. Современный мир переживает сложный и ответственный этап развития: он подошел, как принято сейчас говорить, к точке бифуркации (раздвоения) [3]: либо земная цивилизация найдет силы и возможности сделать решительные шаги для укрепления мира, ликвидации очагов напряженности, решения глобальных проблем, преодоления пандемии коронавируса, отыщет средства для запуска экономики после тяжелейшей рецессии, либо ситуация будет с каждым годом ухудшаться, международная безопасность – расшатываться, маленькие проблемы – становиться

большими. Наш мир расширяется и сжимается, ускоряется и замедляется, богатеет и беднеет одновременно. Будущее кажется все более неопределенным, виртуальным, призрачным. В мире идет борьба за передел границ по национальному и религиозному признакам, за контроль над природными ресурсами и рынками сбыта. Доходы большинства сокращаются, вызывая социальную напряженность. Новая модель экономического роста цивилизации пока не найдена. Тем временем кризисы и болезни порождают все больше озлобленных людей, беженцев, терроризм и насилие.

Важнейшим противоречием современной эпохи являются высокие темпы развития информационной цивилизации и достаточно низкий уровень духовно-нравственной культуры населения. Существование передовых знаний, на основе которых создано смертоносное оружие, и отсутствие нравственных преград для его применения – это то, что великий Д. Менделеев в свое время назвал саблей в руках сумасшедшего. В 2014 году В. Льюис так охарактеризовал существующее общество: "Нынешняя цивилизация настолько коррумпирована, настолько низко пала, что в ней не остается места законности и человеческим ценностям. Идеи ничего собой не представляют, если зиждутся на чистом прагматизме. Голый прагматизм рождает чудовищ. Человечество сейчас с легкостью отказывается от традиционной литературы, демократии, критического духа, идеи борьбы со злом" [2]. Поэтому выдающиеся деятели культуры, науки, искусства все чаще призывают народы задуматься, что нужно сделать для того, чтобы не стать «обществом цивилизованных дикарей».

В ходе обсуждения проблем образования на Всемирном экономическом форуме в Давосе подчеркивалось, что менее всего подвержена начавшимся изменениям школа, которая мало в чем изменилась по сравнению с XIX столетием. В условиях, когда научно-технический прогресс радикально обновляет предметную среду, в которой протекает непосредственная человеческая деятельность, это является недопустимой роскошью. Новые ИТ-технологии позволили сделать значительные шаги по наращиванию мощности, скорости действия, уменьшению размеров компьютерной техники и средств коммуникации. Развивается виртуальная культура, которая при помощи новых технологий осваивает виртуальную реальность, позволяет все более утончить грань между виртуальной реальностью и обычной. Создается всемирная электронная библиотека, которая будет доступна любому пользователю Интернета, увеличиваются тиражи электронных книг. Формируется новое, так называемое, цифровое поколение «*homointerneticus*».

Эти и другие прорывы в области новых технологий могут привести к революции в области обучения детей и взрослых. «Золотой век» в области развития ИТ-технологий приведет к изменению основной задачи школы: ей предстоит заложить фундамент для обучения в течение всей жизни. В контекст этих намерений вписываются и другие возможные технические новшества в обучении. В условиях существенного уменьшения размеров будущих технических средств, увеличения возможностей доступа к Интернету, создания всемирной электронной библиотеки человек сможет моментально получать любые необходимые знания. Поэтому учителю предстоит от натаскивания по предмету, контроля за подготовкой к очередному ЗНО, попыток расширить память ребенка, научиться формировать у

него инновационное, творческое мышление, мотивировать учеников, пытаться организовывать образовательную среду, в которой будет возможным творческое исследование, добиваться, чтобы креативные подходы стали нормой всей последующей жизни человека.

Одновременно с этим на основе виртуальных принципов будет происходить переход к индивидуальному обучению. Новые возможности позволят с учетом личных мотивов, способностей, темперамента, характера создавать индивидуальные программы для учащихся. Появится возможность не только выбора школы, учебника, но и учителя. Каждый хорошо методологически и методически подготовленный педагог будет стремиться создать курс дистанционного виртуального обучения по своему предмету, освоить который сможет любой заинтересованный ученик.

В условиях новых тенденций в развитии общества возникает вопрос о стратегии дальнейшего движения вперед – вечный вопрос образования: что важнее: обучение или воспитание? Анализ последних событий, которые имели место в мире и в Украине, еще раз показывает, насколько были правы классики педагогики, которые всегда отдавали приоритет воспитанию над обучением. Этой проблеме посвящена актуальная притча. Однажды мальчик спросил своего отца: «Как Вы жили раньше? Без доступа к технологиям, без интернета, без компьютеров, без телевизоров, без кондиционеров, без мобильных телефонов!?» Папа на это ответил: «Точно так же, как ваше поколение живет сегодня без молитв, без сострадания, без чести, без уважения, без стыда, без скромности, без чтения!» Школа не может заниматься только обучением. Ее сверхзадача заключается в том, чтобы «зажечь светильник» ученика. Сделать это можно только на основании ревизии всех существующих моделей образовательных систем по критерию гуманности. Только реформы, направленные на гуманизацию образования, способны дать ученику знания об обществе, культуре, человеку, способствуя всестороннему совершенствованию личности, помогая раскрыть ее индивидуальность, закладывая основы свободного выбора профессии и реализации творческих сил.

В последние десятилетия в украинском (да и не только в украинском) образовательном процессе ведущее место «занимало» обучение, которое сводилось к одному показателю – успеваемости, а работа педагога – добиться ее максимальных результатов. Школьная, студенческая жизнь вращалась только вокруг знаний. Сегодня, очевидно, что отказ от целенаправленной воспитательной работы в системе среднего и высшего образования был ошибкой. Акцент на развитие в школах только интеллекта, уменьшение внимания к вопросам морального воспитания на фоне разъединенности в семье и отсутствия культуры в обществе привели к юношеской инфантильности и нигилизму, увеличению детской преступности, наркомании, суицидов.

Реформы в обучении школьников, предлагаемые ИВМ, правительствами развитых стран мира на основании новых достижений в IT-технологиях не могут быть в полной мере осуществлены в рамках действующей традиционной «знаниевой» парадигмы. Скорость происходящих трансформаций уже столь велика, что человечество не поспевает за изменениями, а культура зачастую не способна их ассимилировать. Поэтому школа, семья должны готовить человека к переменам,

одновременно закладывая мощные основы духовно-нравственного воспитания, которое следует развивать более ускоренными темпами, чем обучение. Решить эту проблему можно в результате перехода от традиционной (знаниевой) образовательной парадигмы к инновационно-гуманистической. Этот переход способен обеспечить решение образовательной сверхзадачи – дать учащимся адекватные развитию информационной цивилизации знания об обществе, науке, культуре, человеке, способствуя вместе с тем всестороннему развитию личности, помогая раскрыть ее индивидуальность, закладывая основы свободного выбора профессии и реализации творческих сил.

Именно школа может стать душой, координатором воспитательной работы в каждом микрорайоне, взять на себя роль центра воспитания детей и школьников, поднять уровень дополнительного образования мальчишек и девчонок, проводить обучение основам педагогики и психологии родителей, организовывать консультации и методическую помощь для них, совместные экскурсии, путешествия, соревнования, где бы укреплялась духовная общность родителей, детей и учителей. Значительному количеству педагогов предстоит пройти переподготовку и освоить новую учительскую специальность или специализацию: учитель-организатор воспитательной работы, учитель-координатор обучения и методической помощи родителям, учитель-организатор проектной работы, игровой педагог, психолог и др.

Иммерсивные технологии позволят общаться учителю с учениками и родителями в любой необходимый момент, проводить индивидуальные консультации, дополнительные занятия, совещания, отвечать на возникшие у детей и родителей вопросы. Обучающие программы предоставят возможность учащимся виртуально погружаться в материал, становиться участниками событий при изучении любых предметов, проведении воспитательных мероприятий с иллюзией полного набора реальных ощущений и переживаний. Это может как вдохнуть новые силы в уже существующие системы воспитания, так и привести к появлению совершенно новых подходов.

Сегодня в Украине проводится эксперимент по использованию в школах американской системы воспитания и наработок Далай-ламы. В связи с этим еще раз хотелось бы поставить вопрос об использовании системы эстетического воспитания мэтра украинской педагогики В. Сухомлинского. Он признан всем педагогическим миром классиком педагогики, его имя произносят с огромным уважением, его книги читают миллионы, его идеи пытаются воплотить в жизнь. Сегодня наработки известного педагога успешно используются в воспитательной практике учебных заведений мира. Он создал оригинальную педагогическую систему, основанную на принципах гуманизма, на признании личности ребенка высшей ценностью, на которую должны быть ориентированы процессы воспитания и обучения, творческая деятельности сплоченного коллектива педагогов-единомышленников и учащихся. Произведения Василия Александровича «Как воспитать настоящего человека», «Сердце отдаю детям», «Рождение гражданина», «Письма к сыну», «Сто советов учителю», основанные на педагогической практике, глубоко проникали в умы и сердца учителей. Сухомлинский разработал комплексную эстетическую программу «воспитания красотой». «Восприятие, осмысливание красоты – это основа, стержень

эстетического образования, сердцевина той эстетической культуры, без которой чувства остаются глухими ко всему прекрасному, – писал он. – Мы стремимся к тому, чтобы через все сферы духовной жизни ребенка: через его умственный и физический труд, через его творчество, общественную деятельность, нравственно-эстетические отношения, дружбу, любовь – проходила красной нитью мысль: красоту надо ценить и беречь» [4].

В. Сухомлинский учил, что ребенка важно научить чувствовать Красоту природы, Красоту слова, музыки, живописи, и, наконец, понимать высшую Красоту – Красоту человека, его труда, его поступков, его жизни. Это очень трудная задача, требующая от родителей и учителей огромного терпения. По мнению великого педагога, Красота нужна не только для того, чтобы восхищаться ею, но и для того, чтобы в результате восприятия Красоты утончалась душа ребенка. В процессе воздействия должна возникать та самая духовная общность между педагогами, родителями и детьми, без которой воспитание не может состояться. Через утончение, через воспитание чувств, появление способности восхищаться Красотой в широком понимании этого слова возникает состояние «воспитываемости» у детей. Это особенно важно для тех родителей, которые исключили приемы авторитарного воспитания из своего педагогического арсенала. Воспитание Красотой помогает обратиться к сознанию, к совести, душе ребенка, воздействовать на него словом, личным примером, влиянием семейного и школьного коллективов. Воспитание усложняется в огромной степени, но результаты становятся гораздо более весомыми.

Таким образом, в условиях дальнейшего развития информационного общества, формирования виртуальной культуры и появления «*homo interneticus*» во многих странах мира будет проходить реформа школы. Важно, чтобы она охватывала не только обучение школьников, но и способствовала перестройке воспитательной работы. Школа в Украине может и должна стать центром воспитательной работы в микрорайоне. Под руководством учителей при средних учебных заведениях могли бы работать многочисленные секции, организовываться туристические походы, проходить концерты, проводиться спортивные соревнования в микрорайоне, занятия по педагогике и психологии для родителей. В результате жизнь современного ребенка была бы более разнообразна и насыщена, связана не только с компьютером, смартфоном и другими техническими средствами.

Литература

1. Какую роль сыграет образование в Четвертой промышленной революции [Электронный ресурс] // Weforum.org. – Режим доступа : <https://www.weforum.org/agenda/2016/01>.

2. Льюса Марио Варгас. В нынешней цивилизации не остается места человеческим ценностям / Марио Варгас Льюса [Электронный ресурс] // Факты. – Режим доступа : <http://fakty.ua/191067-mario-vargas-losa-v-nyneshnej-civilizacii-ne-ostaetsya-mesta-chelovecheskim-cennosty>.

3. Палкин В. Победить «цивилизованное дикарство» / В. А. Палкин. – Саарбрюккен : LAMBERT Academic Publishing, 2017. – 282 с.

4. Сухомлинский В. А. Сто советов учителю [Электронный ресурс] / В. А. Сухомлинский // Гуманная педагогика. – Режим доступа : <http://gumannaja-pedagogika.ru/offers/>.

ВИХОВАННЯ В УЧНІВ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА

К.В. Плівачук

У центрі уваги закладів загальної середньої освіти стоїть першорядне завдання – виховати всебічно розвинену, національно свідому, духовно багату людину – патріота з чіткою державотворчою позицією.

Варто звернути увагу, що в Статті 15. Виховний процес Закону України «Про повну загальну середню освіту» зазначено, що «виховний процес є невід’ємною складовою освітнього процесу у закладах освіти і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства та спрямовуватися на формування: патріотизму, поваги до державної мови та державних символів України, поваги та дбайливого ставлення до національних, історичних, культурних цінностей, нематеріальної культурної спадщини Українського народу, усвідомленого обов’язку захищати у разі потреби суверенітет і територіальну цілісність України» [7].

Особливо дієвими засобами у вихованні в учнів духовності, моральних принципів, національних, історичних та культурних цінностей є народна мудрість, українська історія, народознавство, бо саме в них закладена енергетика для пробудження національної самосвідомості.

Народознавство – це наука про націю, людину у її зв’язках із природою, мовою, історією, побутом, обрядами та звичаями, усною творчістю. Це важливий і могутній чинник навчання і виховання, розвитку особистості й оздоровлення суспільства [8].

Слід відмітити, що джерела українського народознавства сягають далекої минувшини, протягом віків вони вироблялися, утверджувалися, шліфувалися й передавалися з покоління в покоління.

Водночас, процес формування особистості засобами народознавства здійснюється у співпраці вчителів та учнів і спрямований на розвиток моральних почуттів і рис поведінки, таких, як любов до Батьківщини, відданість їй, активна праця на благо Вітчизни, примноження трудових традицій, звичаїв народу, дбайливе ставлення до історичних пам’яток, традицій, обрядів.

Варто зазначити, що сучасний заклад загальної середньої освіти мусить наповнити та пробудити в кожного громадянина України відповідальність за повноцінність свого життя, відповідальність за націю, державу, розробити власну систему повноцінного виховання учнів до сприйняття духовних знань, які викликають гордість за нашу Вітчизну, формують духовні почуття кожної особистості.

Крім того, проблема вивчення народознавства вимагає, щоб педагоги та й все

суспільство активно включилися у виховання особистості, дбали про моральний світ підростаючого покоління.

Зазначимо, що кожен народ має специфічні, тільки йому притаманні, риси. Видатні вчені світу здавна визнають, що виховання має яскраво виражений національний характер.

Питаннями впровадження засобів народознавства у виховний процес займалися такі науковці, як С. Гончаренко, О. Вишневський, В. Кузь, І. Лебідь, О. Масляницька, Ю. Мальований, А. Погрібний, Ю. Руденко, М. Стельмахович, Б. Ступарик, Є. Сявавко та інші.

Важливо те, що філософи, соціологи, педагоги розглядають проблему формування національно свідомої особистості як основний засіб розвитку нації.

«Пізнай свій край, себе, свій рід, свій народ, свою землю – і ти побачиш свій шлях у житті», – наголошував Григорій Сковорода. «Якщо ти українець, будь ним, – пише він, – якщо ти поляк, то будь поляком... Все добре на своєму місті і у своїй мірі» [4].

Можемо сміливо стверджувати, що виховання поваги та дбайливого ставлення до національних, історичних, культурних цінностей у сучасного учня – це важлива складова виховної діяльності педагогічного колективу. У процесі вивчення різних навчальних предметів є великі можливості для формування народознавчих поглядів та переконань у школярів, виховання їх національно свідомими українцями.

Найважливішим засобом формування національних цінностей, за переконанням К. Ушинського, є вся народна культура як єдине ціле. Всі елементи народної культури – мова, казки, духовні й літературні традиції, – впливають на формування базових якостей особистості та особливості національного характеру [1].

Відомий український педагог Софія Русова стверджувала: «Національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти. Коли його творчі сили не будуть покалічені, а, навпаки, дадуть нові, оригінальні, самобутні скарби задля вселюдського поступу: воно через пошану до свого народу виховає в дітях пошану до інших народів...» [12, с. 44].

Іван Огієнко закликав: «Бережімо все своє рідне, бережи, щоб не винародовитися, щоб не забути народу, з якого ти вийшов. Бережіть свою віру, звичаї, свою мову, і тим збережете національну істоту свою» [11].

Варто наголосити, що у сьогоденнішньому закладі загальної середньої освіти треба підняти навчально-виховний процес до такого рівня, щоб сформуванню національно багату особистість: доброзичливу, чуйну, благородну, порядну людину.

Відомо, що найміцнішими елементами національного виховання є традиції, звичаї, обряди, рідна мова, загальнолюдські цінності, що об'єднують людей в один народ, в одну націю. Йдеться проте, що національне виховання повинно здійснюватися через засвоєння рідної мови, фольклору, національно-побутової культури, народних мистецтв.

Зазначимо, що основою для формування національної свідомості, любові до Батьківщини є історія України, яка красномовно свідчить, що історичні події, народні легенди на історичні теми розкривають нам неповторний історичний шлях українського народу.

Більше уваги потребує національне виховання у родині. У народі кажуть, що Україна починається з родини. Саме в родині формується душа українця, його

етнічне самоусвідомлення, вона є необхідною сходинкою до національно-патріотичної свідомості особистості. Все це проявляється через любов до батька і матері, родичів, своїх предків, рідної природи, землі, мови, культури, пошани до історичного минулого, сімейних традицій, обрядів та звичаїв. Формування та виховання особистості, його ціннісне ставлення до людей виявляється у моральній активності дитини, у прояві відповідальності, чесності, працелюбності, справедливості, гідності, милосердя, толерантності, доброзичливості, готовності допомогти іншим. Всі ці цінності виховуються у родині, де єдність моральної свідомості та поведінки, єдність слова і діла, наявність активної за формою та моральної за змістом життєвої позиції [14].

До цінностей українського народу, без яких ми не можемо уявити сучасного його існування, також можна віднести матеріальні пам'ятки, які зберігають інформацію про давню культуру українців, особливості її розвитку.

Заслуговує на увагу українська мова, яка є незаперечною цінністю, є не лише засобом спілкування і передачі інформації, а й своєрідним кодом, що, передаючись з покоління до покоління, зберігає своєрідність та неповторність української нації. До національних цінностей належить українське музичне мистецтво. Цінністю, без якої неможливе існування сучасної нації, є історична пам'ять про героїчні й трагічні сторінки минулого українського народу, який постав як велика європейська нація.

Як відомо, навколишня природа є підґрунтям національної духовності, культури та обумовила специфіку характеру, психології, світогляду українців, їх спосіб мислення. Природні явища здавна мають суттєвий вплив на виробничу, побутову, культурну сфери життя нашого народу.

Можна зі значною вірогідністю відмітити, що домашній побут включає оформлення помешкання, садиби, наповнення кімнат необхідними речами та оздоблення їх в національному дусі. Він доповнюється взаємостосунками в сім'ї: шанобливим ставленням до її старших представників, повагою до батька й матері, батьківською і материнською любов'ю до дітей, їх прив'язаністю до отчого дому. Відразу належить зазначити, що його деталі впливають на світосприйняття, рівень виховання підростаючого покоління.

Засоби народознавства найбільшою мірою втілюються і можуть бути реалізовані при проведенні українських народних свят, обрядів в школі, дотриманні звичаїв, традицій, передбачених народним календарем у сім'ї.

Народний календар – енциклопедія життя, праці, побуту, дозвілля народу. Як ми переконались, кожна дата, свято народного календаря рясніють традиціями і звичаями, які найтісніше пов'язані з природою рідної місцевості та людиною. Тут немає нічого надуманого і штучного, усе відповідає традиційному способу життя народу, висвітлює формування базових якостей особистості та особливості національного характеру [4].

Народні традиції, звичаї та обряди об'єднують минуле і майбутнє народу, старші й молодші покоління, інтегрують людей у високорозвинену сучасну націю. Вивчення елементів народознавства та формування національних цінностей засобами народознавства слід починати вже в молодшому шкільному віці, коли дитина починає усвідомлювати себе як представника певної нації [5].

Використання засобів народознавства в позаурочному виховному процесі можна

умовно поділити на:

- суспільно-корисні (охорона пам'яток історії та культури, екологічні рухи, експедиції, патріотичні акції дитячих, юнацьких та молодіжних організацій, шкільні козацькі республіки тощо);
- трудові (свята першої борозни, обжинок, прильоту птахів, толоки, археологічні розкопки, освоєння традиційних ремесел і народних промислів, шкільні кооперативи тощо);
- пізнавально-розвивальні (вікторини, турніри, диспути, літературні студії, клуби народної творчості, народні університети мистецтв, музейно-етнографічна робота, екскурсії та ін.);
- військово-спортивні (спартакиади з народних видів спорту, змагання з козацьких єдиноборств, козацькі забави, естафети національних ігор тощо) [10].

Отже, використання засобів народознавства, насамперед в активному впровадженні українських свят, звичаїв та традицій у навчально-виховний процес сучасної школи, є основними педагогічними умовами, які забезпечують ефективність формування національних цінностей у сьогоdnішнього школяра.

Література

1. Вострікова Л. Д. Роль фольклору в процесі національного виховання особистості /Л. Д. Ворстрікова // Педагогічні науки. Збірник наукових праць. – Вип. 34. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2003. – С.136-141.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис / Олекса Воропай. – Київ : Оберіг, 1991. – Ч.1. – 456 с. ; Ч.2 – 448 с.
3. ВудвудЛ. Ф. З батьківської криниці. Українське народознавство. / Л. Ф. Вудвуд, І.М. Вудвуд. – Донецьк : Центр підготовки абітурієнтів, 2000. – 256 с.
4. Горленко В. Ф. Народні знання і світоглядні уявлення українців / В. Ф. Горленко, В. І. Раулко // Радянська школа. – 1991. – № 1. – С. 29-38.
5. Дмитренко М. К. Уроки з народознавства / М. К. Дмитренко, Г. К. Дмитренко. – К. : Народознавство, 1995. – 224 с.
6. Закон України «Про освіту» 05.09.2017 № 2145-VIII (Редакція від 09.08.2019). Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
7. Закон України «Про повну загальну середню освіту», прийнятий Верховною Радою ІХ скликання 16 січня 2020 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
8. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії / за ред. Ю. І. Римаренка, І.Ф. Кураса. – К., 1993. – 188 с.
9. Леонов В. І. За народним календарем. Методичні поради / В. І. Леонов [Електронний ресурс]/ – Режим доступу : http://www.librportal.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=598&Itemid=176
10. Лесько М. М. Використання звичаїв та традицій українського народу в навчально-виховному процесі / М. М. Лесько. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://leskomariam.blogspot.com/p/blog-page_16.html

11. Огієнко І. Дохристиянські вірування українського народу / І. Огієнко. – Вінніпег – Канада – Волинь, 1965. – 249 с.
12. Русова С. Українська національна школа / С. Русова // Україна. – 1991. – № 5. – С. 44.
13. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 220-286.
14. Стельмахович М. Українська народна педагогіка / М. Стельмахович. – К. : ІЗМН, 1997. – 227 с.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

О. П. Плівачук

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, репродуктивне здоров'я – це стан повного фізичного, розумового й соціального благополуччя, а не просто відсутність хвороб репродуктивної системи або порушення її функцій, тобто репродуктивне здоров'я означає можливість задовільної та безпечної здатності до відтворення [14].

Оскільки жіноча й чоловіча репродуктивні системи є динамічними інтегральними структурами, що забезпечують відтворення потомства, реалізація репродуктивної функції залежить від стану репродуктивного здоров'я як жінок, так і чоловіків. Репродуктивне здоров'я жінок можна оцінити за наслідками функціонування їхньої репродуктивної системи, а саме: за кількістю вагітностей і своєчасно народжених дітей. Репродуктивне здоров'я чоловіків оцінюють за єдиним показником – здатністю до запліднення [1].

Репродуктивне здоров'я розглядається також як система заходів, що забезпечує стан повного фізичного, психічного й соціального благополуччя людини, її репродуктивної системи, функцій і процесів, формування відповідальної та безпечної сексуальної поведінки, допомогу в розв'язанні питань планування сім'ї, профілактику абортів, лікування захворювань репродуктивних органів, попередження материнської та дитячої смертності [4].

Складовою частиною репродуктивного здоров'я є статевездоров'я. Статеве здоров'я, за визначенням ВООЗ[5], – це комплекс соматичних, емоційних, інтелектуальних і соціальних аспектів сексуального існування людини, які позитивно збагачують особистість, підвищують здатність до кохання та дітнародження.

У Концепції Державної програми України «Репродуктивне здоров'я нації на 2018-2019 рр.» [7] зазначається, що сталий розвиток суспільства будь-якої країни значною мірою залежить від демографічних перспектив, які визначаються здатністю населення до простого відтворення або заміщення чисельності покоління батьків чисельністю покоління дітей

В Україні протягом останніх десятиліть відбувається суттєве скорочення середньої тривалості життя за рахунок погіршення здоров'я, зокрема й

репродуктивного [9]. На жаль, стан здоров'я вагітних жінок в Україні не може задовольнити очікування щодо народження здорового покоління: значно збільшилася частота анемії серед вагітних, що здебільшого пов'язано з неправильним харчуванням, і сьогодні на неї страждає більше половини вагітних; через низьку репродуктивну культуру й безвідповідальну статеву поведінку зросла кількість хвороб сечостатевої системи; значно поширилися серцево-судинні хвороби, успадковані з підліткового віку й пов'язані з нездоровим способом життя. До того ж складна екологічна ситуація у країні зумовлює підвищення рівня захворюваності щитовидної залози у вагітних жінок, яка за останнє десятиліття зросла майже в 10 разів. Отже, низький рівень здоров'я вагітних значно підвищує ризик невиношування плоду, материнської та дитячої патології, є причиною ускладнених пологів, що збільшує репродуктивні втрати [9].

Нині великого соціального значення набула проблема абортів. У структурі причин материнської смертності, якій можна було запобігти, штучні переривання вагітності й пов'язані з ними ускладнення забирають життя майже кожної десятої жінки, яка померла під час вагітності. Високі показники ускладнень після цієї операції також негативно впливають на фізичне та психологічне здоров'я жінки, її психоемоційний стан, на сімейні стосунки. Незважаючи на тенденцію до зниження, рівень абортів в Україні залишається найбільш високим серед країн Європи [8; 9].

Рівень материнської та малюкової (у віці до 1 року) смертності також є одним із найважливіших показників стану репродуктивного здоров'я нації, бо за ним оцінюють якість і рівень життя у країні. За критеріями, установленими ВООЗ, рівень дитячої смертності не має перевищувати 10 на 1000 дітей, народжених живими, а материнської – 15 на 1000. Зусилля служби охорони материнства й дитинства в останні роки сприяли покращанню показників материнських і дитячих втрат завдяки впровадженню заходів із планування сім'ї, сучасних стандартів профілактики, діагностики й лікування хвороб репродуктивної системи, надання якісної медичної допомоги. Однак показники материнської смертності в Україні становлять 26,3 на 1000 осіб і малюкової смертності – 12,3 на 1000 малят, що у два-три рази вище, ніж у розвинених країнах світу та Європи [12].

Важливою проблемою сьогодення стала проблема ВІЛ-інфікованих вагітних жінок, що, своєю чергою, призводить до негативної динаміки збільшення ВІЛ-інфікованих дітей. Щорічно кількість ВІЛ-позитивних вагітних збільшується на 20% [10; 13]. Сучасні технології на світовому рівні дозволяють майже в 100% випадків попередити ВІЛ у новонароджених. Більшість із них запроваджено в Україні, що дало можливість знизити рівень інфікування новонароджених. Проте наявний рівень інфікування потребує мобілізації зусиль не лише медичної галузі, а й усього суспільства в боротьбі з поширенням ВІЛ серед населення України [3].

Таким чином, основними проблемними питаннями репродуктивного здоров'я в Україні є такі: зростання хронічних захворювань у дітей і підлітків, поширеність безпліддя жіночого й чоловічого населення, невиношування плоду, високий рівень ускладнень під час вагітності й пологів, материнська й малюкова смертність, високий рівень абортів, зараження населення інфекціями, що передаються статевим способом, включаючи ВІЛ/СНІД, онкологічна захворюваність репродуктивної сфери.

Проблеми здоров'я дітей і молоді зумовлені різким погіршенням стану їх фізичного, психічного й розумового розвитку. Лише 15% дітей України народжуються здоровими. На початку навчання в закладах загальної середньої освіти у 80% дітей виявляються розлади соматичного здоров'я, у 88% – нервово-психічні відхилення [14]. Основні причини порушень здоров'я дітей, підлітків і населення дітородного віку мають специфічні особливості на етапах репродуктивного онтогенезу й потребують наукового вивчення й термінового вирішення на всіх рівнях управління (держави, регіону, області, району, міста, села, колективу), сім'ї, неформальних об'єднань, спільнот тощо [7].

Для народження здорового покоління, підвищення репродуктивного потенціалу населення необхідно забезпечити високий рівень здоров'я в усі періоди життя [13].

Аналізуючи причини негативної динаміки показників здоров'я молоді в Україні, не можна ігнорувати спосіб життя, який переважає у структурі чинників впливу на формування стану здоров'я [11]. За даними соціологічного опитування Українського інституту соціологічних досліджень ім. О. Яременка в межах Міжнародного проекту ВООЗ «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» [14] тільки третина молоді оцінила своє здоров'я як добре або відмінне; при цьому близько 70% повідомили про малорухливий спосіб життя, 50% – про нераціональне харчування, надмірне вживання солодких напоїв. Серед опитаних віком 15-16 років у різних закладах освіти 25% вживали алкоголь раніше 13 років, а серед тих, кому 11-12 років, мали досвід вживання алкогольних напоїв 40%. 20-25% юнаків різного віку закурили в 11 років або раніше, а серед дівчат 25-40% уперше закурили в 14-15 років. Наркотики вживали 8-26% серед 13-16-річних учнів та студентів. Близько половини практикували фізичну активність лише півгодини або год на тиждень. 75% на перегляд телепередач витрачали щодня в будні 1-4 год, а 65-90% проводили за комп'ютером 0,5-3 год на день.

Численні дослідження щодо сформованості ставлень, намірів і навичок із питань репродуктивного здоров'я української учнівської молоді розкривають проблеми, що потребують відповідної роботи.

Сексуальна й репродуктивна поведінка підлітків в сучасних умовах також відзначається низкою особливостей та нових тенденцій: дещо ранній вступ дівчат у статеві стосунки, прийнятність для значної кількості молоді (більше 50%) дошлюбних сексуальних стосунків і співжиття; зростання інтересу суспільства до всіх видів еротики; наростання дистанції між сексуальною поведінкою молоді та настановами старшого покоління [13].

Оскільки проблеми сексуальності людини ще й досі обминають середню і вищу освіту, залишаються поза інтересами публіцистики, радіо та телепрограм, рівень наукової сексуальної поінформованості молоді навіть із головних питань сексуальної поведінки є низьким.

Недостатньо ефективний рівень соціально-психологічного забезпечення сексуального здоров'я призводить до формування налаштувань до сексуальної сфери як нижчої структури психічного життя, непов'язаної з виявленням вищих почуттів, духовності молодої людини. Пояснення функцій тіла, особливо щодо репродукції, мають у свідомості більшості дітей і підлітків негативне забарвлення, висміюються, означаються брутальними словами. Інтимні стосунки старшокласники часто

розглядають лише як форму дозвілля, яка не пов'язана з виявленням почуття любові і приязні, бажанням налагоджувати тривалі контакти [15].

Варто зауважити, що питання статевого виховання підлітків завжди були пов'язані із труднощами їх реалізації. У кожній країні вони вирішуються по-різному, відповідно до економічних і соціальних передумов, впливу релігії тощо.

Література

1. Балакірева О. М. Станта чинники здоров'я українських підлітків : моногр. / [Балакірева О. М., Бондар Т. В., Артюх О. Р. та ін.] / Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. – К. : ЮНІСЕФ ; К.І.С., 2011. – 172 с.

2. Формування здорового способу життя як елемент освіти у вищих навчальних закладах / [Бойко О. В., Лукащук-Федик С. В., Бадюк Р. А. та ін.] // Гігієна населених місць: збірник. – 2004. – Вип. 43. – С. 412–417.

3. Вовк І. Б. Охорона репродуктивного здоров'я дівчат-підлітків – основне завдання служби дитячої та підліткової гінекології / І. Б. Вовк, Н. Г. Гойда, Т. К. Іркіна // Буковин. мед. вісник. – 2000. – №2-3. – С. 8–13.

4. Гойда Н. Г. Проблеми репродуктивного здоров'я жінок України / Н. Г. Гойда, О. О. Дудіна, Т. К. Іркіна // Репродуктивне здоров'я : проблеми та перспективи : матер. наук.-практ. конф. – Донецьк, 2001. – С. 59–62.

5. Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року : Постанова Кабміну України від 27 грудня 2006 р. № 1849 // Офіц. вісн. України. – 2006. – № 18. – С. 244.

6. Довідник з питань репродуктивного здоров'я / за заг. ред. Н. Г. Гойди. – К. : Вид-во Раєвського, 2004. – 128 с.

7. Жилка Н. Стан репродуктивного здоров'я в Україні / Н. Жилка, Т. Іркіна, В. Стяшенко // Медико-демографічний огляд. – К. : МОЗ України, 2001. – С. 68.

8. Лук'янова О. М. Безпечне материнство – важливий профілактичний напрямок в охороні здоров'я матері та дитини / О. М. Лук'янова // Здоров'я жінки. – 2003. – №1 (13). – С. 4–7.

9. Моніторинг за станом здоров'я матері і дитини / [Орда О. М., Моїсеєнко Р. О., Голубчиков М. В. та ін.]. – К., 2007. – 40 с.

10. Профілактика передачі ВІЛ-інфекції від матері до дитини / Москаленко В. Ф., Гойда Н. Г., Моїсеєнко Р. О., Жилка Н. Я. // Охорона здоров'я України. – 2003. – №4. – С. 13–16.

11. Рівень і тенденції поширення тютюнокуріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед учнівської молоді України / [Балакірева О. М. (кер. авт. кол.), Бондар Т. В., Рингач Н. О. та ін.]. – К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2008. – 152 с.

12. Система медичних заходів по підготовці до безпечного материнства / [Подольський В. В., Дронова В. Л., Гульчій О. П. та ін.] // Здоров'я жінки. – 2005. – №1 (21). – С. 11–16.

13. Станта чинники здоров'я українських підлітків : моногр. / [Балакірева О. М., Бондар Т. В., Артюх О. Р. та ін.] ; наук. ред. О. М. Балакірева. – К. : ЮНІСЕФ ; Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. – К. : К.І.С., 2011. – 172 с.

14. Журавлева И. В. Репродуктивное здоровье подростков и проблемы полового просвещения [Электронный ресурс] / И. В. Журавлева. – Режим доступа :

ПІДВИЩЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ У ФОРМУВАННІ В ДОШКІЛЬНИКІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ Й ОТОЧУЮЧИХ

Т. В. Потанчук

У спілкуванні з близькими людьми, у дітей формуються уявлення про себе як людину гідну поваги, любові, визнання, а також про інших людей та ціннісне ставлення до них. «Провідними принципами у визначенні змісту, форм і методів виховання є: любов до дитини, доброзичливість і гуманізм у взаємовідносинах з людьми, оптимізм і життєлюбство» [1, с. 123].

У роботі з батьками педагог-вихователь має використовувати різноманітні методи, сучасні технології, які якнайкраще сприятимуть підвищенню рівня їхніх знань, удосконалювати вміння й навички, які необхідні для виховання у дітей ціннісного ставлення до себе й оточуючих [2].

Потребує, передусім, проведення індивідуальної роботи: цільового консультування або персональних порад, а також обміну досвідом родинного виховання, батьківських тренінгів, консиліумів, аукціонів добрих справ тощо. Вважаємо, що батькам також варто і самостійно працювати у цьому напрямі: звертатися до психолого-педагогічної літератури, дослухатися до фахівців і постійно займатися самовихованням для того, щоб забезпечити належний рівень виховання власних дітей.

У контексті формувального етапу педагогічного експерименту нами розроблено і частково апробовано програму педагогічного всеобучу батьків щодо формування ціннісного ставлення дітей дошкільного віку до себе й оточуючих, що подається в таблиці 1.

Таблиця 1.

Програма педагогічного всеобучу батьків щодо формування ціннісного ставлення дітей старшого дошкільного віку до себе й оточуючих

№ п/п	Зміст	Мета й основні завдання	Форми проведення
1	<i>Сутність ціннісного ставлення до людини</i>	- з'ясувати сутність понять «морально-етичні цінності», «ціннісні ставлення», «ціннісне ставлення до себе, людини»; - розширити уявлення	Тренінг для батьків майбутніх першокласників. Батьківські збори, батьківський всеобуч,

		<p>батьків про виховання ціннісного ставлення до себе й оточуючих у дітей старшого дошкільного віку (зміст, мета, заходи);</p> <ul style="list-style-type: none"> - ознайомити батьків із особливостями виховання ціннісного ставлення до людини; - розкрити значення основних завдань родинно-сімейного виховання 	свято «День народження групи»
2	<i>Особливості виховання у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до себе й оточуючих</i>	<ul style="list-style-type: none"> - розширити уявлення про особливості виховання у дітей ціннісного ставлення до себе й оточуючих; - ознайомити батьків із фізіологічними, психологічними та віковими особливостями дошкільників; - залучити батьків до обміну досвідом з виховання у дітей ціннісного ставлення до себе й оточуючих 	Аукціон педагогічних ідей (обмін досвідом з родинного виховання)
3	<i>Вплив характеру родинних стосунків на формування у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до себе й оточуючих</i>	<ul style="list-style-type: none"> - виявити моральні позиції батьків; - сприяти усвідомленню батьками важливості гуманних родинних стосунків для формування у дитини ціннісного ставлення до себе й оточуючих 	Батьківський консиліум Аукціон добрих слів (для батьків і для дітей) – читання у родинному колі
4	<i>Морально-етичний мікроклімат сім'ї – важливий чинник виховання у дітей ціннісного ставлення до себе й оточуючих</i>	<ul style="list-style-type: none"> - розширити уявлення про морально-етичний мікроклімат сім'ї, його роль та вплив на виховання дитини; - з'ясувати роль чинників, які впливають на формування позитивного морально-етичного мікроклімату в сім'ї. 	Батьківський педагогічний ринг (спільне розв'язання педагогічних задач); родинні ігри; сімейне малювання; пам'ятка для батьків

5	<i>Взаємоповага, толерантність у стосунках між членами сім'ї і виховання у дітей ціннісного ставлення до себе й оточуючих</i>	<ul style="list-style-type: none"> - з'ясувати, яку поведінку слід уважати толерантною; - розкрити зв'язок моральних звичок із ціннісним ставленням до себе й оточуючих 	Проблемна лекція «Батьківське педагогічне табу» (спільне обговорення шляхів виходу з конфліктних ситуацій)
---	---	---	--

Для прикладу проілюструємо деякі форми проведення занять із батьками за розробленою програмою.

Тренінг для батьків майбутніх першокласників [3, с.45-47]

Тренінг – комплексний метод практичного навчання, орієнтований на використання активних методів групової роботи з метою підвищення компетентності в сфері діяльності.

Тема: Виховання ціннісного ставлення до людини у дитини старшого дошкільного віку. Зниження рівня тривожності у зв'язку з труднощами адаптації до школи у першокласників.

Мета: Познайомити батьків із можливими варіантами уникнення труднощів у першокласників, у зв'язку зі вступом до школи. Виховання ціннісного ставлення до себе й оточуючих. Створення ситуації радості, щастя, успіху під час знайомства батьків та дітей.

Хід тренінгу

1. Привітання, знайомство, створення комфортної психологічної обстановки.

Повідомлення теми, мети, основних питань:

2. Складання спільно з учасниками правил поведінки під час заняття, їхнє фіксування у письмовій формі (на дошці).

Орієнтовані правила

- приходь вчасно;
- будь активним;
- будь доброзичливим, толерантним, справедливим, відповідальним, поважай гідність один одного;
- один говорить – всі слухають;
- поважай думку інших.

Вправа «очікування» (5 хв.)

Ведучий роздає кожному учаснику аркуш, вирізаний у вигляді квітки. І пропонує записати свої очікування від сьогоднішнього заняття. Учасники зачитують свої записи, приклеюють на плакат свої квіти, де зображено поле.

3. Мотивація учасників: визнання бажаного кінцевого результату участі в занятті.

4. Повідомлення теми (проблеми) заняття, коротке ознайомлення з технологією його проведення.

З анкет, які батьки заповнювали під час прийому дітей до дитячого садка, вихователь, вивчивши дані про улюблені заняття своїх вихованців, розпочинає зустріч з переклички. Наприклад: «Чи присутні тут батьки хлопчика, який дуже любить собак, любить малювати, танцювати і т. ін. .

Не менш дієвими нам видаються так звані «сімейні малювання», коли малюнок дитини віддзеркалює характер взаємостосунків членів родини. Ми пропонували батькам звертати увагу на те, яке місце на малюнку займає фігура матері та батька. Як вони намальовані, з яким виразом обличчя? Де знаходиться дитина – близько до матері або батька чи на відстані? Який сюжет на малюнку? Розмірковування над цими питаннями допоможе батькам усвідомити свою роль і місце у сім'ї та зрозуміти ставлення ваших дітей до них.

І насамкінець, солідаризуючись із думкою О.Третяк [3] для батьків вихованців старшої групи базового ДНЗ запропонували *пам'ятку* такого змісту:

- намагайтеся у всьому бути прикладом для Ваших дітей, активно розширюйте сферу ціннісного ставлення до оточуючих людей. Це можуть бути знайомі і незнайомі Вам люди;

- знаходьте час для спілкування зі своєю дитиною. Всіляко показуйте, що для Вас це приємно. Цікавтеся її життям. Не забудьте пригорнути дитину і посміхнутися їй;

- розмовляйте з дитиною на теми, які її хвилюють. Умійте слухати, не нав'язуючи своєї думки чи свого рішення. Не насміхайтесь і не глузуйте, бо ви ризикуєте втратити довіру дитини;

- виявляйте повагу до гідності Вашої дитини. Ніколи не принижуйте. Не картайте її у присутності інших. Не переповідайте її секретів;

- завжди радьтеся зі своєю дитиною. Дитина відчуватиме свою значущість, що робитиме її більш відповідальною у прийнятті власних рішень;

- хваліть дитину за найменший успіх, однак пам'ятайте, що незаслужена похвала може стати причиною душевної лінії, а незаслужена критика позбавить дитину мотивації;

- якщо дитина щось зробила не так, розкажіть їй і про свої помилки у її віці, дайте шанс виправити свою помилку, зробіть так, щоб дитині це було не важко;

- робіть так, щоб дитина з радістю Вам допомагала, виявляла власну ініціативу;

- цінують своїх дружин, чоловіків, стареньких батьків, бо для дітей любов, яка панує у сім'ї є найкращим виявом ціннісного ставлення до себе, оточуючих, людини загалом.

Таким чином, поза сумнівом, батьки є трансляторами морально-духовних цінностей на всіх етапах дошкільного дитинства. Отже, сім'я формує не лише певні особистісні якості дитини, але й закладає загальнолюдські морально-духовні цінності, впливає на ставлення дошкільника до себе й оточуючого світу, що регулює поведінку дитину в усіх сферах життєдіяльності. Життєві уявлення дітей дошкільного віку відображають їхній маленький життєвий досвід, несформованість моральних уявлень, ідеалів. А це ще раз переконує в необхідності організації такої виховної роботи, яка б розширювала морально-етичний світогляд дошкільників та визначала їхнє ставлення до себе й оточуючих, де пріоритетної ролі набувають інноваційні технології.

Література

1. Постовий В. Г. Тенденції і пріоритети виховання дітей у сучасній сім'ї : монографія. К.: Інститут проблем виховання АПН України, 2006. 190 с.

2. Рейпольська О.Д. Особливості виховання ціннісного ставлення у старших дошкільників та їх уявлень про самих себе. Психолого-педагогічні науки, 2014. №3. С.75 – 79.

3. Третяк О.П. Методика виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини в навчально-виховному процесі: метод. посіб./ Ін-т проблем виховання НАПН України. К., 2013. 136 с.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ У ЧАС ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

О. Л. Пруцакова

Останніми роками у науковому і громадському обігу поняття «глобальні проблеми» та «глобальні екологічні проблеми» активно замінюються поняттями «екологічні виклики» та «ризики». Загалом, йдеться про глобальні виклики й ризики, де «глобальність» є не лише характеристикою чи розміром охопленої території, а й фактором підсилення існуючих проблем та явищ.

Загалом у час екологічної кризи і глобальних викликів життя відбувається у ситуації кліматичних змін, погіршення стану біоти, забруднення довкілля, нестачі прісних вод, накопиченні величезної кількості відходів, знищення лісових масив, деградації земель, опустелюванні, втраті біорізноманіття, а також - зростанні соціальної агресії, погіршенню матеріальних умов. Цей комплекс є чинником формування свідомості і діючого, і зростаючого покоління. Відірваність від природи, неврегульовані споживчі потреби, в більшості споживацьке та практично-прагматичне ставлення до природи у авторитетних дорослих, невміння і небажання спільнот громадян поводитись екологічно безпечно має у своїй першопричині ціннісну кризу. А особистий і суспільний тиск на довкілля провокує екосистемні відповіді. Вони виявляються, насамперед, у погіршенні здоров'я громадян, міському та інших видах стресу, зростанні почуття невдоволеності, нещасності, рівня соціального смутку, що, відповідно, і здійснює вплив на спосіб життя, і провокує агресію по відношенню як до природи, так і до членів групи та суспільства.

У багатьох сучасних дослідженнях наголошується на антропогенності глобальних викликів та ризиків, відповідальність за котрі покладається на антропоцентричний світогляд, низький рівень екологічної культури і компетентності громадян, невисокий ієрархічний рівень цінностей, пов'язаних з довкіллям, споживацьке і прагматичне ставлення до природи і її ресурсів, а особливо – на надмірне незбалансоване споживання, що хоч і має регіональні відмінності, однак у цілому за своїми обсягами значно переважає можливості планети із задоволення людських потреб і забаганок.

Особливі надії на пом'якшення кризових процесів покладаються на « Transition Generation» - «покоління перехідного періоду», яке отримало у спадок від попередніх поколінь кризу екологічну і соціальну, однак має в цей перехідний період не лише жити, а й нівелювати екологічну кризу. Адже «багато з того, що має бути зроблено, не відбувається. Сучасні комп'ютерні моделі свідчать, що ми не

встигаємо адаптуватись, тому що ми не думаємо наперед» [3].

Питання адаптацій до глобальних викликів, що мають вже не лише екологічні, а й відчутні соціальні наслідки, має бути визначальним у повсякденних виборах діяльності (наслідки котрої мінімізують довкільні ризики), споживанні товарів (з найкоротшим екологічним і карбоновим слідами), життєвих навичок контролювати власний рівень споживання через регуляцію потреб. Загалом цей перелік характеризує завдання формування екологічної компетентності школярів, що актуалізується у контекстах суспільної сталості й відповідно до національного освітнього законодавства.

Зрозуміло, що зміни у свідомості населення, що спричиняють перебудову економічних та соціальних систем у напрямі збалансованості неможлива без відповідної освіти – «...ОСР потребує переорієнтації основної уваги із забезпечення знань на опрацювання проблем та знаходження важливих рішень» [1], що притаманні екологічно компетентній людині.

Врахування тенденцій освіти в інтересах сталого розвитку виступає умов розвитку української національної освітньої системи, що має забезпечити формування у громадянина здатності приймати рішення та діяти в інтересах сталості і збереження довкілля. Основне навантаження у формуванні особистості перехідного періоду, здатної адекватно реагувати на глобальні виклики, лежить на шкільній екологічній освіті, що в Україні має ряд недоліків як у організаційно-процесуальному, так і змістово-методичному контекстах.

Екологічна компетентність визначається, як ключова, а не предметна компетентність. Це є визнанням значущості компетентних взаємодій з природою впродовж життя. Адже лише екологічно компетентні взаємодії і їх складові – екологічна грамотність, екологічні цінності й екологічні мотивації, вміння приймати екологічно доцільні рішення, навички і практика екологічно безпечної діяльності і поведінки – можуть забезпечити екологічну збалансованість суспільно-економічним аспектам розвитку. Власне, *екологічну компетентність* й розуміємо, як здатність особистості приймати екологічно безпечні рішення і діяти так, щоб наносити довкіллю якомога меншої шкоди [2].

Розрізняємо утилітарну, *повсякденну* екологічну компетентність та екологічну компетентність *професійну*. Остання характеризує діяльність у сфері взаємодії з довкіллям у тих громадян, професії котрих вимагають прийняття ними рішень у природі і стосовно природи. Адже професій, як і будь якої людської діяльності, що не впливають на довкілля і не використовують природні ресурси - не існує. Різниця полягає лише у обсягах, характеристиках та способах впливу. Ознакою високого рівня професійної екологічної компетентності робітника чи службовця є зменшення власного негативного впливу на довкілля під час професійної діяльності.

Перший же різновид екологічної компетентності стосується пересічних громадян, формується впродовж життя, починаючи з дитячого віку, і особливо активно - у школі, у процесі екологічної освіти. Й виявляється щодня у виборах дій, вчинків, товарів чи послуг, ставленні до ресурсів, живих істот тощо. Адже всі ми є споживачами природних ресурсів у чистому вигляді (повітря, води), й тих товарів і продуктів, що виготовлені з них чи з їх використанням. І кожний щодня робить вибір, якими побутовими хімічними засобами користуватись, чим опалювати

помешкання, як поводитись із сміттям. Тож, найвідчутніший вплив на найближче довкілля кожна людина здійснює насамперед через споживання. Тому й вирішення багатьох екологічних проблем (особливо місцевого рангу) насамперед лежить у площині зміни побутових звичок та стилю повсякденної діяльності кожної людини.

Однак останнім часом зростання людських можливостей, потреб і забаганок, окрім вад споживання, призвело до провокування екосистемних відповідей з боку біосфери. Власне, це й трансформувало екологічні проблеми, що раніше стосувались лиш порушень у функціонуванні екосистем у ранг глобальних викликів, які вже мають відчутні соціальні і суспільні наслідки. І вперше на Всесвітньому економічному форумі у Давосі у 2020 році саме екологічні глобальні виклики за значущістю випередили економічні [4].

Тож, екологічно компетентна людина має усвідомлювати зв'язок власної діяльності із зростанням глобальних екологічних викликів – провокації викидів CO₂ і змін клімату, внесення у екосистеми різних видів забруднень (включаючи фізичні, біологічні, хімічні), знищенню біоти, надмірного і невиправданого використання прісних вод, енергії, продуктів харчування і запобігати при цьому втраті здоров'я та благополуччя, створюючи умови для того, щоб «задоволення потреб теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [1]. Кожний вид діяльності має співвідноситись з наслідками не тільки для найближчого довкілля, а й з причинами і специфікою глобальних викликів, особливо – екологічних, адже саме їх регуляція забезпечує видове виживання.

Хоча вибір особистістю діяльності впливає на вирішення екологічних проблем будь-якого рангу, компетентність виявляється ситуаціях найближчого довкілля, що стосуються *безпосередньо*. Наприклад, хоча більшість людей співчуває загибим у рибальських сітях дельфінам, реально вплинути на їх збереження вони можуть, лише купуючи консерви з маркуванням «Dolphine safe». Саме у прийнятті такого рішення у найближчому довкіллі і проявляється екологічна компетентність особистості.

Важливою складовою екологічної компетентності є усвідомлення власної причетності до екологічних проблем. Саме це виступає умовою формування відповідальності людини за стан природи і на локальному, і на глобальному рівні. І хоча часто говорять про відповідальність кожного за кризовий стан довкілля «на всій планеті», реально – ми переважно впливаємо лише на найближче довкілля, сформоване нашими потребами. І тому можемо відповідати лише за його стан, коректуючи наші потреби, дії і забаганки. Адже відповідати ми можемо лише за те, що контролюємо, і де можемо діяти й обирати. Найближче до людини довкілля, у якому людина діє і бажає, і яке, відповідно, може контролювати, є її «зоною відповідальності» [2]. Тож, і екологічна компетентність виявляється у зоні відповідальності.

Екологічна компетентність має складну структуру. Вона починає формуватись із оволодіння особистістю певною екологічною інформацією. Особливо тією, що стосується «зони відповідальності». Це найближче до учня довкілля визначається радше не територією, а характером діяльності людини, її запитамі й потребами. І, відповідно, обсягом ресурсів, необхідних для задоволення цих потреб. Так,

наприклад, якщо постійно споживати тропічні фрукти, горіхи чи каву, то компетентно було б поцікавитись, яким чином вирощуються рослини - зі створенням одноразових плантацій (для яких щороку вирубуються вологі екваторіальні і тропічні ліси, і, відповідно, знищується їх біорізноманіття) чи багаторічних сталих угідь? Як маркуються ці продукти, відповідно? Чи усвідомити, що своїм вибором особистість підтримує або виробників з першим, або - другим типом ведення господарства. Власне, усвідомлення того, що своїми грошима ми підтримуємо певний тип ведення господарства і природокористування, затрати на транспортування і зберігання тощо є підґрунтям для прийняття компетентного рішення, який саме товар (продукт) споживати. Хоча територіально зона вирощування продукту доволі далеко. Тож, для формування екологічної компетентності інформація, що стосується побутової сфери діяльності кожної людини, її споживання і повсякденного впливу на довкілля незалежно від її професії й місця проживання, є надзвичайно важливими.

Сучасний зміст і традиційні методики екологічної освіти не сприяють ефективному формуванню екологічної компетентності школярів. Насамперед – завдяки змісту екологічної освіти, де практично не розглядаються ні антропогенні аспекти, ні глобальні екологічні виклики, ні особливості споживання у контекстах, що є сучасними й актуальними. Під час аналізу шкільних програм з географії, біології, хімії та фізики у 5-8 класах на наявність навчального матеріалу побутового спрямування виявилось, що ні відповідних екологічних тем, ні навчального часу на вивчення такої тематики (як то екологічне маркування хімічних речовин, рівень їх небезпечності для довкілля, особливості повсякденної поведінки, яка дозволяла б зменшити тиск на навколишнє середовище тощо) практично не передбачено. Аналіз екологізованих шкільних програм виявив, що представлена в них екологічна проблематика стосується в основному взаємодії компонентів природних комплексів та вивчення впливу людини на ландшафти переважно зонального та глобального рангів, і, таким чином, впливає виключно на формування знань учнів, не торкаючись процесів розуміння і виконання ними норм природобезпечної поведінки і діяльності.

Крім того – застосування вчителями неефективних методик теж суттєво гальмує цей необхідний процес. За результатами опитування, більшість вчителів у екологічному вихованні користуються традиційними методиками, що не є оптимальними за своїм виховним впливом на учнів. Однак, зараз задля формування екологічної компетентності учнів - методики теж повинні змінюватись. Їх застосування повинно впливати не лише на знання, але й на мотиви, потреби, цінності та формувати екологічні імперативи діяльності. Екологічне виховання зростаючої особистості в контексті сучасних викликів має спрямовуватись на розвиток толерантності, вимогливості до себе й відповідальності. Потребують особливої уваги аспекти, що забезпечують зменшення екологічного сліду й тиску на довкілля. Для цього слід усвідомлювати межі можливостей біосфери і реальні «межі зростання» - проблеми і наслідки надмірного антропогенного тиску. Також – природа має усвідомлюватись, як універсальна цінність, а її об'єкти – як такі, що мають право на життя і існування незалежно від користі для людини. І що людина є біологічним видом і частиною екосистеми, на яку теж діють біологічні і екологічні

закони. В тому чисті й ті, що обмежують чисельність виду.

Також життя в час глобальних викликів акцентує на умінні виокремлювати екологічний контекст будь-якого виду людської діяльності, усвідомленні діяльності людини і її потреб, як головного чинника руйнування довкілля і регуляції потреб – як єдиного шляху його стабілізації й збалансованості. І, відповідно, на вмінні діяти екологічно компетентно - тобто так, щоб наносити довкіллю якомога меншої шкоди.

Література

1. Програма дій «Порядок денний на XXI століття» (Самміт «Планета Земля», 1992). – К. : Інтелсфера, 2000. – 359 с.

2. Формування екологічної компетентності школярів : наук.-метод. посібник / Пустовіт Н. А., Пруцакова О. Л., Руденко Л. Д., Колонькова О.О. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 64 с.

3. Martin J. The 17 Great Challenges of the Twenty-First Century [Електронний ресурс] / James Martin. – Режим доступу : http://www.elon.edu/docs/e-web/predictions/17_great_challenges.pdf.

4. The Global risks Report 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>.

ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ: ДИНАМІКА ЗА 10 РОКІВ

Н. А. Пустовіт

У 2005-2007 рр. у межах науково-дослідної роботи «Науково-методичні основи формування екологічної компетентності учнів загальноосвітньої школи» було досліджено практику екологічної освіти в закладах загальної середньої освіти, а результати висвітлено в публікаціях [1; 2].

Наразі проблема актуалізується у зв'язку з вимогами Закону України «Про освіту»: відповідно до ст. 12 екологічна компетентність є однією із ключових компетентностей, якою мають оволодіти учні закладів загальної середньої освіти. Нам видається продуктивним дослідити зміни у практиці шкільної екологічної освіти, які відбулися від 2005-2007 рр., і визначити наявні тенденції. Із цією метою у 2020 році проведено анкетування вчителів біології, географії, хімії за тими ж запитаннями, які пропонувалися педагогам у 2005-2007 роках.

Зокрема, учителям пропонувалося оцінити екологізованість змісту предмета, який вони викладають. Респонденти мали можливість обрати пропоновані варіанти відповідей із переліку або навести власну відповідь:

- Висвітлено всі необхідні екологічні аспекти змісту
- Загалом достатньо екологічного матеріалу
- Недостатньо висвітлено навіть провідні екологічні аспекти
- Свій варіант.....

Таблиця 1

**Розподіл відповідей учителів щодо екологізованості змісту
навчальних предметів (у %)**

Рік	Висвітлено всі необхідні екологічні аспекти змісту	Загалом достатньо екологічного матеріалу	Недостатньо висвітлено навіть провідні екологічні аспекти	Свій варіант (немає відповіді)
2005-2007	7,7	46,2	33,3	12,8
2020	20,7	48,3	27,6	3,4

Отже, переважна частина вчителів (46,2% та 48,3%) вважає екологізованість свого предмета достатньою; при цьому з роками ця частка змінилася дуже мало. Вагома кількість і тих, хто вважає, що недостатньо висвітлено навіть провідні екологічні аспекти (33,3% та 27,6%), проте цей показник зменшився порівняно з попереднім дослідженням.

Не менш важливою для успішного формування екологічної компетентності є наявність достатнього навчального часу. Оцінюючи екологізованість предмета, який вони викладають, учителі за цим параметром обирали з переліку:

Часу відведено більше, ніж екологічних питань у змісті

Кількість годин відповідає кількості екологічних тем

Часу менше, ніж необхідно для вивчення екологічних питань

Насправді часу завжди не вистачає

Свій варіант.....

Таблиця 2

**Розподіл відповідей учителів щодо наявності часу
для вивчення екологічної тематики (у %)**

Роки	Часу відведено більше, ніж екологічних питань у змісті	Кількість годин відповідає кількості екологічних тем	Часу менше, ніж необхідно для вивчення екологічних питань	Насправді часу завжди не вистачає	Свій варіант (некоректні відповіді, немає відповіді)
2005-2007	0	20,5	46,2	23,1	10,2
2020	0	44,8	34,5	17,2	3,5

Якщо раніше більшість педагогів відзначали недостатність відведеного навчального часу на вивчення екологічних проблем – «часу менше, ніж навчальних тем» або «насправді часу завжди не вистачає» – і за параметром відведеного навчального часу такий стан розцінювався як «ознайомлення учнів з наявністю екологічних проблем», то нині ситуація покращилася: майже 45% респондентів обрали позицію «кількість годин відповідає кількості екологічних тем». Проте залишається чимало й таких, хто зазначив недостатність часу та його нестачу – разом 51,7%, утім це менше проти 69,3% у 2005-2007 роках.

Отже, за параметром часу, відведеного для вивчення екологічного змісту, спостерігається позитивна динаміка.

Важливими для формування екологічної компетентності є способи, якими знання передаються й засвоюються, тобто методи і форми вивчення наявного екологічного матеріалу, і те, наскільки вони сприяють формуванню вмінь аналізувати й оцінювати ситуацію, приймати самостійні рішення.

У ході проведеного анкетування пропонувалось запитання: «Які методи Ви застосовуєте найчастіше в екологічному вихованні учнів на уроках? Позначте цифрами від 10 – «найчастіше» до 1 – «украй рідко».

Лекція

Бесіда

Підготовка повідомлень, рефератів

Рольові ігри

Екскурсії

Дискусії

Конкурси, вікторини

Досліди

Інші: які саме?.....

Проведений у 2005-2007 роках підрахунок загальної кількості балів, наданих учителями кожному з методів, дозволив розподілити методи таким чином: 1 показник за кількістю – бесіда, 2 – дискусії, 3 – екскурсії. Близькими до них за кількістю наданих балів є підготовка повідомлень, рефератів. Також близькі між собою були такі методи, як конкурси й лекції. Далі в порядку зменшення кількості наданих учителями балів розташовувалися рольові ігри, досліди. Окремо відзначено захист проектів. Для зручності порівняння із сучасним станом наводимо дані в таблиці.

Таблиця 3

**Найпоширеніші методи екологічного виховання,
застосовувані на уроках**

Місце	2005-2007	2020
1	бесіда	дискусії
2	дискусії	бесіда
3	екскурсії	підготовка повідомлень, рефератів

4	підготовка повідомлень, рефератів	конкурси
5	конкурси	екскурсії
6	лекції	рольові ігри
7	рольові ігри	лекції
8	досліди	досліди
9	інше : захист проектів	

Загалом, ситуація змінилась незначною мірою й потребує додаткових досліджень, уточнень. Місце кожного з наведених методів змінилося на 1-2 позиції, що може бути пов'язано із суб'єктивними причинами й наразі не братися до уваги.

Отримані результати доцільно порівняти з відповідями на наступне запитання: Які методи Ви найчастіше застосовуєте в екологічному вихованні учнів у позаурочний час? Позначте цифрами від 10 – «найчастіше» до 1 – «украй рідко».

Лекція

Бесіда

Підготовка повідомлень, рефератів

МАН

Масові заходи (тематичні вечори, театр)

Рольові ігри

Дискусії

Практичні акції (озеленення, прибирання території)

Конкурси

Досліди

Інші: які саме?.....

Таблиця 4

**Найпоширеніші методи екологічного виховання,
застосовувані в позаурочний час**

Місце	2005-2007	2020
1	практичні акції	практичні акції
2	бесіда	конкурси
3	підготовка повідомлень, рефератів	підготовка повідомлень, рефератів
4	МАН, дискусії, конкурси	дискусії
5	масові заходи (тематичні вечори, театр)	рольові ігри
6	лекція	досліди
7	досліди	лекція
8	рольові ігри	МАН

Першість серед методів і форм екологічної освіти в позаурочний час логічно тримають практичні акції. Незмінною залишається позиція підготовки рефератів і повідомлень – методів, застосування яких сприяє формуванню вмінь здобувати й систематизувати інформацію з різних джерел. Загалом, у 2005-2007 рр. набагато рідше застосовувалися методи, що передбачають вибір і прийняття рішень, аналіз і оцінку ситуацій. Найменш використовуваними методами у 2005-2007 роках були досліди й рольові ігри, тоді як у 2020 році – лекції і участь у МАН. Значущість рольових ігор зросла, вони перемістилися з останньої 8-ї позиції у 2005-2007 рр. на 5-у у 2020 році.

Отже, як за змістовим наповненням, так і за методами навчання динаміку екологічної освіти можна вважати позитивною. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в поглибленому вивченні й розробленні новітнього навчально-методичного забезпечення екологічної компетентності учнів.

Література

1. Пустовіт Н. А. Дослідження екологічної компетентності школярів / Н. А. Пустовіт // Проблеми якості освіти : теоретичні і практичні аспекти : матеріали методологічного семінару АПН України (м. Київ, 15 листопада 2006 року). – К. : СПД Богданова А. М., 2007. – С. 204–208.

2. Пустовіт Н. А. Практика формування екологічної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів / Н. А. Пустовіт // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Вип. 10. – Т. 1. – С. 370–378.

ВПРОВАДЖЕННЯ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

О. Д. Рокицька

У Концепції Нової української школи [4, с.1] серед першочергових завдань функціонування сучасного закладу загальної середньої освіти визначено формування учнів як громадян, патріотів України з активною життєвою позицією, які діють згідно з морально-етичними принципами та здатні приймати відповідні рішення. У зв'язку із цим зростає роль шкільних музеїв як форми організації роботи, спрямованої на розвиток самодостатньої творчої особистості з активною громадянською позицією.

Музей – це соціокультурний інститут, що формувався у процесі довготривалого історичного суспільного розвитку, побудований за принципом діалогу культур [7, с.47].

У діяльності будь-якого сучасного музею наявні й педагогічні аспекти, що спричинило виникнення спеціальної наукової галузі – музейної педагогіки. За результатами узагальнення поглядів сучасних музеєзнавців (Т. Белофастова,

О. Вансалова, Л. Гайда, М. Гнедовський, Н. Ганнусенко, О. Караманов, Ю. Омельченко, О. Рокицька, О. Салата, Г. Скрипник, Б. Столяров, М. Юхневич та ін.) можна зробити висновок, що предмет музейної педагогіки становлять зміст, методи, форми й особливості педагогічного впливу музею на різні категорії населення.

Тож **актуальність досліджуваної проблеми** зумовлена принципово новими підходами до організації музейної справи, розвитку музейної педагогіки як нової освітньої технології, що сприяє становленню особистості, формуванню національно свідомого громадянина, патріота своєї Вітчизни. Вважаємо, що в цьому контексті значні потенційні можливості має музейна педагогіка, що сприяє формуванню особистості як патріота і громадянина.

Загалом поняття «музейна педагогіка» трактується як «галузь науки, що вивчає історію, особливості культурної освітньої діяльності музеїв, методи дії музеїв на різні категорії відвідувачів, взаємодію музеїв з освітніми установами» [1, с. 18]. Музейна педагогіка зумовлює новий етап у реалізації освітньо-виховного потенціалу музею та розглядається вітчизняними вченими [7, с. 84] як нова галузь педагогічної науки, яка має міждисциплінарний характер, перебуваючи «на перехресті» музеєзнавства, соціальної педагогіки та педагогіки дозвілля. Музейна педагогіка – це галузь педагогічної науки, сформована на основі науково-практичної діяльності та спрямована на передавання культурно-освітнього досвіду в умовах музейного середовища [1, с. 18].

Сучасна музейна педагогіка в Україні розвивається на основі музейної комунікації, збагачення її змісту, упровадження нових методик, спрямування на формування світогляду, творчих здібностей особистості засобами особливого впливу, виховання громадсько-патріотичної позиції учнівської молоді.

На думку Т. Белофастової [1, с. 20], до питань музейної педагогіки належать такі: особливості здійснення освітньо-виховного процесу в музеї (принципи і закономірності); музейно-педагогічні форми і методи діяльності; специфіка видів діяльності в музеї, керування нею (специфіка педагогічного впливу музейної інформації на різні соціальні й демографічні групи аудиторії, що потребує диференційованого підходу до визначення мети, завдань, і змісту впливу на кожну з них); експозиційна діяльність (урахування педагогічних аспектів у розробленні експозиційного сценарію); прогнозування розвитку музеїв у реалізації ними педагогічних можливостей; моделювання нових напрямів і способів залучення особистості до історико-культурної спадщини.

Музеєзнавець Б. Столяров [6, с. 24], досліджуючи питання музейної педагогіки, у розробленні моделі музейно-педагогічного процесу, визначенні його складників особливого значення надає методологічній основі музейно-педагогічного процесу (діалог з пам'яткою, музейним педагогом, міжособистісний діалог з учнем), музейному середовищу (музейне приміщення, музейний предмет, музейний педагог, навколо музейний простір, експозиція, експонат, глядач), формам музейно-педагогічного процесу (екскурсія, музейний урок, лекція) тощо.

Окремі підходи до вирішення означеної проблеми знайшли відображення у працях українського дослідника з музейної справи О. Караманова [3, с. 9]. Науковець надає перевагу різним способам організації педагогічної взаємодії з

відвідувачами та наголошує на необхідності забезпечення характерних чинників такої взаємодії, як невимушеності, психологічно комфортної атмосфери, здивування, зацікавленості та безпосередності. Музеєзнавець презентує модель американських музейних педагогів щодо занурення дитини у стихію історичних подій і пригод за допомогою рольової гри задля набуття дітьми знань і життєвого досвіду.

Музейна педагогіка в Україні на сучасному етапі перебуває на стадії становлення, а відтак, співпраця музеїв зі школами має поодинокий характер і базується на спробах і зусиллях педагогів за незначної (або за відсутності) державної підтримки. Розглядаючи аспекти музейної педагогіки, дослідник Л.Гайда [2, с. 50] вказує на відсутність музеєзнавчих науково-координаційних і методичних установ в Україні, що негативно позначається на створенні й реалізації музейно-педагогічних програм. В основному процес їх активного впровадження відбувається за ініціативи педагогів-практиків. З огляду на це доцільним є створення на всеукраїнському та регіональному рівнях інформаційно-ресурсних та науково-методичних центрів музейної педагогіки, які забезпечили б співпрацю і творчі контакти науковців, педагогів, психологів, методистів, координаторів діяльності музеїв у навчальних закладах на основі запровадження системи проблемно-тематичних семінарів і тренінгів [2, с. 51].

У Київській області музей історії освіти Київщини на базі Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів» є науково-методичним центром для науковців і вчителів-практиків, які задіяні в музейній педагогіці, осередком популяризації їхніх здобутків і досвіду.

Отже, **мета музейної педагогіки** полягає у створенні умов для розвитку особистості на основі включення її в різноманітну діяльність шкільного музею, а її **завдання** передбачають залучення молоді до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідної, художньо-естетичної та природоохоронної роботи; формування в дітей і молоді самосвідомості, уміння успішно адаптуватися в навколишньому світі, активної життєвої позиції, соціально-громадського досвіду; розширення й поглиблення загальноосвітньої і професійної підготовки молоді; надання можливості реалізуватися відповідно до своїх здібностей та інтересів, виявляти свою неповторну індивідуальність; виховання любові до рідного краю й людей, які забезпечують його розвиток [8, с. 103].

Виокремлюють такі напрями діяльності шкільного музею в контексті музейної педагогіки: пошуково-дослідницький, експозиційний (оформлювальний), екскурсійний, культурно-масові заходи та справи. Тому як ефективні форми роботи у впровадженні музейної педагогіки розглядаються масові (екскурсії, походи, експедиції, вечори, олімпіади, вікторини, зустрічі з учасниками й свідками історичних подій, краєзнавчі ігри, шкільні конференції, лекції, поїздки до музеїв інших міст), групові (гурток, товариство, видання путівників, альбомів, журналів, буклетів, створення презентацій, цільових проектів, відеофільмів, веб-порталів тощо) та індивідуальні (робота з документальними матеріалами архівів, підготовка доповідей, запис спогадів, спостереження за життям і побутом народу, що вивчається, написання наукових робіт, листування з воїнами, персональні виставки

учнів). Як особливо ефективні в музейній педагогіці розглядаємо ігрові технології, технології колективних творчих справ, технологію проблемного навчання[5, с. 45].

Важливою формою організації навчання в музейній педагогіці вважаємо також музейну екскурсію – основну форму культурно-освітньої діяльності музею, засновану на колективному огляді музею під керуванням фахівця із задалегідь запланованої теми за визначеним маршрутом. Особливістю музейної екскурсії є поєднання розповіді й демонстрації.

Загалом існує чимало методичних прийомів і форм навчання, під час яких використовуються матеріали шкільних музеїв, зокрема – заняття, що проводяться безпосередньо в музеї (екскурсія за змістом експозиції, урок і самостійна робота учнів у експозиції і фондах), навчальні заняття поза межами музею – у класі, навчальному кабінеті з демонструванням окремих музейних колекцій, експонатів.

Розглянемо систему інтеграційних ефективних форм і методів музейної педагогіки на прикладі музею історії освіти Київщини. Провідними формами культурно-освітньої діяльності в музеї є екскурсії (оглядові та тематичні); вагоме значення в реалізації патріотичного виховання мають творчі зустрічі з учителями-ветеранами, заслуженими вчителями України, з учителями, представниками творчих педагогічних династій, учителями-письменниками та художниками.

Важливу роль у формуванні активного громадянина, патріота мають масові заходи, присвячені пам'ятним датам в історії українського народу, зокрема: тематичні вечори, творчі зустрічі з видатними діячами та героями-краянами; також організуються лекції, консультації, наукові читання, семінари, конференції, уроки-реквієми, майстер-класи, музейні уроки, круглі столи, години спілкування, диспути, дебати, презентації книг, фестивалі-конкурси, історичні театралізовані дійства, науково-практичні конференції та семінари, тематичні виставки та оновлені експозиції музею, літературні вечори, театральні вистави, кіносеанси, свята, історичні ігри, квести і турніри тощо.

Висновки. Отже, музейна педагогіка має стати обов'язковим складником освітнього процесу закладу загальної середньої освіти в умовах модернізації системи освіти галузі, входження України в європейський освітній простір, у формуванні сучасного громадянина, освіченої й культурної особистості, національно свідомої, патріота своєї Вітчизни.

Література

1. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.06 «Теорія, методика і організація культурно-просвітницької діяльності» / Т. Ю. Белофастова. – К., 2003. – 22с.

2. Гайда Л.А. Розвиток музейної педагогіки в Україні / Л. А. Гайда // Позашкільля. – 2012. – № 10(70). – С. 50–51.

3. Караманов О.В. Музейна педагогіка в контексті багатокультурного освітнього середовища в Україні / О.В. Караманов // Шлях освіти. – 2012. – № 2 (64). – С. 8–11.

4. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від

14 грудня 2016 року № 988-р – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>.

5. Маньковська Р.В. Музеезнавство в Україні / Р. В. Маньковська. – К., 2000. – 140 с.

6. Рокицька О. Д. Роль музею історії освіти Київщини у вихованні патріотичних почуттів сучасного громадянина // Шкільний музей як центр національно-патріотичного виховання учнівської молоді : навчально-методичний посібник / укл. О.Д. Рокицька. – Біла Церква : КВНЗ КОР АНО, 2016. – 269 с.

7. Салата О.О. Основи музеезнавства : навчально-методичний посібник / О.О.Салата. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 164 с.

8. Салата О.О. Музей у системі освітнього простору сучасного суспільства / О.О. Салата // Директор школи. – 2012. – № 12(680). – С. 41–45.

РОЛЬ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ВИХОВАННІ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА

Н. В. Харченко

В сучасних умовах інформаційної війни, у яких перебуває Україна, важливе значення має формування людей, які мислять самостійно, незалежно і творчо, які володіють навичками критичного осмислення, аналізу фактів і подій, що відбуваються довкола, мислення яких було б вільним від конформізму й догматизму.

Однією із причин гальмування демократичного розвитку суспільства є те, що значна частина людей не готова до свідомої участі в цьому процесі, не здатна самостійно і критично осмислювати складності реального життя. Від наявності чи відсутності вищезгаданих якостей певною мірою залежить доля суспільства й виховання патріотичних, активних, свідомих громадян, готових брати участь у житті своєї країни [1].

Дослідженню феномена критичного мислення присвячено праці багатьох науковців, зокрема це питання досліджували Дж. Брунер, Л. Виготський, Д. Дьюї, Д. Клустер, А. Кроуфорд, М. Ліпман, Д. Макінстер, С. Метьюз, Р. Пауль, Ж. Піаже, Д. Халперн та інші вчені. Серед українських науковців дослідженню цього питання приділяють значну увагу І. Бондарук, Т. Воропай, Н. Дементієвська, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло, Л. Терлецька тощо.

Ідея розвитку критичного мислення для української дидактики і методики навчання є достатньо новою. В Україні інтерес до розвитку критичного мислення як освітньої інновації з'явився наприкінці ХХ століття. Так, у 1996 році український учений О. Тягло акцентував увагу на важливості й значущості розвитку критичного мислення в умовах інформаційного суспільства.

Сьогодні очевидно, що критичне мислення означає не негативність суджень або критику, а розумний розгляд різноманітності підходів для укладання обґрунтованих суджень і рішень. Тому, на думку Д. Халперн [2], освіта, розрахована на перспективу, має забезпечити формування в учнів двох основних груп умінь: умінь

швидко орієнтуватись у потоці інформації, що зростає, та знаходити потрібне й уміння осмислити та застосувати здобуту інформацію.

Серед основних ознак критичного мислення науковці (В. Болотов, М. Вейнстайн, Т. Воропай, Н. Кравченко, М. Ліпман, Є. Полат, Дж. Стіл, О. Тягло, Д. Халперн та ін.) насамперед визначають такі вміння:

- виокремлювати й аналізувати різні ситуації, які виникають у реальному житті;
- пропонувати варіанти для розв'язання поставлених завдань, порівнювати, оцінювати, виявляти недоліки й переваги кожного з них, обираючи оптимальний;
- приймати самостійні рішення та прогнозувати їх наслідки;
- збирати інформацію з різних джерел, аналізувати її з точки зору достовірності, точності, корисності для розв'язання поставленої проблеми;
- чітко і продумано викладати власні думки, аргументовано доводити свою точку зору, уважно ставлячись до чужої та враховуючи її;
- розпізнавати суперечливі дані, судження, аргументи, виявляти й виправляти помилки в чужих розмірковуваннях та визнавати їх у своїх [7].

У науковій літературі критичне мислення визначають як важливу характеристику сучасної особистості, складне, багатовимірне й багаторівневе явище, один із типів мислення, яке вчені відносять за різними класифікаціями до різновидів логічного, практичного й понятійно-абстрактного мислення, наголошуючи на таких його характеристиках, як цілеспрямованість, самостійність, обґрунтованість, орієнтування на чіткі критерії, гнучкість і відповідальність. Це спрямований процес мислення, метою якого є розв'язання проблем, а сутністю – виконання певних операцій: прийомів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, оцінювання – як власних думок і результатів діяльності, так й інформації про думки та діяльність інших.

Пропагандистська інформаційна війна, що протягом останніх років розгорнулася в інформаційному просторі України, є одним із ключових факторів, що спричиняє невротизацію й конфліктогенність у вітчизняному суспільстві та змушує активно боротися за інформаційний простір. Мета інформаційної війни – нав'язати молодій людині готові висновки, «єдино правильну» позицію, ідеологію засобами викривленої, вибіркової інформації, але аж ніяк не навчити її критично мислити й робити власні висновки.

На думку П. Полянського, освіта нині не меншою мірою, ніж будь-яка інша сфера, є об'єктом інформаційної війни. Але освіта не лише пасивний об'єкт, жертва цієї агресії; вона має потенціал бути активним суб'єктом інформаційного простору. Тому в контексті інформаційної війни освіту потрібно розглядати не лише як ціль для атак, але також як стратегічний ресурс для перемоги.

Отже, одним із завдань соціальних та освітніх інститутів є розвиток критичного мислення, що допомагатиме учнівській молоді у створенні системи індивідуального психологічного самозахисту в умовах пропагандистської атаки.

Сьогодні залишається актуальним твердження Дж. Дьюї [6], що фундаментальна мета сучасної освіти полягає не в наданні інформації учням, а в тому, щоб розвивати критичний спосіб мислення, навички мислення, які дають змогу адекватно оцінювати нові обставини й формувати стратегію подолання проблем, які

в них криються.

Освіта орієнтована на майбутнє, яке не може бути наперед визначеним, а отже, першочерговим є розвиток того типу мислення, що дає змогу адекватно оцінювати нові обставини та формувати стратегію подолання проблем, які можуть виникнути.

Таким чином, розвиток критичного мислення стає найактуальнішим за часів інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних або інших обставин, без ефективного вирішення проблем, значна частина яких не передбачувана. У цьому сенсі очевидною є життєва необхідність формування критичного мислення для освітньої системи: тільки в такий спосіб можливо стверджувати розвиток відповідно до вимог світового інформаційного суспільства та просуватися далі в напрямі демократії [3].

Важливість критичного мислення для вітчизняної освітньої системи зумовлена не лише становленням інформаційного суспільства, а й демократичним поступом нашої держави: таке мислення є не лише наслідком демократії, а й важливим чинником її формування. Критичне мислення є частиною підготовки громадян до життя в суспільстві. Це процес розгляду ідей із багатьох точок зору, відповідно до їх змістових зв'язків, порівняння їх з іншими ідеями. Критичне мислення – це результат, це момент у мисленні, коли критичний підхід стає природним способом взаємодії з ідеями та інформацією, це активний процес, який або стимулюється, або трапляється спонтанно й надає учневі можливість контролювати інформацію, ставити під сумнів, об'єднувати, переробляти, адаптувати або відкидати [2].

М. Ліпманом [5], автором «рефлексивної» моделі освіти, за якої навчальна діяльність спрямовується не на засвоєння певної інформації, а на осмислення внутрішніх сенсів і характеристик предметів та явищ, які досліджуються, виділено **ключові елементи критичного мислення:**

– **уміння мислити** передбачає володіння певними прийомами, які в сукупності створюють перевірену на практиці ефективну методологію опрацювання інформації;

– **відповідальність** зумовлює, що людина, звертаючись до інших, усвідомлює обов'язок надавати слухачам чи читачам докази та приклади відповідно до прийнятих стандартів, або, якщо ці стандарти її не влаштовують, піддавати їх сумніву за допомогою переконливої аргументації. Вона готова до того, що надані докази будуть предметом розгляду фахівців у цій галузі, а їхні судження потрібно буде врахувати в подальшому;

– **формулювання самостійних суджень** як продукт критичного мислення означає, що воно спрямоване на творчу мисленеву діяльність, а не на репродуктивне мислення, що базується на жорстких алгоритмах і стереотипах. Творчий підхід є необхідним у ситуаціях порівняння різних суджень і визначення альтернатив на основі врахування пріоритетів, чинників, що обумовлюють істинність та вірогідність інформації в цілому й висловлених суджень зокрема;

– дуже важливими є **критерії**, до яких апелює, на які спирається критичне мислення. Критерії – це положення, які бере до уваги критично мисляча людина, оцінюючи ідеї у процесі їх аналізу чи критики. М. Ліпман вважає такими критеріями, наприклад, стандарти, закони, підзаконні акти, правила, регламенти, керівництва, інструкції, приписи поведінки, вимоги, умови, обмеження, конвенції,

норми, домовленості про уніфікацію, принципи, передбачення, дефініції, ідеали, мету, наміри, результати перевірки, експериментальні дані, методи, процедури тощо. Так, дослідження учнів, проведене в межах певного предмета, має відображати або враховувати головні поняття та методи в цій науці або кількох суміжних науках. Критично мисляча людина має ясно уявляти структуру власної аргументації, а її міркування, суттєві для конкретного дослідження, мають бути доступними для аудиторії. Проте критерії не можуть бути абсолютизованими, у процесі критичного мислення вони піддаються сумніву, зміні або навіть заміні на інші;

– **самокорекція** потребує, щоб людина використовувала критичне мислення як метод, звернений на її власні судження з метою їх виправлення чи покращення. Мисляча людина постійно піддає власні мисленнєві процеси рефлексії, використовуючи при цьому суттєві критерії та процедурні норми;

– використання загальних критеріїв не виключає **уваги та чуйності до контексту**, адже ці чинники мають обов'язково перевірятися на відповідність і на можливість зміни в кожному конкретному випадку. Критично мисляча людина розуміє критерії у зв'язку із контекстом їх використання та допускає інші альтернативи, що відповідають ситуації.

Усе зазначене вказує на те, що *критичне мислення завжди діалогічне*, тобто передбачає дискусії (зокрема між тими, хто навчається), у яких висуваються критерії, ідентифікуються й обговорюються контексти, а мисленнєвий процес у цілому піддається оцінюванню.

Окрему увагу варто зосередити на розвитку критичного мислення в підлітків для аналізу інформації, яку вони отримують із мережі Інтернет як потужного джерела інформаційних і методичних ресурсів для отримання нових даних.

Як зауважує Н. Дементієвська [4], необхідно навчитися критично аналізувати дані, розміщені в інтернеті, із таких причин: підручник та вчитель перестають бути виключними джерелами знань; практично кожен може вмістити у всесвітню мережу будь-які відомості; учителі й учні створюють власні веб-сторінки, яким мають довіряти інші учні та вчителі й використовувати їх наповнення у своїй діяльності; попередній досвід учнів (надійні друковані джерела) дозволяє їм переносити ці якості й на інші джерела інформації; переважна більшість ЗМІ (газет, каналів телебачення) та сайтів інтернету утримуються та фінансуються окремими комерційними кампаніями чи політичними партіями, які мають свої інтереси; учителі й батьки, які виховувалися в тоталітарній системі, не дають прикладу ефективного використання критичного мислення й відбору інформації.

У контексті сучасних змін критичне мислення стає важливою характеристикою сучасної особистості. Це спрямований процес мислення, метою якого є розв'язання проблем, а сутністю – виконання певних операцій: аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, оцінювання – як власних думок і результатів діяльності, так і інформації про думки й діяльність інших [4]. Критичне мислення допомагає набутти таких умінь, як аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, оцінювати свої думки та сторонні впливи на них, виявляти в них сильні й слабкі аспекти, зважено розглядати різноманітні підходи до проблеми, щоб приймати обґрунтовані рішення щодо неї; формулювати самостійні судження й будувати переконливу

аргументацію; здійснювати рефлексію.

Можемо узагальнити, що критичне мислення – це особливий вид розумової діяльності, характерними ознаками якого є формування стратегій прийняття рішень у вирішенні завдань, проблемних ситуацій на основі здобуття і опрацювання інформації; здійснення рефлексивних дій (аналітичних, контролювальних, оцінних) щодо будь-якого об'єкта чи явища, зокрема й власного процесу мислення; виважений аналіз різних думок і поглядів, виявлення власної позиції, об'єктивне оцінювання результатів як своєї, так і сторонньої діяльності.

Література

1. Белкіна-Ковальчук О. В. Формування критичного мислення учнів початкових класів у процесі навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / О. В. Белкіна-Ковальчук / Волин. держ. ун-т ім. Л.Українки. – Луцьк, 2006. – 21 с.

2. Бондарук І. П. Формування критичного мислення дев'ятикласників у процесі навчання історії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ірина Петрівна Бондарук / Ін-т педагогіки НАПН України. – К., 2012. – 276 с.

3. Гупан Н. Формування критичного мислення учнів у процесі навчання прав людини / Н. Гупан, О. Пометун // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць / Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2008. – № 27. – С. 79–88.

4. Дементієвська Н. П. Стратегії розвитку навичок критичного мислення учнів при оцінюванні ресурсів Інтернету : програма спецкурсу підвищення кваліфікації викладачів системи післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс] / Проект Світового банку «Рівний доступ до якісної освіти в Україні». – Режим доступу : <http://www.scribd.com/doc/33487253/>.

5. Ліпман М. Чим може бути критичне мислення / Метью Ліпман // Вісник програм шкільних обмінів. – 2006. – № 27. – С. 17–23.

6. Тягло О. Післямова до статей Метью Ліпмана і Марка Вайнштейна / О. Тягло // Вісник програм шкільних обмінів. – 2006. – № 27. – С. 26–27.

7. Хачумян Т. І. Формування критичного мислення студентів вищих навчальних закладів засобами інформаційних технологій : дис... канд. пед. наук : 13.00.09 / Хачумян Тетяна Іванівна / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2005. – 221 с.

ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ ЯК ОРІЄНТИР У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ ОСОБИСТИХ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНЯ ЛІЦЕЮ

О. В. Часнікова

У процесі реформування системи освіти України набуті під час навчання компетентності можна вважати основним капіталом і життєвим орієнтиром особистості. Одним зі стимулів для впровадження компетентнісного підходу в освіті стали вимоги вітчизняного бізнесу. Недостатній рівень підприємливості населення

зумовлює низький рівень ділової активності населення, а отже – негативно впливає на потенціал економічного зростання держави.

Основні засади реформи шкільної освіти і напрями реалізації компетентнісного підходу викладено в Концепції Нової української школи. Згідно з Концепцією кожен навчальний предмет має формувати не лише суто предметну компетентність, але й робити свій внесок у формування ключових, однією з яких є «підприємливість і фінансова грамотність». Засвоєння інтегрованої змістової лінії «підприємливість і фінансова грамотність» має забезпечити краще розуміння молодим поколінням практичних аспектів фінансових питань, пов'язаних зі здійсненням заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо; сприятиме розвитку лідерських ініціатив, здатності успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі [1].

Підприємливість не є новою категорією і трактування цього поняття широко обговорюється у науковій спільноті. Так, Г. Назаренко, висловлює думку щодо того, що процес набуття підприємницької компетентності має суб'єктивно-об'єктивний характер. І пояснює це тим, що в кожній людині виробляється власне ставлення до певних економічних реалій, формується власний погляд щодо економічних відносин та їхніх перспектив у майбутньому, висловлюється оцінка власних можливостей в економічній сфері [2]. Дослідниця М. Товкало підприємницьку складову кожного уроку через методи, які спонукатимуть учня бути активним, ініціативним, пропонує розвивати комунікабельним, відповідальним тощо [3]. Р. Баландюк зауважує на пов'язаність підприємницького та фінансового матеріалу з реальним світом дитини, з інтересами та можливостями учнів [4].

Ми ж робимо акцент на тому, що підприємливість формує ціннісну орієнтацію особистості як конструктивну систему установок на власний економічний добробут і працю на забезпечення власного добробуту та благо суспільства. Ціннісні орієнтації згодом програмують діяльність людини на тривалий час, визначають лінію її життя в соціумі, а навчальні курси економічного змісту, що закладають основи «економічної людини», визнаються важливим освітнім ресурсом, результативність якого в майбутньому впливатиме на суспільно-економічну діяльність дорослої людини, на її фінансове благополуччя.

Добірка змісту навчального матеріалу, і безпосередньо побудова освітнього процесу, мають бути такими, щоб це сприяло не тільки кращому розумінню учнями різних аспектів підприємницької діяльності, а й виробленню особистих ставлень до ділової активності. Активне залучення інтерактивних методів навчання; застосування методу проєктів та проблемного навчання є ефективними інструментами у формуванні підприємницької компетентності. Хочемо зауважити і на те, що науковцями, педагогами й методистами вже розроблені навчальні курси, які будуть інтегровані для розвитку цієї компетентності в обов'язкові предмети шкільної програми ліцею.

Визнаємо, що для частини педагогів саме прийняття економічних категорій в освітньому процесі є непростим професійним кроком. Але переконані, що стрімкий економічний розвиток України як європейської держави сформує і в освітян, і в учнів, і в їхніх батьків потребу економічної освіти й набуття підприємливості як

важливого життєвого орієнтиру, а заклади освіти матимуть достатній освітній ресурс для досягнення цієї мети.

Література

1. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Назаренко Г. А. Формування підприємницької компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідності до вимог нових державних стандартів / Г. А. Назаренко. – Черкаси: ЧОПОПП, 2014. – 68 с.
3. Уроки з підприємницьким тлом / За заг. ред. Е. Бобінської, Р. Шияна, М. Товкало. – Варшава: Сова, 2014. – 400 с.
4. Баландюк Р. Методичні рекомендації щодо навчання «підприємливості та фінансової грамотності» на уроках історії України [Електронний ресурс] / Роман Баландюк // Молодь і ринок. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/144292>

ДО СУТНОСТІ ХУДОЖНЬО ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ПЕДАГОГА МИСТЕЦТВА

Чень Лян

Проблема *цінностей* є стрижневою в педагогіці мистецтва і водночас проблемою міждисциплінарною, оскільки інтегрує дослідження з філософії, зокрема, філософії освіти, психології (передусім психології особистості), педагогіки, соціології тощо. Щодо вивчення художніх цінностей педагогів мистецтва, які мають володіти такими цінностями і оперувати ними в професійній діяльності, суттєвим є вивчення феномену цінностей і з погляду культурології, мистецтвознавства, психології мистецтва і творчості.

У контексті формування ціннісної сфери вчителя як рушійної детермінанти його професійної діяльності стрижневого значення набуває аксіологічний підхід до педагогічної, зокрема і мистецько-педагогічної освіти. На перший план виходять базові життєві цінності людини, тобто насамперед, цінності духовні саме такі цінності віддзеркалюють внутрішній світ людини, її інтелектуальне та емоційне життя і є дотичними до художніх цінностей як таких, що формуються через мистецтво і стосовно мистецтва як їхнього виразника.

В європейському науковому знанні введення в науковий обіг у ХІХ ст. поняття «цінності» як філософської категорії пов'язано з ім'ям Г.Лотце, на погляди якого значно вплинули ідеї І.Канта; межі «філософії цінностей» було окреслено як «світ внутрішніх цінностей» людини на противагу «світу явищ», а зміст «цінності» постає як якість ставлення людини до світу [7, 121-129].

На підставі аналізу досліджень сучасних китайських учених (Ду Вемін, Лі Хуйцинь, Сунь Чжимін, Цзяо Гочен та ін.), Цзінь Сіньсінь узагальнює, що для

Китаю нині особливої значущості набувають гуманітарні і гуманістичні цінності конфуціанства. Зокрема для формування світоглядності виховання [9].

У процесі розвитку суспільства в тлумаченні феномену «цінності» акцентується той чи інший аспект. Щодо цінностей, якими має оволодіти педагог будь-якого фаху, то, як стверджує І. Бех, цінності слід позиціонувати як регулятор людської життєдіяльності», що охоплює і віддзеркалює і об'єктивну дійсність, тобто зовнішній стосовно людини світ, і «власне людину в усіх її об'єктивних характеристиках» [1, 138]. Погоджуючись із ученим і зважаючи на те, що цінність означає високу значимість чогось для конкретної людини або суспільства, уточнімо: стосовно зовнішнього світу маємо говорити про його змістовність саме крізь призму внутрішнього світу конкретної людини, її ставлення до об'єктів зовнішнього світу.

На думку І. Зязюна, цінності є тією ланкою, що поєднує особистісні смисли з тими, що поширені в суспільстві, і в такий спосіб спрямовують функціонування культури загалом, що зумовлює і уможлиблює їхню передачу крізь покоління; власне у феномені культури завжди відображаються процеси освіти і просвітництва; а цінності і смисли складають «ядро освіти», яка є «культурним процесом», в якому транслюються культурні цінності [4, 235].

Загальновідомо, що поняття культура є ширшим, ніж поняття «мистецтво» або «культура художня». Тим не менш, саме художня культура і художні цінності, сформовані нею, складають основу і виступають як потужні транслятори культури. Разом з тим, цінність перетворюється на рушій особистісного становлення людини в разі, якщо людина є суб'єктом власного становлення, оскільки поза такою суб'єктністю її ціннісне становлення унеможлиблюється. В. Татенко формулює важливу в контексті дослідження художніх цінностей особистості тезу: чим більше людина усвідомлює себе суб'єктом, тим краще вона усвідомлює навколишні процеси і події, а головне – тим глибше вона пізнає саму себе [8, 7].

Немає сумнівів у тому, що цінна сфера особистості вчителя будь-якої спеціальності слугує орієнтиром його професійної діяльності, а це зумовлює її так звану *двоєдину спрямованість*: по-перше, націленість на збагачення власної системи цінностей; по-друге, націленість на формування цінностей інших особистостей – учнів [5].

Художні цінності, будучи насамперед цінностями духовними, можуть являти цінність матеріальну – як витвір мистецтва, зафіксований у певному матеріалі, але обов'язково при тому містять духовний символічний смисл, відображають через матеріальне втілення ставлення людини (автора, виконавця, реципієнта) до важливих філософських проблем життя, смислових підтекстів художнього висловлювання.

Як зазначає Г. Падалка, «мистецтво покликане відтворити цінність буття людини, протистояти руйнаціям технократичного мислення, вузькому підходу до усвідомлення сенсу людського буття з позицій бездушного практицизму і утилітаризму» [6, 45],

Звернімо увагу на так зване «проблемне поле мистецтва» - з огляду на те, що мистецтво загально визнано як «викристалізована і закріплена форма освоєння світу»: його складає цілий спектр явищ, об'єднаних позначенням «художнє»: художній твір і особливості художнього образу, втілена в художньому образі

художня реальність, художня концепція світу і особистості, узагальнені закони художнього освоєння світу мовою різних видів мистецтва, особливості художнього процесу, питання художнього сприймання та інтерпретації творів тощо [2, 20]. На наш погляд, усе виокремлене Ю. Борєвим міститься у феномені художньої цінності; однак усі ці позиції наче концентруються в художньому творі. А справді високохудожній зразок мистецтва у свою чергу концентрує «різні рівні змістовних, творчо-процесуальних, духовно-естетичних цінностей» [3, 180].

Отже, підтверджується, що саме художній твір як багатоаспектне мистецьке явище, що відображує освоєння світу людиною в художньому образі, і постає як «художня цінність»; водночас «художню цінність» слід дорівняти до цінності духовної як втіленої в художніх образах.

Діалектика цінностей об'єктивних і суб'єктивних, тобто особистісних, засвідчує, що формування особистісних цінностей неможливе поза комунікацією. Стосовно педагога мистецтва маємо говорити як про комунікацію суб'єктів, що зосереджується навколо мистецтва і художніх цінностей, на обміні ними своїми смислами в процесі діяльності, так і про комунікацію суб'єкта з художніми образами: формування ставлення до об'єктивної художньої цінності неможливе поза її сприйманням, індивідуальною інтерпретацією, свого роду діалогом як «вилученням» серед її смислів важливого для себе; натомість міжсуб'єктний діалог «навколо» мистецтва відбувається саме на підставі художніх образів – вражень від них, їхнього оцінювання, формулювання суджень, порівняння свого враження та думки й аргументації інших суб'єктів тощо.

Враховуючи зазначене, у педагога мистецтва мають бути сформовані ціннісні установки щодо творів мистецтва, що охоплюють сфери – пізнання (установка на особистісне знання), дії (спільна творча діяльність, діалогічне спілкування тощо), переживання (емпатія, толерантність, особистісна рефлексія як осмислення переживання), з чим, безумовно, погоджуємось.

Мистецтво як культурне явище презентоване творами різних своїх видів. Отже, «художні цінності» також постають як художні образи, втілені засобами різних видів мистецтва. Формування художніх цінностей особистості означає привласнення нею цінностей творів різних видів мистецтва, що стосовно підготовки майбутніх учителів музики передбачає аспект полі художності.

Таким чином, художні цінності особистості є динамічним, цілісним і особистісно значущим феноменом, що перманентно формується в процесі художнього пізнання і характеризується смисловою сучасністю для суб'єкта «тут і зараз», незалежно від історико-культурної епохи своєї появи, але в залежності від уже сформованого рівня культури самого суб'єкта, при цьому утворюється в момент переходу із статусу цінностей об'єктивних до внутрішнього світу особистості як результат переживання і осмислення, тобто в момент привласнення.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості : Сходження до духовності / І.Д. Бех. – Київ : Либідь, 2006. – 272 с.
2. Борев Ю. Б. Эстетика: Учебник / Ю.Б. Борев. М.; Высш. шк., 2002. – 511с.

3. Естетика: Підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Л. Ю. Кучерюк; За заг. ред. Л. Т. Левчук. – К.: Вища шк., 2006. – 431 с.
4. Зязюн І. А. Універсальність та інтегративність культури в освітньому просторі інформаційного суспільства / І. А. Зязюн // Ставропігійські філософські студії. ULTIMA RATIO : присвячується 555-річчю першої писемної згадки про Львівське Братство та його школи; Ун-т «Львівський Ставропігійон». Ін-т мистецтв нац. пед. ун-ту імені Михайла Драгоманова. – Львів, 2009. – С. 230–244.
5. Комаровська О. А. Ціннісний контекст мистецької освіти / Topical issues of pedagogy: Collective monograph. – Edizioni Magi, Roma, Italia, 2019. – P.131–155.
6. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика мистецьких дисциплін) / Г.М.Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
7. Столович Л. Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии / Л. Н. Столович. – М. : Республика, 1994. 464 с.
8. Татенко В. А. Проблемы субъекта в современной психологии (украинская школа) / В. А. Татенко // Философско-психологическое наследие С.Л. Рубинштейна / Под ред. К.А. Абульхановой, С.В. Тихомировой. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2011. С. 371-387.
9. Цзинь Синьсинь. Роль гуманитарных ценностей конфуцианства в развитии духовной культуры современного студенчества (на материале вузов Внутренней Монголии КНР): автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. культурологии: спец. 24.00.01 – теория и история культуры (культурология) / Цзинь Синьсинь. – Улан-Удэ, Забайкальский госуд. Гуманитарно-педагогический университет им. Н.Г.Чернышевского, 2009. – 22 с.

**МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА
ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ СОФІЇ РУСОВОЇ ТА
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО
(НА ПРИКЛАДІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ СКВИРЩИНИ)**

Н. С. Чернега

Проблема морально-етичного виховання й розвитку особистості, формування в неї уявлень про моральність є актуальною. Період дошкільного дитинства є сенситивним для становлення морально-етичної сфери особистості, тому важливо виховати дитину доброю, чуйною та врівноваженою.

Освітня робота з дітьми в закладах дошкільної освіти здійснюється відповідно до Базового компонента та програм розвитку, виховання, навчання, у яких не виділено окремо розділу морально-етичного виховання. У сучасній Україні заклади дошкільної освіти мають право самостійно обирати програму виховання дітей із комплексу варіантних програм, затверджених Міністерством освіти і науки України, а також розробляти і впроваджувати власні. Зрозуміло, що педагогічні працівники закладів дошкільної освіти звертаються до педагогічної спадщини Софії Русової та

Василя Сухомлинського, де можна знайти вичерпні відповіді на актуальні питання дошкільної освіти щодо морально-етичного виховання дітей.

Праці С. Русової, В. Сухомлинського – це сучасний погляд на загальну проблему моральної освіти, визначення її цілей, завдань, основних принципів побудови змісту, форм і методів організації морально-етичного виховання і навчання.

С. Русова – основоположник українського дошкільця, яка вважала, що виховання має будуватися на пошані до особи дитини й починатися від її народження. Перші колискові, забавлянки, пісні, ігри, загадки, народні казки – усе це допомагає дитині долучитися до національної культури. «Дитячий садок має бути пройнятим національним духом свого народу» [4].

У педагогічних працях дидакт [1] наголошувала, що серед моральних факторів виховання головне місце належить родині, де дитина набирається перших вражень із перших днів життя. Педагог розкрила роль родини у вихованні дитини, стверджуючи, що в родинному житті кожна дитина є живою клітинкою, а родинне виховання залишається найкращим природним осередком для дітей.

С. Русова звертала увагу на органічне поєднання естетичного й морального як взаємообумовлених компонентів виховного процесу, тож вагоме значення в моральному становленні особистості дитини надавала живому спілкуванню із природою, естетичним враженням, якими б збагачувалася духовна природа особистості. «Коли дитину оточує краса, для неї цілком зрозуміла і приваблива, вона впливає на її настрій, надихає на добру поведінку як серед природи, так і в людському колективі» [5].

У Сквирському районі Київщини вивчено та узагальнено колективний педагогічний досвід роботи Сквирського закладу дошкільної освіти №5 «Калинка» «Упровадження ідей Софії Русової в навчально-виховний процес дошкільного закладу». У закладі проводяться заходи, присвячені видатному педагогу: українознавчі свята, що сприяють залученню дітей до невичерпного народного виховного джерела, тематичні дні, дні українознавства, під час яких педагоги організують навчально-виховну діяльність на народознавчому матеріалі: бесіди, читання дитячої художньої літератури; а також екскурсії, дні відкритих дверей, зустрічі, розваги, дозвілля, виставки, ярмарки, вечорниці, концерти народних українських пісень, ігри-драматизації, родинні свята; здійснюється вивчення віршів, прислів'їв і приказок, читання легенд. У групах створено українознавчі осередки «Моя країна – Україна», у яких зібрано українську символіку, іграшки, альбоми, вишиванки, посуд тощо.

Із метою забезпечення потреб дітей у творчій самореалізації, здобутті знань, набутті вмій і навичок, для інтелектуального й духовного розвитку малят педагоги організують гурткову роботу за інтересами. На заняттях гуртків «Українська іграшка», «Моя маленька Батьківщина» дошкільники розвивають творчі здібності, а педагоги – виявляють обдарування дітей. Вихователі переконані, що правильно організована гурткова робота дає добрий результат – діти зростають творчими, емоційно чутливими, активними, здатними до самовдосконалення.

Педагоги дошкільного закладу №5 «Калинка» особливу увагу звертають на формування в дошкільників моральних звичок за допомогою гри, праці, спілкування, а саме: звички до порядку, чистоти, доброго товаришування, якості

стриманості, уважності, мужності, що впливає на інтелектуальний і моральний розвиток дітей. Вихователі, починаючи з раннього віку, розвивають у дітей почуття ласки до всього живого; навчають свідомо допомагати чужій людині, якщо вона потребує цього, впливають на почуття дитини художніми творами, у яких присутнє моральне добро, із тим, щоб діти наслідували таку модель поведінки.

Значний внесок у розвиток морального виховання дітей дошкільного віку був зроблено В. Сухомлинським [6], який вважав, що на любові до дітей тримається світ, а отже, навчити дітей любити, жаліти, поважати інших, тобто основам моральної поведінки, є однією з важливих цілей виховання. Володіючи не тільки педагогічним, але й літературним талантом, В. Сухомлинський виклав свій унікальний досвід, власні філософсько-педагогічні погляди в численних статтях, творах, книгах.

Педагог вважав морально-етичну проблематику наріжним каменем виховання дітей і юного покоління. Оскільки період дошкільного дитинства є сенситивним для становлення морально-етичної сфери особистості за допомогою активної взаємодії з художніми образами, одним зі способів засвоєння суспільної моралі на цьому етапі розвитку дитини є формування етичних уявлень дітей, осмислення ними етичних категорій, які визначають орієнтири моральних вчинків особистості, на основі ознайомлення зі змістом творів морально-етичного спрямування [7].

Вагомою є спадщина В. Сухомлинського й у формуванні екологічної свідомості дітей дошкільного віку, становленні в них громадянської й соціальної відповідальності, що успішно впроваджує вихователь-методист Сквирського закладу дошкільної освіти №2 «Малютко» Н. Чорна. Спілкуючись із природою під керуванням педагога, діти прилучаються до джерел культури свого народу, їм відкриваються особливості народного світосприйняття і характеру. Бережно ставлячись до рослин, піклуючись про них власноруч, вони відчують відповідальність за збереження природних багатств рідного краю.

Знання про природу, які надає Наталія Петрівна дітям під час занять та у процесі життєдіяльності, використовуються як засіб формування моральних якостей, зокрема й гуманного ставлення до природи. Адже, як зазначав В. Сухомлинський, «звернення до краси, облагороджування душі, переживання краси виховує відчуття дитини настільки, що вона стає сприйнятливою до слова, а значить стає виховуваною» [8]. Вихователь навчає дітей відчувати красу природи, красу мистецтва, підводить вихованців до розуміння вищої краси: краси людини, її праці, вчинків і життя. Для цього Наталія Петрівна застосовує різні форми й методи роботи з дітьми, зокрема, бесіди, спостереження, заняття, екскурсії, різні види праці, драматизації та інше. Педагог намагається достукатися до кожного маленького сердечка як це робив В. Сухомлинський.

Н. Чорна використовує в освітньому процесі художні мініатюри В. Сухомлинського, створюючи на занятті атмосферу, що сприяє сприйняттю та інтерпретації вихованцями матеріалу. У процесі взаємодії з літературними творами дітям набагато легше зрозуміти основні морально-етичні поняття та значення морально-етичних якостей. На заняттях вихователь забезпечує смислове наповнення узагальнених образів позитивних і негативних людських якостей, формує вміння розрізняти позитивні й негативні моральні якості в конкретних ситуаціях, дає

вмотивовану моральну оцінку діям і вчинкам, навчає розуміти, як кожна моральна якість проявляється в поведінці, сприяє формуванню бажання наслідувати позитивні моделі поведінки, робити моральний вибір у реальному бутті. Використовуючи твори В. Сухомлинського, Наталії Петрівні вдається пояснити своїм вихованцям такі етичні категорії і поняття, як любов до матері й повага до батька, шанобливе ставлення до старших, патріотизм і гуманізм, добро і зло, сенс життя, милосердя, совість, страждання, горе, біда в загальнолюдському розумінні цих феноменів.

Морально-етичне виховання дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти району забезпечується організаційно-педагогічними чинниками: освітній процес у закладах дошкільної освіти, різноманітна дитяча діяльність, навколишнє середовище, природні ситуації, створення різних морально-етичних ситуацій. Значна увага приділяється формам і методам морально-етичного виховання дітей, серед яких багато інноваційних рішень і знахідок. Так, дієвими є заняття серед природи, на яких дітей спонукають до спілкування, діалогічності, а морально-етичні бесіди з дітьми доповнюються літературно-художніми мініатюрами В. Сухомлинського [3].

Морально-етичне виховання – основа соціалізації дошкільника, тобто вміння налагоджувати спілкування, входити в товариство однолітків, домовлятися з ними, висловлювати свої побажання, рахуватися з інтересами інших – найпростіші суспільні якості та перша сходинка в розвитку загальнолюдських моральних якостей [6]. У працях С. Русової, В. Сухомлинського педагога району відшукують багато порад, пояснень, суджень, зрозумілих і простих, але мудрих, життєвих. Спадщина цих педагогів допомагає у спілкуванні з дітьми, у формуванні довірливих і теплих стосунків з ними.

Провідні ідеї С. Русової та В. Сухомлинського вихователі інтегрують в освітньо-виховний процес дошкільного закладу, планування матеріалу здійснюють за тематичним принципом.

Вирішити завдання морально-етичного виховання неможливо без співпраці з батьками. Тому вагомими й актуальними є питання педагогічної просвіти батьків щодо морально-етичного виховання дітей. Вихователі встановлюють довірливі взаємини з батьками вихованців, ознайомлюють їх зі змістом морального виховання дітей, із методами і прийомами виховного впливу, акцентують увагу на важливості гуманного й вимогливого ставлення до дитини.

Важливо спрямувати зусилля на те, щоб здобуті знання, набуті вміння, навички стали для дітей нормою і правилом у повсякденному житті як у дитячому садку, так і за його межами. Дорослим потрібно пам'ятати, що формування в дітей моральних цінностей – складний і тривалий процес. Потрібна копітка, наполеглива праця, щоб виробити у дитини моральні підвалини, які не дадуть їй чинити поза принципами моралі.

Зазвичай, діти дошкільного віку сприймають батьків, вихователів як втілення всього найкращого, на кого вони хочуть бути обов'язково схожими. Дорослі мають бути для вихованців живим прикладом та носієм високих моральних якостей. «Добра людина не падає з неба, її потрібно виховувати», – наголошував В. Сухомлинський [8]. «...виховати чемність, милосердя, людяність у дітей можна тільки добром і позитивним прикладом ставлення до всього, що нас оточує» [8].

Отже, морально-етичне виховання дошкільників є досить складним і довготривалим процесом, який охоплює весь період дитинства і продовжується в дорослому житті та розглядається в його кінцевому результаті як сформованість морально-етичної вихованості.

Література

1. Борисова З. Подвижниця національного дошкільного виховання. До 150-річчя від дня народження С.Ф. Русової / С. Борисова, М. Мішовець // Дошкільне виховання. – 2006. – № 3. – С. 3–4.
2. Галузяк В. М. Ідеї морального виховання в теоретичній спадщині В. Сухомлинського [Електронний ресурс] / В. М. Галузяк. – Режим доступу : <http://library.vspu.net/handle/123456789/1141>.
3. Галузяк В. М. Концепція морального виховання В. Сухомлинського / В. М. Галузяк // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. – Випуск 54. – С. 128–132.
4. Гончаренко А. М. Софія Русова про національні джерела розвитку мовленнєвої особистості в дошкільному дитинстві [Електронний ресурс] / А. М. Гончаренко // Педагогічні ідеї Софії Русової в дошкільній освіті ХХІ століття (з нагоди 155-річчя від дня народження) : збірник матеріалів науково-практичної конференції для педагогічних працівників м. Києва (18 лютого 2011 року. – Режим доступу : http://www.ippo.org.ua/files/новини_2011/0220/4/2.doc.
5. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори : У 4-х кн. / С. Ф. Русова / за заг. ред. Є. І. Коваленко ; упоряд., прим. Є. І. Коваленко, О. М. Таран. – Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2008. – Кн. 3. – 240 с.
6. Сараєва О. В. Виховання моральних цінностей школярів у педагогічній системі В. Сухомлинського / О. В. Сараєва // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. – Вип. 53. – 437 с.
7. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді дитинства і юності // Вибрані твори у 5 т. – К. : Рад. Школа, 1966. – Т. 4. – 232 с.
8. Сухомлинський В. О. Педагогіка серця // Вибрані твори : В 5-ти томах. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – 219 с.

ВИКОРИСТАННЯ СПАДЩИНИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Н. П. Чорна

Безсумнівно, що екологічна ситуація в світі й Україні сприяє активізувати виховання такого покоління громадян, яке здатне гармонійно співіснувати з природою, раціонально використовувати й відтворювати її багатства. Можемо сміливо стверджувати, що сучасне суспільство потребує такої особистості, яка на основі самостійного критичного мислення вміє не лише визначати екологічні проблеми, але й знаходити раціональні шляхи їх вирішення, а також запобігати їх

виникненню. А починати виховувати таку особистість потрібно у закладах дошкільної освіти, родині.

Видатний педагог В.О. Сухомлинський неодноразово наголошував на тому, що людина народжується не для того, щоб зникнути безвісною, нікому невідомою пилінкою. Людина народжується для того, щоб залишити по собі слід вічний [13]. Хорошу пам'ять про себе може залишити людина у вихованих дітях, добрих вчинках, наполегливій праці, любові до природи та оточуючих.

На особливу увагу заслуговує педагогічний досвід В. Сухомлинського – педагога-реаліста, котрий розуміє і розкриває всю складність праці вихователя, яка потребує повної самовідданості, аж до самозречення, що посилено людям лише талановитим, наполегливим і вольовим. Особливе місце він відводить вихователю – людині, якій, окрім педагогічного таланту, великою мірою притаманна глибока і стійка потреба, вміння по-справжньому любити дітей, шанувати їх і робити все для того, аби виховати кожного з них справжньою людиною [11, с. 17].

Зауважимо, що процес морального виховання є не що інше, як передача підростаючому поколінню всього того цінного досвіду людства, яке воно нагромадило за всю історію свого розвитку. Цей досвід закріплений в діяльності, поведінці людей старшого покоління, звичаях і традиціях народу, в моральних знаннях, у теорії моралі, в етиці як науці.

Отже, засвоєння моральних знань є важливою умовою морального виховання. Лише через знання можна зрозуміти сутність людини, людських відносин, сенсу та мети життя.

Відомо, що нормам моральності В. Сухомлинський присвячував спеціальні бесіди, через які намагався не лише передати дітям моральні знання, а і вплинути на їхні почуття, емоції, цим самим спонукати їх до правильних хороших вчинків. Це те, що він називав азами елементарної моральної культури [13, с. 8].

Зазначимо, що Василь Олександрович вважав неможливим повноцінне виховання дітей без спілкування, з природою рідного краю. Його «школа під голубим небом», «уроки мислення» – яскравий приклад умілого використання природи як засобу розумового, морального, естетичного та фізичного виховання. Він прагнув, щоб діти серед природи розвивали багату на живі образи мову, фантазували, добирали слова з найтоншими відтінками [4].

У формуванні екологічної культури дітей дошкільного віку я, як вихователь, віддаю перевагу природі як дуже корисному та важливому фактору. У процесі ознайомлення з рідною природою, її багатствами, в житті дітей відбувається засвоєння багатьох завдань морального виховання. Одним із завдань є виховання громадянської й соціальної відповідальності. Спілкуючись з природою, діти прилучаються до джерел культури свого народу, їм відкриваються особливості народного світосприйняття і характеру. Бережно відносячись до рослин, піклуючись про них власноруч, вони відчувають свою відповідальність за збереження природних багатств рідного краю.

Знання про природу, які намагаються передати педагоги дітям під час занять та в процесі життєдіяльності, є засобом формування багатьох моральних якостей, в тому числі й гуманістичного ставлення до природи. Спочатку намагаються вчити дітей

відчувати красу природи, красу мистецтва, потім підводять вихованців (старших дошкільників) до розуміння вищої краси: краси людини, її праці, її вчинків і життя.

Як вихователь, у своїй діяльності використовую різні форми та методи роботи з дітьми, зокрема бесіди, спостереження, заняття, екскурсії, різні види праці, елементи драматизації та інше. Намагаюся достукатися до кожного маленького сердечка. Важливим є те, що з молодшими дошкільнятами спостерігаємо за об'єктами природи, під час яких звертаю увагу малят на їх привабливість (метелик, птахи, котик), яскравість (квіти, осіннє листя, захід сонця). Молодші дошкільники дуже чутливі до краси, тому навчаю їх висловлювати свої почуття в малюнках (так, як радив В.О.Сухомлинський), замалювати побачене [8].

З дітьми середньої групи продовжуємо милуватися в природному доквіллі гарним, чарівним, казковим, звертаючи при цьому увагу дошкільнят на незвичне, незрозуміле, утаємничене, те, що лякає. Під час спостережень в природі діти ходять з альбомчиком і олівцем, замальовують побачене, а потім дають назви замальовкам, складають усні твори-мініатюри. Також спонукаю вихованців обережно досліджувати, експериментувати, прихильно ставитися до того, що побачили, заохочую доглядати за мешканцями куточка природи, городу, квітника. Виховуючи в дітей добрі почуття, любов до природи рідного краю, праці на землі, ми виховуємо людяність, доброту, милосердя, доброзичливість.

Продовжуючи роботу зі старшими дошкільниками, прагну навчити малят захоплюватися красою природи в різні пори року, милуватися нею, дбати про збереження та орієнтуватися в причинах забруднення оточуючого середовища. Як одну з форм спілкування дітей з природою, прагну використовувати екологічну казку. Під час складання екологічних казок діти навчаються висловлювати свої думки, переконання, розуміти стан доквілля і виявляти особисте до нього ставлення. Казка, складена дітьми, є результатом проведення копійної виховної роботи на ту чи іншу тему, а саме: «Мої друзі-дерева», «Метелик-веселик», «Співучі комахи» та ін.

Звичайно, в роботі зі старшими дошкільниками обов'язковим є залучення дітей до практичної діяльності, надання конкретної допомоги навколишньому середовищу, рослинам, тваринам як на території дошкільного закладу, так і в найближчому природному доквіллі. Для цього створюю спеціальні умови для вправлення дітей у дотриманні моральних норм, ситуації морального вибору, роз'яснюю конкретні моральні норми і правила, проводжу етичні бесіди, схвалюю моральні вчинки дітей.

Вважаю, що переживання загального позитивного настрою дає впевненість дітям у своїх силах, підтримує бажання бути готовим допомагати, не нашкодити доквіллю.

Необхідно звернути увагу на розвиток творчої неординарної особистості. З цією метою організовую заняття-драматизації за художніми творами В.О.Сухомлинського, що дає змогу дітям логічно і послідовно висловлювати свої думки, неординарно мислити, фантазувати. Під час драматизації, використовуючи прийом екологічної емпатії, діти співпереживають, вчаться співчувати [13].

Більше уваги потребує партнерство з батьками, адже батьки – це перший приклад для малят і беззаперечний авторитет. Тому на батьківських зборах пояснюю батькам, що дошкільний заклад – не «трамплін перед школою», а місточок між сім'єю і великим світом, з його проблемами, зокрема, екологічними, морально-етичними, духовними. Якщо знання дитина в повній мірі не отримає, то в

подальшому навчанні у школі, інституті обов'язково надолужить. Але не навчена вижити – може загинути [3].

На мою думку, діти повинні зрозуміти ту просту істину, що кожен їхній вчинок, кожне бажання, кожна дія позначається на оточуючому, і дитина завжди повинна думати над тим, чи не завдає вона незручностей, прикростей, зла навколишньому середовищу, іншим людям своїми вчинками, своєю поведінкою. Зокрема, під час інтегрованого заняття «Ми хочемо жити в чистому місті» звучала проблема сортування відходів для подальшої утилізації, недопустимості засмічення навколишнього середовища, виховання екологічної свідомості як частини інтелектуальної. Малята переконувалися, що допомогти в цьому може кожен, і потрібно бути небайдужим до бездіяльності інших.

В.О.Сухомлинський вважав, що виховати чемність, милосердя, людяність у дітей можна тільки добром і позитивним прикладом ставлення до всього, що нас оточує. Отже виховання прикладом батьків, членів родини є хорошим наслідком для дошкільників[6].

Усе сказане свідчить, що розвиток в дошкільників почуття прекрасного, пізнання моральних правил, бережного відношення до природи є морально-естетичною складовою виховання. А педагогічний досвід та настанови відомого педагога В.О.Сухомлинського у пізнанні дитиною навколишнього середовища вихователі повинні використовувати у своїй діяльності.

Отже, на нашу думку, формування особистості дошкільника повинно здійснюватися не відокремлено від природного і соціального середовища.

Література

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України. – К., Либідь, 2006. – 424 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». – К. : Світич., 2008. – 430 с.
3. Бендіна К. Природа – окраса і чинник життя // Дошкільне виховання. – 2002. – № 5. – С.12.
4. Вороніна Т. Виховувати любов'ю: За спадщиною В.О.Сухомлинського / Т.Вороніна,Т. Науменко. – К., Ред. загальнопед. газ., 2004. – 128 с.
5. Концепція екологічної освіти України. Рішення колегії Міністерства освіти і науки України № 13/6 – 19 від 20.12.2001.
6. Лаврентьєва Г.П. Джерела доброти./Г.П. Лаврентьєва. – К., АСК., 1997. – 304 с.
7. Лисенко Н.В. Екологічне виховання дошкільників / Н.В. Лисенко. – К. : Освіта, 1993. – 106 с.
8. Освітні технології : навчально-методичний посібник // За заг. ред. О.М.Пехоти. – К. : АСК., 2001. – 256 с.
9. Плохій З. Виховання екологічної культури дошкільників : метод. посіб. / З. Плохій.– К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002. – 173 с.
10. Плохій З. Природа як пізнавальна цінність // Дошкільне виховання. – 2004. – № 6. – С.7.
11. Руденко Л. Збагачення екологічного виховання скарбницею ідей В.О.Сухомлинського // Рідна школа. – 2005. – № 11. – С.16 – 19.
12. Сухомлинський В.О. Чиста криниця. – К. : Радянська школа, 1984. – 265 с.

13. Сухорукова Г. Уроки мислення серед природи: Естетичні комплекси за В.О.Сухомлинським // Дошкільне виховання. – 2003. – № 9. – С. 7 – 9.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА

В. М. Шахрай

У сучасних суспільних умовах актуальною постає проблема відповідального батьківства та підготовки до нього молоді, зокрема старшокласників. Це зумовлено змінами у функціонуванні інституту сім'ї (зниження рівня шлюбності та народжуваності, поява альтернативних шлюбних відносин, спрямованість деякої частини молодих людей на бездітність, вияви насильства в сім'ї) і в сфері батьківсько-дитячих взаємин (прояви батьківської некомпетентності, безвідповідальності у вихованні дітей, байдужості до їхнього всебічного розвитку тощо).

Проблема батьківства та відповідального батьківства піднімається в працях Л. Гончар, В. Думанської, Р. Овчарової, Р. Хавули, Л. Яценко та ін. У них розкривається сутність батьківства, здійснюється характеристика відповідального батьківства. У свій час значну увагу проблемі відповідальності батьків перед власними дітьми та суспільством приділили А. Макаренко та В. Сухомлинський. У цій статті зупинимось насамперед на з'ясуванні чинників, які не сприяють розвитку повноцінного батьківства в Україні, та окреслимо основні підходи до формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників.

Дослідники визначають проблемні ситуації у царині становлення «відповідального батьківства» у нашій країні. Першою з них є та, що певний дефіцит усвідомленого бажання й відповідального ставлення до батьківства виникає за умов наявності в індивіда/сім'ї необхідних ресурсів і можливостей для народження й повноцінного виховання та розвитку дітей. Друга проблемна ситуація – найбільш болюча й тяжка за своїми соціально-демографічними наслідками – це та, за якої брак усвідомленого бажання й відповідального ставлення до народження й виховання дітей поєднується з дефіцитом ресурсів/можливостей для належної реалізації батьківських функцій. Результатами такої ситуації часто бувають або добровільна відмова від вже народженої дитини, або неблагополучне (асоціальне) батьківство, що призводить до соціального сирітства [6, с. 20-22]. Можемо стверджувати, що у вирішенні першої проблемної ситуації велика роль належить освітнім закладам, які повинні здійснювати належну виховну роботу з учнями, спрямовувати їх на позитивне ставлення до батьківства та усвідомлення необхідності підготовки до нього задовго до шлюбу.

Слід зазначити, що в сфері сімейних взаємин в Україні відбуваються процеси, які негативно впливають на становлення повноцінного батьківства і виховання дітей. Це, зокрема, сімейне насильство. Як зазначає Г. Герасименко, незважаючи на високу замовчуваність домашнього насильства, масштаби проблеми залишаються в Україні досить значними. Про це свідчать такі дані: протягом 2016 року до органів

Національної поліції України надійшло 127,5 тис. заяв та повідомлень щодо вчинених правопорушень та інших подій, пов'язаних із насильством у сім'ї (або 2,5 % від загальної кількості зареєстрованих заяв і повідомлень), з них 982 були подані особисто дітьми. Варто вказати на значні нематеріальні збитки (поряд з матеріальними), що пов'язані з психологічними наслідками пережитого насильства для дітей, які стали його свідками, та їх можливого впливу на формування моделей майбутньої поведінки у власних родин [2, с. 45].

Важливість формування готовності старшокласників до відповідального батьківства важлива і з точки зору демографічних процесів в Україні [3; 7]. У дослідженнях зазначається, що Україна поступово наближується до нової моделі вікової народжуваності, якою вона є в багатьох розвинутих країнах Європи (пізня народжуваність, її відкладання до часу набуття економічної незалежності сім'ї (жінки). У нашій країні прояв такої моделі більш чітко виражений у великих містах. За сумарним коефіцієнтом народжуваності Україна з 2000 р. мала найвище досягнення у 2012 р. – 1,531 дітини на одну жінку репродуктивного віку, а у 2017 р. – 1,374 та займає останні місця в Європі. Лідерами за сумарним коефіцієнтом народжуваності 1,7–2,0 є Франція, Швеція, Велика Британія, Ірландія, Бельгія, Норвегія та ін.

Негативно впливає на стан батьківства і розлучуваність. Як зазначає Л. Слюсар, нестійкість шлюбу є одним із викликів сучасного світу, оскільки приводить до зміни умов догляду і виховання дітей у сім'ї. Природним, найбільш сприятливим середовищем соціалізації і виховання дитини є повна сім'я з рідними батьком і матір'ю, а монобатьківські й реструктуровані сім'ї (наслідок розлучень і повторних шлюбів), мають набагато нижчі можливості щодо забезпечення нормальної життєдіяльності дітей [7, с. 82]. Дослідниця наголошує на тому, що Україна залишається у групі країн Європи з найвищими показниками розлучуваності населення, вищий її рівень реєструється лише у Росії, а схожими є показники у Білорусі та Молдові. Слід розуміти, що високі показники розлучуваності українського населення є певною мірою наслідком високого рівня шлюбності, і це необхідно брати до уваги при здійсненні міжнародних порівнянь. За показником несталості шлюбу (співвідношення кількості зареєстрованих шлюбів і розлучень) Україна перебуває на середньоевропейському рівні. Проте у значній частині шлюбних пар, які розпадаються, є спільні діти, отже, тисячі дітей переживають розлучення батьків, що негативно впливає на їх психологічний стан.

Проблемою також є рання народжуваність в Україні. На думку С. Аксьонової, народження дітей жінками віком 15–19 років в нашій країні хоча поволі зменшується, проте у порівнянні з іншими країнами Європи дітородна активність жінок вказаного вікового періоду є ще високою [1, с. 59]. Дослідниця наводить такі статистичні дані: в Україні у 2014 р. 626 дітей були народжені дівчатами, яким ще не виповнилося 16 років; у віці 16 років стали матерями 1899 дівчат; у 17 років – 4249. Хоча доля новонароджених дітей неповнолітніми дівчатами не перевищує 1,5 % від усієї сукупності народжених, але це вкрай негативно позначається на майбутній долі молодої матері та її дитини [1, с. 5].

Отже, державі варто мінімізувати вплив зазначених вище негативних чинників функціонування інституту батьківства, не порушуючи при цьому прав сучасної

людини і, водночас, сприяючи соціалізації підростаючих поколінь, яка найбільшою мірою може здійснюватися у повних сім'ях, за участі обох батьків. Як зазначає В. Думанська, філософія відповідального батьківства має стати основою сучасної сімейної політики, спрямованої на задоволення інтересів батьків і дітей [3, с. 77].

Вважаємо, що одним із дієвих шляхів покращення ситуації з функціонуванням інституту батьківства в Україні є цілеспрямована, грамотно вибудована психолого-педагогічна підготовка майбутніх батьків до сумлінного, відповідального виконання батьківських обов'язків, яка має розпочинатися зі шкільного віку, зокрема раннього юнацького віку (старшокласники). Необхідність формування готовності старшокласників до відповідального батьківства підтвердиво фактом, що значна частина батьків в Україні вважає виховання в сучасний період набагато складнішою діяльністю (вимагає більше часу, зусиль і засобів), ніж це було 20-30 років тому [6, с. 16].

Відповідальне батьківство характеризують як платформу, «на основі якої формуються виважена потреба в дітях, необхідні знання для виховання та розвитку дітей, партнерські стосунки між батьками й дітьми протягом життя» [3, с. 85].

На нашу думку, готовність до відповідального батьківства старшокласників передбачає сформованість у них комплексу якостей, що поєднує позитивне ставлення до батьківства, наявність знань, навичок і вмінь з основ репродуктивної культури і сімейної педагогіки, емоційну розвиненість та усвідомлення відповідальності, як майбутнього батька, перед дітьми, сім'єю, суспільством. Зауважимо, що підготовка учнів старшого шкільного віку до відповідального батьківства є складовою підготовки їх до майбутнього сімейного життя.

Вважаємо, що формування готовності старшокласників до відповідального батьківства повинне ґрунтуватися на реалізації принципів: принципу позиціонування емоційної привабливості батьківства (батьківство як засіб самореалізації, здійснення повноти життя, виконання суспільного обов'язку); принципу вибудовування ціннісної пріоритетності батьківства (батьківство повинне займати високе місце в ціннісній ієрархії особистості); принципу стимулювання позитивних особистісних очікувань батьківства (батьківство як процес збагачення життя позитивними почуттями від спілкування з дитиною (дітьми), продовження себе в дитині); принципу артикулювання свободи сімейного вибору (необхідності враховувати позицію молодшої людини щодо власного майбутнього сімейного життя); принципу оволодіння основами сімейної психолого-педагогічної і репродуктивної культури (підведення учнів до усвідомлення, що без необхідних знань в галузі вікової психології та педагогіки не може відбуватися належне сімейне виховання, а здоров'я дітей залежить від репродуктивної культури майбутніх батьків); принципу гендерної рівності (рівноваги) (здійснення батьківства в сучасній сім'ї має відбуватися на ґрунті егалітарності, тобто дотримання рівних прав і обов'язків обох членів подружжя, зокрема у тих сферах, що стосуються догляду та виховання дітей).

Підтримуємо думку М. Корольова, що система цілеспрямованої підготовки старшокласників до майбутнього батьківства має сприяти: отриманню юнаками і дівчатами етичних і психолого-педагогічних знань, які формують стійкі погляди на сім'ю і батьківство як цінності; набуттю знань про гігієну і психофізіологію, що

допоможуть майбутнім батькам належно розвивати і виховувати своїх дітей; формуванню концепції «Я – батько» [5, с. 67]. Така система має включати мету, зміст, технології (методи), підсумкову діагностику формування готовності старшокласників до відповідального батьківства.

Метою формування готовності старшокласників до відповідального батьківства є оволодіння учнями знань, вмінь, навичок з основ батьківства, що містять розуміння етичних, правових, психологічних, економічних його аспектів, здатність до здійснення належного виховання майбутніх дітей. Цей процес може здійснюватися шляхом організації навчальних курсів за вибором, що розкривають різні аспекти сімейного життя та батьківства, позакласних виховних заходів, висвітлення окремих моментів підготовки до сімейного життя і батьківства при вивченні навчальних дисциплін, зокрема літератури, біології, фізичного виховання тощо.

Зміст формування готовності до відповідального батьківства містить матеріал про правові основи батьківства, права і обов'язки батьків, особливості репродуктивного здоров'я майбутніх батьків, що забезпечать належний фізичний стан майбутніх дітей, основи педагогіки і психології.

Одними з педагогічних технологій і методів, що сприяють формуванню у старшокласників відповідального батьківства, можуть бути такі: педагогіка співробітництва, проблемне навчання, особистісно орієнтоване виховання, метод аналізу конкретних ситуацій, метод дискусії тощо.

Педагогіка співробітництва як технологія передбачає таку організації взаємодії педагога і учня, що базується на партнерстві, врахуванні позицій як вчителя, так і учня, вироблення спільних цілей, підходів, висновків при розгляді тих чи інших проблем, зокрема тих, які стосуються функціонування сім'ї, поглядів на батьківство.

Проблемне навчання спрямовує учнів на пошук самостійних рішень щодо тих чи інших питань підготовки до сімейного життя (наприклад, у чому виражається психологічна, економічна готовність до батьківства; якою є роль батька і матері у вихованні дітей; зв'язок репродуктивної культури батьків і здоров'я їхніх дітей тощо).

Особистісно орієнтоване виховання має на меті сформувати особистість, яка є суб'єктом власного життя, робить вибір та несе за нього відповідальність. Учні слід підводити до розуміння того, що майбутнє батьківство має бути усвідомлене, опиратися на ґрунтовну підготовку, сприяти самореалізації індивіда як особистості і як громадянина.

Метод аналізу конкретних ситуацій дає можливість аналізувати певні ситуації, що взяті із реального життя (історії про сімейне життя і батьківство знайомих для учнів людей, історії, взяті із повідомлень преси, інтернет-видань, художніх творів). Учні виробляють алгоритм дій у кожному окремому випадку після обговорення, зіставлення думок. Цей метод може бути пов'язаний з методом дискусії.

Метод дискусії дає можливість учню не тільки висловити свої погляди і переконання, а й зіставити їх з позиціями опонентів, відстояти свою точку зору. Народжена в ході дискусії істина перетворюється на переконання. Дискусії притаманні чіткість мети, компетентність у питанні, що обговорюється, повага до аргументів противника, водночас обґрунтована, послідовна критика позицій опонента [4, с. 116]. Тематами для дискусій можуть бути: «Батьківство – це

самореалізація чи суспільний обов'язок?»; «Хто здатний ефективніше здійснювати сімейне виховання – батько чи мати?»; «Що для сучасної людини є важливішим – кар'єра чи батьківство?» тощо.

Оцінка результатів педагогічної діяльності (підсумкова діагностика) може опиратися на критерії: стійкість та чіткість уявлень учнів про батьківство, його етичні, правові, соціально-психологічні засади; ступінь переконаності у значимості батьківства як способу самореалізації та реалізації громадського обов'язку; рівень знань та вмінь з основ репродуктивної культури і сімейної педагогіки; міра розуміння ризиків та перешкод суб'єктивного і об'єктивного характеру, що не сприяють наближенню до щасливого батьківства; насиченість емоційної сфери почуттями радості, любові, переживання за інших. Діагностика дає можливість корегувати подальші педагогічні дії у процесі формування готовності старшокласників до відповідального батьківства.

Головним результатом формування готовності старшокласників до відповідального батьківства має бути сформоване позитивне ставлення до виконання в майбутньому ролей батька і матері, що створить для індивіда широке поле самореалізації, адже, на думку видатного педагога В. Сухомлинського, у «вихованні дітей, у творенні і захисті майбутнього кожний може досягти вершини досконалості – стати справжнім майстром, художником, поетом, мудрецем, громадським діячем» [8, с. 390-391].

Проблема формування готовності до відповідального батьківства потребує зусиль закладів як загальної середньої, так і вищої педагогічної та післядипломної освіти, адже провідну роль у цьому процесі відіграє вчитель з відповідним рівнем педагогічної компетентності, здатний налагодити партнерську взаємодію з батьками старшокласників та інституціями соціального виховання.

Література

1. Аксьонова С. Ю. Підліткове материнство: демографічний аспект проблеми / С. Ю. Аксьонова; Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. – Київ, 2016. – 184 с.
2. Герасименко Г. В. Проблеми реагування правоохоронних органів на домашнє насильство крізь призму громадської думки / Г. В. Герасименко // Демографія та соціальна економіка. – 2018. – № 1(32). – С. 43-57.
3. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект / В. П. Думанська // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 3(25). – С. 75-85.
4. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посібник / С. Г. Карпенчук. – Київ : Вища шк., 1997. – 304 с.
5. Королев М. Г. Проектирование модели развития ценностного отношения учащейся молодежи к родительству / М. Г. Королев // Веснік ВДУ. Педагогіка. – 2014. – №5(83). – С. 65-71.
6. Рождаемость и родительство в социально-демографическом измерении / ред. И. Курило. – [Б. м. : б. в.], 2018. – 115 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15453/Rozhdaemost_y_rodytelstvo_v_sotsyalno_demohrafycheskom_yzmerenyu.pdf?sequence=1&isAllowed=y

7. Слюсар Л. І. Розлучення в Україні в демографічному вимірі: минуле і сучасність / Л. І. Слюсар // Демографія та соціальна економіка. – 2014. – № 2(22). – С.78-89.

8. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Київ : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – 670 с.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПІДЛІТКІВ ЯК МЕТОД ЇХ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ЗРОСТАННЯ

А. М. Шевенко

Підлітковий вік вважається найскладнішим і найдивовижнішим періодом розвитку людини як особистості. Саме в період якісних змін, що відбуваються в організмі та особистості підлітка, учні потребують особливої уваги практичного психолога закладу освіти. Процеси перетворення стосуються й мотиваційно-ціннісної сфери особистості підлітка. На фоні стрімкого розвитку самосвідомості виникає потреба в актуалізації ціннісних орієнтацій підлітків і їхньому соціокультурному зростанні.

У контексті нашого дослідження актуалізація (від лат. *actualis* – діяльний, діяльнісний, фактичний) – це переведення в дію, стан активності того, що існувало лише потенційно чи латентно [1], а ціннісні орієнтації розглядаємо як суб'єктивно ідеалізоване та мотивоване відображення в психіці людини цінностей на конкретному етапі розвитку.

Ціннісні орієнтації дозволяють ранжувати мотиви поведінки за їх значущістю і є спонукальними стимулами для досягнення поставлених цілей, набуваючи функції регулятора соціальної поведінки. Система ціннісних орієнтацій формується у процесі соціалізації особистості й відображається в намірах, мотивах, інтересах тощо. Ціннісні орієнтації визначають генеральну лінію поведінки особистості [5].

І. Бех [3] наголошує, що підлітковий вік – складний і відповідальний період становлення особистості, у якому формується соціальна спрямованість і моральна свідомість: моральні погляди, судження, оцінки, уявлення про норми поведінки, запозичені в дорослих. Оволодіння ними відбувається в реальних стосунках, на основі оцінки діяльності підлітків дорослими та формування в них ціннісних орієнтацій.

Як зазначає вчений, у підлітковий період відбуваються важливі зміни в мотиваційній сфері: з'являється потреба в самоповазі, у самоствердженні, у позитивному ставленні друзів – та відбувається орієнтація на майбутнє: виникають мрії, ідеали, перспективні плани, віддалена мета. Здатність ставити мету, усвідомлювати засоби її досягнення, використовувати свої можливості, передбачати результати є показником високої зрілості особистості, що з'явиться пізніше. В учнів основної школи виникає потреба в життєвому самовизначенні, спрямованості до майбутнього, визначенні свого життєвого шляху, майбутньої професії [2].

Зважаючи на вищезазначене, не можемо говорити про конкретизацію професійно-ціннісних орієнтацій підлітків, оскільки вони отримують середню, а не професійну

освіту, проте можемо робити акцент на актуалізації професійно-ціннісних орієнтацій у контексті формування компетенцій НУШ. Головна ідея Нової української школи – навчання для життя, активне формування цінності праці, цінності різних професій із метою самореалізації, цінності загального соціокультурного розвитку. Такі ініціативи НУШ представлені ключовими компетентностями для життя, що позиціонуються як «канва» розвитку учня, а саме:

- ініціативність та підприємливість: уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства й держави;

- уміння раціонально поводити себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо;

- обізнаність і самовираження у сфері культури: здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід і почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення й поваги до розмаїття культурного вираження інших;

- екологічна грамотність і здорове життя: уміння розумно й раціонально користуватися природними ресурсами в межах сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя;

- соціальна і громадянська компетентності: усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, у сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими для досягнення результату, попереджати й вирішувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини й підтримка соціокультурного різноманіття [4].

Соціокультурне зростання підлітка відбувається на основі процесу милування власними досягненнями, результатами виконаної роботи, отримання задоволення від того, що певна діяльність завершена, оцінена. Спільними зусиллями сім'ї та школи вдається сформувати в підлітків уміння докладати зусилля для виконання поставленого завдання, бажання зрозуміти складний матеріал, прагнення виконати роботу якісно та у призначений термін – необхідні соціокультурні звички, що закладаються в період навчання в школі.

Завдання психолого-педагогічного втручання – актуалізувати професійно-ціннісні орієнтації підлітків: завдяки власного прикладу педагога, коли значимий дорослий для підлітка знаходиться серед вчителів школи; за допомогою вміння захопити підлітка навчальним предметом, який він може виконувати досконало, із бажанням, привносити додаткові зусилля для опанування знаннями для участі в конкурсах, олімпіадах, проектах; веденням власної сторінки в соціальних мережах, де висвітлюється всі досягнення підлітка у вибраній галузі. Отже, сукупність зазначених факторів сприятиме соціокультурному зростанню підлітків.

Спілкуючись з однолітками, учень виконує нову роль трансформатора змін для інших дітей, стає об'єктом для наслідування, прикладом, що підтверджує можливість якісних змін, саморозвитку й самовдосконалення. Усі окреслені позиції пробуджують у самосвідомості підлітка цінність виконуваної справи, яку він

опанував, підвищується його самоцінність та впевненість у власних силах, бажання розвиватися далі. Якщо йдеться про справу (діяльність), яка покращує певний аспект життя інших людей, підтверджується соціокультурний вектор зростання молоді особистості.

Якщо діяльність, яку виконує підліток, приносить йому задоволення, можемо говорити про тенденцію до формування професійно-ціннісних орієнтацій. За умови, що в родині підліток активно включається в соціально бажані справи: допомогу, підтримку, піклування тощо, – в основі актуалізації його професійно-ціннісних орієнтацій буде підґрунтя, створене родиною.

Дитина, яка не долучається до домашніх справ, займає споживацьку позицію, спектр професійно-ціннісних орієнтацій буде набувати із труднощами. Вона не поділятиме цінність праці, красу творення, потребу докладати зусилля тощо. Споживацька позиція фіксує переконання дитини в тому, що праця – це для невдах, впевненість у тому, що мають працювати інші, стійке переконання щодо іншого власного призначення та завдань, не пов'язаних із наполегливою працею, докладанням зусиль, роботою над собою. У такого підлітка дуже важко пробудити почуття задоволення від досягнутого, він не звик до виходу із зони фізичного та психологічного комфорту, напруження для нього приносить страждання та виснаження. Така дитина буде формально підходити до діяльності, свідомо уникати навантаження, залишатися байдужою до якості виконання й результатів справи. Вона не зацікавлена вносити корективи і пропозиції щодо покращення справи, її емоційна сфера переповнена переживаннями зневаги, відрази, роздратування щодо виконуваної діяльності.

Яким чином можна подолати, спрофілакувати відсторонене ставлення підлітка, зацікавити учня, пробудити в нього активність? Це питання вирішується за рахунок комплексного підходу, що передбачає залучення нових форм навчання, авторитету особистості педагога, використання сучасних інформаційних технологій. Знаходити підхід до учня потрібно, звертаючи увагу на його індивідуально-типологічні особливості. Доцільно уважно вивчати учня, задаючися запитаннями: яка це дитина? що вона вміє? що її приваблює? тощо. На основі зацікавленості особистісними перевагами й буде відбуватися актуалізація професійно-ціннісних орієнтацій підлітка.

Отже, можна зазначити, що насамперед підлітки мають актуалізувати цінності, що сприяють самовдосконаленню й розвитку творчого потенціалу. Саме це створює передумови для соціально-культурного зростання молоді людини, визначення персональних цінностей, командних цінностей і систематизації власного комплексу особистісних цінностей та підготує підґрунтя в самосвідомості підлітка для формування професійно-ціннісних орієнтацій.

Література

1. Актуалізація // Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. – Харків : Прапор, 2007. – 640 с.

2. Бех І. Д. Виховання особистості : Сходження до духовності : наук. видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.

3. Бех І. Д. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей / І. Д. Бех. – К., 2018. – 40 с.

4. Нова українська школа : Концептуальні засади реформування середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>.

5. Психологічний словник / авт.-уклад. : В. В. Синявський, О. П. Сергеєнкова ; за ред. Н. А. Побірченко. – К. : Наук. світ, 2007. – 267 с.

УКРАЇНСЬКИЙ МУЗИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР – ВАГОМИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВЩИНИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

І. Г. Шередько

Формування у дітей і молоді ціннісного ставлення до Батьківщини є важливим завданням сучасної освіти. Ціннісне ставлення до Батьківщини містить у собі почуття любові та пошани до рідної землі, культури, відчуття взаємозв'язку з рідним народом, відповідальності перед ним, прагнення розвивати свої здібності, реалізація яких буде сприяти розквіту Батьківщини. Без сформованого ціннісного ставлення діти та учнівська молодь не відбудуться в майбутньому як повноцінні громадяни України. Тому важливо здійснювати педагогічну роботу щодо розвитку у молодого покоління відчуття єдності з рідним народом, найкращими виявами його культури.

Таку педагогічну роботу слід, на нашу думку, системно здійснювати з дітьми молодшого шкільного віку, використовуючи для цього насамперед ті засоби, в яких закладений вагомий потенціал емоційного впливу. Переконані, що одним із таких засобів є український музичний фольклор. Коротко висвітлимо його можливості у формуванні ціннісного ставлення до Батьківщини у школярів молодшого шкільного віку.

Фольклорна музична спадщина українського народу різноманітна і глибока. Український музичний фольклор насамперед представлений народною піснею. У дослідженнях зазначається, що «пісенна творчість українського народу складалась і збагачувалась протягом століть, тому її розглядають як справжній золотий фонд української музичної культури» [1, с. 113]. Палітра жанрів української пісні надзвичайно багата. Одними з найдавніших є історичні пісні, які за своїми поетикою і стилем сягають традицій героїчного епосу Київської Русі. У них оспівуються мужні захисники Батьківщини – гетьмани, месники-опришки, керівники народних повстань.

Існує величезний масив ліричних пісень, які умовно поділяють на дві групи: суспільно-побутові і родинно побутові пісні. Серед суспільно-побутових виокремлюють козацькі (на відміну від історичних, вони змальовують почуття і настрої простих козаків), чумацькі, рекрутські та солдатські пісні.

До родинно-побутових ліричних пісень дослідники народнопоетичної творчості відносять колискові пісні, пісні про кохання, про жіночу долю, про людську працю, вдовині та сирітські пісні тощо.

Особливу групу становлять обрядові пісні (колядки, щедрівки, веснянки, гаївки, жнивварські, купальські), які невіддільні від обрядових дійств господарського та обрядового календарів.

Слід підтримати думку, що «пісенний розмаї українського народу справді безберегий, й існуюча жанрова класифікація народної пісні навряд чи може повністю охопити весь її арсенал. За свідченням зарубіжних науковців, українська пісня – одна з найбагатших як за кількістю знаних творів, так і поетичною та музичною досконалістю» [4, с. 19].

Високими словами про українську народну пісню, зокрема колискову, висловився поет М. Сингаївський: «Прислухаймось лишень, кожна колисанка – то надія на завтрашню днину. Виростеш ти, сину ... Виростеш ти, доню ... Морально-етичний код, розумовий розквіт і життєтворення кожного народу, кожної нації» [5, с. 31].

Отже, можна стверджувати, що народна пісня охоплює всі сторони життя людини – від народження до останніх днів, від праці – до свят, від радощів – до смутку, прикрашає його, наповнює смыслом, спрямовує до гідного життя. А тому є вагомим засобом виховання, залучення особистості до моральних та естетичних цінностей.

Нашу переконаність у значній виховній цінності народної пісні підкріпимо думкою Р. Осипець, яка стверджує, що десятки тисяч народних пісень «випромінюють добро, щиросердність, любомудрість і правдивість свого народу, його закоханість у рідну природу, у життя, прищеплюють молоді розуміння честі, вірності, справедливості, порядності, непримиренності до їх антиподів: нещирості, злодійства, розпусти, лінощів, підлості, брехні тощо» [3, с. 37].

Відомі українські культурні діячі – Л.Українка, І. Франко, М. Драгоманов та інші вказували на вагоме значення української народної пісні для культурного зростання народу, самі були активними збирачами народних пісенних скарбів. Активно пропагували український музичний фольклор відомі композитори-педагоги М. Лисенко, Ф. Колесса, М. Леонтович, С. Людкевич, Я. Степовий, К. Стеценко та інші, наголошуючи на необхідності його використання у роботі з учнями.

Музичний фольклор як засіб виховання любові до рідного народу, Батьківщини обґрунтовували в своїх працях відомі українські педагоги Г. Ващенко, С. Русова, В. Сухомлинський.

Широко використовував у своїй практичній діяльності народну пісню, народні інструменти, зокрема сопілку, В. Сухомлинський, з метою естетичного розвитку школярів, виховання почуттів патріотизму, любові до Батьківщини, до героїв, які боролися за волю рідного народу [7, с. 189]. Розповідаючи про літні канікули дітей-третьокласників на баштані, В. Сухомлинський пише: «Тут ми зробили сопілки; вечорами збирався наш музичний гурток. Грали мелодії народних пісень, створювали музику ... Музика з кожним днем дедалі більше входила в наше духовне життя. Де б діти не відпочивали, вони слухали записані на магнітофонну плівку твори видатних композиторів і народні пісні» [7, с. 109].

М. Стельмахович, досліджуючи українську народну педагогіку, акцентує увагу на використанні народної пісні, народних інструментів у родинному вихованні дітей,

спрямованому на їхній естетичний, фізичний, моральний розвиток, підготовку до праці, на прилучення дітей до творчості, на вироблення бажання вносити красу в навколишнє життя, непримиренно ставитися до потворного. Такий процес розпочинається з маминої колискової пісні, де «народ опоетизовує природу, любов і ніжність, людяність і добро» [6, с. 157].

Народна пісня, музика є надзвичайно емоційними, втілюють у собі широку гаму людських переживань, водночас мають просту структуру, а отже, доступні для виконання та сприймання дітьми молодшого шкільного віку.

Як зазначає В. Мухіна, у дітей молодшого шкільного віку почуття значною мірою визначають їх ставлення до світу, а тому дуже важливим є розвиток у молодших школярів почуття співпереживання іншому, яке може формуватись за допомогою казки, віршів [2, с. 406]. Ми впевнені, що цьому можна сприяти за допомогою народної пісні і музики. В. Мухіна стверджує, що співпереживання – це переживання чогось разом з іншими, розділення чийось переживань, певна дія у ставленні до того, кому співпереживають. Розвинута спроможність до співпереживання включає весь діапазон цього стану: по-перше, це жалість, що пробуджується нещастям іншої людини, і співчуття, тобто чуйне ставлення до переживань, нещастя іншого; по-друге, це співрадість (переживання почуття задоволення, радості успіхам іншого) [2, с. 406].

Народна пісня своїми ритмами, мелодійністю, тематикою, сюжетами, образами вводить дитину у світ глибоких людських почуттів, вчить переживати за людей, природу, радіти разом з героями, пишатися ними. Водночас слід зауважити, що музичний фольклор сам по собі не дасть високої результативності. Важливо добирати для ознайомлення і виконання дітьми ті фольклорно-музичні твори, які їм зрозумілі, цікаві, можуть викликати яскравий емоційний відгук. Необхідними є розумне керівництво педагога, його компетентність у справі залучення дітей до музичної фольклорної спадщини, особистий приклад у ставленні до народних надбань. На дітей молодшого шкільного віку вчитель має суттєвий вплив, а тому його позитивне, емоційне сприйняття народної пісні і музики може стати прикладом до наслідування, спрямує дітей до творчості і вироблення пошанівного ставлення до народної культури, Батьківщини.

Література

1. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посібник / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. – Київ : Вища школа, 1994. – 398 с.
2. Мухіна В. С. Возрастная психология. Феноменология развития : учебник для студ. высш. учеб. заведений / В. С. Мухіна. 10-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 608 с.
3. Осипець Р. О. Формування національної самосвідомості майбутніх учителів засобами української народнопісенної культури. – Київ : «Магістр-S», 1999. – 207 с.
4. Потапенко О. І. Шкільний словник з українознавства / О. І. Потапенко, В. І. Кузьменко. – Київ : Укр. письменник, 1995. – 291 с.
5. Сингаївський М. Материна пісня: роздуми про українську колискову / М. Сингаївський. – Київ : Товариство «Знання» України, 1992. – 48 с.

6. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка : навчально-методичний посібник / М. Г. Стельмахович. – Київ : ІЗМН, 1997. – 232 с.

7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5 т. Київ : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

М. С. Школьна

Однією з найсуттєвіших завдань сучасного етапу вітчизняної системи освіти, яка відображає основні тенденції розвитку світової педагогічної теорії і практики є виховання людини, яка здатна до самостійного творчого засвоєння накопиченого людством соціального досвіду, досягнень науки і культури.

Особливу роль у цьому процесі відводиться початковій школі, оскільки саме в молодшому шкільному віці закладаються основи пізнавальних вмінь та навичок, починають розвиватися соціальні пріоритети особистості.

Проблема психологічних ставлень уперше була проаналізована О. Лазурським, який розглядав психологічні (суб'єктивні) ставлення людини як структурні компоненти її особистості. О. Лазурський виділив 15 груп ставлень. Він наголошував на тому, що «індивідуальність людини визначається не лише своєрідністю її внутрішніх психічних функцій на зразок особливостей пам'яті, уваги, уяви тощо, але й великою мірою її ставленням до оточуючих явищ» [7; 22].

Зробивши вагомий внесок у розробку проблеми психологічних ставлень, О. Лазурський уперше виявив закономірності характеротворення – переходу ставлень особистості у рису її характеру. За О. Лазурським, характер є структурною інтеграцією ставлень особистості.

Поняття «ставлення» використовується як базова категорія в теорії ставлень, розробленій В. М'ясищевим, який вважає, що «психологічні ставлення у розвинутому вигляді є цілісною системою індивідуальних, вибіркових, свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності» [10; 110–111].

Так, В. М'ясищев стверджує, що ставлення особистості має цілісний характер. «Ставлення не можна зробити ні безособистим, ні частковим. Ставлення є завжди вираження особистості в цілому, воно особистісне і цілісне» [10; 115].

Розглядаючи проблему ставлення особистості з позицій особистісно орієнтованого виховання, І. Бех [3] називає категорію «ставлення» ключовою щодо процесу формування й розвитку особистості, оскільки за її допомогою розкривається становлення смислового зв'язку, єдності людини і світу, самого змісту цієї єдності: чи буде вона морально-конструктивною, чи деструктивною стосовно індивіда. Включаючись у дійсні суспільні стосунки, дитина виробляє певні власні внутрішні ставлення. В особистісно зорієнтованому виховному процесі найважливіше, зазначає І. Бех, щоб ці ставлення перейшли в особистісні цінності. Тобто за цих умов зміст певних моральних норм стає цінним для людини сам по собі, без будь-яких умов.

Ставлення існує та виявляється у трьох формах: раціональній, емоційній та поведінково-діяльнісній.

З метою розгляду поняття «ставлення до навчання» як до певного роду діяльності людини, необхідно розкрити поняття «діяльність» та «навчання».

За визначенням О. Асмолова, «діяльність являє собою динамічну само розвернуту ієрархічну систему взаємодії суб'єкта зі світом, у процесі якої відбувається породження психічного образу, втілення його в об'єкті, здійснення та перетворення опосередкованих психічним образом відносин суб'єкта в предметній діяльності» [2; 20].

Навчання – процес цілеспрямованої, послідовної взаємодії вчителя і учнів, спрямований на засвоєння всіх компонентів змісту освіти; структура навчання включає діяльність учителя (викладання) і діяльність учня (учіння) [13; 405].

Під час шкільного навчання дитина включається у різноманітні види діяльності, в процесі яких вона оволодіває знаннями, вміннями та навичками, у неї формуються основні риси особистості, виникають та розвиваються потреби, інтереси, схильності, почуття, мотиви. У процесі діяльності розвиваються загальні та спеціальні здібності, засвоюються моральні поняття, набувається життєвий досвід, формується ставлення до навчання як соціальної цінності.

Навчальна діяльність – це синтетичний вид діяльності, що включає в себе елементи всіх інших видів діяльності – пізнавальної, перетворюючої, ціннісно-орієнтованої [16; 32].

У широкому значенні слова, учіння – це пізнавальна діяльність учнів, яка спрямована не тільки на засвоєння знань, вмінь, а й на розкриття в учнів їх людських можливостей духовного збагачення через пізнання світу [1; 13]. У такому значенні учіння виходить за рамки шкільного навчання, обумовленого навчальними програмами та охоплює позанавчальні форми організації пізнавального процесу учнів.

Ставлення у навчальній діяльності вступає у взаємодію з потребами у знаннях, пізнавальними інтересами, мотивами, емоціями та здібностями особистості. «Ставлення, зберігаючи властивість відносної самостійності, взаємодіють з важливішими компонентами психічної діяльності, які обумовлюють процес навчання, і саме в силу цього вони стають внутрішньо мотивованими, емоційно забарвленими, на їх стимулюючі та активуючі функції впливають потреби та здібності людини» [12; 100].

Усе багатоманіття ставлень у навчально-виховному процесі можна представити у таких параметрах: ставлення об'єктно-суб'єктного плану, в яких виявляється вплив об'єкта (дійсності) на суб'єкт (діяча); ставлення суб'єкт-об'єктного плану, в яких головним образом виступає вплив суб'єкта (діяча, особистості) на об'єкт (або дійсність, або на людину) з метою перетворення, зміни ставлень об'єкта; ставлення суб'єкт-суб'єктного плану, коли у навчально-пізнавальній діяльності відбувається «складення сил» учителя та учнів, які діють в одному напрямі; ставлення суб'єкт-суб'єктні, які, у свою чергу можуть бути спрямовані й на себе, на самооцінку, самоаналіз, й на перетворення того, що підлягає покращенню, або корегуванню [1; 12].

Таким чином, у навчальній діяльності у школяра формуються ставлення до себе, до інших учасників діяльності, до знань та засобів їх отримання, які у сукупності й утворюють ставлення до навчання, яке реалізується в основному через цю діяльність, як ставлення до змісту та методів навчання, вчителя, класу, школи.

Говорячи про необхідність виховання в учнів позитивного ставлення до навчання, необхідно з'ясувати сутність цього ставлення як предмета виховання та педагогічні підходи щодо його формування.

Ставлення за своєю природою категорія вибірна: людина сама на підставі наявних знань та досвіду, інтересів та здібностей обирає привабливоче для неї ставлення до предметів, явищ та подій оточуючої дійсності. Вибірна зверненість учня до різних сторін навчання, яка має позитивне забарвлення, відображає інтерес школяра до навчання.

А. Маркова трактує інтерес як «інтегративний прояв активності, який характерний для цілісної особистості учня» [8; 6].

Специфіка інтересу, на відміну від загального позитивного ставлення до предмету, полягає в його особливому емоційно-пізнавальному боці, який характеризується у людини пробудженням питань, підвищеною активністю, прагненням до діяльності [5; 15].

Поняття «ставлення до навчання» є більш широким, ніж поняття «інтерес». На відміну від останнього, ставлення може мати як позитивне, так і негативне забарвлення.

Мотив учіння – це спрямованість учня на різні сторони навчальної діяльності. Одних учнів у більшій мірі мотивує сам процес пізнання в ході учіння, других – відносини з іншими людьми у ході учіння. Відповідно прийнято розрізняти дві великі групи мотивів: 1) пізнавальні мотиви, які пов'язані зі змістом навчальної діяльності та процесом її виконання (мотиви, пов'язані з орієнтацією на оволодіння новими знаннями, на засвоєння способів отримання знань, мотиви самоосвіти); 2) соціальні мотиви, які пов'язані з різними соціальними взаємодіями із іншими людьми [14; 41].

Пізнавальна активність виявляється у власне навчальній активності на уроках, у читанні додаткової літератури, допитливості, відвіданні гуртків, секцій у вільний від школи час.

Але формування лише пізнавальної мотивації по відношенню до навчання поза врахування спрямованості особистості може призвести до своєрідного снобізму. Людина буде прагнути задовольняти лише свою потребу в знаннях, не міркуючи про способи задоволення цієї потреби. Тому навчально-пізнавальна мотивація пов'язана із соціальною.

У соціальній мотивації М. Матюхіна виокремлює: широкі соціальні мотиви, які полягають у прагненні отримати знання для того, щоб принести користь суспільству, почуття боргу та відповідальності; вузькі соціальні мотиви, які полягають у прагненні зайняти певну позицію у стосунках з оточуючими, отримати їх визнання, завоювати авторитет; мотиви соціального співробітництва, які полягають в тому, що учень не тільки хоче спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми, а й постійно вдосконалює форми взаємодії з ними [9; 41].

Поряд із мотивами, ставлення до навчання включає й цілі.

Ціль – це спрямованість учня на виконання окремих дій, які входять до навчальної діяльності. Психологи зазначають, що мотиви зазвичай характеризують навчальну діяльність у цілому, а цілі характеризують окремі навчальні дії. Мотив створює настановлення до дії, а пошук та усвідомлення цілі забезпечує реальне виконання дії. Спрямованість навчальних цілей обумовлена спрямованістю мотивів, які полягають у їх основі. У відповідності з цим виокремлюють широкі пізнавальні та навчально-пізнавальні, соціальні цілі та цілі самоосвіти [9; 51].

Взаємозв'язок між мотивами учіння, навчальними цілями та можливістю успіху діяльності з їхньої реалізації у навчальній роботі знаходить відображення в емоційній сфері школяра.

За ставленням школярів до навчання треба бачити складну будову їхньої емоційної сфери та спонукань – мотивів, цілей, емоцій та інтересів, які входять до неї.

Співвідношення мотивів учіння, навчальних цілей, емоційних станів школяра з характером його діяльності надає можливість більш глибокого та послідовного вивчення проблеми ставлення школярів до навчання.

У річищі нашого дослідження найбільш важливим вважаємо висновок, сформульований видатними психологами (О. Леонтьєв, Д. Ельконін, В. Давидов) згідно з яким навчання у молодшому шкільному віці – це тип провідної діяльності, у ході якої відбувається не тільки інтенсивне формування інтелектуальних та пізнавальних сил дитини, а й розвиток особистості самого учня [6; 82].

У початковій школі у молодших школярів формуються основні елементи провідної – навчальної діяльності, необхідні навчальні вміння й навички. В цей період розвиваються форми мислення, які забезпечують у подальшому засвоєння системи наукових знань, розвиток наукового, теоретичного мислення; складаються передумови самостійної орієнтації в навчанні, повсякденному житті. В цей період відбувається психологічна перебудова, яка потребує від дитини не тільки значного розумового напруження, а й у більшій мірі фізичної витривалості [4; 7]. Дослідники визначають цілий ряд труднощів, з якими стикається молодший школяр, який має нову життєву позицію, тобто позицію молодшого школяра як суб'єкта. Перш за все, це труднощі нового режиму життя, нових відносин із вчителем. Якщо у дошкільному віці дві сфери соціальних відносин – «дитина-дорослий» та «дитина-діти» – існують паралельно, не впливаючи один на одного, то в школі з'являється нова система «дитина-вчитель» й починає визначати відносини дитини до батьків, до дітей. Система «дитина-вчитель» стає відношенням «дитина-суспільство», й від неї залежить сукупність усіх сприятливих для життя умов [11; 321].

На основі особливостей, характерних для навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку, О. Шабаліною була створена наступна типологія ставлень молодших школярів до навчання: негативне (тривожне); нейтральне (пасивне); позитивне (ситуативне або активне) [15; 7].

Типологія ставлення молодших школярів до навчання, розроблена О. Шабаліною, достатньо повно розкриває особливості ставлення молодших школярів до навчання як процесу засвоєння знань. Але, як було зазначено вище, у молодшому шкільному віці навчальна діяльність не обмежується засвоєнням знань, а є провідною «тягне за собою розвиток дитини» [15; 7]. Саме в ході цієї діяльності й завдяки їй дитина

встановлює систему відносин з іншими людьми, своє місце в даній системі. Внутрішня позиція молодшого школяра, яка включає ставлення до того об'єктивного стану, який він займає, й до того, на який претендує, обумовлює його сприйняття навчальної діяльності в цілому [15].

Виходячи з цього, ми вважаємо доцільним дещо розширити діагностичні ознаки ставлення до навчання, додаючи до даної класифікації характеристику самооцінки учня, його активності в діяльності та ставлення дитини до однолітків, педагогів, батьків.

Спираючись на аналіз психолого-педагогічної літератури, нами були визначені наступні ознаки позитивного ставлення до навчання:

1. За наявністю та характером мотивації навчання: мотиви навчання (стійкі та підпорядковані); переважають широкі соціальні та пізнавальні мотиви, які відображають інтерес до процесу та результатів навчання.

2. Характеристика емоційного стану: емоції, що відрізняються стійким оптимістичним настроєм у різних ситуаціях; переважають позитивні емоції від перебування у школі, конструктивні емоції, які передують та регулюють навчальну діяльність; спостерігається довільна регуляція поведінки, стримування не довільних емоцій та бажань.

3. Характер ставлення дитини до однолітків, педагогів та батьків: емоційно-позитивне сприйняття дитиною системи своїх ставлень до однолітків, педагогів та батьків; володіння прийомами та навичками ефективного міжособистісного спілкування в групі однолітків, готовність до колективних форм діяльності, співпереживання вчителю та учням; відсутність суперечностей між вимогами школи та батьків, вимогами дорослих та можливостями дитини.

4. Самооцінка: стійка позитивна адекватна самооцінка; розуміння зв'язку результату навчання із власними можливостями, постановка реалістичних цілей з урахуванням суб'єктивної вірогідності успіху; розширення кола своїх можливостей та рівня домагань у навчальній діяльності.

5. Характер діяльності: активність та самостійність у пізнавальній та соціальній діяльності.

Таким чином, сутність ставлення молодших школярів до навчання полягає в тому, що воно являє собою складне, багатоаспектне явище. Зміст поняття «ставлення до навчання» не вичерпується тільки характеристикою зовнішнього боку дій учня. Кожний тип ставлення молодших школярів до навчання передбачає певний рівень розвитку та якісні особливості мотивів навчання, навчальних цілей та емоційних станів учнів.

Позитивне ставлення до навчання – інтегративна властивість особистості, яка складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-потребового, емоційно-вольового, діяльнісно-практичного. Дане ставлення у молодшому шкільному віці виявляється у сформованості соціальних та навчально-пізнавальних мотивів учіння, стійкому емоційному стані дитини, в адекватно сформованій позитивній самооцінці, емоційно-позитивному характері відносин з однолітками, педагогами та батьками, пізнавальній та соціальній активності молодшого школяра.

Формування у молодших школярів позитивного ставлення до навчання передбачає комплексний вплив на мотиваційно-потребову, емоційно-вольову та

діяльнісно-практичну сфери свідомості дитини через забезпечення позиції суб'єкта навчально-виховного процесу у спільній діяльності учнів. Власне діяльність опосередковує ставлення особистості із соціальним середовищем та ставлення до самої діяльності.

Література

1. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении: Учебное пособие для слушателей ФПК, директоров общеобразовательных школ и в качестве учебного пособия по спецкурсу для студентов педагогических институтов / Г. И. Щукина, В. Н. Липник, А. С. Роботова и др.; [под ред. Г. И. Щукиной]. – М. : Просвещение, 1984. – 176 с.
2. Асмолов А. Г. Личность как предмет психологического исследования / А. Г. Асмолов. – М. : Мысль, 1976. – 158 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід.: теоретико-технологічні засади. – К. : Либідь, 2003. – 278 с.
4. Возрастная и педагогическая психология [под ред. А. В. Петровского]. – М. : Просвещение, 1973. – 288 с.
5. Дусавицкий А. К. Загадка птицы Феникс / А. К. Дусавицкий. – М. : Знание, 1978. – 127 с.
6. Эльконин Д. Б. Психология обучения младшего школьника / Д. Б. Эльконин. – М. : Знание, 1974. – 64 с.
7. Лазурский А. Ф. Классификация личностей / А. Ф. Лазурский. – Л., 1924. – Изд. 3-е. – 386 с.
8. Маркова К. А. Формирование мотивации учения: Книга для учителя. / К. А. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
9. Матюхина М. В. Изучение и формирование мотивации учения у младших школьников: Учебное пособие / М. В. Матюхина. – Волгоград : ВГПИ, 1983. – 72 с.
10. Мясичев В. Н. Основные проблемы и современное состояние психологии отношений человека / В. Н. Мясичев. // Психологическая наука в СССР. – М. : АПН РСФСР, 1960. – Т. 2. – С. 110–125.
11. Обухова Л. В. Детская возрастная психология: Учебное пособие для студ. пед. вузов / Л. Ф. Обухова. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 444 с.
12. Отношение школьников к учению // Межвузовский сборник научных трудов; [под ред. А. Д. Алферова]. – Ростов-на-Дону, РГПИ, 1985. – 110 с
13. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. – К. : Абрис, 1997.–416 с.
14. Талызина Н. Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников: Книга для учителя / Н. Ф.Талызина. – М. : Просвещение, 1988. – 173, [2] с.
15. Шабалина О. Л. Влияние стиля педагогического общения на отношение младших школьников к учению : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «теория и история педагогики» / Шабалина Ольга Леонидовна. – Москва, 1994. – 21, [1] с.
16. Хийе Э. Познавательная активность младших школьников. / Э. Хийе. – М. : Педагогика, 1998. – 120 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

І. В. Ярмутьська

Новітні технології – невід’ємна частина сучасного освітнього процесу, що дає змогу усім учасникам освітнього процесу оперувати інформацією систематизовано та з практичною користю. Запорукою цього є використання інноваційних технологій навчання, зокрема й у процесі вивчення української літератури у закладах загальної середньої освіти.

Сьогодні ми спостерігаємо глобальне посилення інформатизації суспільства. Прогресивні інформаційно-комунікативні технології формують результативність праці людини у різних галузях, не виключенням є і освітня діяльність. Інформатизація суспільства – це перспективний шлях до економічного, соціального та освітнього розвитку. Інформатизація освіти спрямовується на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп’ютерних методів навчання та тестування, що надає можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні з урахування світових вимог [6, 16].

Безперечно, одним з найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації освіти України є забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні міжнародних стандартів. Розв’язання даного завдання можливе за умови зміни педагогічних методик та впровадження інноваційних технологій навчання в освітній процес [4, 108].

У сучасному освітньому середовищі набуває популярності використання інтернет-сервісів для створення цікавих дидактичних матеріалів для будь-якої навчальної дисципліни. Дані сервіси стають зручним інструментом для створення електронного супроводу уроку, заняття або дистанційного курсу. Вони дають можливість зібрати всі необхідні ресурси для навчання (файли, посилання на веб-сайти, google документи); створити QR-коди; вбудувати потрібні матеріали та створені завдання за допомогою html-коду у персональний блог чи розмістити їх у соціальних мережах [2, 97].

Дослідниця Б. Багай стверджує, що інноваційна спрямованість роботи вчителів визначається критеріями педагогічних інновацій, до яких належать: новизна, що дає змогу визначити рівень новизни досвіду; оптимальність, яка сприяє досягненню високих результатів за найменших витрат часу, фізичних, розумових сил; результативність та ефективність, що означає певну стійкість позитивних результатів у діяльності вчителя; можливість творчого застосування в масовому досвіді, що передбачає придатність апробованого досвіду для масового впровадження в закладах загальної середньої освіти [1].

Використання інтернет-ресурсів на уроках української літератури підвищує мотивацію та активізує пізнавальну діяльність учнів, забезпечує активну співпрацю, та дозволяє застосовувати диференційовані завдання. Крім цього, за допомогою інформаційних технологій зручно організувати дистанційне навчання у разі

виникнення потреби, або ж для взаємодії учнів у позаурочний час. Доцільним є використання інформаційних технологій у навчанні дітей з особливими потребами.

О. Комарницька зазначає, що використання мобільних технологій дає можливість реалізувати такі принципи освіти, як креативність, гнучкість, динамічність, мультимедійність, доступність. Застосування мобільних технологій сприяє персоналізації навчання, отриманню миттєвого зворотного зв'язку, ефективному використанню навчального часу, а також новому рівню управління навчальним процесом. Одним із напрямків використання гаджетів є можливість проведення тестування, опитування, дискусії та моніторинг знань учнів, організації спільної роботи через онлайн-сервіси [3, 3].

У сучасній українській школі використовують як традиційні технології навчання так і новітні, до яких відносимо й інформаційні технології. Розглянемо декілька найпоширеніших сервісів, що використовуються при реалізації інтерактивного навчання з використанням інформаційних технологій.

Сприятливим для проведення опитування, перевірки та актуалізації знань є сервіс Plickers. Для його використання не потрібно, щоб гаджети були у всіх учасників освітнього процесу, для повноцінного використання сервісу достатньо, щоб смартфон або планшет зі встановленим додатком Plickers був у вчителя. Також обов'язковою є наявність проектора, через який за допомогою інтернет-підключення виводяться на екран запитання та варіанти відповідей. Процесом проведення опитування керує безпосередньо вчитель за допомогою свого смартфона. На екрані його мобільного пристрою зображено перелік питань, учитель має змогу сам обирати їх послідовність. Натиснувши на відповідне питання вчитель імпортує його на великий екран, потім спрямовує свій смартфон на аудиторію, для зчитування QR-кодів з паперових карток-відповідей, які учні у цей момент тримають у руках. Результати опитування миттєво відображаються на екрані мобільного пристрою вчителя, таким чином, можна одразу бачити динаміку роботи кожного окремого учня. Додаток одразу формує статистику відповідей і будує таблицю результатів.

Налаштування сервісу дозволяють демонструвати результати тестування на великому екрані для всієї аудиторії після кожної відповіді, за потреби їх можна приховати та надіслати кожному учневі індивідуально після завершення тестування. Алгоритм дій учнів під час такого опитування теж дуже простий. У кожного є своя персональна паперова картка (набір карток доступний для завантаження на офіційному сайті сервісу, їх треба завчасно завантажити та роздрукувати). Кожна картка має свій номер, тому її зручно закріпити за учнем, відповідно до його порядкового номеру у списку учнів. Картки можна використовувати необмежену кількість разів у наступних тестуваннях, розроблених вчителем. На кожній картці зображено QR-код, який можна повертати у різні боки, щоб вибрати потрібний варіант відповіді із чотирьох можливих (А, В, С, D). Саме позиція картки є відповіддю на тестове питання, яку має врахувати при скануванні смартфон учителя. По завершенні тестування учитель одразу може проаналізувати результат класу та побачити як відповідав на питання кожен учень.

Роботу із сервісом Plickers можна поділити на 3 етапи:

- 1) підготовка до застосування;

- 2) проведення тестування;
- 3) аналіз результатів опитування учнів.

Найбільш тривалим є перший етап, оскільки напередодні тестування вчителю треба ретельно підготувати тестові завдання, кожне з яких має 4 варіанти відповіді. Текстовий матеріал можна доповнити ілюстраціями, які будуть доступні учням для перегляду на великому екрані під час проведення тестування. Також потрібно заздалегідь увести до програми список учнів класу та закріпити за ними заплановане завдання. Закріплювати завдання треба щоразу, навіть при повторному виконанні того самого тесту, лише за цієї умови сервіс надає доступ до виконання завдання. Звісно, завчасно потрібно роздати учням картки, за допомогою яких дають відповіді на питання та пояснити принцип їх використання.

Другий етап – це безпосередньо застосування сервісу у ході заняття. На виконання тесту витрачається кілька хвилин (в залежності від кількості питань). Учитель демонструє питання на екрані, учні обирають варіант відповіді та піднімають картки, які миттєво скануються, відповіді фіксуються і зберігаються у відповідній таблиці. Сервіс зручний для використання на різних етапах уроку для проведення фронтального опитування та перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу; для узагальнення знань на підсумкових уроках; для здійснення безперервного моніторингу знань учнів у динаміці.

На думку О. Міщук, використання додатку «Plickers» на уроках сприяє формуванню таких ключових компетентностей зростаючої особистості:

- *грамотність* – здатність розрізняти, розуміти, інтерпретувати поняття; правильне розуміння письмової інформації;
- *мовна компетентність* – включає вміння слухати, розуміти, інтерпретувати поняття, факти.
- *математична компетентність* – оперувати цифровими даними, вміння аналізувати статистичний матеріал;
- *цифрова компетентність* – вміння використовувати цифрові технології для активного громадянства та соціальної інтеграції;
- *особиста компетентність* – вміння бути стійкими і здатними впоратися з невизначеністю та стресом;
- *соціальна компетентність* – вміння розуміти правила поведінки, прийняті на уроці; позитивне ставлення до співпраці, повага до інших;
- *громадянська компетентність* – підтримання соціальної згуртованості;
- *культурна обізнаність та самовираження* – позитивне ставлення і цікавість до світу, відкритість, готовність брати участь у культурному досвіді [5, 5].

Третій етап відбувається автоматично, після завершення інтерактивного тестування сервіс фіксує збір статистичних даних та будує діаграму відповідей учнів у режимі реального часу, оцінювання відбувається миттєво та гарантує неупередженість перевірки. Підтвердженням об'єктивності, є наявність індивідуального QR-коду для відповіді кожного учня, це унеможливорює використання чужих знань під час проходження тестування. Швидкість отримання результатів дає можливість одразу провести роботу над помилками, що позитивно впливає на процес засвоєння знань учнями.

Сервіс Plickers зручний у використанні, забезпечує швидкий зворотній зв'язок вчителя з аудиторією, прискорює процес комунікації та суттєво заощаджує час за рахунок автоматичної перевірки інтерактивних завдань. Цей додаток універсальний для застосування під час вивчення будь-якої навчальної дисципліни та для роботи з учнями різних вікових категорій. Також вчитель після створення облікового запису на сайті сервісу може зберігати там власну бібліотеку тестів та використовувати її у будь-який зручний час.

На уроках української літератури сервіс Plickers сприяє вивченню біографії письменників, поглибленню знань художнього тексту та теорії літератури, допомагає здійснити ідейно-художній аналіз тексту.

Не менш цікавим є використання онлайн-сервісу Kahoot, який сприяє впровадженню ігрових технологій в освітній процес. Яскравий інтерфейс та наближення його до віртуальної гри захоплює учнів, сповнює урок позитивними емоціями, а процес перевірки знань не є для учнів стресовою ситуацією. В основі сервісу – навчання, гра і простота. За допомогою Kahoot можна організувати турнір, провести фронтальне опитування, перевірити рівень знань учнів та узагальнити вивчений матеріал.

Перед тим як використовувати сервіс на уроці, вчитель має зареєструватися на сайті, створити тест або вікторину, активувати налаштування. До питань можна додавати графічне зображення та відеофрагменти, налаштовувати звукові ефекти та встановлювати таймер для відповіді. По завершенню гри можна одразу переглянути результати, визначити переможців турніру, або просто імпортувати оцінки, що збережені в таблиці Excel.

Для того, щоб учні могли долучитися до роботи з сервісом їм необхідно встановити на свій смартфон чи планшет відповідний додаток. Учитель надає код доступу до тесту, який учні повинні ввести для активації завдань. Також кожному учневі для проходження тесту треба авторизуватися – ввести своє ім'я та прізвище. Після введення коду та авторизації, ім'я та прізвище учня одразу з'являється на екрані, це означає, що він готовий приєднатися до гри. Таким чином, учитель може контролювати роботу кожного учня. Мобільний пристрій учнів у процесі використання Kahoot виконує роль пульта, на якому зображено чотири кнопки різних кольорів. Відповідними кольорами позначені і варіанти відповіді на великому екрані чи моніторі. Учні читають питання на моніторі, вибирають свій варіант відповіді і натискають на екрані свого смартфона кнопку цього ж кольору. Відповідь одразу фіксується і надається доступ до наступного питання, за швидкість відповіді нараховуються додаткові бонусні бали.

Посилання на гру можна розмістити на персональному сайті чи блозі вчителя, на віртуальній дошці Padlet чи інших онлайн-сервісах, можна згенерувати у вигляді QR-коду або просто надіслати на електронну адресу. Сервіс безкоштовний, зручний для використання на будь-якому гаджеті, що підтримує веб-браузер, адже головною умовою його використання є наявність мережі Інтернет.

Зазначені сервіси безкоштовні, прості у використанні та сприяють навчальній діяльності учнів. Практикуючи інтернет-сервісів учитель не лише заощаджує навчальний час, а й застосовує нові підходи до подання навчального матеріалу. Перевагою новітніх технологій, зокрема інтернет-сервісів Plickers та Kahoot, є

доцільне їх використання на різних етапах уроку, динамічне застосування під час позаурочної роботи та дистанційного навчання. За нашим переконанням, активне використання інформаційно-комунікаційних технологій, на уроках української літератури у закладах загальної середньої освіти сприяє досягненню загальноосвітніх цілей, формуванню ключових та предметних компетентностей, розвитку естетичних смаків сучасних учнів.

Література

1. Багай Б. М. Інноваційні педагогічні технології у сучасній школі [Електронний ресурс] – Комуніальний заклад Львівської обласної ради «Бродівський педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича» – Режим доступу: http://brodypk.at.ua/navchmet/poch/dop/dopovid_innovacijni_pedagogichni_tekhnologiji.pdf
2. Білусяк Б., Семаньків М. Використання Інтернет-сервісів в навчальному процесі // Міжнар. наук.-практ. конф. Інформаційні технології та комп'ютерне моделювання. – Івано-Франківськ, 2018. – С. 97-100.
3. Комарницька О. М. Особливості застосування мобільних технологій у навчанні / О. М. Комарницька // Новітні інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: актуальні проблеми: матеріали науково-методичної конференції, 30 листопада 2016 р. – Тернопіль: ТОКІППО, 2016. – С. 3 – 8.
4. Кузьмінська О. Забезпечення умов набуття професійної компетентності педагогів в умовах інформаційного суспільства // Нова педагогічна думка / науково-методичний журнал. – № 2. – Рівне, 2010. – С. 107-111.
5. Міщук О. Використання сучасних інтерактивних засобів оцінювання освітніх результатів учнів на уроках суспільно-гуманітарних дисциплін на прикладі електронного сервісу Plickers. / О. В. Міщук // Методичні рекомендації. – Дніпро: ДПТНЗ «Дніпровський центр ПТОТС», 2019. – С. 21.
6. Пархоμεць І. Ю. Нові інформаційні технології навчання / І.Ю. Пархоμεць // Управління школою. – № 29. – 2007. – С. 14-17.
7. Ярмульська І. В. Формування соціальної компетентності учнів на уроках української літератури засобами використання інтернет-ресурсів / І. В. Ярмульська // Інноваційна педагогіка – №9. – 2019. – С. 148 – 151.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алексєєнко Тетяна Федорівна, завідувачка лабораторії соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

Власова Валерія Гаврилівна, викладач кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Гаврилюк Валерій Юрійович, методист відділу виховної роботи та позашкільної освіти, викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Гончар Людмила Вікторівна, головний науковий співробітник лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

Гордєєва Людмила Володимирівна, директор Комунального закладу Білоцерківської міської ради Клуб за місцем проживання «Прометей»

Журба Катерина Олександрівна, головний науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

Заболотний Олександр Вікторович, завідувач районним сектором освіти Сквирської районної державної адміністрації, учитель української мови і літератури Сквирського академічного ліцею, заслужений вчитель України

Загурська Світлана Миколаївна, старший викладач кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат філософських наук,

Заруднюк Таїса Григорівна, заступник директора з навчально-виховної роботи Сквирського академічного ліцею Київської області

Канішевська Любов Вікторівна, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Кирилюк Валерій Михайлович, викладач хореографії, Ніжинська дитяча музична школа – початкового спеціалізованого навчального закладу Ніжинської міської ради Чернігівської області, доцент, Заслужений артист України

Кирилюк Світлана Дмитрівна, докторант Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук

Кондратець Інна Вікторівна, старший викладач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

Коновець Світлана Володимирівна, головний науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки

Копилець Євгеній Вікторович, керівник гуртків географічного та екологічного краєзнавства Полтавського обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді, кандидат педагогічних наук

Корж Тетяна Михайлівна, методист відділу дошкільної освіти, викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Корнієнко Анна Володимирівна, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Кравець Надія Степанівна, доцент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кандидат педагогічних наук, доцент

Куниця Тетяна Юрївна, старший науковий співробітник лабораторії соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук

Куркіна Ольга Олегівна, молодший науковий співробітник лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Логімахова Оксана Анатоліївна, викладач кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Мачуський Валерій Віталійович, завідувач лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Мірошник Світлана Іванівна, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Морін Олег Леонідович, старший науковий співробітник лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Ніфоровська Галина Ільївна, заступник директора Сквирського районного центру дитячої та юнацької творчості, координатор учнівського самоврядування

Олійник Леонід Віталійович, начальник науково-методичного відділу аналізу та прогнозу освітньої діяльності Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Оскілко Світлана Миколаївна, завідувачка Сквирського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 2 «Малютко» Сквирської районної ради Київської області

Охріменко Зорина Володимирівна, завідувач лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук

Палкін Вадим Андрійович, доцент кафедри педагогіки, психології і менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат історичних наук, доцент

Плівачук Катерина Володимирівна, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент

Плівачук Олена Павлівна, керівник гуртка Сквирського районного центру дитячої та юнацької творчості

Потанчук Тетяна Володимирівна, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», доктор педагогічних наук, професор

Пруцакова Ольга Леонідівна, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Пустовіт Наталія Афанасіївна, старший науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Рокицька Ольга Дмитрівна, методист відділу музейної освіти та бібліотечної справи Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Харченко Наталія Вікторівна, завідувач лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Часнікова Олена Володимирівна, в. о. проректора Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Чень Лян, аспірант Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського

Чернега Наталія Сергіївна, методист районного методичного кабінету сектору освіти Сквирської районної державної адміністрації

Чорна Наталія Петрівна, вихователь-методист Сквирського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 2 «Малютко» Сквирської районної ради Київської області

Шахрай Валентина Михайлівна, завідувач лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, доцент

Шевенко Алла Миколаївна, науковий співробітник лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України

Шередько Ірина Георгіївна, аспірантка лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Школьна Марія Сергіївна, вчитель початкових класів спеціалізованої школи № 43 «Грааль» з поглибленим вивченням предметів соціально-гуманітарного циклу м. Києва, кандидат педагогічних наук

Ярмутьська Іванна Володимирівна, аспірантка лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України

**УДОСКОНАЛЕННЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЯК
ОСНОВА СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ЗРОСТАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ**

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Біла Церква, 29 травня 2020 року)

Текст друкується в авторській редакції

Макетування і верстка: Ткач Оксана